

Gheorghe
BARBUL

**AL TREILEA
OM AL
AXEI**

Memorial
Antonescu

Deputatul Poporului

Gheorghe Barbul

Memorial Antonescu

**AL TREILEA OM
AL AXEI**

Ediție pregătită pentru tipar de V.F. Dobrinescu

**Traducere și note de
Sanda-Maria Ardeleanu și Mihail-Constantin Ardeleanu**

**INSTITUTUL EUROPEAN
IAȘI**

1992

CUPRINS

Gh. Barbul, Cuvînt înainte	p. VII
Avertisment al editorului francez	p. IX
V.F. Dobrinescu, Studiu introductiv	p. XI

Partea I-a

Capitolul I	- CÎINELE ROȘU	p. 1
Capitolul II	- LA CANOSSA.	p. 15
Capitolul III	- HOTĂRÎREA CEA MARE	p. 31
Capitolul IV	- PRELIMINARIILE	p. 48
Capitolul V	- ARMELE AU CUVÎNTUL	p. 60
Capitolul VI	- MAREA AVENTURĂ	p. 74
Capitolul VII	- DE LA STALINGRAD LA ROMA	p. 86
Note		p. 114

Partea a II-a

Capitolul VIII	- NEGOCIERI SECRETE	p. 119
Capitolul IX	- ÎNTOARCEREA LA BERLIN	p. 140
Capitolul X	- ULTIMA BĂTĂLIE	p. 159
Capitolul XI	- CADE CORTINA DE FIER	p. 179
Note		p. 184
Addenda		p. 186

Cuvînt înainte

Cartea de față este traducerea în limba română a lucrării scrise de mine în 1949 și publicată la Paris în Iunie 1950. Ea constituie prima încercare de a relata evenimentele petrecute în România în decursul celui de al doilea război mondial.

Accastă prioritate comportă riscuri. Nu dispuncam de nici un document. Singura mea sursă a fost memoria. Cu ajutorul ei, m-am străduit să reconstitui evenimentele al căror martor am fost, sau pe care le-am aflat de la martori oculari. Pentru a da expunerii mele o cronologie corectă, m-am referit la colecțiile de ziare din timpul războiului, aflate în posesia Bibliotecii naționale franceze.

Cartea de față este deci o mărturie. Nu o scriere istorică. Pentru a-i respecta acest caracter, nu am adus textului scris în 1949 nici cea mai mică modificare, în ciuda publicării în ultimul deceniu a unui număr însemnat de documente privitoare la perioada descrisă de mine. O mărturie trebuie să-și păstreze forma inițială. Ea nu poate fi revizuită, corectată sau completată.

Aș fi putut, prin adnotări, să mă refer la documentele secrete de ieri, devenite publice astăzi și să iau poziție față de ele. Mi se pare însă că a reține ceea ce este credibil în mărturii și valabil în documente este funcția cercetătorilor. Sarcină grea. Într-adevăr, cine a mai întâlnit document istoric al cărui conținut să nu fie contestabil cu ajutorul altui document istoric și cine a mai văzut mărturie care să coincidă cu altă mărturie? De aceea, adevăratul istoric, pentru a ne permite să reținem trecutul, are nevoie nu numai de spirit critic, ci, în aceeași măsură, de intuiție.

Dacă nu am adăugat nici un cuvânt la cele ce pusesem pe hârtie acum 42 de ani, am suprimat în schimb două capitole din manuscrisul care trebuia să constituie al doilea volum al cărții. Primul era intitulat «Escală la Odessa». Constituia o încercare de descriere a transformărilor intervenite în mentalitatea populației transnistriene după 20 de ani de regim comunist. Capitol inutil. Românii posedă azi o experiență directă și îndelungată în această privință. Al doilea capitol suprimat – el constituia epilogul cărții – se chema «Criminal sau Precursor ?» Redactat în una din fazele acute ale războiului rece, acest capitol punea problema relațiilor între lumea liberă și imperiul comunist pentru a

ajunge la concluzia că, fără o acțiune energică, la nevoie militară, pericolul totalitarismului moscovit nu poate fi înlăturat. Considerațiile mele de atunci nu mai au nici un interes astăzi. Am mai eliminat de asemenea câteva pagini al căror scop era lămurirea cititorului occidental asupra unor stări specifice românești, lămuriri inutile cititorului român.

După aceste indicații de ordin tehnic, să-mi fie permis să fac o confidență cititorilor mărturiei mele. M-am așezat la masa de scris acum 42 de ani din cauza manierei de a descrie evenimentele la care am fost martor și oamenii pentru care mi-a fost dat să lucrez între 1940 și 1944, de către cei care aveau cuvântul în perioada imediat postbelică, adică învingătorii. Adversarii erau calificați fie criminali, fie nebuni și mai des amândouă laolaltă. Până și ziarele publicate de românii din Lumea Liberă tratau pe Ion Antonescu de călău al neamului și regimul său drept odioasă și sângeroasă dictatură «fascistă». Și ca în țară, așa și în străinătate, ziua de 23 August era calificată de sărbătoarea națională a liberării.

Eu aparțin taberei învinșilor de la 23 August 1944 și mi-am adus mărturia în această calitate. Nu pot să mă plâng de soartă. Am scăpat de temniță, iar exilul nu mi-a fost mai greu decât acela al învingătorilor din primul moment: realizatorii actului de la 23 August. Dintre cei încă în viață, regele este singurul care nu a cunoscut închisorile comuniste. Mulți dintre sfetnicii săi au pierit în pușcărie. Date fiind opțiunile mele politice, mărturia mea poate părea subiectivă. Cum ar putea fi altfel? Martorul nu se poate sustrage nici propriilor sale opinii, nici publicului căruia i se adresează și nu rămâne indiferent față de atmosfera care domnește în jurul său. Un singur factor poate fi invocat în favoarea mea: unii mă tratează de detractor, alții de apologet al lui Ion Antonescu. Să fi reușit oare să adopt o poziție de echilibru între cele două extreme? Să judece cine mă citește.

În orice caz, precum am văzut, nu numai documentele, ci mai ales mărturiile, trebuiesc considerate cu circumspecțiune. De pildă, relațiile româno-germane relatate pe de-o parte de arhivele de la Berlin, pe de altă parte de cele de la București, apar sub o lumină cu totul diferită. Iar în ce privește mărturiile, patru martori pot face despre același eveniment mărturii de a dreptul contradictorii. S-a întâmplat și celor patru evangheliști, în ciuda asistenței îngerilor de care au beneficiat. Mie nici un înger nu a venit să-mi călăuzească pana. Să-mi fie deci acordate circumstanțe atenuante pentru greșelile fără de voie pe care le voi fi comis.

Gheorghe Barbul

Neuilly sur Seine, August, 1991

Avertisment al editorului francez *

Acest memorial este un document de o importanță capitală, care permite, în sfârșit, să se stabilească o imagine completă asupra războiului mondial.

Toate actele oficiale sau private au fost deja predate la dosarul Istoriei de către șefii de stat angajați în această luptă gigantică – încă neterminată – în scopul de a preciza ori justifica rațiunile politicii lor. Totuși, lipseau orice informații privind rolul celui pe care Hitler îl considera al Treilea Om al Axei, după el și Mussolini. Era în aceasta o lacună care trebuia să fie acoperită, mai ales într-o perioadă când soarta Europei, o dată mai mult, se putea decide în Balcani.

Pe de altă parte, ni s-a părut că aceste note aproape cotidiene ale memorialistului lui Antonescu prezentau, pe lângă un caracter de autenticitate riguroasă, meritul rar de a nu fi revăzute și rețușate pentru a fi pe placul învingătorilor și de a nu se fi căutat nici un fel de scuze pentru crezul politic al dictatorului român. De aceea, ele permit să fie cunoscută, fără nici o renegare sau denaturare, gândirea intimă a lui Antonescu, fiind în același timp revelatoare pentru starea de spirit a învingșilor, în Estul european, aceștia rămânând convinși că au servit o cauză dreaptă.

Convorbirile diplomatice raportate de secretarul Ministerului Afacerilor Externe al lui Antonescu sînt de un interes istoric excepțional. În special relatarea celor douăsprezece întrevederi Hitler – Antonescu constituie o mărturie esențială, care scoate în evidență rolul de primă mărime ce și l-a asumat conducătorul României în cruciada antibolșevică.

Confidențele lui Hitler către principalul său aliat contra URSS cu privire la raporturile ce au existat între nazism și comunism, consemnate și ele în aceste pagini, proiectează o lumină foarte semnificativă asupra metodelor de lucru ale Kremlinului.

O expunere judicioasă a faptelor și împrejurărilor care l-au determinat pe Hitler să ajungă la ruptura cu Stalin, o viziune nouă asupra evenimentelor care au dezlănțuit conflictul în Pacific conferă acestui document o însemnătate filozofică ce nu poate fi contestată.

Astfel încît, cu toate rezervele ce se impun referitor la posibilele exagerări ale unui naționalism exacerbat generat de înfrîngere, ni s-a părut că trebuie să se acorde credit unui argument fără nici o îndoială valabil, care explică, dacă nu chiar legitimează, poziția adoptată în timpul războiului de țările dunărene. Se poate, într-adevăr, admite că fiind prinse între cele două puteri monstruoase ale Reich-ului și URSS-ului, ele nu au considerat ca îndestulătoare garanțiile pe care credeau că le oferă Franța și Marea Britanie.

Publicînd aceste informații, credem că facem o operă utilă, contribuind astfel a evita ca occidentalii să nu fie surprinși din nou de evenimente, cel puțin în acest domeniu.

* (volumul I, apărut la Editura «La Couronne», Paris, 1950, pag.7-9)

STUDIU INTRODUCATIV

«În România – declara Grigore Filipescu în Parlament, în decembrie 1934, sînt mulți oameni inteligenți, mai puțin oameni capabili și foarte puțini oameni de caracter. Generalul Antonescu posedă, în cel mai înalt grad, inteligența, capacitatea și caracterul»¹. Într-adevăr, Ion Antonescu se impusese, pînă atunci, ca una dintre personalitățile epocii, atuurile sale fiind calitățile militare de excepție, cinstea, seriozitatea, patriotismul și puterea de muncă neobișnuită.

Ion Antonescu a făcut parte din generația Marii Uniri. Ca șef al Biroului Operațiilor din Marele Cartier General², a avut contribuții *esențiale* în obținerea marilor victorii românești din vara anului 1917³. Eforturile sale ulterioare s-au concretizat în reorganizarea armatei române după preliminarile de la Focșani și pacea separată de la Bufta – București⁴, pregătirea planului de apărare a Basarabiei⁵, infectată de bolșevism, care, în martie 1918, conform principiului autodeterminării popoarelor, s-a unit cu Vechiul Regat, a pregătirii și dirijării campaniei din Ungaria din 1919⁶.

Cîteva misiuni: Belgrad⁷, Constantinopol⁸, Paris (1919)⁹, Varșovia (1920)¹⁰, l-au introdus și familiarizat cu lumea diplomatică și adus prețuirea «clitorului cel mai de seamă al României Mari» – Ion. I. C. Brătianu.

Ca atașat militar la Paris (1922 – 1923)¹¹, Londra și Bruxelles (1923 – 1926)¹² și ca director al Școlii Superioare de Război¹³ sau secretar general al Ministerului Apărării Naționale¹⁴, a adus servicii importante României, prin caracterul integru, seriozitatea, calitățile profesionale și patriotism. Antonescu a fost adeptul modernizării armatei țării și a aducerii acesteia la standardele internaționale. În acest scop, pregătirea teoretică a ofițerilor de stat major, cu ultimele noutăți în materie de tactică și strategie militară¹⁵, și crearea unei industrii naționale de armament reprezentau cheia dotării unei armate capabile să apere opera înfăptuită de națiunea română în cursul anului 1918. A intuit, încă din anii '20 necesitatea dotării și înzestrării armatei, dar și a unei izolări diplomatice care ar fi făcut ca, la un moment dat, România să se afle singură în fața adversarilor. În atari condiții, singura instituție capabilă să apere patrimoniul național nu putea fi decît armata țării, «scutul și mîndria neamului», cum o numea el.

Ion Antonescu a făcut parte din delegațiile României la o serie de conferințe internaționale: Paris (1921)¹⁶, Londra (1924)¹⁷, Geneva (1924, și 1933)¹⁸ și l-a însoțit pe marele diplomat Titulescu la unele reuniuni diplomatice importante din acea perioadă, cum a fost aceea a reparațiilor¹⁹. Încă de atunci s-a bucurat de aprecierea marilor oameni politici și diplomați Ion I. C. Brătianu și Nicolae Titulescu.

După revenirea în țară, în funcții importante avute în cadrul Ministerului Apărării Naționale – director al Școlii Superioare de Război (1927 – 1929, 1931 – 1933), secretar general al Ministerului (1928) – s-a preocupat de dotarea și înzestrarea armatei și de crearea unei legislații speciale de stat major și a unei industrii naționale de armament.

Subșef al Marelui Stat Major (1933 – 1934)²⁰, titular al Departamentului Apărării Naționale în guvernele Goga – Cuza și Miron Cristea, generalul Ion Antonescu a introdus o nouă mentalitate în conduita armatei și a compartimentelor sale, a sugerat reforme²¹ care au însemnat, fără îndoială, o pagină importantă din istoria acesteia. Din păcate, opera sa reformatoare, datorită unor cauze interne, nu a putut fi dusă pînă la capăt. În anii 1933 – 1934, Ion Antonescu, care, prin delegație, deținea șefia Marelui Stat Major, a consolidat legăturile militare ale țării sale cu statele din Mica Înțelegere, Antanta Balcanică și Franța²².

Deziluziile încercate în decembrie 1934, cînd și-a prezentat demisia din postul de șef al Marelui Stat Major²³, controversate cu regele Carol al II-lea și Camarila – în anii următori, Divizia a 3-a de la Pitești, comandată de el, era cea mai bine pregătită teoretic, practic, moral și material din întreaga armată²⁴, l-au îndreptat, începînd cu 1936, spre Garda de Fier, în «programul» căreia a văzut o «rezolvare» a unora din problemele sociale și politice cu care se confrunta societatea românească de atunci. Nu a fost adeptul asasinatelor și a actelor de forță ale Gărzii și nici la orientarea externă a acesteia²⁵. Generalul Ion Antonescu, apărător consecvent al legalității constituționale, nu a acceptat asasinatul, fie din partea Gărzii de Fier, fie din partea guvernanților de atunci, ca metodă de rezolvare a căii viitoare pe care urma să pășească România. Apărător al legilor statului, el nu putea admite o activitate politică decît ieșind din cadrele active ale armatei. După ce, inițial demisia i-a fost respinsă, la 6 iunie 1940 Ion Antonescu era repartizat ca ofițer de rezervă la Marele Stat Major și la dispoziția Ministerului Apărării Naționale.

Rapturile teritoriale suferite de România în vara anului 1940, ca urmare a aplicării practice a anexei secrete a pactului sovieto – german din 23 august 1939²⁶, l-au dezamăgit și mai mult pe generalul Ion Antonescu, care l-a acuzat pe regele Carol al II-lea că a cedat, fără luptă, părți din patrimoniul național²⁷. Antonescu i-a înmînat suveranului, după o discuție furtunoasă, o scrisoare prin care își oferea concursul «pentru a salva ce mai este cu putință de salvat din Coroană, din ordine și din granițe»²⁸. Opinia lui Antonescu era împărtășită și de alți ofițeri superiori ai armatei române. În urmă, a fost trimis în arest la mînăstirea Bistrița. După tratativele cu ungurii de la Turnu Severin și cele cu bulgarii, în urma cărora, prin «arbitrajul» fascist de la Viena și tratatul de la Craiova, alte două provincii istorice, Transilvania de Nord și Cadrilaterul, au trecut sub suveranitatea Ungariei și a Bulgariei, este chemat și numit președinte al Consiliului de Miniștri. Venirea sa la conducerea guvernului a coincis cu una din cele mai grele perioade din istoria modernă a Românilor. Dacă am analiza numai activitatea sa, în serviciul României din perioada 1914 – 1940, Antonescu rămîne, poate, cu excepția lui Ion I. C. Brătianu, personalitatea cea mai frapantă a istoriei Românilor din secolul al XX-lea.

Lucrarea «Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei», pe care o prezentăm în continuare cititorilor, are ca autor pe Gheorghe Barbul. Concepută inițial în două volume – primul volum a apărut în Editura «La Couronne» în anul 1950 la Paris – ediția de față cuprinde și volumul al II-lea inedit pe care autorul, cu generozitate, ni l-a pus la dispoziție. Textul tipărit este identic cu cel redactat de autor în anul 1949.

Gh. Barbul s-a născut, la 22 august 1915, în comuna Vîrfurile, județul Arad. Tatăl său a fost director general al Bibliotecii Universității din Cluj și deputat averescan. Mama sa, Lucreția Barbul, născută Ionescu, a făcut parte, cu Maria Antonescu, Veturia Goga și Veturia Manuilă, din grupul restrîns de direcție al Consiliului de Patronaj. După studii primare efectuate la Cluj, Gh. Barbul a urmat cursurile liceale la Viena și Paris. Între anii 1933 – 1936, a frecventat cursurile facultății de drept din Cluj, după care, în perioada 1936 – 1939, și-a pregătit doctoratul la Universitatea «Friederich Wilhelm» din Berlin.

Poetul și omul politic Octavian Goga l-a pus în contact cu Arnold von Schickedanz, Stabsleiter (viceministru) al lui Alfred Rosenberg, șeful departamentului ideologic (Weltanschauung) al regimului național socialist. După moartea lui Goga și a lui C. Zecă Codreanu, Schickedanz, opinînd că regele Carol al II-lea trebuie să fie îndepărtat, i-a cerut detalii asupra unor oameni politici români, dispuși să colaboreze cu Germania – Rosenberg și Schickedanz, fiind baltici, erau considerați de către Hitler drept oamenii cei mai bine informați asupra problemelor Europei de Est. Gh. Barbul i-a propus două personalități: generalul Ion Antonescu, prieten al lui Goga și al familiei sale, și, în subsidiar, pe Valer Pop, membru al Partidului Național Liberal și partizan al apropierei României de cel de al III-lea Reich.

Revenit în țară, în primăvara anului 1940, Gh. Barbul este numit, la 17 august, secretar al lui Valer Pop, desemnat delegat al României pentru negocierile cu Ungaria în problema Transilvaniei. În aceeași calitate, îl va însoți pe Valer Pop la «negocierea» «arbitrajului» fascist de la Viena. După întoarcerea în țară, regele Carol al II-lea îi cere lui Pop să-i mijlocească o întrevvedere cu generalul Ion Antonescu care fugise de la Mînaștirea Bistrița, unde i se fixase domiciliu forțat²⁹. Valer Pop l-a rugat pe Barbul să-l înștiințeze pe general de solicitarea monarhului.

După abdicarea regelui Carol al II-lea și formarea guvernului Ion Antonescu, Gh. Barbul îl va însoți pe Valer Pop la Berlin unde, acesta din urmă, în calitate de trimis extraordinar al României, a primit misiunea să negocieze cu guvernul Reich-ului condițiile aplicării «arbitrajului» de la Viena.

Reîntors în România, la finele anului 1940, va fi numit, în urma unui concurs, atașat de legăție și repartizat la cabinetul ministrului Afacerilor Străine, a cărui titular era Ion Antonescu și interimar Mihai Antonescu. În această calitate, cu grad de șef de cabinet, va funcționa pînă la 23 august 1944. Imediat după arestarea mareșalului Ion Antonescu, repartizat la Direcția Politică a Ministerului Afacerilor Străine, va fi însărcinat cu redactarea, pentru forumul păcii, a lucrării «Situația evreilor în România în timpul războiului». Folosind documente ale Joint-ului, precum și articolele lui Eugen Filderman, tipărite în «Curierul izraelit», lucrarea alcătuită de Barbul,

demonstra că, din toate țările aflate sub influență germană, România a fost aceea care a oferit soarta cea mai bună evreilor. Ana Pauker a dat lucrarea la tipar, fără a-i aduce vreo corectură³⁰.

În anul 1947, aflînd că va fi implicat în procesul leader-ului P.N.Ț., Iuliu Maniu, Gh. Barbul reușește să părăsească țara. Din septembrie 1947 pînă în anul 1985 a exercitat profesiunea de ziarist. De la împlinirea vîrstei de 70 de ani, este pensionar al Casei Jurnaliștilor Francezi. În prezent, Gh. Barbul trăiește în Franța³¹.

Colaborator apropiat al mareșalului, Gh. Barbul a avut posibilitatea cunoașterii directe a activității fostului conducător al statului român din perioada septembrie 1940 – 23 august 1944.

Primul volum, apărut în anul 1950 la Editura pariziană «La Couronne», cuprinde, pe lîngă principalele momente ale activității guvernului român în anii 1940 – 1942, și unele date biografice ale generalului Ion Antonescu, din perioada anterioară venirii sale la conducerea guvernului. Informațiile prezentate de Barbul, relatate la numai cîțiva ani de la trecerea în neființă, printr-un simulacru de proces, a mareșalului, surprind prin veridicitatea și corectitudinea lor. Lucrări ulterioare³², bazate pe consultarea unor importante fonduri arhivistice, românești și străine, confirmă, în marea lor majoritate, aprecierile și concluziile lui Barbul. Din informațiile prezente în primul volum ne rețin atenția acelea legate de înfîlnirile Hitler – Antonescu din perioada 1940 – 1942, la care el a participat ca membru în suita mareșalului, unele dintre ele negăsindu-se, decît parțial, în notele de conversație, întocmite de interpretul fîhrerului, Paul Schmidt³³.

Retrospectiv, relațiile româno – germane din anii celui de al doilea război mondial nu se pot susține prin sloganul atît de răspîndit al așa – zisului statut de satelit al României. În nici-o fază a războiului, România lui Antonescu nu a fost un satelit al Reich-ului³⁴. Din examinarea documentelor, interne și externe, răzbate complexitatea relațiilor politice, diplomatice, militare și economice dintre România și cel de al III-lea Reich, în perioada 7 septembrie 1940 – 23 august 1944, multiplele probleme ale țării, preocuparea conducătorului statului pentru atingerea unor obiective limită care să asigure ființa națională, menținerea și realizarea unor aspirații legitime ale poporului român.

Criza acută prin care a trecut România, după dictatul de la Viena, a putut fi depășită numai atunci cînd regele Carol al II-lea i-a conferit generalului Ion Antonescu depline puteri și a abdicat în favoarea fiului său, Mihai. În situația concretă, cu importante consecințe pentru statutul statului român, Ion Antonescu a văzut drept unica cale aceea de a aplica «arbitrajul» fascist de la Viena și de a evacua partea de nord-vest a Transilvaniei. Însă, orientarea politicii externe a țării a fost fermă de la început: refacerea integrității teritoriale a statului. Pentru împlinirea unui atare obiectiv, Antonescu trebuia să colaboreze loial cu Germania – aceasta a fost convingerea fermă a viitorului mareșal. «Principalele obiective ale politicii mele vor fi reintegrarea la patria mamă a Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Transilvaniei» – i-a spus Antonescu lui Hitler în timpul primei lor înfîlniri. Obiectivele politicii lui Antonescu reies clar și din interogatoriul la care a fost supus Paul Schmidt, de

«regulei jocului», «înțelegerile secrete» privind soarta viitoare a statelor din Europa est-centrală și de sud, ponderea unor personalități și, nu cel mai puțin important, preocuparea de a slăbi tabăra fascistă, grăbindu-se sfârșitul războiului și salvînd viețile a mii și mii de soldați aliați. În evoluția negocierilor secrete purtate de România, ca și de celelalte state aliate Reich-ului, cu reprezentanții Națiunilor Unite, credem că se pot distinge cel puțin două etape distincte: în anii 1941 – 42 – 1943 a fost vorba de stabilirea de contacte, urmată de o sondare reciprocă a poziției părților, pentru ca în 1943 – 1944, atunci cînd pe toate fronturile inițiativa a trecut de partea Aliaților și victoria lor se profila din zi în zi, tratativele să intre într-un stadiu concret, cu examinarea atentă a condițiilor oferite și a promisiunilor aliate pentru cazul abandonării taberei aliate³⁹.

Nu intrăm în amănuntele acestor discuții, literatura istorică, mai veche sau mai nouă, analizîndu-le în complexitatea lor. Oricum, un lucru trebuie subliniat: mareșalul Ion Antonescu nu putea rămîne mut la soarta viitoare a Basarabiei, Nordului Bucovinei și părții de nord-vest a Transilvaniei, pentru care intrase în războiul început în iunie 1941. Multor istorici le scapă acest element esențial din activitatea mareșalului și a guvernului condus de el.

Or, aliații, cel puțin în ce privește soarta primelor două, credeau că ele trebuie să rămînă, nejustificat, sub «suveranitatea» ocupanților din vara anului 1940. S.U.A. și Anglia nu au realizat, atunci, că pericolul cel mai puternic, pentru statele din Europa est-centrală și de sud, îl reprezenta amenințarea sovietică și instaurarea unor regimuri politice subordonate Moscovei. A fost o gravă greșeală, cu importante repercusiuni pentru soarta acestei părți a bătrînului continent. «Responsabilitatea» engleză și americană în instaurarea regimurilor comuniste din Europa est-centrală și de sud nu mai poate fi azi tăgăduită. A fost o eroare politică și diplomatică ale cărei consecințe țările din această zonă le resimt și astăzi. Gh. Barbul a fost și el folosit în negocierile secrete, mai ales în cele purtate în ultima fază a războiului (Madrid sau Stockholm). În aceste locuri, el a venit cu instrucțiuni din partea Antoneștilor, observațiile sale de la fața locului fiind edificatoare, în cazul eșuării acestora, asupra consecințelor pentru soarta României⁴⁰.

Cît privește existența unei așa-zise telegrame venite de la Stockholm, prin care sovieticii ar fi acceptat condițiile mareșalului, sau unele din punctele puse de el, Barbul o contestă. Într-o scrisoare, din anul trecut, Gh. Barbul ne informează că Nanu, Duca sau Alexandru Ghica, secretar de legație la Stockholm, nu-și amintesc de un asemenea document. Dar, nu uită să concluzioneze: «Moscova, cu pragmatismul ei, prefera să negocieze cu șeful guvernului român care deținea puterea și nu cu opoziția care trebuia să o cucerească. De altfel, era total indiferent ce propunere voiau sovieticii să facă unora sau altora. Oricît de favorabilă ar fi putut fi ea înainte de armistițiu, soarta României nu ar fi fost diferită de aceea a Ceho-Slovaciei, prima victimă a lui Hitler, sau de cea a Poloniei, care s-a bătut cu armele împotriva Germaniei...»⁴¹.

Întrebarea pe care ne-o punem astăzi este: cît de sinceri au fost Aliații în negocierile purtate cu România este legată și de aceea de ce mareșalul Antonescu nu a grăbit semnarea armistițiului cu Națiunile Unite. Apoi, care au fost elementele care au îngreunat ajungerea la o înțelegere. Noi nu putem fi

de acord cu acei istorici care impută numai mareșalului Ion Antonescu eșecul tratativelor. A accepta o asemenea aserțiune ar fi o eroare de neiertat și ar contraveni adevărului istoric. Ion Antonescu a început și a condus negocierile secrete, el fiind preocupat, în primul rând, de recunoașterea drepturilor și intereselor României chiar și adversarilor săi, sarcină ingrată dar nu imposibil de realizat cît timp putea miza pe desprinderea din alianța Axei. Nu a făcut-o pînă la 23 august 1944, deoarece nu a admis să fie sacrificate interesele României.

Acțiunile opoziției naționale nu s-au ridicat la nivelul așteptărilor, într-un moment esențial pentru interesele neamului românesc. Finalizarea tratativelor a revenit forțelor de opoziție, dar în condiții inferioare celor obținute de emisarii Antoneștilor care au activat în capitalele unor state neutre. Lovitura de stat de la 23 august 1944, în urma căreia mareșalul a fost arestat, a lichidat planul «bătăliei armistițiului», ieșirea României din alianța Axei producîndu-se pe alte baze decît cele convenite anterior, ele afectînd independența și suveranitatea României. Respingem, de asemenea, opinia potrivit căreia Ion Antonescu a fost lipsit de intuiție politică și, de aici, greșelile făcute de el. Nu aici stă adevărul. Rațiuni de stat și onoare militară l-au condus pe mareșal în raporturile cu Germania și în purtarea războiului. A avut în minte și o ieșire a țării din război, în condițiile în care trupele anglo-americe ar fi ajuns pe teritoriul României înaintea Armatei Roșii.

La 30 septembrie 1943, colonelul T. Teodorescu, atașat militar la Ankara, comunica, în numele lui Antonescu, generalului Arnold, că, în cazul înțării trupelor anglo-americe în România, înaintea celor sovietice, el va pune la dispoziția celor din urmă: «42 vagoane de aur, 2 de valută în hîrtie, 400 de grîu, 300 de porumb și 22 de divizii complete echipate, cu excepția tunurilor grele AT și a vehiculelor de luptă blindate»⁴².

În perspectivă, acțiunile sale politico-militare și diplomatice s-au dovedit a fi mult mai realiste decît cele ale opoziției, credulă în «promisiunile», fără acoperire, ale Marilor Aliați. Adescori, se gîdea cum îl va cota istoria europeană de mîine, cînd va analiza modul cum a lăsat armatele sovietice să intre în țară să o comunizeze și să meargă mai departe. Din păcate, acțiunile sale, care ar fi putut conduce la unele avantaje pentru România, s-au lovit de miopia politică a opoziției care, după opinia noastră, nu s-a dovedit la înălțimea împrejurărilor în care se afla țara atunci.

Ion Antonescu a fost un european, care a văzut exact că responsabilitățile sale depășeau cu mult granițele țării sale. A intuit, mai bine ca alții, sfîrșitul tragic al războiului, pentru Europa de Est, în general, și pentru România în special. Declarația sa, făcută imediat după arestare, reprezintă un adevărat testament politic: «Istoria să mă judece. Mă rog lui Dumnezeu să ferească țara de consecințele unui act, cu atît mai necugetat cu cît eu niciodată nu m-am cramponat de putere. De mai multe ori, am spus regelui, în patru ochi și în prezența domnului Mihai Antonescu, că dacă crede că este un alt om în țară, capabil să o servească mai bine ca mine, eu îi cedez locul, cu o singură condiție: să prezinte garanții și să nu fie un ambițios sau un aventurier».

Cartea lui Gh. Barbul, scrisă cu mult talent și obiectivitate, reprezintă imaginea activității unui om cinstit, integru, pusă în slujba intereselor naționale. Lucrarea reprezintă prima încercare a unui autor de a prezenta coordonatele esențiale ale politicii antonesciene, exegetului lipsindu-i documentele, dar avînd avantajul participării directe.

La trecerea a peste o jumătate de secol de la scrierea lucrării – volumul al doilea vede pentru prima oară lumina tiparului – «Memorial Antonescu» își menține valoarea, ea fiind absolut necesară pentru prezentarea veridică a activității unuia din marile personalități ale istoriei românilor dintotdeauna: mareșalul Ion Antonescu.

Nu încheiem, înainte de a mulțumi, în numele Editurii Institutului European, Domnului Gh. Barbul pentru gestul de a ne fi cedat dreptul de a tipări, pentru prima oară în limba română, lucrarea sa.

V. F. Dobrinescu

26 iunie 1992

-
- 1 «Monitorul Oficial», nr. 18, Senatul, 13 decembrie 1934, p. 12.
 - 2 Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 3.042, dosar 686, f. 39.
 - 3 *Ibidem*, f. 34.
 - 4 *Ibidem*.
 - 5 *Idem*, fond 3.831 dosar f. n., 1917, Poziția 982, f. 127.
 - 6 *Idem*, fond 3.042, dosar 686, f. 38.
 - 7 *Idem*, fond 5.450, dosar 2, 1922, f. 2 (Raport nr. 733, 30 septembrie 1922, Lt. col. Ion Antonescu către Ministerul de Război și Marele Stat Major).
 - 8 *Idem*, fond 3.042, dosar 686, f. 38.
 - 9 *Idem*, fond 3.831, dosar 3, 1919, Poziția 2 584, f. 13-14.
 - 10 *Idem*, fond 5.475, dosar 4, 1920, Poziția 160, f. 405-406 (telegramă nr. 9 din 10 martie 1920, Lt. col. Ion Antonescu către Marele Cartier General).
 - 11 *Idem*, fond 3.042, dosar 686, f. 42.
 - 12 «Monitorul Oficial» nr. 218, 4 ianuarie 1923, Supliment, p. 10.360-10.361 (Înalt Decret nr. 23 din 1 ianuarie 1923).
 - 13 Arh. M. Ap. N., fond 3.042, dosar 686, f. 47.
 - 14 *Ibidem*, f. 50.
 - 15 *Ibidem*.
 - 16 *Ibidem*, f. 16.
 - 17 V. Moisuc, *Premizele izolării politice a României, 1919-1940*, București, Humanitas, 1991, p. 162-163.
 - 18 Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., N. Petrescu Comnen Papers, Box no. 10; Arh. M. Ap. N. fond 3.042, dosar 686, f. 24.
 - 19 Nicolae Titulescu. *Documente Diplomatice*, București, Ed. politică, 1967, p. 143-144 (t. c. nr. 1.053, de la Londra, 16 iulie 1924, semnată Titulescu).
 - 20 «Monitorul Oficial», nr. 16, Adunarea Deputaților, 24 decembrie 1934, p. 277 (Înalt Decret nr. 3.057, din 29 noiembrie 1933).
 - 21 Arh. M. Ap. N., fond 5.416, dosar 1.476, f. 34-35; *Idem*, dosar 1.665, 1938, f. 128.
 - 22 Gh. Zaharia, C. Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, București, Ed. militară, 1981, p. 221-223.
 - 23 *Ion Antonescu, Citiți, judecați, cutremurați-vă*, Ediție îngrijită de I. Ardeleanu și Vasile Arimia, București, «Tinerama», p. 41-47.
 - 24 Arh. M. Ap. N., fond 3.042, dosar 686, f. 61.

- 25 V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei*, lucrare în manuscris.
- 26 V. F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, Iași, Editura «Junimea», 1991, p. 55 și urm.
- 27 *Pe marginea prăpastiei 21-23 ianuarie 1941*, I, Editura Scripta, 1992, ediție I. Scurtu, p. 51-58.
- 28 *Ibidem*, p. 58.
- 29 Carol al II-lea nota, la 2 septembrie 1940, următoarele despre audiența lui Valer Pop: «După masă, am avut în audiență pe Valer Pop, care este extrem de îngrijorat de situație/.../Trebuie, zice el, cât mai repede o schimbare în guvernu, va trebui găsit ceva, cineva cu prestigiu și autoritate, cum ar fi, după părerea lui, generalul Antonescu...» – (Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol.II, p. 746).
- 30 «Politica guvernului român în problema evreilor - scrie cunoscutul istoric german A. Hillgruber - s-a aflat, în întreaga perioadă a războiului, sub influența punctelor de vedere tactice și comerciale. Ea nu a cunoscut nici obligații morale față de cetățenii săi români, nu a fost nici, din punct de vedere doctrinar, antisemită. Ea a urmat marile cursuri ale politicii externe românești...» (*Hitler, König Carol und Marshall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938-1944*, Mainz, ed. a II-a, 1965, p. 373-374).
- 31 Mulțumim Domnului Gh. Barbul pentru datele oferite legate de activitatea sa.
- 32 Vezi: A. Hillgruber, *Op. cit.*; Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj Napoca, Ed. «Dacia», 1979; Larry Watts, *În serviciul mareșalului*, I-II, München, 1985; I. C. Drăgan (ed.), *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reînțregire*, vol.I-IV, Nagard, 1986; Gh. Buzatu, *Istorie interzisă*, Curierul Doljan, Craiova, 1990; *Idem* (ed.), *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vol.I-II, Iași, 1990; *Idem*, *România cu și fără Antonescu*, Iași, «Moldova», 1991; Ion Antonescu. *Citiți...; Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, Ediție pregătită pentru tipar de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu și Ștefan Lache, vol I-II, București, Editura «Cozia», 1991; *Mareșalul Antonescu. Secretele guvernării*, Ediție pregătită de Ion Ardeleanu și Vasile Arimia, București, Editura «Românul», 1992.
- 33 Paul Schmidt, *Statist auf diplomatischer Bühne, 1923-45*, Bonn, 1950; Andreas Hillgruber, *Les Entretiens secrets de Hitler, Septembre 1939- Decembre 1941*, Paris, Fayard, 1969, p. 354-358, 358-364, 622-625, 433-441; *Idem*, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol.I-II, Frankfurt am Main, 1970.
- 34 A. Hillgruber, *Hitler...*, p. 354.
- 35 N. Dascălu, *Politica nazistă în sud-estul Europei în ajunul și în timpul celui de al doilea război mondial în relațiile interpretului personal al lui Hitler (I)*, în AIIAI, 1986/2, p. 680.
- 36 A. Hillgruber, *Op. cit.*
- 37 Gh. Barbul, *Memorial Antonescu...*, p. 85.
- 38 Aurică Simion, *Op. cit.*, p. 263 și urm.
- 39 Gh. Buzatu, *Din istoria...*, p. 231.
- 40 Arh. M.A.E., fond 71, dosar S1 Stockholm, 1943, vol.I, f. 4-6; *Idem*, dosar S5 Madrid, 1944, vol.3, f. 45-46 (t. nr. 954, 12 iunie 1944, de la Legația din Spania); Hoover Archives, Palo Alto, S.U.A., D. Popescu Papers, Box. no.1.
- 41 Scrisoare a lui Gh. Barbul către V. F. Dobrinescu din 8 iulie 1991.
- 42 L. Watts, *Antonescu and the German Alliance*, în «Romanian Civilisation», I, No.1, 1992, p. 72.

CAPITOLUL I

Cîinele Roșu

«Istoria va examina cîndva cazul nostru. Ea va fi mai puțin părtinitoare ca judecătorii noștri de azi». Cu aceste cuvinte s-a despărțit mareșalul Antonescu de mama sa înainte de a apărea în fața plutonului de execuție. Pentru mama sa, ele nu constituiau nici o consolare; în ce-l privește pe condamnat, speranța pe care o exprimau apare ca foarte nesigură, căci, mai înainte de a te încrede în judecata Istoriei, ar trebui să știi ce va fi ea mîine. Va rămîne oare o știință obiectivă? Sau, dimpotrivă, va trebui să se resemneze a fi doar un instrument de propagandă în serviciul unei ideologii triumfătoare? În acest caz, departajarea între eretici și sfinți se va efectua conform prescripțiilor ortodoxiei politice. Să ne grăbim să profităm de ultimele licăriri ale libertății, căci poate, în curînd, se vor stinge și ele.

Pentru noi, europenii din Est, care am trăit în mijlocul evenimentelor la capătul cărora ne-am trezit aserviți Kremlinului, lunga inconștiență a occidentalilor față de apropierea Armatei Roșii rămîne o enigmă înspăimîntătoare. Ne răsună încă în urechi strigătele entuziaste prin care salutau acumularea victoriilor ei. Pe măsură ce înainta spre vest, ei se felicitau care mai de care. Delirau de bucurie și de admirație aflînd de «eliberarea» Bucureștiului, a Sofiei, a Budapestei, a Vienci. Glorie și onoare Armatei Roșii. Iar astăzi, în fiecare dimineață, cînd se trezesc, ei se întrebă cum au putut s-o lase să pătrundă pînă la cale de două zile de Rin. Ei au sfîrșit prin a înțelege că «Hitler nu era decît un diletant față de Politburo¹». Dar, între timp, micile națiuni care la cealaltă extremitate a Europei se prevalau de civilizația lor, care trăiau din ideile și exemplul lor, au fost acoperite de maree.

Cu toată atitudinea diferită pe care aceste popoare au adoptat-o în timpul anilor de criză, ele suferă astăzi aceeași soartă. Cehoslovacia, prima victimă a lui Hitler, Polonia, care cu armamentul său anacronic a luptat eroic împotriva mașinii de război moderne a celui de al Treilea Reich, Iugoslavia care, revoltîndu-se împotriva destinului său de mică putere, a sacrificat mai mult de un milion de oameni căzuți în lupta pentru libertate sau într-un război fratricid n-au obținut nici un avantaj pentru fidelitatea lor față de occident. Aflîndu-se pe picior de perfectă egalitate, ele constituie, alături de ex-sateleții Axei, Ungaria, Bulgaria și România, buchetul republicilor populare. Fiind pus în fața acestor realități ești obligat să tragi concluzia că eforturile țărilor mici, fie

că ele au luptat într-o tabără sau în cealaltă, au fost total inutile. Numai România, la o populație de douăzeci de milioane de locuitori, a suferit pierderi mai mari decât Statele Unite sau Imperiul Britanic. Pierderile sale se apropie de șapte sute de mii de oameni, în timp ce cifrele prezentate de Commonwealth – incluzând aici civilii uciși în timpul bombardamentelor ajung, dacă putem să ne încredem în Winston Churchill, la un număr de 412.240. Pierderile americane ar fi, după cifrele publicate de Washington, de 322.188 oameni.

În orice caz, inutilitatea luptei devine evidentă pentru țările Europei răsăritene considerate, în zilele noastre, ca victorioase: Polonia, Cehoslovacia și într-o mai mică măsură – ca urmare a «deviaționismului» titoist – Iugoslavia. Aceasta din urmă se bucură măcar de independență, dacă nu de libertate. Dat fiind că victoria înseamnă pentru aceste popoare sclavie, lupta pe care au dus-o își pierde sensul. Roadele victoriei sînt tot atât de amare ca și cele ale înfrîngerii.

Nu este surprinzător faptul că foștii camarazi de armă ai lui Wilhelm al II-lea, bulgarii și ungurii, au făcut din nou front comun cu Germania reînviată. Dorința lor de revanșă o egala pe aceea a puterii germanice. În schimb, prezența României – singurul ex-inamic al imperiilor centrale – printre sateliții Axei poate să apară mai puțin explicabilă. În urma victoriei Antantei², ea și-a mărit considerabil teritoriul și a constituit unul din pilonii cei mai puternici ai securității colective în Europa de răsărit. Totuși, în timp ce Ungaria își limita pe cît posibil participarea sa la războiul contra Rusiei, în timp ce Bulgaria, cu toată adeziunea sa la pactul tripartit, se menținea neutră între Reich și URSS, România se arunca în luptă cu toate forțele și, lucru încă mai straniu, sub conducerea unui vechi anglofil, mareșalul Antonescu. Hitler îl numea pe dictatorul român al treilea om al Axei. Comunicatele de război sovietice, în timpul bătăliilor de la Stalingrad și din Caucaz, vorbeau de doi dușmani: Germania și România. În urma armistițiului italian, Axa a fost deviată de la Roma spre București. Defecțiunea română din august 1944 a provocat o răsturnare totală a planurilor strategice ale celui de al treilea Reich. Soarta războiului în Occident depindea de reușita debarcării anglo – saxone în Normandia. Împotriva Rusiei, Wehrmacht-ul³ își păstra șansele pînă la armistițiul român. Astfel, deși o putere mică, România a jucat un rol de prim rang în cel de al doilea conflict mondial. Dacă se studiază de aproape poziția sa geografică, se observă că această placă turnantă constituia o bază ideală pentru un «Drang nach Osten»⁴ german și devenea tot atât de indispensabilă pentru un «Drang nach Westen»⁵ sovietic. Dictonul lui Bismark: cine deține cadrilaterul Boemici este stăpînul Europei, se transformă în secolul al XX-lea în: cine deține baza românească, domină Europa. Cît timp Hitler poseda această bază, Wehrmacht-ul controla Balcanii și își păstra șansele în fața Armatei Roșii. Cînd ea a fost pusă la dispoziția URSS, Stalin a devenit, cel puțin pe plan strategic, stăpînul Europei.

Dacă în 1918 războiul se decidea pe Rin, ar fi foarte greu a se crede astăzi că debarcarea trupelor anglo – saxone pe un punct excentric al continentului la 6 iunie 1944 ar fi putut fi mai hotărîtoare decât înaintarea rusească spre inima Europei, ca urmare a armistițiului românesc. Un important capitol al războiului s-a desfășurat la București. Dacă se apreciază că scopul

principal al beligeranților n-a fost de a se obține o victorie în orice condiții, ci de a se stabili o ordine mondială, atunci evenimentele care s-au desfășurat în Europa orientală se dezvăluie în toată importanța lor.

Antonescu nu-și datora porecla sa de «Cîine Roșu» fidelității sau devotamentului care sînt caracteristice rasei canine. Dacă el trecea drept un cîine, era în sens peiorativ. «El mușcă atunci cînd te aștepți mai puțin», spuneau ofițerii care serviseră sub ordinele sale. Primul sentiment pe care îl inspira era teama. Severitatea, insensibilitatea sa care îl făceau să ignore pînă și semnificația verbului *a ierta*, contribuiau în mod evident la aceasta. Dar trebuie să mai adăugăm că el nu era un om al epocii noastre: în el reînvia un om al speciilor primitive care nu s-au domesticit decît treptat, în decursul timpurilor. Ce alt sentiment decît teama putea să inspire prezența anacronică printre noi a unui descendent direct al luptătorilor vicleni și sălbatici de odinioară?

O față osoasă, cu pomeții și maxilarele puternic conturate: pătată de mici puncte roșii, care dădeau tenului său aproape incolor un aspect bolnăvicios. Atîtea riduri, încît fața sa semăna cu un teren accidentat. O gură înconjurată de cute adînci, buze subțiri și decolorate, care nu descopereau decît rareori dinții lungi și galbeni. Părul roșu și sprîncene în formă de accent circumflex. Ochi albaștri, de un albastru foarte deschis, între pleoape ușor inflamate și înroșite de o conjunctivită cronică, pe care le ținea pe jumătate închise, ca și cum ar fi fost mereu gata să aștească și nu le deschidea decît pentru a ataca. Întregul îți evoca ascendenții giganți ai crustaceelor din timpurile noastre. Și totuși nu se putea spune că era urît. Dar îți trebuia timp ca să te obișnuiești să-i privești fața. La primele întâlniri, îți întorceai ochii fără să vrei, aveai senzația că te afli sub supravegherea acestei priviri reci; simțai aceeași indispoziție ca și cînd te-ai găsi în fața unui om pe care îl știi prezent acolo dar pe care nu îl vezi. Unul dintre miniștrii săi mi-a spus odată: «Lucrez toată săptămîna cu el. Rămîn așezat ore întregi în fața biroului său. Dar numai la jurnalul de actualități de la cinema îl văd realmente. Acolo, imaginea sa este detașată de prezența sa și pot să-l privesc în voie.»

Accastă teamă el a inspirat-o încă de tînr ofițer, dar nu numai subordonaților săi ci și, mai mult, superiorilor. A executat un ordin al lui Antonescu era ușor: el era întotdeauna clar și concis. A da un ordin lui Antonescu era mult mai delicat. În fața lui, șefii își pierdeau siguranța; după ce îi explicau situația, ei îi cereau părerea, apoi, odată obținută și-o însușeau. Așa încît ordinele pe care locotenentul Antonescu trebuia să le execute erau acelea pe care și le dădea el însuși prin gura superiorilor săi. La școala militară, el fusese șef de promoție; și apoi, remarcat pe rînd de toți șefii săi ca un element excepțional, era întotdeauna primul avansat în grad. Descendent al unei familii nevoiașe, nu avea nici prieteni, nici protectori. Dar protecțiile de care puteau beneficia unii dintre camarazii săi nu acționau niciodată împotriva lui și dacă nu te aliai cu Antonescu, aveai mare grijă să nu-ți atragi dușmănia lui. Toate inițiativele îi erau permise. Uneori, el le împingea pînă la nesupunere. Dar nu se găsește nici urmă de așa ceva în dosarul său. Cine ar fi fost superiorul acela care să fi avut curajul să facă o asemenea mențiune?

Nu era decît sublocotenent atunci cînd numele său a devenit celebru. În anul 1907, doi ani după revoluția rusă⁶, țărani români se revoltaseră contra clasei feudale a marilor proprietari funciari. La țară, izbucneau incendii, se vărsa sînge. Conacele ardeau: arendașii și vechilii, atunci cînd scăpaseră de topoarele răsculaților, fugeau la orașe; autoritățile ajunseseră să fie mulțumite cînd jandarmii asistau la jafuri și nu participau ei înșiși alături de jefuitori; se credea că armata nu este destul de sigură pentru a fi folosită. În mijlocul acestei mări dezlănțuite, orașele încă erau calme. Dar socialiștii încercau să provoace tulburări și să ia conducerea unei mișcări revoluționare. Era cazul să se negocieze cu ei? Se va reuși astfel pacificarea satelor? Un moment, la București, s-a crezut că se va reuși. Dar părerile s-au schimbat, atunci cînd s-a aflat de un raport al comandantului garnizoanei din Galați în legătură cu ceea ce se petrecuse în acest oraș, unde partidul socialist număra cei mai mulți aderenți. Un tînăr ofițer, sublocotenentul Antonescu, dăduse ordin oamenilor săi să tragă asupra manifestanților care încercau să ocupe clădirile publice. Erau douăzeci și șapte de morți. Aceste fapte se petrecuseră cu o asemenea repeziciune, încît comandantul garnizoanei nu avusese timp nici să intervină, nici să ceară instrucțiuni guvernului. De altfel, sublocotenentul Antonescu revendica toată responsabilitatea inițiativei sale. În afară de aceasta, el procedase la vreo sută de arestări. În oraș domnea calmul cel mai desăvîrșit. După cîteva zile, un nou raport al aceluiași comandant al garnizoanei. Antonescu plecase din Galați cu unitatea sa de artilerie și străbătuse întregul județ. El obținuse aceleași rezultate ca și în oraș, dar, de data aceasta, fără să omoare pe nimeni. Fiindcă nu se servise de armamentul său decît pentru a face zgomot. – Foarte departe de sate, în plin cîmp, el trăgea numai cu pulbere, fără proiectile, de preferință seara, cînd sunetul se propagă cel mai bine. Țărani auzeau tunul bubuind în depărtare. «Sosește armata. Ea trage asupra satelor...». Zvonurile zburau înaintea lui Antonescu și, făcînd să renască frica de autorități, puneau stavilă oricărei agitații.

De atunci n-a mai fost numit decît «Ciîne roșu» alît pentru culoarea părului său, cît și pentru sîngele pe care îl făcuse să curgă. În armată, isprăvile sale de la Galați au fost evocate mult timp și i se aplica dictonul: *Homo rufus raro bonus*⁷. Dar marele public îl pierdu din vedere și timp de mai mulți ani el nu mai atrase atenția nimănui.

În anul 1916, România declară război Puterilor Centrale și trimise în luptă două armate, comandate una de generalul Averescu, cealaltă de generalul Prezan. Averescu scrie în memoriile sale că «la statul major al lui Prezan se afla un ofițer, Antonescu, care părea să conducă totul». Pentru ofițerii armatei lui Prezan, această impresie constituia o certitudine. De ficcare dată cînd se ținea o conferință la statul major ei îl găseau, într-adevăr așezat lîngă general, pe maiorul Antonescu, tăcut, morocănos, cu un aer absent. În mod invariabil, generalul spunea: «Antonescu a primit ordine de la mine. El vi le va comunica» – Antonescu făcea apoi expunerea, ca și cum ar fi fost adevăratul șef, fără să fie contrazis sau întrerupt. Dacă, la sfîrșit, vreun comandant de mare unitate avea de cerut o precizare, el o dădea. Prezan încuviința cu capul. În acest fel a dus Antonescu armata lui Prezan din

Moldova în Muntenia, urmărindu-i pe germani, apoi în Transilvania, mai departe în pusta ungară, mai apoi bătând pe Tisa trupele lui Bela Kún și intrând în Budapesta. Prezan a fost avansat mareșal și aureolat de glorie națională. Antonescu a fost trimis ca atașat militar mai întâi la Paris, apoi la Londra.

Pentru Statul Major român era deosebit de prețios să aibă în capitalele aliate un ofițer de talia lui Antonescu. Pentru camarazii săi, era confortabil să-l știe atât de departe. Din păcate, veni și timpul de a-l avansa general. Să i se dea gradul și să fie lăsat la Londra? El se descurca admirabil și, lucru surprinzător, își făcuse chiar și prieteni. Numai că era împotriva tradițiilor armatei române de a avea un general pe post de atașat militar. Să se amâne avansarea sa? Asta nu era nici măcar de imaginat. Atunci trebuia să se înapoieze la București? Perspectiva de a-l vedea reapărînd în clădirea Statului Major era suficientă, chiar în acea perioadă în care se credea în pacea eternă, pentru a se răspîndi o atmosferă de război rece...

I se trimise o lungă scrisoare, plină de măguliri și violențe. Se începea prin a i se repeta că rapoartele sale erau de o valoare neprețuită, că își îndeplinea misiunea în prima capitală a lumii cu un succes incomparabil, că era de neînlocuit. După această introducere, i se expunea dilema care tortura Statul Major: fie să-l avanseze general și să se grăbească supărătoarea obligație de a-l rechema la București, fie – dacă el consimțea – să fie menținut în același grad pentru a i se permite, în interesul țării, să continue opera sa admirabilă la Londra. Numai el trebuia să hotărască. Și el hotări fără șovăială. Răspunse că avea speranța că va reuși în noua misiune ce îi va fi încredințată în România, spre deplină satisfacție a șefilor săi. Trebuiră deci să-l avanseze și să îi suporte prezența la București.

Trinitatea care conducea pe acea vreme armata se compunea din Majestatea Sa Regele, M.S. Statul Major, al cărui nume ofițerii nu-l pronunțau decît cu sfială, așa cum vorbeau emigranții ruși despre marii duci din familia Romanov, și din Ministerul Apărării Naționale, care spunea întotdeauna «amen» la hotărîrile celorlalți doi. Înapoierea lui Antonescu a adăugat o a patra componentă. Componentă în sensul strict al termenului. Generalul. Generalul, pur și simplu. Nici o gașcă nu s-a format în jurul său. Și nici un ofițer nu se putea lăuda că el îi purta un interes deosebit. Niciodată n-a fost urmată cu atîta strictețe cea de-a treia poruncă a catehismului bunului militar român, ca față de Cîinele Roșu: cea după care trebuie să te ferești să apari în fața superiorului tău. Dar cei mai mulți ofițeri, deși se supuneau prescripțiilor regulamentului, adesea împărtășeau opiniile mai puțin ortodoxe ale generalului Antonescu. El nu avea încă puterea, dar avea deja autoritatea. În cele din urmă, regele se decisese să fuzioneze «corpul» și «spiritul» armatei, numindu-l șeful Statului Major.

În epoca războiului total, pe unde trece oare linia de demarcație în interiorul statului, între competența militarilor și aceea a civililor? Pentru Antonescu, ea nu exista. Ministrul de finanțe, căruia îi incumbă sarcina de a finanța armamentele; ministrul de Interne, care este răspunzător de moralul și comportarea populației, ministrul Economiei Naționale, care controlează producția și sursele de materii prime; ministrul Afacerilor Externe care se

preocupă de preliminariile ce privesc «ultima ratio regum»⁸. Oare nu trebuie să colaboreze toți cu șeful armatei? Pentru Antonescu, a colabora înseamnă a se subordona. «Cu un astfel de șef de stat major, ministerele nu vor întârzia să devină secții ale Statului Major», spuneau, glumind, parlamentarii.

Dar ar fi însemnat să te înșeli grav atribuindu-i ambiții politice. El se dedica cu atîta ardoare problemelor, sarcinilor sale, încît i-ar fi fost cu neputință să citeze măcar numele șefilor de partide. Ceca ce se petrecea dincolo de competența oamenilor în uniformă nu-l interesa absolut deloc. Bun creștin, deoarece aceasta era în tradiția armatei, monarhist pentru că făcuse jurămint de credință regelui, patriot fiindcă se încadra în problemele Apărării Naționale, el era tipul omului deformat profesional. Politicienii însă nu se lăsă înșelați și se temeau de drumul spre o dictatură militară. Atunci cînd ei nu se înțelegeau în nici o privință, erau pe punctul de a se pune de acord asupra necesității de a-l îndepărta pe șeful statului major, cînd acesta, pe neașteptate, își dădu demisia. Care putea să fie cauza acestei hotărîri surprinzătoare? Proverbul francez spune: «il faut chercher la femme»⁹. Era, într-adevăr, din cauza unei femei, Elena Lupescu.

Viața particulară a regelui nu-l interesa pe general. Puțin îi păsa de faptul că saloanele favoritei erau socotite de politicieni drept anticamere ale puterii. Dar veni și ziua cînd ministrul Apărării Naționale, după ce l-a auzit protestînd împotriva avansării unor ofițeri fără merite, îi puse pe tapet recomandările și cărțile de vizită ale doamnei Lupescu. Atunci, conflictul izbucni. După ce a amenințat cu demisia, Antonescu a sfîrșit prin a birui. Dar era aceasta o victorie decisivă? Elena Lupescu nu credea în incoruptibili; degeaba era el un încăpățînat, căci îndemînarea feminină va reuși să-l îmblînzească.

Un supeu intim, oferit de rege, în apartamentele sale private, îi reuni pe cei doi oponenți – Antonescu era plasat în dreapta Elenei Lupescu, iar de cealaltă parte a mesei, Carol supraveghea, cu o privire neliniștită, pe incomodul său slujitor. Acesta nu-și îngădui nici o abatere. «Știu, îi spuse vecina sa confidențial, cît de mult vă apreciază regele. De cîte ori n-a repetat el că, într-o zi, Antonescu va fi președintele Consiliului său». La toate aceste lingușiri, generalul răspundea prin monosilabe; privirea sa își păstra severitatea; rămînea glacial. Toate acestea au fost puse pe seama caracterului său nesociabil. A doua zi dimineața, mareșalul Curții a găsit în corespondența sa o scrisoare a lui Antonescu adresată lui. Acesta îl asigură, mai întîi, că nu este nici prefăcut, nici ipocrit și că în decursul carierei sale avusese de a face, ca toată lumea, cu tot felul de femei. Dar, adăuga el, recent avusese ocazia să constate că frecventarea anumitor femei este profitabilă pentru ofițerii a căror lipsă de scrupule le ține loc de merite. Asemenea ofițeri nu fac cinste armatei. Ori, tocmai această cale îi fusese deschisă și lui, cu o seară înainte. El consideră că un șef de stat major, care s-ar preta la o asemenea situație, ar compromite demnitatea armatei. În consecință, el adresa mareșalului Curții, în același plic, scrisoarea sa de demisie, pentru a fi prezentată regelui. Antonescu nu știa atunci că se încheia definitiv cariera sa militară propriu-zisă. Dar el se îndoaia că situația va dura mult timp și se puse pe așteptare. Casa sa era la munte; se ocupa

de grădinarit; creștea păsări; concepea pentru ele instalații model. Ce-ar fi putut el să facă, el care nu vedea un peisaj decât pentru a-i găsi puncte de sprijin militare și un popor nu-l interesa decât pentru a-i evalua numărul de divizii? Nu era el omul care să caute aventura în lumea civililor. Aventura veni să-l caute la el acasă, sub înfățișarea politicianilor. Nu trecea săptămână fără ca unul sau altul din partidele ostile clicii regelui să nu-i trimită un emisar. «*Ce mai vor de la mine acești magnați ai sufragiului universal?*», spunea el. Era foarte simplu. Regele avea împotriva lui pe național-țărăniștii lui Maniu, pe liberali și legionarii lui Codreanu; împreună, ei reprezentau aproape întreaga opinie publică. Micile partide, care răsăreau ca ciupercile după ploaie, pentru a răspunde la un eventual apel al coroanei, nu aveau nici o priză asupra poporului. În aceste condiții, nu-i mai rămânea lui Carol, mai devreme sau mai târziu, decât să capituleze sau să recurgă la o dictatură militară. Ori, tocmai această ultimă carte se preocupau oamenii politici să i-o sustragă. De aceea, ei luptau cu înverșunare să atragă în clanul lor pe regele neîncoronat al armatei. Erau cu atât mai puțin îngrijorați că nu vor reuși cu cât de când el se revoltase împotriva influenței favoritei, îl socoteau drept unul dintre ai lor. În această privință, se înșelau cu desăvârșire. Generalul îi detesta și pe unii și pe ceilalți. «De ce, repeta el, nu se plictisesc să mai revină. Oare n-au plecat întotdeauna cu mâinile goale?» Casa îi fu pur și simplu împresurată de agenți ai Siguranței, ale căror tradiții și metode nu aveau nimic de invidiat de la Gestapo¹⁰ și G.P.U.¹¹. Îi spionau cele mai mici gesturi, raportînd de urgență regelui frecvențele convorbiri pe care pretindeau că le-ar fi surprins; notau cu grijă numele vizitatorilor. Ofițerii activi care au avut curajul să sune la poarta sa au fost, fără excepție, demși din funcțiile lor. Numai câțiva militari pensionați mai îndrăzneau să vină să-l vadă. A fost fotografiat făcînd ski cu Codreanu, în compania lui Nicolae Lupu, vicepreședinte al partidului lui Maniu, plimbîndu-se prin munți cu membri influenți ai partidului liberal. Totuși, a fost imposibil să se probeze că s-ar fi angajat în politică. Atunci, se resemnă să intoneze aria calomniei: l-au acuzat de bigamie. Soția sa divorțase în străinătate și se pretindea că divorțul este nul, în raport cu legea română. Cu toată presiunea guvernului, magistrații nu au putut decât să claseze dosarul. Regele înnebunea: dotat cu o rară inteligență, dar și cu un caracter impulsiv, el era mai ales dominat de frică, o frică tiranică, sufocantă. Să-l rănești pe Cîinele Roșu și totuși să nu-l strivești... Îl trimise pe Mareșalul Curții pentru a-i da asigurări că el, regele, nu avea nici un amestec în afacerea cu bigamia. Poarta casei lui Antonescu a rămas închisă în fața emisarului regal. «Generalul, i s-a răspuns, nu vorbește cu lacheii».

Dintre toți oamenii politici care doreau cu aviditate să se apropie de Antonescu n-a existat decât unul singur pe care l-a admis și l-a primit în anturajul său, arătîndu-i o oarecare prietenie. Era scriitorul Octavian Goga. Acesta era și un talentat povestitor, care știa să țină trează, ore întregi, atenția soldatului taciturn. Goga era șeful partidului național-creștin și se menținea, cu multă îndemnare, neutru între cele două fronturi politice. Carol a făcut apel către el pentru a salva monarhia. I-a dat mîna liberă, cu singura condiție de a-l numi pe Antonescu în fruntea Ministerului Apărării Naționale.

Goga îl căută pe general. «Refuz, fiindcă veți orienta politica noastră externă spre Germania». «Dar trebuie să se facă o înțelegere cu Hitler înainte de a fi stăpîn la Praga». «Ceea ce trebuie este ca Hitler să fie împiedecat să ajungă stăpîn la Praga». «Asta nu este treaba României. Este vorba de România: prezența mea în fruntea guvernului va fi o asigurare pentru Germania, iar prezența dumneavoastră la Apărarea Națională va fi o garanție pentru Franța și Anglia că trupele noastre nu vor lupta niciodată împotriva lor». Argumentul a avut efect. După o scurtă reflecție, Antonescu își dădu consimțămîntul. Pentru Octavian Goga, o politică de apropiere de Germania părea obligatorie. La începutul anului 1938 cînd el a preluat puterea, drumul pe care își propusese să-l urmeze era cel care îl condusese la Berlin pe colonelul Beck și pe Stoiadinovici. Motivele care îl determinau să urmeze acest drum erau aceleași ca și ale Poloniei și Iugoslaviei.

După primul război mondial, democrația triumfătoare a instaurat pretutindeni parlamente alese pe baza sufragiului universal. În România, ca și în alte țări, s-au făcut eforturi pentru adaptarea instituțiilor liberale din Occident la structura medievală a statului. Nu s-a reușit decît pe jumătate: ele au rămas ca o construcție transplantată pe un teren virgin și fără nici o temelie. Dar, în același timp, tratatul de pace dăduse satisfacție aspirațiilor naționale. Pentru prima oară, populații care fuseseră împărțite, timp de secole între Rusia, Ungaria, Turcia, Austria, se vedeau reunite, în totalitate sau în mare parte, în interiorul acelorași frontiere. Patriotismul lor întinerise, viața lor politică se reînnoia. România nu-și mai încăpea de entuziasm și de recunoștință. Și cum ea fusese susținută în mod special de Tardieu¹², Franța era numită acum sora mai mare, iar alianța cu Franța era calificată drept «tradițională». Tradițională? Da, cu condiția de a se purcede la crearea unei tradiții, căci în trecut alianța nu mergea mai departe de începutul anului 1916, cînd Ionel Brătianu a făcut ca țara sa să intre în război împotriva Puterilor Centrale.

După victoria Antantei, România a rămas atașată ideii securității colective. În estul Europei, această politică avea luptători înfocați ca Beneș, Politis, Titulescu¹³, pentru a-i cita doar pe cei mai importanți, căci la începutul colaborării internaționale, sub egida Ligii Națiunilor¹⁴ popoarele Europei danubiene și baltice își imaginau că, întărind securitatea colectivă, își asigurau propria lor apărare. Oare preocuparea pentru frontiera de răsărit a continentului nu se manifestase prin intervenția generalului Weygand în războiul ruso-polonez și prin eforturile făcute pentru a ridica în fața Uniunii Sovietice un cordon sanitar? Oamenii politici educați într-o mentalitate parlamentară păstrară mult timp această iluzie. În schimb, militarii nu vedeau problemele din aceeași perspectivă. Discursurile, spuneau ei, contactele diplomatice, îndemînarea oamenilor de stat nu pot modifica realitățile strategice. Securitatea rămînea, pentru ei, o chestiune militară. În Europa, baza acestei securități, numită colectivă, era fără îndoială armata franceză. Franța dispunea de cel mai puternic instrument de război din lume, pe care ea pretindea că îl oferă cu generozitate aliaților săi, ca principal garant al păcii. Țările interesate în menținerea situației stabilite la Versailles trebuiau, în cazul unui nou război, să-și subordoneze acțiunea lor militară doctrinei Statului Major francez.

Ofițerilor polonezi, români și iugoslavi, un lucru le apăru imediat ca evident. Punctul de vedere francez nu ținea seama în nici un mod de interesele aliaților săi în Europa de răsărit. Temele militare pe care Parisul accepta să le studieze în comun aveau, invariabil, ca subiect, apărarea Rinului. Marea putere militară a securității colective nu-și punca deloc problema soartei ulterioare a armatelor care, în concepția sa, trebuiau să atace pe la spate Germania la începutul războiului. Ea le trata drept trupe de sacrificiu, parașutate în spatel inamicului. Securitatea colectivă nu era deci decât securitatea Franței și a Marii Britanii. Linia Maginot, produsul acestei concepții a Statului Major francez, constituia dovada materială a abandonului Europei de către democrațiile occidentale.

Antonescu obișnuia să spună că lumea veche a supraviețuit războiului din 1914 – 18 grație doar a două mari bătălii: Verdun și Tannenberg¹⁵. Ceea ce făcuse mareșalul Pétain pentru Europa occidentală, realizase Feldmareșalul von Hindenburg pentru Europa orientală. Visul ultimului țar de a primi parada oștirilor sale la Berlin ar fi constituit, pentru popoarele care trăiau între Rusia și Imperiul lui Wilhelm al II-lea, un dezastru mai mare chiar decât victoria prusacilor.

În secolul al XIX-lea, Rusia smulsese deja Românicii Basarabia. Ea purta atunci masca celei ce proteja pe creștinii ortodocși din Imperiul otoman. Mai apoi, s-a erijat în campion al panslavismului și prin aceasta nu făcuse altceva decât să devină și mai periculoasă, căci fiind eliberați sîrbii, croații și cehii, ea și-ar fi extins influența mult dincolo de teritoriile ocupate de români. Se întâmplase, printr-o minune, ca Rusia și Germania să se prăbușească aproape în același timp, în 1917 și 1918, și că Franța și Anglia profitaseră de aceasta pentru a constitui în Europa orientală state independente și relativ omogene. Dar Rusia și Germania și-au revenit repede și atunci Rusia și-a atribuit o nouă misiune. Ea i-a pus sub protecția sa pe proletarii din toată lumea, deși aceștia nu-i cereau nimic. Vrînd-nevrînd, Karl Marx a intrat în serviciul imperiului țarist, transformat în Republică a Sovietelor și arsenalul expansiunii rusești s-a îmbogățit cu faimoasa lozincă: proletari din toate țările, uniți-vă! Europa de Est privea cu mai multă neliniște spre răsăritul comunist, decât spre Germania. Cum la Liga Națiunilor nu era vorba decât despre securitatea Franței și a Marii Britanii, instituția de la Geneva a făcut o primire entuziastă tovarășului Litvinov¹⁶. URSS a devenit unul din susținătorii principali ai securității colective. România și Polonia, primele sacrificate cauzei Occidentului, respingeau ca drept o extravaganță ideea de a acorda Armatei Roșii, în caz de război, acceptul de liberă trecere prin teritoriile lor. Din păcate, aceasta era, începînd din anul 1935, mai mult decât o sugestie, era aproape o pretenție a Franței și Marii Britanii. Titulescu, pentru faptul de a fi dat prea multă atenție acestor argumente ale Parisului, a fost constrîns, cu tot imensul său prestigiu, să părăsească afacerile externe; și apoi, cînd vru să candideze din nou pentru Cameră, nici n-a îndrăznit măcar să ia contact direct cu alegătorii săi; și-a făcut toată campania prin gramofon.

«Mă voi opune comunismului în orice punct al globului», spunea Hitler în discursurile sale. În același timp, democrațiile occidentale se străduiau să atragă Armata Roșie spre inima Europei. Ce era deci mai normal, pentru

națiunile amenințate de comunism, decât să-și caute securitatea alături de Reich? Polonia a fost prima care a tras, încă din 1934, concluziile ce se impuneau; aceasta se explică prin faptul că ea era singura țară din Europa de răsărit condusă de militari.

Rezervele lui Antonescu față de politica germanofilă, pe care dorea s-o inaugureze prietenul său Goga, erau întemeiate pe argumente de ordin militar. După părerea sa, Germania s-ar fi ferit să declanșeze un nou război, ce prezenta riscul de a lupta pe două fronturi. Țările ce se aflau între URSS și al Treilea Reich, spunea Antonescu, aveau de îndeplinit o misiune: să împiedice, prin împotrivirea lor, încheierea unui tratat militar între Franța și Rusia. Aceasta din urmă, ținută de Londra și de Paris ca atu de ultimă oră în politica lor antigermană, constituia o amenințare destul de serioasă, pentru a-l împiedica pe Hitler să tulbure pacea. Dar Antonescu era de acord cu ideea că, dacă alianța franco – rusă va deveni un fapt împlinit, România să ia poziție hotărât alături de Germania, singura putere europeană care putea, în caz de război, să bareze drumul Armatei Roșii spre inima continentului.

În ciuda anglofiliei ministrului său al apărării naționale, presiunile conjugate exercitate asupra Bucureștilor de occidentali și Uniunea Sovietică îi crează lui Goga, chiar de la început, mari dificultăți de ordin economic și politic. Moscova a ajuns pînă la a acuza poliția română de a fi răpit pe un secretar al legației sovietice, Butenko, și amenința să recurgă la măsuri excepționale contra României! Butenko a reapărut la Roma, unde a declarat presei că a ales libertatea. Acest fapt n-a schimbat situația – Kremlinul nega pur și simplu că Butenko ar fi Butenko și continua dialogul pe același ton ridicat. Regele Carol fu cuprins de spaimă și îi ceru lui Goga demisia pe loc. Omul de stat se răzbună în felul său. Pentru a explica țării plecarea sa, el ținu un ultim discurs la radio și îl încheie strigînd: «Israel, ai învins!» Era pentru prima dată că se făcea o aluzie publică la influența pe care Elena Lupescu și coreligionarii săi o exercitau asupra regelui. Carol abrogă constituția printr-un simplu decret și instaură dictatura, nu fără a-l ruga pe Antonescu să nu-l părăsească. «Dacă lași ministerul, îi spuse el, e anarhie». Generalul rămase la postul său. Nu pentru mult timp. După cîteva luni își relua locul său de retragere la munte, iar agenții Siguranței posturile lor de observație.

În timpul verii anului 1938, un ziarist francez cunoscut îmi ceru să îi aranjez o întrevvedere cu Antonescu. Acesta, înainte de a-l primi, dori să citească unele dintre articolele lui. «Dar este un trădător», îmi spuse el. «Nu vreau să intre la mine. Dacă insistă să mă vadă, vino cu dînsul la ora cînd îmi fac plimbarea matinală pe șosea. Acolo îi voi permite să-mi vorbească». Ziaristul îi vorbi într-adevăr de Hitler, de Germania, de noua ordine. Antonescu a vorbit de Franța și de șefii săi militari și l-a sfătuit să se ostenească mai mult să facă să reînvie în propria sa țară spiritul de la Verdun, decât să fie preocupat să acopere dușmanul cu flori.

Apoi, a venit și acordul de la München. Virtual, Hitler se afla deja la Praga. Antonescu înțelese că pentru țara sa orientarea spre Axă devenea obligatorie. Paradoxal, cancelarul celui de al treilea Reich și Churchill erau de acord asupra semnificației acestui moment politic. «Popoarele din valea Dunării

vor cădea unul după altul sub influența Germaniei și aceasta fără luptă», declară omul de stat britanic în Camera Comunelor. Campionii securității colective capitulau la München, în fața naționalismului reînviat. Era adevăratul sens al evenimentului.

Hitler reafirma primatul ideii naționale. El cerea Anschluss-ul¹⁷ Austriei după principiul wilsonian¹⁸. La Viena, ca și la Berlin, dorința de uniune era fierbinte. Pentru Sudeți, chestiunea era aceeași. Cele patru milioane de germani, pe care tratatul de la Versailles le atribuisese Cehoslovaciei, voiau să se unească cu conaționalii lor. Ei nu erau separați de Reich decât printr-o frontieră. Nici o enclavă cehă nu se găsea între germanii din Boemia și cei din Bavaria. Din punctul de vedere al dreptului popoarelor de a dispune de soarta lor, frontiera trasată la München era mai justă decât cea hotărâtă la conferința de pace. Nici populația Londrei, nici cea a Parisului nu trebuie să resimtă o rușine retrospectivă pentru primirea entuziastă pe care au făcut-o lui Chamberlain și lui Daladier, la înapoierea lor din Bavaria.

După eșecul securității colective, apărea o nouă speranță. În loc să continue o luptă seculară, cele patru mari puteri ale Occidentului păreau dispuse să colaboreze.

Perspectivile care se deschideau în fața lui Hitler erau grandioase. Occidentalii veniseră să-i dovedească dorința lor de pace. Și această pace nu mai trebuia să fie întemeiată, ca cea de la Versailles, pe slăbiciunea germană, ci pe cooperarea între egali. «Hitler ține în mâinile sale viitorul Europei. El a câștigat războiul fără a da o luptă» spunea Antonescu.

Acest succes politic era dublat și susținut de un succes ideologic. Toate mișcările politice de dreapta au putut fi taxate drept coloane a cincea ale partidului național-socialist și fascist italian. În realitate, divorțul care s-a produs între apusul și răsăritul Europei avea cauze mult mai profunde decât cele invocate de apărătorii ideologiilor liberale. Europa popoarelor tinere se biziua pe civilizația Occidentului, trăia din ideile și urma exemplul său. Aceste țări, care nu aveau în spatele lor o istorie independentă decât de câteva decenii, se grăbeau să recupereze timpul pierdut. Dacă nu aveau trecut, ele înjeau să aibă un viitor. În același timp, națiunile cu o veche civilizație parcă nu găseau nimic mai bun de făcut decât să dărime ceea ce construiseră. Căderea Bastiliei, baricadele din secolul al XIX-lea, revoluția din octombrie de la Petrograd¹⁹ deveniseră dintr-o dată, pentru învățămîntul democratic, cele mai frumoase pagini ale istoriei. A caricaturiza pe soldatul care ascultă ordinele părea obligatoriu pentru spiritele «eliberate» ale lumii vechi. Această nouă orientare pe care o adoptă Occidentul apărea tinerelor popoare ca un naufragiu al culturii europene. Și ele nu erau deloc dispuse să o urmeze.

Unii slavi se simțeau irezistibil atrași spre Moscova. Panslavismul aducea beneficii URSS-ului așa cum adusese beneficii țarilor. De altfel, cuvîntul «iugoslav» însuși nu este decât o expresie panslavă. Prin apartenența la aceeași rasă, popoarele de diferite naționalități ajungeau să formeze un tot unitar. Pentru ca Belgradul să poată menține echilibrul între Berlin și Moscova, prințul regent Paul și colaboratorii săi au trebuit să facă eforturi continue. Bulgarii de rasă scită slavizată arătau rîvna grăbită a neofitului pentru marea

familie slavă; profunda germanofilie a cercurilor militare menținea balanța în echilibru. Sub presiunea germană, cehii au optat pentru Moscova. Polonezii, Croații și Slovacia, datorită influenței bisericii catolice, ezitau între naționalism și internaționalism. Înconjuțați de această masă slavă, ungurii și românii erau împinși, prin instinct de conservare, spre ideologiile naționaliste. Dar mai era ceva. Evoluția spirituală care ajunsese la maturitate în Occident, cufundându-l totodată în scepticism, n-a fost decît parțial urmată de estul continentului. În Estul Europei mai rămînea încă de făcut pînă și revoluția lui Copernic și Galileo Galilei. În Serbia, în Bulgaria, ca și în România, țărani, care reprezentau 80 % din populație, încă nu descoperiseră sistemul planetar. Pentru ei, acesta rămînea același cu sistemul susținut de teologii care l-au condamnat pe Galilei. Bolta albastră pe care ei o văd cînd privesc cerul este încă, pentru ei, lăcașul lui Dumnezeu. Divinitatea își păstrează prezența sa materială. Fiii acestor țărani învață geografia în maniera occidentală; un an de școală este de ajuns că, în cugetul lor, o lume care își avea sensul său, moralitatea și explicația sa în prezența materială a divinității, să se prăbușească. Este suficient să citești scrierile bașbuzucilor ruși pentru a-ți da seama de stadiul în care se află lupta ideologică în Europa orientală. Negarea existenței lui Dumnezeu răsună aici ca un act de curaj sau ca un strigăt revoluționar. «Dacă Dumnezeu nu există, cum pot eu să fiu căpitan în armată?» se întreabă un personaj al lui Dostoievski. După ce ai desființat divinitatea, trebuie să schimbi lumea.

Pentru Occident existența a două «intelligența»²⁰ poate părea posibilă. Aici, organismul social este produsul unei evoluții lente. În răsărit, o nouă clasă iese la suprafață din viața patriarhală a satelor, pentru a se opune celei vechi, într-un proces asemănător celui care contrapune, în țările coloniale, indigenii europenizați europenilor înșiși.

Transpusă pe plan politic, această confruntare conduce la excese, fiindcă la popoarele tinere ale Europei de răsărit o victorie politică nu este socotită completă decît după moartea adversarului. Adevărul este că tineretul este însetat după ceva definitiv și îi repugnă jumătățile de măsură și mijloacele indirecte. În Bulgaria, zeci de mii de oameni au fost uciși bătîndu-se pentru sau contra lui Mihailov sau Stamboliski. Revoluția lui Ante Pavelici²¹ a făcut 500.000 de morți. În Rusia morții sau deportații se numără cu milioanele. Violența a sfîrșit prin a fi introdusă și în România și ea a luat aici o formă oribilă. Codreanu a fost împușcat, cu doisprezece din legionarii săi, într-o pădure din vecinătatea Bucureștiului. Partizanii săi îl răzbunară asasinînd pe primul ministru Armand Călinescu. În fața cadavrului lui Călinescu, Carol ordonă executarea sumară a unsprezece legionari și expunerea cadavrelor lor chiar la locul unde se petrecuse atentatul. În fiecare din cele 71 de județe, cîte 4 legionari au fost executați, fără judecată, și cadavrele lor expuse în piețele publice. După moartea lui Goga, în împrejurări misterioase la numai două luni după demisia sa, Cîinele Roșu deveni reprezentantul reacțiunii cel mai prominent.

Regele Carol simțea că o apropiere față de Germania ar fi însemnat sfîrșitul regimului său. Ocupînd Boemia și Moravia, naționalismul lui Hitler se transformase în imperialism. Fiecare stat al Europei răsăritene se temea să nu

albă aceeași soartă, deoarece Berlinul călcase în picioare principiul autodeterminării popoarelor. În timpul tensiunii germano – poloneze din primăvara anului 1939, reaua credință a celui de al III-lea Reich era evidentă. Desigur, Danzig era un oraș german pe care Hitler avea dreptul să-l reclame. Coridorul nu era decât o monstruozitate geografică, dar exista sentimentul net că revendicările germane nu erau altceva decât un pretext. Pactul Ribbentrop – Molotov a dat măsura exactă a pericolului. România, ca și celelalte țări ale Europei de răsărit, se găsea în fața alternativei: a deveni aliata Germaniei, ca Ungaria și Bulgaria, sau a fi împărțită între URSS și Germania.

Poate regele mai spera să pună cu botul pe labe opoziția internă. Dar restul de putere și autoritate pe care le mai avea urmau să se scufunde în criza internațională. Odată ce Polonia și Cehoslovacia fuseseră ocupate, iar armatele franceze și engleze expulzate de pe continent, România nu mai avea aliați. Prima care a profitat de izolarea sa a fost Rusia: ea i-a smuls Basarabia și nordul Bucovinei. Ungaria și Bulgaria, cu sprijinul Germaniei, se pregăteau să-i urmeze exemplul. Zadarnic s-a străduit Carol să-l înduioșeze pe Hitler. El a numit prim-ministru pe germanofilul Gigurtu. Din ordinul regelui, Gigurtu a invitat trupele germane, zise de instrucție, să ocupe țara, a cedat Bulgariei teritoriile pe care le revendica și acceptând «arbitrajul de la Viena» a permis Ungariei să ocupe 45.000 km pătrați din Transilvania, pe care locuiau 1.300.000 români și 800.000 unguri. Pentru a intra în grațiile lui Hitler, regele se compromisese definitiv în fața țării, care se răzvrătea.

În această situație extremă, el se gândi că Antonescu era ultima sa șansă de salvare. Recent, el dispusese să fie ridicat de acasă și internat la o mănăstire.

Atunci trimise să îl aducă și îl însărcină cu formarea guvernului.

Antonescu primi. Apoi îi smulse lui Carol un decret care făcea să treacă în mâinile sale toate puterile dictatoriale ale regelui.

Devenit astfel stăpînul legal al țării, primul său act fu de a-l invita pe Carol să abdice imediat, chiar în acea noapte. La ora 2, actul neparvenindu-i încă, el trimise palatului un fel de ultimatum: în cazul cînd Carol nu ar fi semnat înainte de ora 4 dimineața, generalul Antonescu nu ar mai putea să-i asigure securitatea personală suveranului.

Carol chemase la el pe toți credincioșii săi. El oferi puterea lui Mihai Manoilescu, fost partizan al lui Codreanu și ministru de externe în guvernul Gigurtu. Manoilescu refuză: «Majestatea voastră, spuse el, a abdicat ascară, cînd a transmis toate puterile sale generalului».

Atunci, regele se adresa unui militar, șeful Statului Major, generalul Mihail. Acesta declară că este gata și că abia aștepta să-l pedepsească pe rebelul Antonescu. Ar fi urmat desigur războiul civil. Mai înainte de a lua o decizie definitivă, regele vru să se informeze asupra stării de spirit a trupelor. El chemă pe comandantul gărzii, generalul Coroamă: era singura mare unitate cantonată în Capitală. «Armata care a lăsat să fie cotoplit teritoriul nostru fără a trage un foc, răspunse Coroamă, va refuza să tragă asupra generalului Antonescu. Chiar eu voi refuza să dau ordin în acest sens». Ajuns la capătul puterilor, Carol semnă. La ora 4, decretul de abdicare era în mâinile lui Antonescu.

Cîteva minute mai tîrziu, generalul Coroamă se prezenta la Antonescu, pentru a-l felicita. Noi cunoşteam deja intervenţia sa decisivă şi îi mulţumeam călduros cînd, spre marea noastră surpriză, «Conducătorul»²² refuză să-l primească. «El şi-a trădat regele. Eu nu-i voi strînge mîna».

În dimineaţa zilei de 6 septembrie, toată ţara asculta o emisiune specială. Regele Mihai depunea jurămîntul. După el trebuia să ia cuvîntul Antonescu. Se aştepta ca acesta să rostească o cuvîntare. El pronunţă doar o frază, o frază scurtă care revela convingerea sa orgolioasă de a fi ales de destin pentru a juca un rol capital în viaţa poporului său: «Dumnezeu să ajute ţara, pe Majestatea Voastră şi pe mine».

CAPITOLUL II

La Canossa²³

«Trebuie să vorbești cu Führer-ul». Acestea erau cuvintele prin care ambasadorul Germaniei la București termina fiecare convorbire cu Antonescu. Trecuseră deja două luni de când se produsese integrarea în noua ordine europeană. Sub diferite pretexte, dictatorul român amânase, de la o săptămână la alta, vizita sa la Berlin. El se temea de întâlnirea cu Hitler. Pentru el, ca și pentru toți cei a căror mentalitate se formase sub influența franceză, Germania era o enigmă. Pentru a-și face o idee asupra a ceea ce reprezenta ea, nu existau decît două căi: prima, de a acorda credit germanilor și de a risca să fii înșelat de propaganda lor; cea de a doua, de a susține părerea răspîndită în lumea întreagă după care Germania era un bandit internațional care fusese închis în 1918, dar care după aceea, din lipsă de supraveghere, evadase. Din punct de vedere politic, puțin conta dacă se adopta o cale sau alta. Germania victorioasă și puternică domina Europa și trebuia să te supui spiritului său răzbunător. Chiar mareșalul Pétain se întâlnise cu Hitler la Montoire. «Cîinele Roșu» știa că nu se mai poate eschiva mult timp. Era singurul șef de guvern al Europei, care nu se prezentase încă în fața noului stăpîn.

O linie de demarcație psihologică împărțea popoarele lumii vechi între totalitarismul fasciștii și democrația occidentală, în interiorul fiecărui stat. Oare studierea spiritului partidelor înrudite nazismului din propria țară conduce la concluzii valabile pentru spiritul care anima Germania național-socialistă? În România, manifestările Gărzii de Fier, pe care, sub presiunea Berlinului, Antonescu fusese nevoit să o asocieze la guvernare, nu erau încurajatoare. Partizanii democrațiilor occidentale refuzaseră să participe la un guvern a cărui politică externă trebuia să fie obligatoriu germanofilă. O înțelegere încheiată între Antonescu, pe de o parte, și șefii partidelor anglofile Maniu și Brătianu, pe de altă parte, stabilea un *modus vivendi*²⁴ într-o dictatură și opoziție. «Cîinele Roșu» se angaja ca, odată pacea stabilită în Europa, să convoace corpul electoral, care va decide forma de guvernămînt a statului; în ce îi privește, Maniu și Brătianu se angajau să practice o politică de neagresiune față de guvernul Antonescu. Sectorul în care opoziția voia să aibă un cuvînt de spus era cel economic. Liberalii lui Brătianu au cerut lui Antonescu să numească la ministerele Economiei Naționale și Finanțelor tehnicieni propuși de dîșii; Maniu, șeful Partidului național-țărănesc, a cerut Agricultură și subsecretariatul

de stat de la justiție. Legionarii, puternic sprijiniți de Germania, s-au instalat la celelalte departamente. Șeful lor, Horia Sima, a devenit vicepreședinte al consiliului de miniștri într-un guvern ale cărui articulații erau în mâinile partizanilor săi.

Autoritatea lui Horia Sima²⁵, revenit din exilul său în Germania, era contestată de cei care ieșeau din închisorile lui Carol. Pentru a fi recunoscut de ei ca șef, trebuia să facă concesii spiritelor lor vindicative. Caracterul autoritar al generalului Antonescu nu era de natură să ușureze lucrurile. Obişnuit să ordone şi să fie ascultat, ca la cazarmă, el respingea toate încercările de inovație ale lui Horia Sima, ca acte de insubordonare, preocupat fiind să dea partizanilor săi dovezi de ortodoxie ideologică. Extremității mișcării, ale căror rînduri se îngroșau în fiecare zi, din cauza slăbiciunii vicepreședintelui Consiliului de miniștri, au proclamat deschis că revoluția legionară nu putea să se realizeze decît după lichidarea lui Antonescu și a clicii sale. Aproape imediat izbucni prima criză gravă între general și Garda de Fier. Populația din București află cu stupefacție despre asasinarea de către legionari a două personalități proeminente: Nicolae Iorga și Virgil Madgearu. Primul, istoric de renume internațional, în vîrstă de aproape 80* de ani, fu găsit la marginea șoselei naționale, cu corpul ciuruit de gloanțele asasinilor. Cel de al doilea, fost ministru de finanțe, a fost descoperit într-o stare similară sub copacii unei păduri din apropierea capitalei. În aceeași zi, poliția legionară, care funcționa paralel cu cea a statului, arestă un număr de personalități politice ale vechiului regim. Soarta lor ar fi fost aceeași ca și a lui Iorga, dacă poliția oficială nu i-ar fi eliberat la ordinul lui Antonescu. Generalul îl consideră pe Horia Sima șef de bandă, asasin, însărcină justiția cu urmărirea criminalilor și amenință că va lua măsuri împotriva tuturor comandanților mișcării care vor refuza să se desolidarizeze de actele camarazilor lor. Horia Sima, care dezaproba asasinările, le califică drept odioase și promise public că mișcarea legionară va elimina din rîndurile sale pe toți cei care s-au compromis în această acțiune. Adversarii săi din mișcare explicau desolidarizarea ca o necesitate politică și promiteau reabilitarea acclora care, credincioși legilor vendetei legionare, pedepsiseră pe inamicii Gărzii de Fier.

Abia terminată, aceste crize îi urmă alta, tot atît de gravă. Vreo treizeci de deținuți politici acuzați de a fi participat la asasinarea lui Codreanu și de alte crime comise sub regimul regelui Carol, au fost masacrați în închisoare de legionari, care dezgropaseră cadavrele lui Codreanu și ale partizanilor săi, îngropați împreună cu el. Fără intervenția lui Hitler, conflictul ar fi pus capăt, cu siguranță, coaliției guvernamentale. Reconcilierea care a urmat n-a fost decît o amîinare. Sub presiunea Berlinului, Antonescu a consimțit să mențină Garda de Fier în guvernul său, deși încrederea sa în posibilitatea de colaborare cu aceasta fusese zdruncinată definitiv. Dar, din acest moment, el n-a făcut altceva decît să pîndească ocazia prielnică pentru a demite pe toți miniștrii legionari.

* N. Iorga avea 69 de ani în 1940.

Pînă atunci, el a organizat unități ale armatei ca echipe de șoc capabile să țină în șah formațiunile paramilitare ale legionarilor, înarmate și instruite pentru lupte de stradă. Timp de mai multe săptămîni, pe bulevardele capitalei se încrucișau patrulare militare și detașamente ale Gărzii de Fier, ca doi dușmani care se supraveghează de aproape și pe care numai termenii unei convenții de armistițiu îi împiedică să deschidă focul.

Antonescu îl convoca pe ambasadorul Reich-ului de două-trei ori pe săptămîină, pentru a protesta împotriva ajutorului pe care anumiți agenți germani îl dădeau Gărzii de Fier. Diplomatul se declara în imposibilitate de a pune capăt acțiunilor subordonaților săi, membri ai partidului național-socialist. «Trebuie să vorbești cu Führer-ul», spunea el invariabil.

Generalii francezi și englezi pe care «Ciinele Roșu» îi avusese adesea ca interlocutori, în timp ce era doar șeful statului major al armatei, aveau o mentalitate care îi era bine cunoscută: ei nu înțelegeau aproape nimic din problemele Europei dunărene. Englezii au luat din totdeauna sub beneficiu de inventar informațiile ce li se furnizau asupra potențialului de război și asupra importanței militare ale țărișoarelor Europei răsăritene. Ei nu acordau acestor state decît o importanță secundară. Pentru Londra, acesta era un fel de spațiu vid și dezorganizat. Mai politicoși, dar tot atît de ignorați, francezii răspundeau în mod cordial dovezilor de prietenie pe care le dădeau micii lor aliați. Dar, în mod practic, ei nu făcuseră nicicînd vreun gest pozitiv pentru a dovedi că înțelegeau problemele complexe ale popoarelor dunărene. Viziunea lor strategică și politică nu acoperea întreg spațiul european. În schimb Germania, prin poziția sa geografică, prin interesele sale economice în sud-estul continentului avea o cunoaștere profundă a afacerilor țărilor dunărene. Dar, în același timp, ea avea o optică bine stabilită asupra tuturor chestiunilor care nu erau decît parțial în concordanță cu interesele statelor ce se vedeau silit să se îndrepte spre dînsa. Formula vagă a «noii ordini» nu era decît o formulă al cărei conținut rămînea necunoscut. «Lebensraum»²⁶ era un lucru mai concret, dar care vor fi raporturile dintre statele din interiorul spațiului comun? Pînă la ce punct își vor păstra ele independența? Pentru a rezista presiunii Berlinului se putea oare găsi un sprijin în altă parte? La Moscova, nici nu merita măcar să te gîndești. La Roma? Mussolini ezitase mult înainte de a abandona vechea ordine. Oare din convingere sau prin constrîngere a sîrșit prin a se situa definitiv alături de Reich? Pentru a găsi un răspuns tuturor acestor întrebări, Antonescu acceptă fără a șovăi invitația la Roma, pe care ministrul Italiei i-o făcu, în numele lui Mussolini. Îl avertiză, în același timp, pe ambasadorul Germaniei, că ar dori să-și continue drumul din Italia spre Berlin. Era mai ușor să înfrunte mai întîi pe omul de la Stressa, pe cel care trimisese diviziile sale la Brenner atunci cînd a avut loc asasinarea cancelarului Dolfuss²⁷, decît să se afle deodată față în față cu inamicul de ieri.

În urma primei sale întrevederi cu Ducele, Antonescu nu și-a putut ascunde decît cu greu dezamăgirea. Discutaseră pe marginea problemelor, fără nimic pozitiv. Mussolini asculta, fără a-l întrerupe pe Antonescu care protesta împotriva Arbitrajului de la Viena și se mărginea să ia act de nemulțumirea României. Singura chestiune care părea să-l intereseze cu

adevărat pe Duce erau livrările de petrol și cereale. Chiar și tentativa de a cunoaște părerea dictatorului italian asupra pactului germano – sovietic eșuase. Încă cu an înaintea, contele Ciano îi spunea emisarului regelui Carol că Reich-ul avea de ales între Italia și Soviete. La acea dată, Italia nu era în război. Acum, Ducele, primul om de stat european care denunțase «amenințarea comunismului mongol», păstra tăcere asupra acestui subiect.

Cînd vizita la Roma era considerată doar ca un eșec, o întîmplare, o simplă întîmplare dezlegă limba lui Mussolini. Ducele tocmai insistase asupra necesității de a se arăta mai maleabil în raporturile româno – ungare. Suplețea, asigura el, este una din principalele calități ale oamenilor de stat. «Eu nu sînt un politician pentru a-mi schimba părerile», răspunse brutal Antonescu. Chipul lui Mussolini a devenit dintr-o dată sever. Credea el cumva că interlocutorul său voise să arunce o piatră în grădina sa? «Eu mi-am păstrat ideile socialiste», ripostă el sec. Antonescu îl privi surprins. «Desigur, la aceasta ați vrut să faceți aluzie», adăugă iritat Ducele. Românul mărturisă că nu a sesizat legătura. «Atunci explicați-vă», spuse Mussolini, pe un ton glacial. Destul de stîmjenit, dictatorul român se decise, în cele din urmă, să pună cărțile pe masă. În ultimul timp, se vorbea mult despre noua ordine europeană. Fiecare țară mică ce se găsea în orbita politică a Axei se grăbea să adere la ea. Dar, dacă această ordine trebuia să fie nouă, nu se știa însă, în mod exact, cum urma să fie făcută. Ca și Italia, România fusese beneficiara vechii ordini. Care erau motivele pentru care Roma considerase necesar să colaboreze la răsturnarea acestei ordini? «În 1937 ați spus prietenului meu Goga, că dacă Viena n-ar mai exista, Alpii ar rămîne», zise Antonescu în concluzie.

Dictatorul român lăsase să-i scape cuvinte greu de spus. Contele Ciano, care asista la întîvedere, își ascuți urechile: Antonescu avu impresia că privirea pe care acesta i-o arunca socrului său era plină de subînțelesuri. «Fiecare dintre noi a avut nevoie de un timp mai mult sau mai puțin lung pentru a se elibera de complexele sale», replică Ducele calm. «Una peste alta, noi am trăit,» continuă el după puțin timp, de la sfîrșitul primului război mondial, într-o stare de frică permanentă. Instinctiv simțeam că victoria nu este definitivă. Cum vă explicați, oare, o astfel de atitudine din partea națiunilor care puteau să se considere ca cele mai puternice, dat fiind că au obținut cîștig de cauză pe cîmpul de luptă?» Mussolini își continuă analiza sa psihologică, fără a aștepta răspunsul. Ducele îl asigură că fiecare vechi combatant ar fi revenit de pe front cu sentimentul, adesea subconștient, că cel mai puternic a fost învins. Inamicii victorioși ai Germaniei aveau un complex de inferioritate, față de cel învins. Fiecare acțiune politică a aliaților purta amprenta acestui complex. Foarte repede s-a renunțat să se mai susțină că cel mai puternic cîștigase, pentru a se afirma că binele învinsese răul. Astfel, a fost inventată teoria culpabilității germane. Dat fiind că pe plan militar se temeau de ea, se dorea dezarmarea Germaniei pe plan moral. «Altfel, cum vă explicați că Franța victorioasă, în loc să ia cîrma pentru a conduce Europa, ceea ce ar însemna să ieși în teren descoperit, a preferat să se îngroape, ca o națiune saturată, în linia Maginot? Ea a făcut aceasta din teamă sau dintr-un complex de inferioritate», asigura Mussolini. «Italia privea spre Alpi, iar voi, celelalte

popoare ale Europei danubiene, spre Franța, fără să înțelegeți că ea murea de frică», adăugă Ducele. «Pentru ca ea să nu capete conștiința forței sale, continuă el, se făcea zgomot în jurul Germaniei, asemeni câinilor care latră împrejurul ursului, pentru a-l intimida. Curajul – pentru că el era o calitate germană – a fost calificat drept prostie; mândria germană a fost luată în deridere; disciplina, pentru că se îndreptau spre anarhie, a fost ridiculizată. O conspirație europeană a fost formată pentru a-i convinge pe germani să renunțe la superioritatea lor evidentă și să opteze pentru o mentalitate decadentă». Ducele se opri un moment, apoi reluă discuția, exprimându-se cam în acești termeni: «Eu detest înșelătoria. Franța, între 1918 și 1940, s-a comportat ca un atlet de circ care face demonstrația forței sale ridicând greutatea impresionantă ca volum, dar care sînt goale. Dovada imposturii franceze a fost făcută în mai 1940, atunci cînd Wehrmacht-ul a măturat marea armată²⁸ mai ușor decît armata poloneză, chiar și orbii au putut vedea că vechea ordine se rezema pe o ficțiune. Francezii înșiși au sfîrșit prin a înțelege. Rapoartele ce ne parvin din Franța arată că poporul a înțeles în cele din urmă că toată propaganda antigermană ce i s-a făcut între cele două războaie mondiale nu era decît o minciună grosolană. Îl vede pe ocupantul german și îi este recunoscător că nu este așa cum îl descrieseră scriitorii și ziariștii săi începînd din anul 1870. Franța descoperă acum Germania, ca și pe ea însăși. Ea este fermecată de ținuta corectă a inamicului și este decepționată de sine. O pagină a istoriei a fost întoarsă și orice nostalgie a timpurilor trecute este deplasată», conchise Ducele. Pe Italia, nu se putea deci conta. Ea urma orbește Germania.

«Ați cîștigat războiul la München fără să dați nici o luptă», replică Antonescu. «De ce ați renunțat la un asemenea succes? Dacă tentativa de a constitui Europa fără Germania ar fi eșuat, este posibil să excludem din lumea noastră Franța și Marea Britanie?» Înainte de a răspunde, Mussolini păstră un lung moment de tăcere. Conte de Ciano aruncă generalului o privire complice. Antonescu avea impresia clară că ginerele Ducelui voia să spună ceva. «Franța și Marea Britanie sînt putrede», tranșă Mussolini. Dar spunînd aceasta, el era lipsit de convingere; era mai curînd o frază de propagandă. În aceeași zi, pe peronul gării, la plecarea trenului lui Antonescu, Ciano îl avertiza: «Cred că ar fi preferabil să nu puneți germanilor asemenea întrebări», spuse el, «adesea ei consideră critica drept un semn de ostilitate. Și cum în cazul României ei nu au dovada contrară...». Antonescu mărturisea că Ciano spusese asta într-o manieră atît de binevoitoare încît ar fi fost greu să-i porți pică.

La Berlin, tonul se schimbă. Nu se discuta. Expunerile erau ascultate cu gravitate, cu gravitatea pe care anumiți profesori o adoptă atunci cînd îi ascultă pe candidați. Răspunsurile răsunau ca niște sentințe. Reich-ul era infailibil.

Anhalter Bahnhof – gara de protocol din Berlin – care ne-a primit de mai multe ori după aceea, cu decoruri diferite, era, în acea zi din toamna anului 1940, însăși expresia sărbătorii pe care și-o dădea poporul german, de luni de zile. Drapelele celor «Trei Mari» ai Axei alternau în serii lungi cu tricolorul nostru. O mulțime de frumoase uniforme multicolore se aliniau într-o atitudine militară imobilă, la stînga lui von Ribbentrop care, avînd în spatele său pe

deșiratul șef al protocolului Dörnberg și pe scundul Meissner, îl aștepta, drept și demn, pe oaspetele său balcanic, la locul unde ușa vagonului acestuia trebuia să-l depună conform protocolului. Oare era acesta un semn rău? Ușa vagonului lui Antonescu depăși cu vreo douăzeci de metri locul fixat și grupul Ribbentrop – Dörnberg și Meissner, urmat de toate uniformele din stînga sa, trebui să se îndrepte în pas alergător spre dreapta unde dictatorul român, coborît din tren, aștepta singur și descumpănit. Uniformele cafenii ale partidului nazist se amestecară cu cele negre ale SS și cele «feldgran» ale Wehrmacht-ului, dar mai ales italienii, provocați de propriile lor gesturi de meridionali, așa cum se întîmplă și cu cămășile verzi ale partidului totalitar român²⁹ nu reușeau să-și găsească locul. Printre cei foarte preocupați de a-și ocupa cu prioritate locul, începură prezentările. Desigur, vina pentru această mică dezordine aparținea românilor. «Kein Ordnungssinn» – ei nu au nici un simț al ordinii – lăasă să îi scape, alături de mine, unui german în uniformă de diplomat, probabil din direcția de protocol a ministerului de externe.

Populația Berlinului, de altfel puțin numeroasă, ne făcea semne cu stegulețe de diferite culori și ne lansa cu convingere strigăte de «Heil Hitler». Apoi, parcurseserăm foarte repede străzile orașului, sub privirile complet indifferente ale unei mulțimi probabil obosită de marele număr de vizite prietenești. Un membru al ambasadei noastre în capitala Reich-ului pretindea chiar că a auzit remarci neplăcute ca: «Die hat man über kleingekriegt, wollen die nicht mehr Völkerbund und westlichen Einfluss?» (Aștia pe care i-am pus cu botul pe labe, nu mai vor să facă parte din Liga Națiunilor și să trăiască sub influența occidentală?).

După 25 de ani de absență, revencam la Berlin, ca la Canossa.

«Pentru ca România să poată găsi drumul spre noi, spunea Ribbentrop lui Antonescu, la începutul primei lor întrevederi, a trebuit să ocupăm Parisul». «Eu vin cu speranța că există și din partea dumneavoastră o dorință de cooperare», răspunsese generalul. A fost destul pentru ca Ribbentrop să plaseze și alte împunsături. După dînsul, Germania ar fi dorit întotdeauna colaborarea cu România. La începutul primului război mondial ea livrase armament armatei române, care în cele din urmă a fost folosit împotriva Reich-ului. «Krupp este cel care a dat pumnalul pe care Bucureștiul a încercat să ni-l înfigă în spate în 1916», spuse el. «Sper că bombardierele Blenheim pe care vi le-a livrat Anglia în ultimii ani vor servi scopurilor noastre comune», remarcă el ironic. «Vreți să ne faceți să golim cupa umilinței pînă la drojdie», răspunsese generalul Antonescu, exasperat de insistența lui Ribbentrop. «Noi bem această cupă de douăzeci de ani» răspunsese germanul imperturbabil. Iată cum a debutat alianța noastră cu al Treilea Reich.

Soarta României părea să fie la discreția dictatorului german. Marșul tumultuos al hitlerismului avea numeroase asemănări cu mișcarea legionară română. Hitler nu canaliza un sentiment național curat. El era expresia Germaniei exasperate, Germaniei explozive, Germaniei însetate de răzbunare. Cel de al Treilea Reich se credea capabil să-și impună imperiul în Europa. Führer-ul unui popor pe care propriii săi aliați îl abandonaseră adesea întorcînd armele împotriva lui – așa cum a fost cazul cu Italia în 1915 și cu România în 1916 – mai putea să

nibă încredere într-un soldat? Sau căuta el mai curînd să obțină garanții impunînd pretutîndeni mișcări revoluționare similare celei a sale, a căror existență era condiționată de existența unei Germanii național – socialiste?

Între confrăți întru aceeași ideologie, Antonescu nu era un intrus? Răceala și atitudinea distantă a «Cîinelui Roșu» nu l-ar înstrăina oare definitiv pe Führer? A produce o bună impresie asupra lui Hitler nu era un lucru ușor, căci aceasta nu depindea deloc – așa cum am remarcat în mai multe rînduri – de interlocutor, ci de cancelarul însuși. Condiția prealabilă era să nu te lași antrenat de torentul propriei tale elocvențe, arătîndu-te, în schimb, receptiv la ideile hitleriste. Și cum ar fi putut fi altfel cu acest om, care era convins că în orice domeniu găsisse sau va găsi soluția optimă; cu acest om care se credea mai competent în probleme militare decît generalii săi, mai priceput în chestiunile financiare decît doctorul Schacht și mai inspirat pentru a rezolva problemele Franței sau ale oricărei alte țări, decît politicienii țării înșiși? Trebuia neapărat ca tensiunea nervoasă a Führer-ului să fie împărtășită de interlocutorul său, pentru ca acesta să se bucure de stima lui Hitler. Pentru oamenii subjugăți de puterea sa de convingere, el devenea irezistibil. Ca în fața unei forțe superioare, le lipseau glasul și argumentele pentru a-l contrazice; ei se simțeau stîngaci ca elevii în fața profesorului. Dar Hitler putea sau să fie acceptat subiectiv sau să fie respins. Pentru cel care rezista «fascinației» sale, el nu era decît un personaj agitat, mereu dispus să construiască teorii interminabile, care transformau o întrevvedere în monolog, debitînd platitudini cu aerul unui iluminat, pe cale de a stabili niște adevăruri eterne. La o analiză obiectivă, el se topca ca un om de zăpadă la soare. Din cîte mi s-au spus, el evită oamenii asupra cărora puterea sa nu acționa. Printre cei pe care îi evita cel mai mult se aflau, la loc de onoare, Horthy, regentul Ungarici, și El Caudillo ³⁰.

Primul făcea parte din casta militară a vechii Austro-Ungarii, remarcabilă atît prin formalismul său tradițional, cît și prin spiritul său conservator. Deloc dispus să îl urmeze pe Hitler în labirintul gîndurilor sale, regentul «prea didactic și impermeabil la orice idee nouă», așa cum îl caracteriza un membru al suitei Führer-ului, nu avea pentru cancelarul Germaniei decît priviri mirate, sub sprîncenele sale groase, desenate apăsate, sub formă de arcadă. Intuiția sa îl avertiza pe Hitler că nu exista nici o corespondență între tensiunea sa interioară și interlocutorul său, nereceptiv și rezistent la orice încercare de convingere. Atunci, el repeta cu stîngăcie fraze extrase din repertoriul său diplomatic și întrevderea devenea un schimb de curtuoazii reciproce. Discuția sau, pentru a fi mai aproape de realitate, monologul lui Hitler, făcea loc unor tururi de orizont fără nici o strălucire, în cel mai curat stil al comunicatelor oficiale. «Nici micii ochi, puțin speriați, ai lui Daladier ³¹ nu i-au plăcut lui Hitler», mă asigură un inițiat, «iar Chamberlain ³², cu privirea sa blîndă de bunic, îi făcu o impresie atît de proastă încît Hitler fu iremediabil convins de decăderea imperiului britanic».

Dar înțîlnirea la care se spune că Hitler ar fi suferit înfrîngerea cea mai neplăcută a fost cea cu Franco. De altfel, pentru nimeni din anturajul său nu mai era un secret nivelul foarte coborît la care îl plasa pe dictatorul iberic, de la

întrevederea lor. Trenul spaniolului, pe care Hitler binevoise să îl viziteze la propria sa frontieră, sosi cu o întârziere de 45 de minute, ceea ce irită în mod evident pe neamț. Apoi, scepticismul pe care îl opuse Franco la toate declarațiile entuziaste ale acestui Hitler învingător, șiretenia tradițională a Spaniei imperialiste, pe care El Caudillo o folosea cu un rafinament aproape oriental, sfîrșiră prin a-l aduce pe Hitler într-o asemenea stare de furie, încît apropiații săi se temeau să nu facă vreo nebunie, cu consecințe nedorite pentru interesele Germaniei în Mediterană. În ce categorie urma să intre Antonescu?

Bocănitul cizmelor gârzii în fața intrării principale a palatului Bellevue ne anunță sosirea lui von Ribbentrop, venit pentru a-l conduce pe general la întrevederea cu Hitler. Convoiul nostru, compus din vreo douăzeci de mașini, pătrunse prin grilajul palatului. Afară ne așteptau circa o sută de oameni pentru a ne aclama, apoi ne angajară pe autostrada recent construită, Axa Roma-Berlin. Mașinile mergeau cu viteză redusă, pentru a da cortegiului nostru o ținută demnă și pentru ca publicul să poată recunoaște personalitățile. Era o manieră de a-l face să înțeleagă că asistă la un moment solemn. Mergeam la Führer. Pariser Platz se deschise după defilarea pe sub Brandenburger Tor, plină de o mulțime care vocifera: «Heil Hitler! Trăiască pactul tripartit! Trăiască România! Deutschland Heil und Sieg!»³³

Ajunserăm în fața noii cancelarii. O tobă însoți pașii lui Antonescu pe cînd urca treptele spre marea ușă de la intrarea principală și bocănitul cizmelor celor două santinele saluta fiecare pereche care era înghițită de ușa larg deschisă. Apoi, sălile cele mari. Colonnade și santinele pretutindeni. Mozaicuri reprezentînd scene ale eroismului germanic pe pardoseală, pe plafon și pe ziduri. Zgomotul cizmelor la fiecare cotitură, în fiecare sală nouă, ne făcea să tresărim. Era ca o procesiune lentă în interiorul unui templu. Lespezile lucitoare și alunecoase ne obligau să mergem în vîrfurile picioarelor. Ne ajutam reciproc, pentru a nu ne pierde echilibrul. Apoi Sala Gobelinurilor, sala de marmură și în fine, anticamera Führer-ului. Călcîile au pocnit încă și mai puternic și Meissner deschise ușa. Antonescu pătrunse primul, urmat de Sturdza³⁴ și de Ribbentrop. Hitler aștepta în mijlocul camerei. Unul cîte unul trecurăm prin fața lui și el ne strînse mîna privindu-ne îndelung în ochi, ca pentru a-și întipări în minte pentru totdeauna chipul fiecăruia. Apoi, se întoarse spre Antonescu, rugîndu-l să se așeze alături de dînsul. Ambasadorul Schmidt, interpretul lui Hitler, luă loc pe un scaun mai în spate, iar în față se așezară Ribbentrop și ministrul nostru de externe. Restul delegației fu instalată de Dörnberg pe canapea și pe scaune, la celălalt capăt al sălii. Era o încăpere destul de mare, cu trei ferestre care dădeau spre o curte interioară. Sînd cu spatele spre ferestre, noi aveam la dreapta biroul lui Hitler, cu fotoliul al cărui spătar era tapișat cu piele decorată cu o cruce încîrligată³⁵, iar la stînga o masă joasă din lemn închis la culoare, în jurul căreia se întrețineau «Cei Patru Mari». Îl aveam pe Hitler în față. Considerat drept un mare orator de partizanii săi, acest om de talie mijlocie, ușor adus de spate, mai curînd slab, nu atrăgea atenția prin nici o particularitate a exteriorului. Ținuta sa, de o simplitate care atingea modestia, timiditatea sa aparentă aminteau mai degrabă de un pastor protestant decît de însuflețitorul maselor populare. Impresia comică pe care o dădeau fotografiilor sale mustața

și şuvița de păr de pe frunte era în mod simțitor schimbată când îl vedeai în realitate. Părul său era mai deschis la culoare decât apărea în fotografii, iar mustața, de un blond puțin roșcat, se armoniza cu tenul alb și transparent ca al unui tuberculos și cu ochii de un albastru cald și întunecat. Pantaloul său negru, vestonul a cărui culoare se situa între maronul deschis al partidului și feldgrau-ul ³⁶ Wehrmacht-ului, lipsa oricărei decorații în afara Crucii de Fier din primul război mondial, dovedeau că Hitler era lipsit de orice cochetărie vestimentară sau mai curînd că avea cochetăria simplității.

Cînd începea să vorbească, primul lucru care atrăgea atenția erau mîinile sale foarte albe, slabe și destul de mici pentru un bărbat și care, prin gesturi expresive ca cele ale sculpturilor lui Rodin, încercau să dea o imagine intuitivă a gîndirii sale. Cînd se crispau asemenea ciocului unei păsări de pradă care își prinde victima, cînd se întindeau cu oboseala leneșă a felinei în repaos sau deschideau palmele asemenea mîinilor care se pregătesc să prindă fructul ce cade dintr-un copac. Odată cu uraganul vorbelor, gesturile îi deveneau mai bruște, mai puțin precise, mai violente pentru a culmina cu lovituri de pumn în masă, iar trupul le însoțea cu o încordare impetuoasă care-l aducea, pentru un moment la identificarea cu ideea, atitudine ce contrasta cu obișnuita sa ținută apatică, cu umerii căzuți. Cîntărea omul ce se afla în fața lui cu o privire sfredelitoare. Traducerile în franceză pe care interpretul le făcea la început după fiecare frază – fiindcă Antonescu nu cunoștea o boabă de germană – îi dădeau timpul să îl fixeze. Fișa pe care serviciile sale de informații i-o prezentaseră nu omisese, desigur, că acesta era un vechi prieten al generalului Gamelin ³⁷ și că avea relații excelente în Anglia unde lăăsase cele mai frumoase amintiri, din timpul cînd fusese atașat militar la Londra. Oare nu s-au bucurat englezii la 4 septembrie 1940 cînd ex-regele Carol i-a încredințat puterea ca de o victorie, sperînd că ea va însemna reîntoarcerea politicii române «pe linia sa tradițională»? După toate datele pe care le deținea, trebuia să presupună că Antonescu nu era atașat nici unei ideologii. Era un militar de un naționalism conservator, așa cum sînt de regulă ofițerii, în orice țară. Hitler îl privi sever și declară: «Țările europene au fost puse în fața următoarei alternative: să înțeleagă de bună voie că rolul de *primus inter pares* ³⁸ în spațiul nostru comun revine Reich-ului, sau să devină agenți ai reacțiunii anglo – franceze și ai internaționaliștilor Komintern-ului și să suporte soarta Cehoslovaciei și a Poloniei. Sînt mulțumit că, în pofida greșelilor comise de regele Carol, ați putut să evitați țării dumneavoastră aceeași soartă și să ocupați prin aderarea la pactul tripartit, un loc onorabil printre noi». Generalul luă cuvîntul la care Hitler părea a fi renunțat și explică politica românească între cele două războaie. Faptul că Germania și România s-au găsit atît de mult timp în tabere politice ostile nu ne putea fi deloc imputat. El a reamintit comentariul primului ministru român care a declarat, în 1916, război Puterilor Centrale: «Declarăm război Ungariei ca dușmani, Austriei cu indiferență, iar Germaniei cu regret. Sprijinul pe care Germania îl dădea vecinilor noștri inamici, Ungaria și Bulgaria, a fost cauza neînțelegerii între cele două țări. Arbitrajul mutilant de la Viena a fost dureros resimțit de poporul român și ar trebui date pe viitor dovezi veritabile de prietenie, pentru ca el să poată colabora fără rezerve cu judecătorii săi.

Tonul ferm al generalului părea să-i placă lui Hitler, care răspunse cu bunăvoință: «Ultima pagină în istoria Transilvaniei încă nu a fost scrisă». «Sper din toată inima», replică Antonescu. «În acest an, noi am pierdut două provincii în care majoritatea populației este de același sânge cu noi. Dacă Germania justifică pretenția asupra Sudeților pe baza dreptului de liberă opțiune a popoarelor, ca nu poate nega dreptul de a ne revendica, pe aceeași bază, teritoriile locuite de conaționalii noștri. Principalele obiective ale politicii mele vor fi reîntoarcerea la patria-mamă a Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Transilvaniei. Prefer să vă fac această declarație chiar la începutul raporturilor noastre». «Nici o frontieră a continentului nu este definitivă», declară Hitler. «Ministrul dumneavoastră de externe, răspunse Antonescu arătându-l pe von Ribbentrop, care era numai urechi, m-a sfătuit, în timpul întrevederii pe care am avut-o azi dimineață, să nu vă vorbesc de problema Transilvaniei. Admit că această chestiune poate să aibă un caracter delicat pentru guvernul Reich-ului, dar dacă acesta este dornic să accepte prietenia pe care i-o oferă România trebuie nu numai să admită, dar chiar să dorească și ca șeful guvernului român să-și exprime sincer preocupările». «Sinceritatea este o condiție a prieteniei», confirmă sec Hitler, plictisit ca un dascăl care își pierde răbdarea tot făcându-l să priccapă pe elevul recalcitrant. Obosit, el adăugă: «Vă înțeleg neliniștea, dar atunci când este în joc soarta întregii omeniri, problemele frontierelor trebuie să se situeze pe un plan secundar. Chiar hotărârile Reich-ului nu sînt decît provizorii; nu am o idee bine conturată asupra faptului de a supune unele regiuni administrației germane sau să le las mai degrabă în grija populației locale. Abia după victorie se va lua o decizie definitivă.

Senzația de neliniște care se strecurase era acum generală. Toți doreau ca întrevederea să se termine cît mai curînd posibil. În fine, cei mari se ridicară. Noi defilaram din nou în fața lui Hitler, ieșind sub ochii grijului, pentru buna ordine protocolară, a lui Dörnberg. Generalul mergea cu capul plecat, mai încovoiat ca de obicei. Ribbentrop nu părea să-i acorde nici o atenție.

O tăcere grea apăsă asupra apartamentelor din aripa stîngă a palatului Bellevue, ocupate de Antonescu. El se retrăsese după înapoierea noastră și rămase acolo singur, fără să cheme pe nimeni pentru a lucra, refuzînd să se întîrească cu miniștrii cabinetului său, care îl însoțeau.

Generalul mă chemă înainte de a se culca și mă întrebă: «L-ai văzut pe Schickedanz, astăzi?». Ce ți-a spus?» Schickedanz, nazistul cel mai ponderat pe care l-ai fi putut vedea vreodată era Stabsleiter ³⁹ la departamentul de externe al NSDAP ⁴⁰, un fel de ministru al afacerilor externe al partidului nazist, care făcea concurență ministerului de externe al lui von Ribbentrop. Șeful său direct era Alfred Rosenberg și fricțiunile dintre cele două oficii, cauzate de vederile diferite în problemele de politică externă, erau foarte frecvente. În ce o privește pe România, oamenii lui Rosenberg au sprijinit întotdeauna, în detrimentul legionarilor protejați de Himmler, pe ceilalți politicieni pro-germani. «Era destul de neliniștit», mărturisii eu. «Nu-ți cer să-mi spui impresiile duminale, se impacientă generalul, spune-mi ce zicea?»

«Era neliniștit de faptul că Hitler v-a reamintit greșelile regelui Carol; crede că poate trage concluzia că această remarcă mai cuprinde și un avertisment în materie de politică internă românească». Cum generalul se arăta uimit, îi făcui o expunere completă despre ceea ce aflasem.

Situația își avea sorgintea în toamna anului 1938, când regele Carol, traversînd Europa pentru a participa la funeraliile regelui Angliei, avu o întrevvedere cu cancelarul german ⁴¹. «Sper că sînt bine tratați condamnații politici și nici o amenințare specială nu apasă asupra lor», ar fi spus Hitler regelui, de o manieră ce nu lăsa nici o îndoială asupra importanței pe care Führer-ul o acorda acestei chestiuni. Era vorba de Codreanu, șeful mișcării, și de alți comandanți condamnați, sub diferite pretexte, de justiția dictaturii regale. Carol dădu toate asigurările necesare pentru a-l calma pe Hitler; totuși, peste cîteva zile presa mondială află despre moartea lui Codreanu și a camarazilor săi de închisoare, împușcați într-o pădure din apropierea Bucureștiului. Comunicatul Ministerului de interne pretexta o tentativă de evadare a deținuților, în timp ce erau transportați de la o închisoare la alta. Nu s-a acordat nici o valoare acestei versiuni, căci se știa că prizonierii aveau mîinile și picioarele încătușate, de la plecare. «Va plăti scump gestul său», ar fi strigat Hitler, sub imperiul unuia dintre deseale sale accese de mînie, mă asigura Schickedanz.

«Du-te la ambasadă, îmi spuse Antonescu și cifrează personal o telegramă pentru Mihai Antonescu ⁴², avînd următorul cuprins: Dați instrucțiuni urgente lui Gafencu ⁴³ să facă fără întîrziere o comunicare lui Molotov prin care să îl asigure că adeziunea României la pactul tripartit nu este deloc îndreptată împotriva Uniunii Sovietice. Noi dorim să întreținem cu ea raporturi de bună vecinătate.

Înceerca astfel Antonescu să răspundă ofertei lui Molotov care propusese României, ca urmare a ocupării Basarabiei de către Armata Roșie, un tratat de neagresiune? Întîrzieră era considerabilă. Predecesorul său lăsase propunerea fără răspuns și invitasă trupele Reich-ului, zise de instrucție, să se instaleze în România. Această invitație nu putea fi retrasă. Pe de altă parte faptul că adversarii generalului îl acuzau de joc dublu, pentru a-l compromite în fața germanilor, l-ar fi obligat la mai multă prudență.

În locul lui Ribbentrop, a doua zi veni Dörnberg să-l ia pe Antonescu pentru cea de a doua întrevvedere cu Hitler. Am fost scutiți de defilarea prin sălile cancelariei Reich-ului, mașinile noastre fiind lăsate să intre, una cîte una, într-o curte interioară mică. De această dată, generalul intră singur în biroul Führer-ului. Sturza și ceilalți miniștri legionari rămaseră în anticamera mare, întrebîndu-se neliniștiți asupra semnificației ținerii lor la distanță. Așteptam ca documentația asupra Transilvaniei, special pregătită pentru Hitler, să-mi fie cerută. Documentele principale tratau despre împușcarea a 500 de țărani români în satele Ip și Trăsnea, de către trupele de ocupație ungare. Era oare o cifră suficientă pentru a-l impresiona pe Führer? Așteptarea mea nu a fost lungă. Interpretul deschise ușa și mă chemă. Intrai, pentru a depune pe masa rotundă, între Hitler și Antonescu, dosarul. Legionarii, nemaiputîndu-se stăpîni, mă asaltară cu întrebări. «După părerea mea, se întrețin foarte amical

răspunsei cu. «Ribbentrop este acolo?» «Nu». Apoi așteptarea se prelungea și jumătatea de oră prevăzută pentru audiență se triplă. Presse-Schmidt, pe care îl numeau așa pentru a nu fi confundat cu ambasadorul Schmidt, interpretul, se plimba, plictisit, prin încăpere. Din timp în timp, el repeta acest dicton al ofițerului prusac: «cea mai mare parte a vieții sale, soldatul așteaptă zadarnic» («die längste Zeit seines Lebens, wartet der Soldat vergebens»). Credeam că nu se va mai termina niciodată, când ușa se deschise larg și Dörnberg ne invită să intrăm în camera Führer-ului.

Hitler părea foarte bine dispus. Ne ținu o scurtă expunere asupra problemei zilei: războiul împotriva Marii Britanii. Sub loviturile pe care submarinele germane le dădeau aprovizionării sale, cărora li se adăugau distrugerile cauzate de mine și aviație, ea va fi redusă la neputință. Treptat, blocada va pune capăt încăpățînării sale. În același timp, puterea germană nu înceta să sporească. «De această dată timpul lucrează pentru noi», asigură Hitler. «Aderarea la blocul nostru a celorlalte state europene care nu au luat încă o atitudine formală, ca Iugoslavia și Turcia, devine pe zi ce trece tot mai sigură. Desigur, va mai fi și Franța, care va găsi mai greu un loc printre noi, dar sperăm să o convingem, în cele din urmă, că este mai rațional să lucrăm pentru viitor, decît să ne cramponăm de trecut».

«În ce privește raporturile noastre cu România, calea colaborării celei mai loiale este acum deschisă. Avantajele economice care vor rezulta pentru țara voastră agrară din schimburile cu Germania industrială sînt evidente. Înainte de a ne despărți, vreau să vă fac o promisiune solemnă». Și, întorcîndu-se spre Antonescu, el spuse, accentuînd fiecare cuvînt: «În viitor, toată politica mea externă privind România sau interesele sale se va baza pe strînsa prietenie prin care doresc să mă leg de dumneavoastră». «De cîte ori veți avea vreo dificultate cu unul din vecinii dumneavoastră sau referitoare la problemele interne ale țării dumneavoastră, eu vă voi sta întotdeauna la dispoziție și dacă, la un anumit moment, veți resimți nevoia de a avea o nouă explicație asupra scopurilor politicii noastre, veniți să mă căutați». «Avionul meu personal vă stă la dispoziție. Sînt convins că orice conflict de interese sau neînțelegere pot găsi o soluție satisfăcătoare și că sinceritatea cea mai perfectă și încrederea reciprocă domnesc în raporturile noastre». După această frază, cei doi bărbați de stat își strînseră mîinile cordial într-o atmosferă sărbătorească, tulburată doar de pauzele datorate traducerii de către interpret. Hitler părea sincer emoționat. El adăugă: «Contez pe dumneavoastră, contați pe mine».

În tren, încă de la periferia Berlinului, începu o activitate febrilă. Generalul, care, cu puțin înaintea sosirii în capitala Germaniei ne mărturisea: «Am puțin trac», era acum numai zîmbet și bună dispoziție. El îi compara, amuzat, pe Ribbentrop care îl primise cu trei zile în urmă rece și rigid, cu cel pe care tocmai îl părăsise și care îi dovedi amabilitatea cea mai îndatoritoare, ca un «Oberkellner», remarcă el, întrebuițînd unul din cuvintele germane pe care le cunoștea. Sub supravegherea sa pentru prima și sub dictare pentru cea de a doua, am redactat, în salonul vagonului, procesele-verbale ale întrevederilor cu cancelarul. Fără a vrea să țină seama de avertismentele succesive care i-au fost date mai întîi de Ciano la Roma, apoi de Ribbentrop și

de ceilalți naziști, Antonescu a început prin a-i adresa lui Hitler o întrebare stînjenitoare: «De ce abandonase baza de la München?» «Dar eu sînt cel care am fost păcălit la München», strigă Hitler. În concepția sa, ordinea mondială modernă trebuia să fie întemeiată pe marile spații internaționale. Statele Unite guvernează două continente și nu li se contestă dreptul. El s-ar fi arătat dispus întotdeauna să respecte spațiul necesar Angliei și să adopte o atitudine de neutralitate în Asia între Anglia, Japonia și Rusia. Nu rîvnea nici la imperiul Franței și admitea drepturile legitime ale Italiei în Mediterana. În orice moment și-ar fi dat acordul pentru un plan care ar fi împărțit lumea între marile puteri, dînd fiecăreia partea dreaptă ce i se cuvenea. Discuțînd pe această bază, el ar fi fost dispus să semneze cu toată sinceritatea un tratat de acțiune comună împotriva acelei mari puteri care, după stabilirea limitelor competenței fiecăreia, s-ar fi făcut vinovată de violarea acordului. Dar care era întînderea spațiului pe care puterile occidentale voiau să-l recunoască Germaniei ca sferă de influență? Atunci cînd Hitler punea această întrebare englezilor, ei răspundeau că cei 536.000 Km pătrați ai Reich-ului puteau să-i ajungă. Francezii se mărgineau să facă aluzie la tratatul de la Versailles. Deși, după părerea sa, acordurile bilaterale între puterile care controlau un spațiu nu aveau nici o justificare, Hitler ar fi propus Angliei o atitudine comună germano – britanică în concertul marilor națiuni. Acordul naval, semnat în 1935, care limita flota germană la o treime din flota britanică, nu era decît un prim act de bunăvoință, pe care Hitler îl furniza Marii Britanii. El afirma cu toată sinceritatea că problemele cehă și poloneză avuseseră ca scop, într-un anumit sens, să facă posibilă înțelegerea cu Anglia și Franța. El avea impresia că Occidentalii trebuiau să înțeleagă că Rinul este limita influenței lor în Europa. Odată ce ar fi acceptat această idee sau ar fi fost puși în fața faptului împlinit, acordul s-ar fi putut încheia. Pentru a oferi francezilor o garanție concretă asupra securității, Hitler ar fi consimțit să împartă cheltuielile sau să trimită în Franța specialiști și tehnicieni germani, pentru a colabora cu francezii la dezvoltarea sistemului defensiv al liniei Maginot.

Dar englezii înțelegeau mai greu. Timp de mai bine de un secol ei au crezut că Franța era o putere capabilă să le amenințe poziția imperială. «În prezent, ei își închipuie, spunea Hitler, că pericolul nu-l mai constituie Franța, ci Germania. Veți fi de acord cu mine că nu pot să aștept un secol și jumătate pentru ca să-și dea seama, în sfîrșit, că adevărații lor dușmani sînt Rusia, Japonia și Statele Unite». Se spune chiar că ar fi dezvoltat punctul său de vedere, în fața lui Chamberlain, cu toată sinceritatea. A avut impresia că englezul a sfîrșit prin a înțelege. München ar fi putut să constituie începutul unei colaborări pe bazele propuse de Hitler, adică împărțirea lumii în zone de influență ale marilor puteri.

Cît despre Stalin, acesta veghea. Împreună cu Beneș, el pregătea în secret o mare lovitură politică, ce consta în a răsturna guvernul stabilit la Praga după München și a declara Cehoslovacia republică sovietică. Hitler abia avusese timp să ordone ocuparea Boemiei și a Moraviei.

Presa evreiască a profitat de ocazie pentru a face imposibilă înțelegerea între Germania și Occident. Factorii responsabili din Londra și Paris, în loc să înțeleagă că a-i abandona lui Stalin cvadrilaterul Boemiei, de o importanță

strategică considerabilă, ar fi însemnat o sinucidere pentru Germania, s-au lăsat antrenati de propaganda evreimii internaționale. Singurul mijloc pe care democrațiile occidentale îl considerau ca un remediu împotriva pericolului german, era acordul militar cu Stalin. Războiul era inevitabil. Încheierea unui acord militar între Anglia, Franța și URSS ar fi însemnat, după părerea lui Hitler, încercuirea Germaniei de către comuniști, fiindcă o Franță a cărei securitate ar fi fost garantată de ruși ar fi sfârșit, în cele din urmă, prin a deveni o anexă a Kremlinului.

Hitler a înțeles că englezii și francezii nu au venit la München decât pentru a câștiga timp. Dacă nu respingeau propunerile de colaborare, o făceau numai pentru că se simțeau slabi. Dar nici Londra, nici Parisul nu voiau să coopereze sincer la stabilirea noii ordini mondiale. Aceasta era rațiunea, gândea Hitler, pentru care München-ul nu putuse să devină începutul unei ere a armoniei occidentale, ci semnalul de început pentru o cursă a înarmărilor.

Cancelarul german scria istoria în felul său. El uita doar că avea înaintea sa pe reprezentantul unei țări prin care Armata Roșie ar fi trebuit să treacă, dacă Stalin ar fi vrut într-adevăr să devină stăpînul Pragăi. Este adevărat că niște avioane sovietice survolaseră teritoriul nostru în direcția Cehoslovaciei, mai înaintea ocupării sale de către Wehrmacht. Se știa că Hitler se hotărâse să anexeze Boemia și Moravia, fără știrea colaboratorilor săi cei mai intimi. A fost o hotărîre «Blitz»⁴⁴. Poporul german nu era răspunzător de «furor teutonic»⁴⁵ pe care o inspirau actele conducătorilor săi. Dacă el îi dăduse mîină liberă lui Hitler, aceasta nu se datora unui gust special pentru extremism. Această legendă a popoarelor bune și rele a făcut deja destul rău. Este timpul să fie îngropată. Pentru ca un popor să fie democrat, trebuie să i se asigure un cadru de existență în care ideile liberale să se poată dezvolta. Națiunile care nu beneficiază nici de securitate morală, nici de securitate materială nu pot crede că lucrurile se aranjează de la sine, după formula «laissez faire, laissez passer»⁴⁶. Trebuie să posezi bogățiile Statelor Unite sau ale Imperiului Britanic pentru a acorda hazardului o asemenea încredere. Faptul că un popor, la care zece oameni dintr-o sută nu au de lucru, iar lumea exterioară îl respinge cu ostilitate, își caută salvarea în formule extreme este regretabil, dar inevitabil. Hitler era expresia disperării sale. Dacă ar fi sfârșit prin a-și modera elanurile, n-ar mai fi rămas credincios lui însuși. În pofida aparențelor contrare, el nu era decât un parvenit care se grăbea. Era mereu în criză de timp. Deviza britanică «wait and see»⁴⁷, pe care iunkerul Bismark o practicasese cu atîta artă, i se părea lui Hitler o risipă: nicicînd un om de stat european nu avusese o partidă mai frumoasă decât cancelarul celui de al Treilea Reich la München. În cinci ani, el realizase o operă la care Bismark se înverșunase timp de douăzeci de ani. Ca orice operă făcută în grabă, ea era fragilă. Dacă Hitler ar fi avut puțină experiență, el ar fi înțeles că prima sa datorie era de a o consolida. El ar fi înțeles atunci că Franța și Anglia aveau nevoie de timp pentru a se obișnui cu o situație nouă și că timpul se scurge mai încet la Paris și la Londra decât la Berlin. Dar Hitler, cu tot geniul său incontestabil, rămînea un primitiv. Astfel, atunci cînd democrațiile se dovediră mai slabe din punct de vedere militar, el crezu că le poate teroriza nepedepsit. Primitivul disprețuiește slăbiciunea.

Prințul Bismark l-a obligat pe suveranul său să oprească lupta după înfrângerea armatei austriece la Sadova. Prestigiul monarhiei vieneze îi era mai scump decât victoria militară. Pentru a face posibilă colaborarea cu Occidentul, proletarul Hitler n-a reușit să facă dovadă de moderație în urma acordului de la Munchen. Lipsa sa de experiență îl împiedica să înțeleagă că Marea Britanie și Franța nu erau de disprețuit doar pentru că treceau printr-o criză. Hitler a comis desigur numeroase greșeli ca și crime.

Dar cea mai mare, atât la adresa propriului său popor, cât și față de Europa este de a fi demolat opera ridicată într-un timp record. Dacă Munchen rămîne o pagină tristă a istoriei, aceasta nu este pentru ceea ce a fost, ci pentru ceea ce ar fi putut însemna, fără nebunia hitleristă.

Amintindu-și de colaborarea sa cu occidentalii, Antonescu opină că cei ce conduceau Franța și Anglia nu luau măsuri politice și militare decât pentru a evita războiul, și nu pentru a-l provoca. «E firesc, strigă Hitler, acești onorabili burghezi nu încep niciodată războiul. Dar eu nu sînt un general chinez care cedează un oraș fără luptă, atunci cînd inamicul anunță un număr mai mare de tunuri, mitraliere și soldați». El considera că o alianță militară cu proletarii acționează întotdeauna în favoarea acestora. Rușii cer respectul cel mai strict al tuturor obligațiilor ce le sînt lor favorabile, dar nu se simt deloc legați prin angajamentele care vin în favoarea altor părți contractante. Așadar, englezii și francezii, ca adevărați burghezi, s-ar fi considerat obligați să-și onoreze semnătura și ar fi purtat război cu Germania în momentul ales de Stalin. După părerea lui Hitler, se pot comite numeroase erori fără a pierde avantajul față de democrați; cît despre proletari, lucrurile stau invers: dacă li se lasă alegerea momentului, ești pierdut. Singura posibilitate a Germaniei de a evita războiul pe cele două fronturi era să-i întindă mîna lui Stalin.

După zdrobirea Poloniei, preferința lui Hitler se îndreaptă încă odată spre Occident. Cu toate avantajele pe care URSS le deținea din înțelegerea cu Reich-ul, dictatorului german nu îi inspira încredere. Oare nu aștepta ea primele semne de slăbiciune ale Germaniei pentru a se arunca asupra sa cu toată greutatea maselor slave? Astfel, Hitler acorda o importanță secundară primelor ecouri ale dorinței de colaborare mai activă, care îi soseau din partea sovieticilor.

Discuțiile asupra eliberării Indiei pe care generalii ruși le făcuseră în Polonia, atunci cînd armatele germană și rusă făcuseră joncțiunea, conțineau fără îndoială un subiect interesant de meditație. Dar Hitler nu se putea hotărî să îi lase lui Stalin mîna liberă în Asia, pentru ca să poată astfel să adauge celor două sute de milioane de slavi, imensele mase umane ale rezervorului asiatic.

Războiul din Polonia demonstrase că influența Franței și Angliei nu se putea afirma în regiunile Europei orientale și că acolo numai Reich-ul și Sovietele puteau să revendice supremația. În alți termeni, Hitler propunea Occidentului să aleagă între el și Stalin. «De ce nu dau publicității condițiile de pace pe care le-am propus Marii Britanii după armistițiul cu Franța?» întreabă Hitler. În loc să le comunice opiniei publice, Churchill le-ar fi adus la cunoștință Moscovei. Aceasta nu ar fi fost numai o trădare față de Europa, afirma Hitler, dar și un act de nebunie. «Pot să vă sfătuiesc precum Hamlet: dacă aveți un

nebun la voi, trimiteți-l în Anglia, căci acolo infirmitatea sa va rămîne neobservată», spuse el. Atrăse atenția lui Antonescu asupra faptului că era cu totul arbitrar din partea lui Hitler să atribuie prințului danez cuvintele proparului. «Ocupă-te de chestiuni mai serioase», mă sfătuî dînsul. Mai tîrziu, recitînd procesele verbale, generalul remarcă rîzînd că în comunicatul DNB ⁴⁸ se explica fuga lui Hess în Anglia ca o consecință a debilității sale mintale. O fi urmat el sfatul lui Hitler sau mai curînd pe cel al lui Shakespeare?

Actul lui Churchill, care urmărea să provoace o dificultate între Moscova și Berlin, îi înlăturase lui Hitler ultimele scrupule. Învățămintele politice pe care le dobîndise în timpul campaniei din Franța îl împingeau să cadă la o învoială cu Stalin.

Într-adevăr, comportarea comuniștilor francezi, fără îndoială inspirată de Kremlin, furnizase cancelarului cea mai bună probă a loialității rusești. Serviciile sale au putut să colaboreze în toată sinceritatea cu agenții Internaționalei a III-a. Rețelele comuniste s-au pus la dispoziția Wehrmacht-ului într-o măsură care dovedea că Moscova renunțase la orice viitoare acțiune politică în Occident. «Nu se știe pentru cît timp, dar totul conduce la ideea că, pentru moment, Stalin se consideră mai curînd moștenitorul lui Petru cel Mare, decît al lui Lenin, spuse Hitler. O să fac tot ce pot pentru a-l încuraja în această atitudine».

Mussolini admisese, în final, că ar fi fost posibil, cu ajutorul Reich-ului, să fie contrabalansată influența sovietică în Orientul Apropiat. Pe de altă parte, cu ajutorul japonezilor, Germania se simțea în stare să sugrume bestia din Komintern, dacă aceasta ar fi încercat să renască. «Să nu fiți deci surprinși continuă el, dacă îl veți vedea în curînd pe Molotov aderînd, așa cum tocmai ați făcut-o, la pactul tripartit. Cît despre litigiul teritorial care vă desparte ⁴⁹, cred că într-un cadru general de reglementare, rușii vor face dovada unei înțelegeri cu totul diferite pentru situația fiecăreia dintre țările mici. Vor fi destule piese de schimb în Asia, în Europa și în Africa pentru a nu se găsi mijlocul de a li se da satisfacție».

Oare era atît de necesar, îl întrebai pe general, ca să se lanseze în atacuri atît de violente contra comunismului, pentru a sfîrși prin a se alia cu Rusia? Privirea rece a lui Antonescu se fixă asupra mea, plină de reproșuri mute: «Nu-ți poți alege întotdeauna tovarășii de drum după dorință», spuse el și, cu un semn discret al capului arătă spre cămășile verzi care, în salonul vecin, discutau problemele zilei. Apoi adăugă, cu un ton sever: «o atitudine loială față de aliat exclude orice critică inutilă și nu voi putea suporta, în viitor, atitudini echivoce în anturajul meu». Și, vorbind evident de Hitler, el adăugă: «este un om mare».

CAPITOLUL III

Hotărîrea cea mare

La București, bucuria lui Antonescu se risipi ca ceața dimineții. Evaluând rezultatele, el își dădu seama că vizitele sale la Roma și Berlin erau deficitare. În conflictul cu Garda de Fier, poziția sa personală se ameliorase simțitor, dar perspectivele internaționale erau din ce în ce mai întunecate. Nu se putea întrezări viitorul României între Reich și URSS, legate mai strâns decât le unea trecutul. Acești doi giganți pătrunseseră deja pe teritoriul său. Un singur an de colaborare între Kremlin și Wilhelmstrasse ne obligase să cedăm Basarabia și nordul Bucovinei Sovietelor, sudul Dobrogei și nordul Transilvaniei Bulgariei și, respectiv, Ungariei, aliații tradiționali ai Germaniei. Mai mult de trei milioane de români trăiau sub ocupație străină. Fără ajutor din afară, însuși noastră latină risca să fie zdrobită de presiunea conjugată a germanilor și a slavilor. «Eu nu pot să patronez aceasta, spunea Antonescu. Dacă Reich-ul și URSS se aliază serios, vom face o ieșire ca și polonezii». Ajuns la capătul răbdării îi convocă pe fideli săi la un consiliu restrâns și le prezentă trei documente. Primul era un memorandum semnat de Maniu și Brătianu, care critica linia politică adoptată de guvern. În timp ce Mihai Antonescu îl citea, generalul se plimba agitat. La sfârșit, el se opri pentru a preciza: «N. Lupu (vicepreședinte al partidului lui Maniu), care mi-a adus documentul în această dimineață, n-a uitat să mă roage să iau toate măsurile pentru ca legionarii și germanii să nu afle despre el»; «este destinat pentru mai târziu», îmi explică el cu naivitate, «pentru istorie». «Pentru procesul meu», îi replicai eu. «Te bucuri de toată încrederea noastră», îmi răspunse dînsul. Al doilea document emana de la serviciile secrete ale Statului Major; el reproducea ultima reuniune a «echipa morții» care-i reunea pe extremiștii mișcării legionare. Subiectul la ordinea zilei erau cuvintele pronunțate de Antonescu la ultimul Consiliu de Miniștri: «eu nu pot să trăiesc în dezordine», spusese generalul. «Noi nu îl vom obliga pe Antonescu să continue să trăiască sub regimul nostru, pe care îl califică drept anarhic», hotărîră legionarii și condamnarea la moarte a generalului primi un vot unanim. Mai rămînea să se fixeze momentul și să se aleagă mijloacele. Toți cei prezenți, în afară de Mihai Antonescu, care părea să fie la curent cu toate acestea, rămaseră nedumeriți. Divergențele care îl opuneau pe Antonescu colaboratorilor săi legionari erau de notorietate publică, dar se mai spera că un compromis ar fi putut cel puțin să întîrzie amplificarea crizei spre punctul său culminant.

«Trăiască moartea!» scandau extremiștii revoluției pe străzile din București, dar să guvernezi înseamnă mai întâi să asiguri și să organizezi viața. Față de extremismul mișcărilor de dreapta din țările balcanice, lozincile național-socialiste sau fasciste păreau a fi mic-burgeze. Este suficient să amintim că «ustașii lui Pavelici» depuneau jurământ șefului lor pe crucifixul așezat între un revolver și un pumnal. Cît de lipsită de importanță devenea deviza «cu cartea într-o mînă și pușca în cealaltă» pe care Mussolini o propunea studenților italieni, față de simbolismul vecinului său slav!

Cel de al treilea document era o dare de seamă detaliată a unei consfătuiri între legionarii de stînga și Petru Groza, șeful simpatizanților comuniști din România. Dezbatările se purtasera mai ales asupra problemelor de politică externă, dar și asupra problemelor de ordin intern. În urma unor îndelungi discuții, Garda de Fier se angajă să se opună intrării de noi trupe germane în țară și acceptă să procedeze, într-un moment potrivit din punct de vedere economic, la colectivizarea mijloacelor de producție. În schimb, Petru Groza se angajă, în numele stîngii, să sprijine Garda de Fier împotriva generalului Antonescu și să-i aducă sprijinul Moscovei.

Cu cîteva zile mai înainte, O.K.W.⁵⁰ anunțase guvernului român hotărîrea Reich-ului de a spori numărul trupelor sale în România. În același timp, autoritățile din București erau invitate să trimită la Berlin o comisie pentru a studia, împreună cu comandamentul german, posibilitățile de tranzit și de etape pe teritoriul României, a unui mare număr de soldați germani. Conform notei O.K.W., o parte a acestor unități trebuia să plece ulterior în Bulgaria, dar cele mai multe ar fi rămas cantonate în sudul Transilvaniei și în Cîmpia Română.

Antonescu era convins că o astfel de mișcare de trupe nu se putea explica numai printr-o intervenție în Grecia. Desigur, conducătorii naziști luaseră alte decizii, cu o bătaie mult mai lungă. «Este posibil ca Hitler să fi hotărît să atace URSS, spuse el. Vedeți, deci, cît de prost inspirați au fost legionarii de stînga cu avansurile lor făcute rușilor. În orice caz, trebuie să facem lumină. I-am comunicat alaltăieri lui Fabricius⁵¹ dorința mea de a-l întîlni pe Hitler, cît mai curînd posibil. Astăzi am primit răspunsul. Plecăm mîine la Berchtesgaden».

Trecuseră abia trei săptămîni de la ultima întîlnire Hitler – Antonescu și situația internațională părea a fi suferit schimbări importante. Fusesse oare abandonat programul grandios de colaborare cu Rusia, pe principiul spațiilor mari, sau mai degrabă, pentru a reuși mai bine în negocierile sale, Reich-ul dorea, prin menținerea unei forțe militare considerabile aproape de frontiera interlocutorului său, să dea mai multă greutate argumentelor sale? În oricare din cele două ipoteze, România ar fi fost categoric afectată. Faptul că Hitler acceptase cu atîta bunăvoință dorința de a se întîlni, exprimată de Antonescu, îl făcea pe acesta din urmă să fie înclinat să adopte ultima ipoteză, căci dacă, așa cum pretindeau anumite zvonuri venite din Italia, convorbirile între Reich și URSS ajunseseră la un grad avansat, cancelarul german ar fi preferat, probabil, să evite explicații inoportune cu un partener care, desigur, nu s-ar fi ferit să i le ceară. Pe de altă parte, presiunea reînnoită a rușilor pe Prut, care

slăbise după Arbitrajul de la Viena, îl neliniștea, în mod vădit pe general. Eșecul Conferinței dunărene ⁵² crea desigur o stare de nervozitate între cei doi riverani, dar și mai grav decât numeroasele incidente de frontieră era numărul crescând al unităților Armatei Roșii care se îngrămădeau pe teritoriul basarabean.

Pe de altă parte, după nota O.K.W., trupele germane nu voiau să depășească linia Focșani – Galați. Era aceasta oare un indiciu că noua delimitare a zonelor de influență ruso – germane va tăia România în două? Faptul că Reich-ul lăsase fără răspuns ultimele note ale guvernului român, prin care acesta invitase guvernul german să se asocieze protestelor împotriva incursiunilor ruse în apele teritoriale române, mărea neliniștea lui Antonescu. care se temea ca nu cumva România să figureze printre numeroasele piese de schimb între Rusia și Reich, despre care îi vorbise Hitler la ultima lor întâlnire ⁵³ Generalul, căruia îi plăceau metaforele, defini astfel situația: «sau mă înapoiez de la Berchtesgaden deghizat în Hacha ⁵⁴ sau cu uniforma lui Mannerheim ⁵⁵

În timpul celor patru ani în care l-am însoțit pe mareșalul Antonescu în vizitele sale la Marele Cartier general al lui Hitler, chipul stăpînului Germaniei mi-a apărut mereu diferit. N-ar fi exagerat să se afirme că Hitler reflecta fizic imaginea forței sau neliniștii țării sale.

Înfrîngerea materială a Germaniei, pe care o însoțea descompunerea ei morală, despre care procesul de la Nürnberg a furnizat o mărturie răsunătoare, a șters repede amintirea acestui al Treilea Reich care, în timpul primilor doi ani de război, aștase mîndria unui întreg popor.

«Toți cei care vor să colaboreze cu noi sînt bineveniți» spusese Hitler în 1938 pentru a defini atitudinea nazismului în materie de politică internă. «Toți cei care vor să se țină deoparte nu vor fi împiedicați, dar cei care vor încerca să se opună vor fi zdrobiți fără milă». Hitler nu mințea. Aceasta era într-adevăr atitudinea guvernului german. Impresia de forță pe care o dădea această cvasiunanimitate a poporului german, se repercuta asupra lui Hitler.

«Am văzut parade militare în străinătate», ne spunea el în marele salon al reședinței sale de la Berchtesgaden, care oferea o priveliște măreață asupra munților «și am fost întotdeauna frapat de diferența care există între modul de a defila al armatei germane și cel al celorlalte națiuni.

Majoritatea popoarelor Europei nu știu să meargă în cadență militară; ele dau mai curînd impresia că se supun unei constrîngerii, imediat ce se aliniază în formație; greutatea și stîngăcia lor m-au impresionat de fiecare dată cînd a trebuit să urmăresc o paradă militară. Parăzile Armatei Roșii pe care le-am văzut în reportaje cinematografice m-au impresionat mai ales prin primitivismul lor. Cu toate acestea, spuse el surîzînd, nu știu dacă nu este totuși preferabil și nu valorează mai mult decât demonstrațiile celorlalte armate care îți amintesc de o revistă la teatru. El se gîndea fără îndoială la pasul roman adoptat de armata lui Mussolini și surîsul său probabil că avea semnificația unei scuze în legătură cu ironia pe care și-o permitea la adresa aliatului său.

«Eu îmi explic această diferență prin educarea gesturilor pe care mașina industrială le-a imprimat poporului german. Din punct de vedere militar, poziția muncitorului în uzină este aceea de «drepti». De altfel, ofițerii

Wehrmacht-ului mi-au confirmat că este mai ușor să instruiști o formație de muncitori decât una de țărani. Observația mea are o importanță care poate să vă scape în primul moment. Pentru a-i înțelege toată semnificația ar fi trebuit să asistați la campania împotriva Franței. Zgomotul tancurilor, fulgerele aruncătoarelor de flăcări, bubuitul artileriei acoperit de sirenele asurzitoare ale Stukas-urilor ⁵⁶ dădeau impresia unei imense uzine de măcinat obstacolul care se ridica în fața oamenilor mei. Spectacol măreț al unei forțe supraomenești în marș. Pentru a suporta această trepidație, aveai nevoie de nervi! Nervii acelora care sînt obișnuiți să utilizeze ca instrument de lucru curentul de înaltă tensiune. Mă îndoieste că liniștea vieții de la țară poate să creeze asemenea oameni.

Personajul a cărui amintire am păstrat-o ca urmare a întrevederilor de la Cancelaria Reich-ului nu avea decât o slabă asemănare cu gazda noastră de la Berchtesgaden. Fiuța clocotitoare care te obliga la o prudență extremă de teamă ca nu cumva un singur cuvînt să declanșeze o explozie, devenise, în locuința sa de la 2.000 de metri înălțime, un personaj aproape senin. Era un actor epuizat sau o natură cu metamorfoze? Era oare informat că Antonescu venea să-i vorbească de lucruri grave și presante, cu dorința de a-l împinge să ia o decizie într-un moment cînd el dorea încă să temporizeze? Generalul era în alertă, în timp ce Hitler nu părea deloc dispus să admită existența unor afaceri urgente. De la înălțimea la care se situa, el părea să disprețuiască toate grijile cotidiene. Am observat aerul vădit descumpănit al lui Antonescu, în timp ce cancelarul făcea tot ce era posibil pentru a îndepărta întrevederea de orice nuanță oficială. Aveai mai curînd impresia unei vizite în week-end, după o săptămîină de muncă agitată, la o gazdă care își dădea osteneala, plină de tact, să facă pe invitați să uite grijile zilelor de trudă. Își aminti deodată prima reprezentare a lui Boris Godunov, la opera din Berlin. Goebbels plasase opera în categoria «entartete Kunst» (artă decadentă). El o văzuse la Opera din Dresda și fusese foarte impresionat. Imediat a ordonat să fie pusă în repetiție pentru ansamblul de la Opera din Berlin. «De altfel, este o capodoperă, asigură Hitler. Există ceva puternic și enigmatic în tot ceea ce fac rușii». Fără a putea să-și explice cauza, el simțise întotdeauna un fel de tensiune care punea stăpînire pe el, ca înaintea unui mister, de fiecare dată cînd asculta muzica lor. Îi plăcea mai puțin Ceaikovski, fiindcă pierduse caracterul specific, dar Mussorgski, Borodin, Korsakov...

Puțin cîte puțin, repertoriul conversației hitleriste se epuiza. Lipsa sa de ecou în auditoriu provoca momente de tăcere mereu mai prelungite. Cu un surîs de resemnare, Führer-ul se întoarse, în cele din urmă, la obligațiile sale de șef de stat. Îl invită pe generalul Antonescu să-l însoțească într-o cameră vecină. Ambasadorul Schmidt, interpretul, îi urmă și închise ușa. Hitler nu jucase teatru. Atitudinea sa se explica prin dorința de a crea între el și vizitatorul său o atmosferă mai destinsă. Eșecul acestei încercări nu i se putea imputa.

Printre personajele care se găseau în salon, cel care atrăgea în principal atenția era baronul Manfred von Killinger. Trecutul său putea fi considerat, fără exagerare, ca încărcat. În timpul primului război mondial el comandase un submarin care operase în Atlanticul de sud. După armistițiul s-a aflat la München unde, cu concursul veteranilor, a zdrobit mișcarea socialistă revoluționară. A

devenit de asemenea, alături de Goering, unul dintre eroii mișcării renașterii germane. Partizan al lui Hitler, el s-ar fi amestecat, după unii, în afacerea Rochm, folosită de cancelar ca un instrument pentru a stabili întinderea complotului. Autor al «Memoriilor unui pucist»⁵⁷, care cunoscuse un oarecare succes în Germania, Killinger nu avea – nici prin renume, nici prin prezență – nimic liniștitor. Care era motivul pentru care îl chemase Hitler?

Ușa camerei vecine se deschise brusc și Antonescu, urmat de Hitler, ni se alătură în salon. Expresia pe care am zărit-o pe fruntea șefului meu era mai întunecată ca de obicei și urmele unei vii nedumeriri se reflectau pe față. M-am ridicat, inconștient, și ceilalți români au făcut la fel. Hitler ne pofti să luăm din nou loc. «Mai aveți încă o oră până la plecare», a spus el, indicându-i lui Antonescu fotoliul pe care acesta îl ocupase mai înainte. Ne-am așezat tăcuți. Hitler, a cărui atitudine indica aceeași bunăvoință, era mai puțin degajat și părea că face eforturi pentru a destinde atmosfera. Tot el rupse tăcerea.

«Este sigur că secolul XX, începu Hitler, va însemna pentru Europa o etapă mai importantă decât cea a Renașterii sau a sfârșitului Imperiului roman. Masele sînt în plină mișcare. Este ca și cînd un fluviu și-ar căuta o albie nouă. Încercînd menținerea popoarelor în limitele tradiționale se riscă să se dubleze puterea exploziei. Este necesar ca masele să fie aduse într-o matcă pregătită dinainte.

Revoluționarul modern nu trebuie să păstreze nimic fanatic în el; rolul său este mai degrabă de precursor, decât de agitator. Pentru mine, Lenin, Troțki, Bakunin, Luthér, Savonarola⁵⁸, Calvin⁵⁹ și ceilalți din același aluat fac parte din specia profeților evrei. Lumea modernă trebuie să-i înlocuiască prin încarnările politice ale unor Gobineau⁶⁰, Liebig⁶¹ sau Chamberlain⁶².

«Și ce veți face cu fanaticii, căci va fi greu să constituiți o mișcare novatoare în rîndurile acestora?», întrebă Antonescu. «Trebuie să ne descolorosim de ei», replică Hitler fără ezitare, și aruncă surîzînd o privire complice generalului, care nu se putu abține, la rîndul său, să nu suridă, arătîndu-și dinții galbeni. «Da, trebuie să scăpăm de ei, replică Hitler fără șovăială. Există în fiecare mișcare militanți fanatici care își închipuie că distrugînd totul și-ar îndeplini datoria lor revoluționară. Această specie de progresiști este mai periculoasă chiar decât reacționarii. Nu pe Brutus⁶³ trebuie să-l uciți, atunci cînd vrei să restabilești imperiul, ci pe Troțki», conchise Hitler, parafrazănd cuvintele celebre ale lui Machiavelli⁶⁴. Pronunțase cineva dintre cei prezenți numele lui Rochm? Cancelarul s-a prefăcut a fi auzit, deoarece era gata să dea replica acestui personaj invizibil, care i-ar fi reproșat că merge prea departe pentru a-și căuta exemplele, pe care le putea găsi în propria casă. «Cînd am luat puterea, Germania dispunea de doi piloni puternici: administrația și cadrele armatei. Putreziciunea ideologică nu reușise încă să le atingă». Și iată că Hitler începea să vorbească despre el însuși și despre acțiunea sa. Tonul de conversație ușoară pe care îl adoptase la început fu brusc părăsit și o însuflețire specifică puse stăpînire pe el...

Hitler ne istorisi afacerea Rochm. Dar, înafară de confirmarea versiunii pe care o cunoșteam deja, nu mai aflăram nimic: Hitler, între Wehrmacht și S.A.⁶⁵ o alegea pe prima și Rochm plăti cu capul opunerea sa în fața acestei alegeri.

«Nu trebuie să demolăm, explică Hitler. Revoluția este mai curînd o chestiune de atmosferă. Revoluționarul, devenit șef al guvernului, trebuie mai întîi să amelioreze condițiile de viață și funcționarea instituțiilor deja existente. Fanaticul care și-a atins scopul suprem: puterea și vrea să profite de situație pentru a se răzbuna pe instituțiile pe care le-a criticat în timpul perioadei de opoziție, este un demolator. Nici o mișcare politică nu poate pretinde că a creat cadre capabile să înlocuiască elementele care și-au făcut ucenicia lor administrativă în serviciile publice sau care și-au format o disciplină ce poate rivaliza cu cea care se dezvoltă într-o armată națională. Nu pot decît să mă felicit că am frînat elanul național-socialist și că i-am obligat pe partizanii mei să se încline în fața competenței funcționarilor și a militarilor de carieră. Această colaborare între dinamismul ideologic și neutralitatea tehnică a aparatului de stat este cea mai bună garanție a reușitei».

«În ce mă privește, interveni Antonescu, eu nu sînt decît un soldat. Așa fiind, pot crede în reorganizare, dar niciodată în revoluție. Iertați-mi scepticismul în materie ideologică, dar mă îndoiesc că un sistem politic poate să rezolve multiplele probleme ridicate de nevoile de viață ale unui popor. El seamănă mai curînd cu un sac prea mic în care vrei să introduci un corp viu. Cînd îl tragi de cap, îi rămîn picioarele afară, iar atunci cînd îl repui pe picioare, pieptul și capul rămîn fără acoperămint. Astfel, pentru mine singurul lucru indispensabil în viața unui popor este instrumentul care garantează ordinea, securitatea și liniștea».

«Aceasta este definiția statului polițienesc», îl întrerupse Hitler.

«Dacă vrei, răspunse Antonescu, dar poliția și armata trebuie să fie destul de puternice pentru a impune, indiferent de mijloace, ordinea, care este un minimum indispensabil pentru munca unui popor. Problemele care se ridică după ce acest minimum indispensabil este asigurat, pot fi rezolvate prin eforturile unei echipe de tehnicieni competenți. Eu am găsit întotdeauna absurdă practica politică prin care se impune unui departament șeful unui grup parlamentar sau un demagog, în loc să se caute persoane competente. Pentru a-și îngriji dinții, nimeni nu se gîndește să se adreseze unui nespecialist, în timp ce pentru a avea grijă de treburile statului, aportul electoral este suficient».

«Remarca dumneavoastră este foarte justă, aprobă Hitler. Regimul democratic este clădit pe incompetență. În mod fatal, demagogul devine profitorul faptului că alegătorul, deci masa ignorantă, este cel care hotărăște totul. Acea «Herrschaft der Massen»⁶⁶ nu poate conduce decît la o adevărată decadență. Prietenul dumneavoastră Goga mi-a definit bine situația din țară de acum cîțiva ani. L-am întrebat despre urmările politice ale reformei agrare de la voi; el mi-a răspuns: «În locul marelui proprietar funciar noi îl avem acum pe marele proprietar al voturilor». De altfel, sînt de acord cu dumneavoastră referitor la prioritatea asupra oricărei alte chestiuni a ceea ce numiți minimum indispensabil. Există indivizi care cred în revoluția permanentă. Acești oameni trebuie să fie împiedicați să facă rău».

«Sînt extrem de mulțumit că vă aud spunînd aceasta, reluă Antonescu cu un suris de satisfacție. Înainte de a pleca din București, am expus unui colaborator apropiat motivele ce m-au determinat să vă cer o întrevvedere: el

și-a exprimat îndoiala referitor la reușita mea, prin fraza următoare: «vreți să obțineți dreptate din partea Papei, într-o dispută cu clerul catolic». «Soarta ereticilor este mai rea decât a schismaticilor», replică Hitler rîzînd, dar formulă imediat această rezervă: un stat fără o mișcare ideologică este un stat fără suflet».

Afară, soarele care făcuse să scліpească zăpada, nu se mai reflecta decât pe culmi. Peisajul urma să fie învăluit în curînd în întuneric și noi mai aveam de făcut încă două ore de zbor. Hitler, care fixa de cîteva momente priveliștea oferită de deschiderea largă trebui să-și amintească de faptul că finalul «des Staatsbesuches»⁶⁷ se apropia. El nu putea să termine fără a-i da o notă de solemnitate: «Statul este monopolul mitralierei», zise el apăsînd pe fiecare cuvînt. «Gîndiți-vă la forța concentrată într-un asemenea instrument. Așa cum se evaluează puterea motoarelor în cai, tot așa ar trebui să se aprecieze cea a armelor în oameni. Mitraliera valorează cel puțin cît o mie dintre aceștia. Cel ce stăpînește monopolul instrumentelor moderne de război, posedă și puterea absolută. Omul care lasă să-i scape postul său de comandă – și privirea lui îl fixa insistent pe general – «dovedește că n-a știut să-și folosească mitraliera. Un dictator al secolului XX nu poate fi răsturnat. Dacă el cade, înseamnă că s-a sinucis». Odată rostite aceste ultime fraze, ne ridicarăm mecanic. Nu mai era nimic de spus.

Înapoiat la București, Antonescu păstră o tăcere absolută asupra cuvintelor schimbate în timpul sfertului de oră pe care l-a petrecut singur cu Hitler. Convorbirea care se desfășurase în prezența martorilor, dădea impresia că el obținuse un succes în ce privește conflictul său cu Garda de Fier, dar nu reușeam să ne desprindem de impresia că problemele dezbătute în întrevvedere particulară depășeau cu mult cearta internă din România.

Mihai Antonescu pretindea că nu știe nimic și generalul, la rugămintea mea de a completa procesul verbal pe care îl redactasem cu privire la partea din întrevedere la care asistasem, îmi răspunse indispus: «o să-ți dictez asta mai tîrziu».

În dosarul pregătit pentru vizită, era o piesă pe care generalul se bazase mult: traducerea în limba germană a dării de seamă asupra convorbirilor între Petru Groza și comandanții legionari, despre sprijinul sovietic pentru noua orientare pe care elementele de stînga doreau să o imprime Gărzii de Fier. Ea se mai găsea încă acolo. Care era motivul pentru care Antonescu renunțase să o utilizeze? Cuvintele cancelarului, mai ales acelea pe care le pronunțase spre finalul întrevederii, nu păreau să lase să mai subziste nici un echivoc în ce privește alegerea sa între general și cămășile verzi. Oare îi spusese el mai mult lui Antonescu atunci cînd se găseau singuri? Nu era în obiceiul generalului să renunțe la un argument, chiar dacă ar fi socotit că el nu era indispensabil. Desigur, se petrecuse altceva și părea evident că pentru a descoperi secretul ai căror singuri depozitari erau Hitler, Antonescu și ambasadorul Schmidt, trebuia urmată o altă pistă.

Încurcătura noastră a fost și mai mare cînd, după cîteva zile, Petru Groza luă loc în anticamera șefului guvernului. Se putea oare trage concluzia că înțelegerea între Rusia și Reich făcuse astfel de progrese, încît Antonescu să

se vadă obligat să trateze cu șeful partizanilor Moscovei în România? Motivul invocat de Groza în cererea sa de audiență semăna prea mult a pretext. Poliția îi refuzase pașaportul pentru Ungaria. El spera să aibă succes, expunându-i situația generalului. Cei doi bărbați se cunoșteau de mult timp și aprecierile lui Groza asupra lui Antonescu fuseseră întotdeauna elogioase, în timp ce generalul îl considera pe acest burghez comunist ca un fel de nebun, care nu putea fi luat în serios întru totul. Deși relațiile lor personale fuseseră întotdeauna cordiale, am fost surprins de promptitudinea cu care Antonescu a consimțit să-l primească pe Groza. Ei se întreținură timp de o oră și singurul lucru care s-a aflat după sfârșitul întrevederii a fost că Groza obținuse pașaportul.

«Hacha sau Mannerheim?», mă întrebă ministrul Agriculturii, privindu-l pe Groza care, bine dispus, părăsea anticamera generalului. «Există câteva argumente care pledează pentru Hacha și nici unul pentru Mannerheim, dar pentru moment încă nu se știe nimic pozitiv», răspunsei cu. Tocmai atunci, apărui în anticameră Antonescu. «Despre ce este vorba?» «Hacha sau Mannerheim?», repetă ministrul Agriculturii. «Antonescu», răspunse sec generalul, invitându-l pe colaboratorul său în birou.

După audiență, ministrul Agriculturii nu-mi mai făcu impresia unui om dispus să pună întrebări. Dimpotrivă, el părea preocupat să părăsească președinția consiliului cât mai repede cu putință. Îmi imaginai maniera în care Antonescu l-a făcut să înțeleagă că ar fi mai bine să nu se amestece în afacerile care nu îl priveau.

Era rîndul meu să prezint hîrțile Ministerului Afacerilor Externe. În dosar, strecurasem nota pregătită pentru Hitler asupra convorbirii Groza – Pătrașcu. Antonescu nu putea să nu reacționeze la vederea acesteia. El răsfoi dosarul, citi ultimele telegrame, cînd îi căzură ochii asupra notei. «Ce dezordine! făcu el. Ce caută aci nota asta?» «Trebuie să o clasez în arhivă sau considerați că o veți mai folosi?» «Arde-o!» Antonescu își păstra secretul cu strășnicie.

Numărul unităților germane care intrau în România era din ce în ce mai mare. Bărăile se ridicau în grabă la periferia orașelor, pe străzile Bucureștiului întâlneai mai frecvent uniforma Wehrmacht-ului, decît cea a armatei române, iar Luftwaffe⁶⁸ patrula mereu pe cerul capitalei. Cu toată ținuta riguros corectă a armatei germane, nu întîrziară să se producă incidente. Fură numite, într-un cuvînt, «războiul saluturilor». Provocatorii erau ofițerii români, dar cauza profundă era totdeauna Garda de Fier. Elementele sale revoluționare duceau mereu o propagandă contra corpului ofițeresc – partidul politic al lui Antonescu. Ei ajunseseră pînă la a cere, cu mult înaintea republicilor populare de astăzi, o armată a poporului. Pentru început, diversele grade ale ierarhiei legionare trebuiau să fie asimilate cu gradele armatei. Nu era greu de prevăzut urmările.

Germanii urmau să preia comanda efectivă a trupelor, în timp ce legionarii, travestiți în ofițeri, urmau să joace rolul de politruc⁶⁹. Ofițerii se răzbuiau împotriva soldatului german. În acest scop, cea mai mică neatenție putea să devină fatală. Dacă era cumva prea absorbit să admire virinele bulevardelor bucureștene în care se găseau încă etalate spre vînzare toate

mărfurile care dispăruseră de mult din patria sa, și soldatul german neglijă să salute un ofițer român, acesta se posta în fața lui inundându-l cu un potop de înjurături în românește, care făceau deliciul trecătorilor. Ofițeri mai duri au ajuns pînă la a pălmuși pe soldații Wehrmacht-ului, care nu le dovediseră respectul datorat gradului lor. Această categorie de conflict se solda întotdeauna cu un schimb de note între legația germană și cabinetul lui Antonescu. Reprezentanții Reich-ului aminteau, de fiecare dată, că pedepsa fizică este interzisă în Wehrmacht și că era intolerabil să fie aplicată unui soldat german de un ofițer străin. Cele două părți, din grija de a nu provoca tensiuni inutile din cauza unor fapte minore, terminau prin a-și adresa scuze reciproce și se angajau să dea, fiecare de partea sa, instrucțiuni severe pentru a evita pe viitor repetarea unor astfel de incidente. Antonescu interzise categoric ofițerilor săi să-și facă singuri dreptate. În caz de conduită rea a unui soldat german, ei trebuiau să o semnaleze serviciilor superioare ale armatei române, care cereau comandamentului german pedepsirea vinovatului. În cîteva zile, serviciile Statului Major erau înecate în protestele ofițerilor împotriva comportării soldaților germani. La rîndul său, Statul Major inundă comandamentul german. Acesta, punînd la îndoială faptul că trupele sale, pe care le considera cele mai disciplinate din lume, ar fi putut comite atîtea fapte reprobabile, promise totuși să ancheteze abaterile cele mai grave. Românii se declarară ofensați de punerea la îndoială a cuvîntului lor de ofițeri și dădură ordine armatei române să nu mai salute pe superiorii germani. Situația deveni absurdă. O adevărată furtună într-un pahar cu apă. Germanii propuseră, pentru a-i pune capăt, să se organizeze petreceri comune, un fel de chermeze, la care să participe ofițeri ai Wehrmacht-ului și cei ai armatei române: distrîndu-se împreună, ei ar uita poate antagonismul ridicol care îi despărțea. Naivii nu știau că pentru un oriental, motivul pe care îl invocă pentru o acțiune nu este, de regulă, decît un pretext. Numărul ofițerilor români care au participat la prima petrecere organizată de comandamentul german a fost așa de redus încît, în afară de cazul unei epidemii în armata română, ar fi fost greu să te îndoiești de reaua credință a celor care se scuzaseră.

Avînd drept punct de plecare neatenția unui soldat german care neglijase să ducă mîna la caschetă la trecerea unui ofițer român, situația devenea cel puțin stînjenitoare. În primul rînd Antonescu i-a resimțit efectele.

În timp ce Garda de Fier își înmulțea gesturile de prietenie la adresa germanilor, partidul său, ofițerii, se încăpățîneau tot mai tare într-o atitudine ostilă. În timpul luptei sale cu regele Carol, generalul îi dominase fără greutate pe camarazii săi care l-au urmat atunci ca pe un virtual șef. Transformat în conducător real, o rezistență surdă începu să se formeze împotriva ordinelor sale. «Să se hotărască odată între uniformă armatei și cămașa verde» spuneau ofițerii. Cînd erau întrebați dacă sînt împotriva germanilor, răspundeau categoric că nu, dar cereau să fie descotorosiți de Garda de Fier. În fine, erau dispuși să colaboreze cu Wehrmachtul, pe picior de egalitate.

Mihai Antonescu, care era mai dispus să asculte părerile exprimate de subalterni decît șeful său, prezentă toată problema generalului. Discuția între cei doi a durat mai mult de două ore. Cînd a luat sfîrșit, Mihai Antonescu mă

chemă în biroul său și atunci am aflat ce se petrecuse în discuția confidențială dintre Hitler și Antonescu. Mai întâi, stăpînul Reich-ului pretinsese că ar fi primit de la Horia Sima o scrisoare prin care acesta se plîngea de imposibilitatea de a realiza un program de dreapta, din cauza rezistenței generalului. În afara spiritului său reacționar, Antonescu ar fi practicat duplicitatea politică, nemenținînd orientarea pro-germană a României decît din oportunism. În realitate, vechea sa anglofilie rămînea intactă și el pîndea primul moment favorabil pentru a deschide Angliei porțile României. Drept probă, Horia Sima anexa la scrisoarea sa discursul pe care Antonescu îl rostise la Londra, la banchetul organizat de prietenii săi englezi, atunci cînd a părăsit postul de atașat militar: «Marca Britanie trebuie să învingă întotdeauna, ar fi declarat generalul, între altele fiindcă civilizația trebuie să învingă întotdeauna barbaria. Contra noilor barbarii care se organizează pe malurile Spree-ii și la Moscova, popoarele europene, atașate civilizației lumii vechi, nu pot dori Marii Britanii decît o nouă victorie» Hitler ar fi folosit la adresa lui Horia Sima cuvintele cele mai severe. Ar fi fost pronunțat de mai multe ori cuvîntul de trădător și el îl asigură pe general că procedeul secundului său era totodată nedemn și idiot, căci numai un om cu o inteligență redusă ar fi putut presupune că el Hitler, ar fi acordat vrea importanță unui discurs de circumstanță. De altfel, guvernul german nu avea nevoie de un ajutor străin pentru a culege informații despre personalitățile cu care colaborează. Apoi, brusc, Hitler îl anunță pe Antonescu că singurul lucru care îl interesa în România era armata. Ea urma să joace un rol deosebit de important în viitorul apropiat. «În curînd, zise Hitler, noi nu vom mai discuta decît de la soldat la soldat, în fața unei hărți cu ace cu gămălia colorată. Dar, pentru moment intențiile noastre trebuie să fie camuflate de secretul cel mai de nepătruns». Manfred von Killinger trebuia să vină la București să înlocuiască pe Fabricius, care nu putea fi pus la curent cu acele proiecte. Așadar, nu datorită uitării n-a fost utilizată nota privind încercarea de apropiere dintre Garda de Fier și comuniști, ci ca urmare a faptului că Antonescu, după ce a auzit reflecțiile lui Hitler asupra lui Horia Sima, a preferat să nu întrebuițeze un procedeu similar. Astfel, Garda de Fier risca să fie sacrificată nevoilor militare germane. Într-o măsură, ea era victima încrederii în dictatorul german.

Planurile de împărțire a globului în zone de influență, pe care Hitler i le expusese lui Antonescu în timpul vizitei sale din noiembrie, produsese rădăcină un mare efect asupra anumitor conducători legionari. Ei considerau probabil că România, situată la frontiera zonelor germană și rusă, nu putea să joace decît un rol de echilibru între cele două imperii.

Antonescu, care manifestase în mai multe rînduri ostilitatea sa față de marca vecină de la răsărit a României, trebuia deci să fie sacrificat în cazul unei colaborări mai strînse între Reich și URSS. Acest raționament, care părea just la prima vedere, nu permitea totuși o angajare anticipată pe un teren, asupra căruia nu exista încă nici o dovadă că Cei doi Mari vor cădea de acord.

Dar chiar dacă planul lui Hitler ar fi avut un viitor, era cel puțin imprudent din partea unui stat mic să ia o inițiativă fără o înțelegere prealabilă cu unul dintre principalii săi parteneri. Fiindcă reușita unui asemenea act

depindea numai de alegerea momentului. El putea să reușească la momentul oportun și să eșueze lamentabil cu un sfert de oră prea devreme. Dar cum să alegi momentul prielnic cu două diplomații atât de ermetice ca cele ale Reich-ului și U.R.S.S.-ului ? Odată abandonate marile proiecte de împărțire, grupul comunizant al Gărzii de Fier rămânea singura lor succesoare.

Generalul, care știa că acest grup o luase pe un drum greșit, îl lăsa să continue, pentru a se înfunda și mai adânc în greșeală. «El l-a primit și l-a reținut așa de mult timp pe Groza, îmi spuse confidențial Mihai Antonescu, pentru a-i face pe legionari să creadă că și el încerca o apropiere de URSS».

La 2 ianuarie 1941, Fabricius se prezenta în fața generalului. El aducea un mesaj de la Hitler prin care Führer-ul îl invita pe Antonescu la o nouă întrevvedere. Ea a avut loc pe data de 7 ianuarie.

Dacă cele două vizite precedente rămăseseră fără urmări, aceasta se dovedi a fi decisivă, și nu numai pentru România. Nu mai era vorba de proiecte mai mult sau mai puțin imaginare, ci de planuri concrete de primă importanță.

Hitler era din nou altul. Nu mai era personajul iluminat din noiembrie, nici gazda prevenitoare și nepăsătoare de la Berchtesgaden.

Ai fi zis că este un om strivit de greutatea răspunderii sale. Nu mai manifesta nici un entuziasm. Expresii ca «misiune istorică» sau altele de același gen, atât de obișnuite în gura sa, nu fură pronunțate. Situația era prea serioasă pentru a permite un asemenea lux.

În expunerea faptelor care formau lanțul evenimentelor, el nu-și mai atribuia un rol de primă însemnătate. Sforile s-au tras în altă parte. El s-a mărginit să se zbată pentru a scăpa acțiunilor lui Stalin, obsedat de un complex de inferioritate. Acum, văzându-se cu spatele la zid, el era obligat sau să-și încerce soarta atacînd, sau să aștepte sosirea deznodămîntului pe care îl prevedea ca inevitabil dezastruos pentru Germania. După propria sa expresie, el nu fusese decît o marionetă în mîinile Kremlinului.

Gregor Strasser, fostul locuitor al lui Hitler, este un personaj fără îndoială uitat de mult. Unii își mai amintesc că părăsise mișcarea nazistă în 1932. Presa internațională s-a mulțumit atunci să interpreteze actul său ca o dovadă obișnuită de nerăbdare proprie militanților care văd că partidul lor pierde puterea. Cînd Hitler a devenit cancelar și dictator al Reich-ului, Strasser s-a refugiat în Cehoslovacia. Acolo, urmele se încurcă. După părerea lui Hitler, el s-ar fi refugiat în Rusia. Alții pretind că ar fi fost victima răzbunării Gestapo-ului. Himmler l-ar fi atras în Germania promișîndu-i că Hitler era dispus să treacă cu buretele peste trecut și l-ar fi executat.

Conflictul între șef și locuitorul său se pare că a început în plină luptă pentru președinția Republicii germane, care opunea pe Hitler lui Hindenburg. În urma scrutinului care îi eliminase pe ceilalți candidați, Strasser veni să facă președintelui partidului său o propunere neașteptată. Comuniștii numărau atunci 5 milioane în Germania, adică mult mai mult decît îi trebuia lui Hitler pentru a acoperi diferența care îl separa de Hindenburg. În anumite condiții, el putea beneficia de sprijinul comuniștilor și să devină astfel președintele Republicii germane. Condițiile puse de comuniști erau următoarele: numirea lui Strasser ca prim-ministru, care va forma un cabinet pe baza actualului Reichstag⁷⁰, în

care naziștii și comuniștii vor beneficia de o majoritate destul de largă. Ministerele vor fi împărțite între cele două partide, într-o proporție avantajoasă pentru naziști, care urmau să primească 3/5 din portofolii, cu condiția ca departamentul Internelor și al Justiției să fie deținute de neutri sau de cele două partide împreună. În materie de politică externă, Germania și Rusia s-ar angaja să strângă legăturile reciproce pe baza stabilită la Rappalo, adăugând o strînsă colaborare militară. URSS ar fi fost dispusă să dea un ajutor mai mare reînarmării Germaniei. Perspectivele pe care Stalin încerca să le ofere lui Hitler erau din ce în ce mai «colosale». Împreună, ei ar fi putut deveni, în timpul vieții, stăpînii lumii.

În Europa, nu se putea prevedea nici o piedică serioasă. Cele două continente ale lumii vechi, Europa și Asia și continentul negru al Africii, după ce vor fi eliminat popoarele maritime ca japonezii și englezii, vor deveni un spațiu dominat de Rusia și Germania. Statele Unite, singurele pe care nu erau în măsură să le atingă direct, nu vor putea rezista la nesfârșit restului lumii. Odată ce germanii și rușii vor avea controlul asupra coastelor asiatice ale Pacificului și ale Europei și Africii spre Oceanul Atlantic, Lumea Nouă ar deveni un fel de insulă într-o mare ale cărei maluri ar fi toate stăpînite de dușman. Asediați astfel și subminați din interior de influența contagioasă a celor două revoluții europene, ei ar sfîrși prin a capitula.

Dacă, dimpotrivă, Hitler respingea propunerea comunistă, el renunța la singura sa șansă. Kremlinul s-ar vedea – nu numai în interiorul Germaniei, dar și pe plan internațional – obligat să se alieze cu democrațiile capitaliste. Chiar dacă Hitler ar fi reușit să pună mîna pe putere, el nu ar reuși decît să repună țara sa în situația în care se găsea deja între 1914 și 1918. Orice speranță de apropiere germano – engleză era calificată de Stalin drept iluzorie. Englezilor le trebuiseră 15 ani pentru a accepta revoluția proletariatului în Rusia ca pe o realitate pe care trebuiau să conteze în viitor. Le va trebui cel puțin tot atîta timp pentru a se resemna să tolereze în centrul Europei regimul nazist. Hitler nu ar rezista să aștepte atît, fiindcă lumea s-ar coaliza împotriva lui cu mult înainte. «Evenimentele ulterioare au confirmat previziunile lui Stalin», mărturisi Hitler. După ce a părăsit rîndurile partidului național-socialist, Strasser căută alți aliați pentru realizarea proiectelor sale. El îi găsi în Wehrmacht. Generalul Fritsch era deosebit de dispus să-i dea ajutorul său. Centrul catolic și social-democrații, care susțineau guvernul, nu reprezentau decît o minoritate incapabilă să asigure stabilitatea politică necesară. La stînga, erau flancați de vreo sută de comuniști, iar la dreapta de mai mult de două sute de național-socialiști. De acord cu organizațiile militare de dreapta, Hugenberg și alții, Strasser și Fritsch hotărîră să pună capăt Republicii de la Weimar⁷¹. Hindenburg a fost cel care, în final, a făcut să eșueze acest complot, cu prețul amenințării unui război civil, în momentul cînd Hitler dispunea de o forță, organizată după modelul armatei, care era mult mai puternică și mai numeroasă decît Wehrmacht-ul.

După părerea lui Hitler, Hindenburg n-ar fi fost niciodată complet normal. Din timp în timp, el avea totuși momente de luciditate, și într-un asemenea moment el a înțeles că nu-l mai putea împiedica pe omul cel mai

popular din Germania să aibă acces la guvernare. În fața loviturii de teatru care se produse, Fritsch se înclină. El veni să expună lui Hitler motivele care l-au determinat să comploteze împotriva Republicii. După Fritsch, orice tentativă de apropiere de democrațiile occidentale era sortită eșecului. Germania nu putea să se orienteze decât spre o politică de alianță cu estul, bazându-se în primul rând pe voința de colaborare sovietică. Dacă Hitler se hotărâ să urmeze o asemenea politică, putea să conteze pe devotamentul ofițerilor Wehrmacht-ului. În caz contrar, ar duce Germania spre ruină, și armata ar refuza să-l urmeze.

Hitler, care de abia se instalase la Reichskanzlei⁷², când Fritsch veni să-i facă aceste declarații, se simțea încă prea slab pentru a lua măsuri împotriva ofițerilor Statului Major. Pentru a evita o acțiune ostilă a armatei, sprijinită de comuniști și reacțiuni de tot felul, pe care străinătatea, dar mai ales Rusia n-ar fi ezitat să le favorizeze, Hitler se văzu obligat să-i confirme lui Fritsch că îi împărtășea opiniile în întregime; singurul lucru care îi separa era alegerea momentului, căci cancelarul se îndoia de oportunitatea de a începe imediat politica rusofilă. Pentru a-l convinge pe generalul german de temeinicia punctului său de vedere, el întrebuiună mai multe argumente dintre care cele principale erau de politică externă. El susținu că încheind un acord cu URSS, în starea de inferioritate în care se găsea Reich-ul la începutul anului 1933, Germania se va vedea fără îndoială – datorită lipsei sale de pregătire militară – redusă la un rol secundar, în timp ce URSS putea să pretindă, pe bună dreptate, dreptul de a conduce treburile comune. Pe de altă parte, Marea Britanie și Franța, luînd cunoștință de pericolul ce îl constituia pentru ele colaborarea germano – rusă puteau să întreprindă un război preventiv contra Germaniei și Hitler se îndoia foarte mult că Rusia ar fi riscat un conflict pentru a salva Reich-ul. Așadar, nu trebuia întreprinsă nici o operațiune de anvergură mai înainte ca Germania să fie capabilă să-și apere singură interesele sale. Pe plan interior, Hitler îi explică lui Fritsch că i-ar fi foarte greu să facă – imediat după instalarea sa la cancelaria Reich-ului o politică potrivnică celei pe care o preconizase în timpul luptei pentru putere fără să-și piardă prestigiul. Fritsch recunoscuse temeinicia argumentelor lui Hitler și ei se despărțiră făcîndu-și reciproc promisiuni solemne de loialitate.

Moscova, cu toate asigurările lui Fritsch, se arăta nerăbdătoare. La începutul anului 1935, generalul german primi un mesaj important din partea lui Tuhacevski⁷³. După Hitler, conținutul acestui mesaj ar fi fost următorul: Kremlin-ul consideră că toate asigurările date de generalul Fritsch nu aveau alt scop decât să înșele vigilența sovietică. Înainte de a fi prea târziu, Rusia dădea un ultim avertisment Germaniei. Ușile care mai erau încă deschise pentru Reich puteau să se închidă mîine și, în acest caz, Germania s-ar fi găsit izolată și încercuită.

La începutul lunii mai, încheierea pactului franco – sovietic părea să pună capăt – cel puțin așa gîndea și dorea Hitler, politicii rusești de apropiere de Germania. Spre marea sa surpriză, după o lună de la semnarea pactului franco-rus, apărură o nouă propunere sovietică. Afirmațiile ruse se contraziceau de la un capăt la celălalt cu informațiile de la ambasada germană din Paris. Conform mesajelor sovietice, guvernul francez ar fi fost foarte grăbit să

completeze pactul Stalin – Laval printr-o convenție militară care ar fi permis Franței, asigurându-și concursul Armatei Roșii, să atace Germania imediat după strângerea recoltelor. Dacă Hitler nu se hotărâ să urmeze politica la care îl invita Rusia, teritoriul german va fi invadat de trupele capitaliste, care nu puteau să tolereze renașterea Reich-ului. Pentru a împiedicaările reacționare să obțină o influență prea mare pe continent, armatele sovietice se vedeau obligate să se alăture agresorilor francezi. Dacă Hitler dorea realmente să salveze pacea, era invitat, în mod insistent, să iasă din izolarea sa și să facă front comun cu URSS, singura putere europeană capabilă și dispusă să protejeze redresarea germană.

Serviciile secrete germane și fără îndoială, cele din Franța, asigura cancelarul, ar fi făcut în acea perioadă o adevărată colecție a instrucțiunilor Komintern-ului care urmăreau creșterea tensiunii în Europa occidentală. «Trebuie să convingem poporul francez că războiul cu Germania este iminent», glăsuia o circulară interceptată în Franța, în timp ce o alta, găsită la un comunist german, afirma că trebuie să fie convinse cămășile brune că Germania nu putea să-și reconstruiască imperiul său decât pe ruinele dușmanului său tradițional: Franța.

«Astfel, Stalin juca simultan două partide, remarcă Hitler. Dacă aș fi acceptat propunerile sale, Wehrmacht-ul ar fi constituit avangarda Armatei Roșii. Dacă aș fi refuzat, el ar fi făcut tot posibilul să provoace un război între Reich și Franța, din care spera să tragă mari foloase».

Procesul Tuhacevski a fost socotit de Hitler drept indiciul părăsirii definitive a politicii ruse de apropiere de Germania. Fritsch, care împărtășea acest punct de vedere, îl făcea responsabil, în mod public, pe Führer.

Au existat câteva mișcări în Germania, mai ales în cadrele armatei și Hitler se pregătea să recurgă la măsuri extreme, când Stalin făcu să-i parvină documente de un interes capital. Deodată, el îl chemă pe generalul Fritsch la cancelaria Reich-ului. Documentele pe care tocmai le primise de la Moscova erau dosarul secret al procesului Tuhacevski. După ce a luat cunoștință de ele, generalul german a cerut să fie pus personal sub acuzare pentru înaltă trădare, spre a se putea apăra public. Führer-ul nu voia să audă de așa ceva și asigurându-l că era convins de nevinovăția sa, ca și de altfel, de aceea a lui Tuhacevski, îl lăsa pe Fritsch să creadă că el considera afacerea ca o tentativă a lui Stalin de a provoca un conflict grav între partidul nazist și Înaltul Comandament german.

Atunci când Hitler, ajuns stăpîn absolut al Reich-ului, îl demise în cele din urmă pe Fritsch din funcțiile sale, Stalin s-a grăbit să-l felicite, asigurându-l că el considera acest act ca o dovadă de bunăvoință la adresa URSS.

Hitler ajunse, în cele din urmă, la capitolul Cehoslovacia. După concedierea lui Tuhacevski, republica lui Beneș ajunsese canalul prin care rușii încercau să transmită sugestiile lor de colaborare. Hacha, primul ministru de la Praga, spera să poată juca rolul de intermediar, alături de Beneș, și eventual de arbitru între cele două mari puteri antagoniste. Hitler a comis greșeala de a se încrede în acesta din urmă, lăsînd a se înțelege că tensiunea ruso – germană nu putea avea decât un unic deznodămînt: nimicirea stalinismului. Dacă poporul ceh

voia să supraviețuiască acestei încercări, el trebuia să se alinieze fără ezitare alături de Reich. În urma acestui mesaj, Praga tăcu definitiv. Hitler crezu mai întâi că Beneș prefera să nu mai abordeze o afacere care i se părea periculoasă, dar în cele din urmă el înțelese că președintele Cehoslovaciei era în întregime devotat lui Stalin. «Atunci când am spus în discursul meu de la München: «Beneș sau Eu», Stalin trebuia să înțeleagă că era vorba de noi doi, explică Hitler. De altfel, dictatorul roșu ar fi făcut, cu această ocazie, tot ce era posibil pentru a dezlănțui războiul. În lipsa unei convenții militare între Rusia și democrațiile occidentale, Stalin a propus ajutorul sovietic total, într-un discurs ținut în momentul reuniunii de la München.

Era evident că rușii se gîndeau că atacul german contra Uniunii Sovietice era iminent. Aceasta este de altfel explicația pe care Hitler o dădea inițiativei lui Stalin, luată de comun acord cu președintele Beneș, de a declara Boemia și Moravia republici socialiste sovietice. Fűhrer-ul se întreba dacă nu ar fi fost mai bine să-l lase pe Stalin să se instaleze la Praga, pentru a-l lovi apoi. El fusese tentat să-și asume acest risc pentru ca occidentalii să înțeleagă, în final, adevăratele intenții ale Uniunii Sovietice. Churchill și ceilalți agitatori care nu voiau să recunoască decît un singur dușman, Germania, ar fi fost răspunzători de ocuparea Cehoslovaciei.

Stalin își relua rolul său de Mefisto, în sensul că încercă iar să-l ispitească de dr. Faust – Hitler, în septembrie 1939, după zdrobirea Poloniei. El îi expuse din nou lui Ribbentrop, la Moscova, aceleași planuri de cucerire a lumii de către Germania și Rusia, pe care le transmisese deja prin intermediul lui Gregor Strasser. Încurajat de această deschidere, Hitler ar fi reluat argumentele interlocutorului său de la Moscova, în timpul vizitei pe care Molotov o făcu la Berlin în noiembrie 1940. El expusese comisarului poporului, ca și cu cîteva zile mai tîrziu lui Antonescu, proiectul său de împărțire a lumii în zone de influență. Atitudinea lui Molotov îl contrariase, dar prea puțin îi păsa de el, fiindcă nu de la acest om – pe care îl considera ca mărginit – aștepta un răspuns, ci de la Stalin însuși. Cînd i-a parvenit acest răspuns, Hitler înțelege că URSS nu voia să colaboreze sincer cu Germania – Stalin se gîndea, probabil, că victoria germană asupra occidentului nu era decisivă și el spera, fără îndoială, că va putea, cu ajutorul plutocrațiilor, să măture singurul obstacol care se opunea planurilor sale de hegemonie pe continent.

«Eu nu am decît un singur aliat, explică Hitler: acțiunea. Timpul este aliatul inamicului. Cursa care se angajează între acțiune și timp trebuie să fie cîștigată de prima, altfel...»

«Der faustiche Tatmensch»⁷⁴, lupta contra mijloacelor indirecte ale empirismului britanic, pe de o parte, și împotriva expectativei orientale a rivalului său caucazian, pe de altă parte.

«Astăzi, nimeni nu mai știe încotro mergem», mărturisea Hitler. Planul său inițial de a împărți lumea în zone de influență între Statele Unite, Franța, Italia, Germania și Japonia fusese respins de Anglia și Franța. Rusia refuza, la rîndul său, să se alieze strîns cu Hitler. Ca urmare, problema care se punea, nu numai din punct de vedere militar, dar mai ales pe planul ordinei viitoare, era așa de vastă, încît Hitler o considera ca fiind la limita extremă a puterii

germane. În ipoteza unei înțelegeri între Germania și Anglia, teritoriul pe care l-ar fi avut în supraveghere Reich-ul avea limite precise: de la Rin până la frontiera sovietică în Europa și eventual, fostele colonii germane. În cazul unei înțelegeri cu Uniunea Sovietică, Reich-ul și-ar fi asumat, în linii mari, aceeași sarcină, cu diferența că rezistența popoarelor slave în interiorul său i-ar fi cauzat mai multe griji. În acest caz, Germania intenționa să se bazeze pe țările neslave, România și Ungaria. Hitler se apăra de acuzația care fusese formulată adesea împotriva lui de a avea scopuri privind Ucraina. În realitate, el asigura că nu s-a gândit niciodată să stabilească o influență germană în această regiune, decât cu condiția unei înțelegeri prealabile cu Marea Britanie, care ar fi primit la rândul său, în contra-partidă, dreptul de control asupra Caucazului. Hitler considerase totdeauna Rusia prea întinsă pentru a fi stăpînită de o singură putere. După victoria militară, Reich-ului i se va pune problema spațiului rusesc și nu se putea baza decât pe ajutorul României, eventual pe cel al Italiei și Ungariei.

Oare psihologia maselor, una din preocupările dictatorilor plebiscitari, îl preocupa pe cancelarul Reich-ului? În momentul succesarilor sale, el se bucura în Germania de o popularitate fără limite. Reușita sa pe lângă poporul german s-ar fi datorat, așa cum pretindeau unii, cunoștinței aprofundate a psihologiei populare? Cei care l-au văzut pe Hitler de aproape și-au putut constata pe propriul său sistem nervos influența stranie pe care putea să o exercite acest personaj, au multe motive să bănuiască faptul că el adopta atitudini artificiale, conforme unui cod care ar fi cuprins directive pentru uzul dictatorilor. Hitler este produsul specific al votului universal, al democrației constituționale. Această afirmație, oricît de paradoxală ar putea să apară, nu este totuși mai puțin adevărată – Hitler a cîștigat lupta politică la alegeri electorale de o ortodoxie democratică necontestată: Această reușită o datora calităților sale naturale și el era conștient de aceasta. Enunțînd, în discursurile sale obscure, considerații asupra providenței, el făcea aluzie la aceste daruri speciale care îl predestinau, după dînsul, unei cariere politice extraordinare. Hitler credea în «glasurile» care îi vorbeau așa cum Ioana d'Arc crezuse în ale sale. Dar imediat ce se ivea o problemă care nu mai era germană, intuiția sa nu mai era îndestulătoare. Conștient de această lipsă, el se încredea în Stalin, pentru a ghici maniera de a trata poporul rus.

«Stalin înseamnă, în limba rusă, Omul de oțel, își zise el. Își părăsește numele pentru o poreclă. De ce?, se întrebă Hitler?» Pentru cancelarul german, singura explicație valabilă era că Stalin, fiind conducătorul unui popor troglodit, își dădea, ca și triburile de indieni din America, o poreclă demnă de admirație. «El conduce Rusia prin teroarea preventivă. Frica trebuie să fie singurul mijloc de a stăpîni hoardele slave, constată Hitler. Trebuie să urmărim exemplul său».

Aceste cîteva cuvinte conțin poate adevărata cauză a imensei greșeli comise de administrația germană în teritoriile ruse ocupate de Wehrmacht și explică orbirea care le făcea să persiste în metode defectuoase față de o populație care, cel puțin în parte, aștepta războiul ca singurul mijloc de a se lepăda de dictatura comunistă.

După Hitler, Stalin ar fi ucis vreo zece milioane de ruși dar, în același timp, ar fi întărit țara sa, industrializând-o. Datorită materiilor prime ale Rusiei, potențialul industrial al Europei occidentale risca să fie depășit de capacitatea producției sovietice. «Trebuie, sugera el, să fie suprimați douăzeci de milioane de ruși. Este o măsură preventivă, necesară și suficientă, pentru a ușura Europa de presiunea slavă care o sufocă. Astfel, noi vom aduce un corectiv indispensabil avantajului demografic pe care această rasă prolifică amenință să-l ia asupra noastră. Cu condiția ca în acest număr să fie patruzeci la sută femei, pericolul rusesc va fi amânat pentru un secol. Este o operație chirurgicală fără de care nu este posibil să fie salvată Lumea Veche.»

Acest program monstruos îi provocă lui Antonescu o oroare și un dezgust pe care Hitler se prefăcu că nu le observă și îi întinse mâna, adăugând cu un ton glumeț: «contez pe dumneavoastră, ca primul ajutor la operație...».

CAPITOLUL IV

Preliminariile

Pe pragul casei Führer-ului de la München, Hitler aştepta singur. Oaspetele său coborî din maşina care îl adusese de la aeroport şi înaintă spre el. Îşi strînseră îndelung mâinile, ca doi asociaţi care se felicită pentru treaba pe care fiecare a făcut-o. Mulţimea trebuia să fie martoră a acestei scene. Ea era adunată în număr mare, sub supravegherea gărzilor SS în uniformă neagră. Manifestările erau zgomotoase: drapelul cu zvastica şi tricolorul românesc fluturau de-a lungul străzii însorite, în această frumoasă zi de iunie. Totul fusese conceput pentru a marca momentul. Fotografii se grăbeau să immortalizeze strângerea de mână a celor doi bărbaţi. Aceştia, după ce au pozat un răstimp pentru ei, dispărură sub portal. Spectacolul se terminase. «Circulaţi, circulaţi», spuneau gărzile SS pentru a împrăştia publicul, decepţionat de a fi fost convocat pentru un eveniment atât de scurt. «Was sind Sie bitte?»⁷⁵, întrebă o femeie pe un membru al suitei noastre. «Rumâne». «Ach so», răspunse ea şi faţa sa luă o expresie decepţionată.

Desigur, pentru mulţimea germană, noii prieteni ai Reich-ului nu reprezentau mare lucru. Îmi amintesc entuziasmul pe care populaţia din München îl manifestase la trecerea lui Daladier şi respectul pe care îl arăta lui Chamberlain, ambii veniţi să-şi pună semnătura pe acordul de la München. Ce puteau să însemne pentru un german generalul Antonescu, amiralul Horthy, regele Bulgariei, Monseniorul Tiso⁷⁶ sau Ante Pavelici? Ceva îi spunea că toate aceste personaje, reprezentante ale micilor ţări ocupate de Wehrmacht, nu făceau o politică germanofilă decât prin constrângere; şi apoi, nu se încerca oare să fie înlocuită calitatea prin număr? Oare nu au fost create aproape peste tot noi state, doar pentru a avea prieteni? Aceste vizite nu reuşeau să risipească neliniştea poporului german, pe care politica guvernului său îl ducea din nou spre izolare.

Führer-ul presimţea indispoziţia care cuprindea mulţimile. El începea să se zbată în capcana în care intrase cu mult înainte ca poporul său să manifeste cea mai mică nelinişte. Ca un om într-o casă dărăpănată, temîndu-se să nu se dărîme peste el şi precipitîndu-se dintr-o parte în alta pentru a propti pereţii care se mişcă, Hitler alergă mai întîi la Moscova, pentru a face imposibilă intervenţia occidentalilor în conflictul său cu Polonia, apoi se aruncă asupra Franţei pentru ca URSS să nu mai poată privi spre occident. Acum, el era

hotărât să meargă împotriva rușilor. Lipsa de pregătire a marinei sale îl opri pe coastele Canalului Mîneei, în fața neîmplinzitului Albion⁷⁷. Acolo, el putea să mediteze asupra erorii pe care o comisese, închipuindu-și că inversarea rolurilor la Rêthondes⁷⁸ i-ar fi adus o victorie sigură. Churchill nu se baza doar pe forța Marii Britanii; Hitler o știa și vedea cum se apropie primejdia americană. La început, germanii se crezură angajați în cursa care îl opunea pe Wilkie lui Roosevelt, în campania electorală din vara lui 1940. Congresul adoptase o rezoluție care obliga partidul «să nu permită ca națiunea să ia parte la un război străin». Roosevelt comitea fără îndoială numeroase acte de provocare la adresa Germaniei, care dovedeau dorința sa de a interveni în conflict. Dar Hitler mai știa și faptul că președintele Americii nu putea să-și antreneze poporul într-un război de agresiune. Influența evreilor, la acea dată cînd America trebuia să decidă dacă va participa sau nu la război, era considerabilă, dar nu suficientă pentru ca Roosevelt să poată trece Rubiconul⁷⁹. În cazul unei înfrîngeri a democraților, Wilhelmstrasse considera intervenția americană puțin probabilă.

Pentru ca Hitler să se trezească a trebuit ca republicanii să colaboreze cu democrații în Congresul american, pentru a face să fie votată legea care institua pentru prima dată în Statele Unite serviciul militar obligatoriu, în timp de pace.

Încă de la primul semnal de alarmă – remitera a cincizeci de distrugătoare americane Marii Britanii și armament de infanterie pentru a-l înlocui pe cel ce fusese abandonat pe plajele de la Dunkerque – Ribbentrop a reluat negocierile pentru pactul tripartit, părăsite de luni de zile. Semnarea acestui document la Berlin, cu mare fast, la 23 septembrie 1940, de Japonia, Reich și Italia îndrepta interesul Americii dinspre Europa spre Pacific și, în același timp, URSS era încercuită. Două săptămîni mai tîrziu, Ribbentrop putea să-i scrie lui Stalin, pentru a-l convoca pe Molotov la Berlin.

Moscova a urmărit probabil, cu același interes ca și Hitler, campania prezidențială din SUA. N-a fost o întîmplare că Stalin a fixat vizita ministrului său de externe în capitala Germaniei la o dată ulterioară celei de 7 noiembrie, ziua alegerilor americane. Dacă ar fi triumfat Wilkie, Molotov ar fi dat dovadă de suplețe la Berlin. El se arăta însă intransigent, pentru că mandatul lui Roosevelt fusese reînnoit.

Este uimitor faptul că cei ce comentau raporturile germano – ruse nu au acordat semnificația meritată zilei de 7 noiembrie 1940, atunci cînd SUA serbau realegerea lui Franklin Roosevelt. Punctul de vedere intervenționist triumfase. În același timp, în Piața Roșie de la Moscova, generalul Timošenko exalta forța invincibilă a Armatei Roșii.

Germania se găsea, în 1940, între doi giganți, într-o situație similară celei din Europa de astăzi. Grija principală a lui Hitler era să împiedice pe cei doi dușmani virtuali să se asocieze împotriva Reich-ului. Stratagema pe care Fûhrer-ul își propusese să o folosească pentru a scăpa de amenințarea celor două țări încă neutre trebuia să conducă URSS la războiul împotriva Angliei. Pentru a considera Rusia un adevărat aliat, el aprecia ca indispensabil un act de agresiune din partea ei față de Imperiul Britanic. Era, în viziunea sa, singura garanție că Reich-ul și URSS vor rămîne solidari pînă la capăt.

Dar Stalin, pe care Hitler îl invita să atace India, oferindu-i ajutorul său militar lui Molotov, cerea, cu modestie, ca aspirațiile sovietice să nu fie contrariate în regiunea situată la nord de Baku și Batum, în direcția generală a Iranului și a Golfului Persic. Ajutorul german era respins. Rusia își rezerva alegerea momentului și a mijloacelor pentru a-și realiza spațiul său vital.

Pactul de neagresiune ruso – german din august 1939⁸⁰ era un acord negativ. El trasa linia de conduită a fiecăruia dintre semnatori, grijulii de a evita războiul dintre ei.

În timpul vizitei lui Molotov la Berlin, Hitler a indicat drumul ce trebuia urmat pentru a se ajunge la o colaborare pozitivă sau la divorț. Alternativa în fața căreia cancelarul Reich-ului a plasat URSS la 13 noiembrie 1940 era: sau să intre în război alături de Germania sau să facă față atacului Germaniei. În prima ipoteză, toate planurile anglo – saxone ar fi fost date peste cap. Stalin ar fi luat locul de inamic numărul unu. Atacul pozițiilor britanice din Asia ar fi transformat Europa într-un câmp de luptă secundar. Hitler, ca întotdeauna, era grăbit să tragă concluziile. Rușii aveau toate motivele să tergiverseze, căci marșul american spre intervenția pe coastele Angliei începuse.

Cum ar fi putut Germania să aștepte furtuna occidentală să se reverse peste flancul său de la Atlantic, lăsând Rusia neutră? Sub masca prieteniei, Uniunea Sovietică, încăpățînându-se a rămîne în afara conflictului, devenea un dușman potențial. «Cu ajutorul plutocrației, ea se pregătea să măture obstacolul german care îi bara drumul spre Europa», afirma Hitler lui Antonescu, la începutul anului. Trebuia deci să fie lichidat pericolul sovietic, mai înainte ca America să fie gata să atace. Führer-ul se angaja din nou într-o cursă contra cronometru. Omul care îi strîngea mîna lui Hitler la intrarea în Führer Haus din München, în dimineața zilei de 12 iunie 1941, venise desigur pentru a face cauză comună cu Reich-ul. Motivele care îl împingeau la acțiune erau desigur diferite de cele care obligau Wehrmacht-ul să ocupe dispozitivul de atac la fruntariile orientale ale unui nou imperiu german. Pentru a căuta justificarea participării sale la război, dictatorul român nu avea nevoie să-și arunce privirea asupra vastelor întinderi ale mărilor și oceanelor. Vapoarele uriașe care vor apărea, într-o zi de groază, pentru a debarca pe plaje soldați inamici, nu-i tulburau somnul. Orizontul său politic avea limite mult mai înguste. Dacă destinul occidentului european era legat de secole de legea schimbătoare a oceanului, popoarele de țărani de pe Dunăre rămîneau credincioase pămîntului. Ei nu schimbaseră nimic din această concepție care numea planeta trei sferturi acoperită cu apă: pămînt. Fericirea sau nenorocirea lor rămînea terestră. Apele nu aruncaseră nicicînd dușmani pe malurile de răsărit ale continentului. Această anticameră a Europei, denumită și poartă a Orientului, a văzut întotdeauna pericolul venind din Asia, pe cale terestră. Orientul aducea distrugerea, calamitățile, foametea. Occidentul se puse în mișcare – prea tîrziu de altfel, doar în momentul cînd se simțea el însuși amenințat – pentru a reintegra Europa în frontierele sale.

România îi cunoștea bine pe ruși, deoarece îi primise descori la ea acasă, ultima oară în timpul primului război mondial. Ei veniseră să o apere. Ca aliați, comportarea lor lăsase o amintire mai rea decît aceea a ocupanților germani.

Cei douăzeci de ani de vecinătate cu poporul sovietic care urmară au fost douăzeci de ani de nelinește. Occidentul s-a documentat asupra regimului comunist prin reportajele ziariștilor obligați să brodeze pe marginea informațiilor fragmentare obținute de la a doua mână. Vecinii URSS fură informați prin povestirile martorilor oculari. În pofida mijloacelor modernizate pe care Rușii le întrebuințau pentru a descoperi trecerile clandestine spre vest – cîini polițiști dresați pentru a repera prada care fugea, proiectoare puternice care măturau în fiecare noapte malurile Nistrului, sîrma ghimpată care mărginea fluviul – ei nu reușeau să stăvilească valul. În mod regulat, grănicerii români culegeau, noapte după noapte, cîțiva evadați din Rusia, care nu se temeau decît de un singur lucru: să nu fie retrimiși în patria lor. Iarna anilor 1932 – 1933 făcu să crească, într-un mod nelineștitor, curba statistică. Versiunea pe care cei scăpați o răspîndeau asupra colectivizării terenurilor, ultima etapă a reconstrucției socialiste a fost, pentru poporul agrar al României, o viziune de coșmar. «Germanii preferau să fabrice tunuri decît să mănînce unt». Göring era desigur timpit că o mărturisea. Populația rusă trebuia să renunțe la toate pentru echiparea Armatei Roșii dar, mai inteligenți, conducătorii de la Moscova păstrau tăcerea asupra acestui subiect.

În fața acestei amenințări, Antonescu era gata să contribuie la un nou Tannenberg. «Verdun, spunea el, era treaba englezilor și a americanilor. Condiția ce trebuia îndeplinită mai înainte de deschiderea unui front, era să se asigure ordinea pe flancul drept, în Balcani».

Agitația provocată de englezi în țările pe care Hitler le considera deja cucerite politic trăda varietatea mijloacelor la care știau să recurgă insularii pentru a-l combate pe inamic. Cu toată aderarea sa la pactul tripartit și prezența unităților germane pe teritoriul său, diplomația engleză se ostenea grăbită să ridice în România primul baraj împotriva intervenției Reich-ului în Grecia, devenită inevitabilă. Profitînd de tensiunea dintre legionari, pe de o parte, și oamenii lui Antonescu, pe de alta, agenții secreți britanici osteneau să semene confuzie. Ei erau conștienți că Anglia nu era în stare să combată pe față influența lui Hitler în Balcani. Pentru a împiedica Reich-ul să tragă toate foloasele din zonele pe care le controla, trebuia să se recurgă la diversiune și sabotaj. Germania era, o spunea chiar Hitler, suprapopulată în timp de pace și subpopulată în timp de război. Dacă statele dunărene nu voiau sau nu puteau să constituie un obstacol militar în fața Wehrmacht-ului, ele trebuiau, ca în cazul Poloniei, să oblige cel puțin Reich-ul, de temut prin concentrarea sa, să-și disperseze forțele. A provoca «occupatio bellica»⁸¹ a României, Ungariei, Iugoslaviei sau Bulgariei de către Germania rămînea singurul scop rațional al acțiunii britanice în Balcani. În lipsa unor grupuri organizate, în stare să provoace tulburări, acțiunile individuale rămîneau singurul mijloc pentru a semăna discordia între frații dușmani ai guvernului român, pe de o parte și între Reich și aliatul său de dată recentă, pe de alta.

Duminică, în 12 ianuarie, legionarii convocaseră mari adunări în orașele cele mai importante ale țării. În discursurile lor, șefii mișcării exaltară prietenia germano – română și criticară pe față «elica» Antonescu. În aceeași zi,

Conducătorul îi revoca pe prefecții legionari și îi înlocuia cu militari. Din ordinul șefilor lor, prefecții se baricadară în prefecturi. Actul grav de nesupunere trebuia să fie urmat de o represiune. Englezii considerară momentul favorabil pentru a trece la acțiune.

Un grec numit Sarantos, intrat în România cu vreo zece zile mai înainte, a servit drept instrument. Poliția a stabilit ulterior că el a fost escortat de doi agenți americani pînă la Constanța, unde a prezentat funcționarilor de la vamă acte de identitate false. Apoi, o spioană engleză l-a însoțit la București. Sarantos trebuia să-l asasineze pe comandantul misiunii militare germane în România, generalul Hansen. Întîmplarea a făcut ca el să-l confunde cu un colonel, care a căzut sub gloanțe, în locul șefului său. Britanicii calculaseră că germanii – a căror răbdare fusese pusă greu la încercare în România prin dezordinea care domnea aci din cauza opoziției între cele două fracțiuni guvernamentale – vor comite acte de represiune exagerate în urma cărora orice colaborare între Germania și satelitul său ar fi devenit imposibilă. Garda de Fier a comis eroarea de a da acestui incident o importanță prea mare. Ea arunca răspunderea asupra lui Antonescu. În timp ce germanii se străduiau, cu prudență, să minimalizeze afacerea, legionarii au chemat toți partizanii lor să manifesteze pe străzile capitalei împotriva guvernului ai cărui membri erau.

«Noi nu putem îngădui ca un soldat aliat să fie asasinat pe străzile din București», era lozincă manifestației, aleasă vădit pentru a solidariza pe germani cu Garda de Fier.

Coloanele care se formau înaintau amenințătoare spre președinția consiliului de miniștri, proferînd injurii contra «filosemiților» și a «franc-masonilor» lui Antonescu. Patru tancuri ale armatei le barară drumul. Manifestanții nu îndrăzniră să atace. Conform consemnelor primite, ei invadară ministerele și celelalte edificii publice. Timp de trei zile, legionarii construiră baricade, împărțiră arme partizanilor lor și lansară în țară, prin posturile de radio pe care le controlau, apeluri la revoluția generală. Refrenul macabru «Trăiască moartea», închidea fiecare emisiune. După spusele lor, importante unități militare ar fi trecut de partea lor și se îndreptau spre capitală, pentru a-l alunga pe Antonescu. Orașul era lipsit de apă și electricitate.

Pentru a semăna panică, legionarii opriseră munca în toate uzinele de utilitate publică. Intrările de alimente de la sate fuseseră oprite, hrana devenea rară. Cît despre negustorii de la oraș, ei se temeau de jafurile organizate de bandele iresponsabile și se fereau să ridice obloanele magazinelor lor.

Antonescu se retrăsese într-un fel de fortăreață militară. În afară de președinția consiliului, el ținea ferm în mînă toate clădirile armatei, ministerul apărării naționale, centrala telefonică și căzărniile, unde trupele erau consemnate, gata de acțiune. Timp de trei zile, Antonescu refuză să dea ordinul de atac. «Să așteptăm ca dezordinea să se generalizeze», zicea el. «Dezorganizarea trebuie să cuprindă circulația feroviară. Atunci germanii vor veni să mă roage să restabilesc ordinea».

Generalul Hansen și Fabricius interveniseră în mai multe rînduri pe lîngă «Conducător», pentru ca să se hotărăască să acționeze. Dar el considera demersurile lor ca insuficiente. El dorea ca însuși Führer-ul să se amestece în

această situație. În seara de 22 ianuarie, legația germană telefona președenței pentru a anunța că era pe punctul de a stabili, prin centrala misiunii militare germane, comunicația cu Hitler. După câteva momente, recunoscu, la celălalt capăt al firului, vocea cancelarului german. Führer-ul făcea, la Antonescu, un apel stăruitor, rugându-l să restabilească ordinea cât mai repede cu putință.

Dacă generalul avea nevoie, el putea să ceară sprijinul unităților Wehrmacht-ului staționate în România. Hansen primise ordinul să se pună la dispoziția sa. Antonescu asculta, vizibil satisfăcut, ceea ce eu îi traduceam. «Spuneți-i că ordinea va fi restabilită în douăzeci și patru de ore». «Ich bitte Sie darum»⁸², insistă Hitler; «ich branche keine Fanatiker»⁸³; ich branche line gesunde rumänische Armée». «Die Armée ist gesund und mird die Ordnung Restellen»⁸⁴, tradusei eu în germană răspunsurile generalului.

«Heil Antonescu!». «Heil Hitler!», răspunsei eu, fără a aștepta ordinul șefului meu. «De ce saluți cu «Heil Hitler», mă întrebă acesta încruntându-și sprâncenele?, ești cumva german?» Comunicându-i că Hitler îl gratificase la rîndul său cu un «Heil», el se liniști.

Dispozițiile pentru luptă erau deja pregătite cu grijă. Ora «H» fu fixată pentru a doua zi, la cinci dimineața. Trupele nu trebuiau să întâlnească, pe jos, formațiile paramilitare legionare, înarmate cu revolvere, puști și pistoale mitralieră. Ele erau instruite pentru lupta în teren deschis, și ar fi putut dovedi o anume neîndemînare în luptele de stradă. Gîndul că soldații s-ar fi putut retrage în fața civililor i se părea lui Antonescu de nesuportat. Împărțită în mici grupe, trupa fu instalată în camioane; mitraliere dispuse în evantai, pe circumferința sa, transformau fiecare vehicul într-un careu defensiv mobil. Sirene cu sunet asemănător celui al uzinelor, mînuite de un subofițer de transmisiuni, printr-un alfabet secret funcționînd în codul Morse, trebuiau să semnalizeze dacă vreunul din camioanele militare se găsea în situație critică.

Mitralierele au răpăit în acea zi de 23 ianuarie, începînd din zori, pînă la ora două de dimineață. Tancurile trebuiră să intervină în mai multe reprize, și chiar artileria a fost nevoită să tragă asupra unor clădiri pe care legionarii se încăpățîneau să le apere. Sute de rebeli pieceau sub dărmături.

În această luptă inegală, Antonescu nu cruța decît viața soldaților. Spre amiază, germanii scoaseră din cazărmi, pentru a le plimba prin oraș, impresionantele mașini de război pe care le posedau. «Conducătorul» nu le ceru să ia parte la luptă. El estima că poate înfrînge repede rezistența adversarilor săi, fără ajutor străin. Singurul lucru pe care îl ceru generalului Hansen fu acela de a face un gest de solidaritate simbolică cu armata română.

Coloana Wehrmacht-ului trecu prin fața ministerelor, de unde trupele române încă nu-i goniseră pe legionari. Aceștia, observînd că germanii nu se sinchiseau de ei, fură cuprinși de o agitație subită. Wehrmacht-ul intervenea pentru a-i susține? Grupuri numeroase de cămăș verzi urmau convoiul german, care înainta încet. În fața palatului regal, aștepta o mulțime mută, privind cu neliniște spre sîndardul regal. Oare germanii voiau să ridice în locul său drapelul Reich-ului, pentru a simboliza că România nu mai era decît o țară ocupată? Dar coloana își continua drumul, îndreptîndu-se fără îndoială, spre președinția Consiliului. «Vor să-l înlăture pe Antonescu», strigară cîțiva

legionari. «Trăiască prietenia germano – română! Jos Antonescu! Trăiască Horia Sima!» vociferau ei deja, tot mai curajoși. Germanii păreau să nu observe agitația care domnea în jurul lor. Ajunși în marea piață din fața sediului guvernului, coloana se rupse în mai multe tronsoane de aceeași lungime, care veniră să se alinieze, paralel una cu alta, în fața clădirii. Un colonel făcu câțiva pași înainte. Cu o voce puternică, el ordonă: «Generalului Antonescu de trei ori, Ura, Ura, Ura!». La fereastra sa, «Conducătorul» duse mâna la caschetă. «Dacă n-ați fi atât de idioți, vi s-ar răspunde acum, de la această fereastră chiar, cu un salut fascist», strigă o voce. Este tot ce putu să spună. Mulțimea adunată înțelese că legionarii nu mai erau la putere. Ea se aruncă asupra legionarului cu sălbăticie. Nimeni nu se mai grăbi să-l apere. Mai târziu, mașina Morgăi veni să-i ia cadavrul.

Din partea românilor, bilanțul acestor zile critice a fost de două mii de morți. Cei mai mulți erau evrei.. Cîteva sute de cadavre au fost găsite în pădurile vecine capitalei, unde legionarii îi duseseră pe prizonieri pentru a-i omorî... Dar nici abatorul nu șomase în aceste zile, deși nu fusese aprovizionat cu animale. Acolo fuseseră agățate în cîrlige ființe omenești vii, pentru a fi ciopîrțite cu topoare mari de măcelărie. Timp de o săptămînă abatorul a rămas închis. Au trebuit dezinfectate sălile.

Din partea englezilor, bilanțul a fost comentat de Churchill în Camera Comunelor, la 11 februarie. «România fiind în cealaltă tabără, petrolul său este în slujba tancurilor și avioanelor germane», spuse el și pentru a continua pe cunoscuta tradiție a umorului britanic, el adăugă: «este inutil să mai căutăm să o menajăm».

La începutul lui februarie, primele divizii germane, părăsind cantonamentele centrale, începură o mișcare de apropiere de frontiera sovietică. Moldova, provincie limitrofă cu URSS, era ticsită de trupe românești. Aceleași unități, cu nouă luni mai înainte, așteptaseră pe Nistru atacul Armatei Roșii. În urma acceptării ultimatumului lui Molotov de către regele Carol, ele evacuară Basarabia în patru zile. De atunci, ele nu mai fuseseră retrase din Moldova. Ca urmare, problema regroupării acestor trupe pentru ofensiva proiectată nu se puna pentru Statul nostru Major. Singura lor grijă era de a întări efectivele și de a le redistribui în așa fel încît să permită germanilor să se introducă în dispozitiv. Primele cinci divizii germane fură încartiruite în spate, pentru a nu-i alarma pe ruși, care păreau încă departe de a se teme de ceva rău. Pentru moment, Hitler avea nevoie să se camufleze, atât pentru a menține efectul surpriză, cît și pentru a rezolva problemele Balcanilor, unde grecii erau în plină ofensivă în Albania, ca și pentru a domina criza din Africa de Nord, unde italienii, la 9 februarie, evacuaau Ben-Gazi.

Complexitatea problemelor ce rămîneau de rezolvat după victoriile militare în Polonia și în Franța îl convinseseră pe Führer că era preferabil să-și atingă rezultatul pe căi diplomatice, decît prin arme. Administrarea Poloniei, Cehoslovaciei, Danemaricii, Norvegicii și a unei mari părți din Franța apăsă deja prea greu asupra serviciilor germane. Pentru a nu spori sarcinile Reich-ului, mai ales în momentul cînd se pregătea să pătrundă în imensele

Întinderi sovietice, Hitler voia să obțină succese prin convingere. Astfel, el se feri să bruscheze cele două țări slave din Balcani, Bulgaria și Iugoslavia. Negocierile cu Sofia și Belgradul fură conduse cu mare prudență. Reich-ul, care acordase patru zile lui Neville Chamberlain, care în opt zile încheiase cu Stalin acordul din august 1939 și care refuzase un răgaz de câteva ore colonelului Beck înainte de a deschide ostilitățile, accepta tratative prelungite cu guvernele celor două țărișoare care totalizau douăzeci de milioane de locuitori mai puțin decât Polonia singură.

La 13 noiembrie 1940, Bulgaria fusese invitată să adere la pactul tripartit. Eram deja în februarie 1941, și trupele germane se aflau pregătite pe malurile Dunării să ajungă pe frontul grec, prin teritoriul bulgar. Dar Sofia își amîna încă răspunsul. Rușii și englezii desfășurau o activitate febrilă pentru a contracara influența germană. Ei dădeau dovadă de o mare nervozitate, iar Hitler de o răbdare încăpățînată. În cele din urmă, el avu cîștig de cauză. La 4 martie, Bulgaria adera la pactul tripartit, iar unitățile Wehrmachtului puteau să treacă Dunărea și să meargă spre sud. Mai rămînea Iugoslavia. Succesul părea să-i suridă iar Führer-ului. Negocieri secrete, duse timp de mai multe luni, se îndreptau spre final. Ribbentrop lăsase să cadă câteva promisiuni și Belgradul, asigurîndu-se de cîștiguri economice și teritoriale substanțiale și limitînd colaborarea cu Reich-ul la o neutralitate binevoitoare, acorda în cele din urmă Germaniei tranzitul pentru materialele de război. Tvetkovici și Cincar Marcovici se îmbarcă în trenul oficial pentru a se duce la Viena, unde trebuiau să semneze aderarea iugoslavă la pactul tripartit.

Dintre toate statele care luptaseră alături de Antantă în războiul din 1914-1918, Iugoslavia părea a fi știut cel mai bine să abată amenințările conținute în reînvierea forțelor celor învinși. Rămînînd neutră, ea se pregătea să beneficieze, în detrimentul Greciei, de alte regiuni din provinciile moștenite în urma dezmembrării imperiului austriac. Și aceasta, datorită sprijinului vechiului său inamic, Germania.

Pentru Antonescu, exemplul iugoslav era un model. El îi acuza pe conducătorii români că nu au știut să conducă afacerile țării cu aceeași îndemînare precum colegii lor din Belgrad. Puciul militar al lui Dușan Simovici și al regelui Petru al II-lea, replica engleză la semnătura pactului tripartit răsturnau toată situația iugoslavă și balcanică. Ceea ce prințul regent Paul, Stoiadinovici și ceilalți clădiseră timp de ani de zile, făcînd un pas înainte și o jumătate de pas înapoi, cu o suplețe cu adevărat bizantină, se surpa dintr-un singur gest. Ungurii, «dușmanii ereditari» tocmai încheiaseră cu Belgradul un tratat de veșnică prietenie. Terenul înțelegerii cu Italia părea să fi fost găsit și Germania, prin serisoarea lui Ribbentrop – considerată ca anexă la pactul tripartit – răspundea afirmativ la toate cererile iugoslave. Țara care, între cele două războaie, nu putuse conta decât pe prietenia unui singur vecin, România, vedea pe toți vechii săi inamici renunșînd la revendicările lor împotriva sa și întinzîndu-i o mînă prietenească. Pe punctul de a culege toate avantajele datorate îndemînării oamenilor săi de stat, Iugoslavia se expuse amenințării de a fi invadată din toate părțile. «Cînd vrei să trăiești, trebuie să începi prin a nu te

sinucide», spunea Antonescu lui Avakumovici, ambasadorul Belgradului la București, încăpăținându-se să convingă Iugoslavia, prin intermediul diplomatului sîrb, să revină asupra erorii sale. «Vă imaginați poate că ocupația nu este decît o moarte aparentă și că veți fi reînviați în ziua victoriei engleze. Cei care mor în acest război, mor de-a-binelea, dacă, întîmplător, nu credeți într-un nou miracol al reînvierii, de astă dată colectivă. Doar statele mari își pot îngădui greșeli. Pentru noi, un astfel de lux are consecințe fără drept de apel».

Antonescu propuse, la Berlin, să intermedieze între Hitler și tînărul Karagheorghevici. El trimise instrucțiuni ambasadorului său în capitala iugoslavă, indicînd să fie multiplicat apelurile la înțelepciune, pînă în ziua cînd sinuciderea primului ministru ungar îl făcu să înțeleagă că deja era prea tîrziu. Conte Paul Teleky era prima victimă a nebuniei sîrbești. În cursa vertiginoasă a evenimentelor, numită astăzi «Istoria accelerată», ultima noutate o șterge cu asemenea brutalitate pe cea precedentă încît contemporanii abia au avut timp să o înregistreze și nu să mediteze la semnificația unui gest: acela al omului de stat care își suprimă viața, pentru că nu a fost în măsură să-și respecte cuvîntul.

Ungurii, care conduceau pe «vezérul» lor la ultima sa locuință, puteau să fie mîndri. Zenta, Esseg, Vinkovski, Novi-Sad ocupate de Wehrmacht, trupele germane aproape de Belgrad, un nou discurs războinic al lui Roosevelt, șapte miliarde de dolari credite pentru țările care luptau împotriva Axei, Iugoslavia scoasă din luptă, Grecia scoasă din luptă, parașutiștii germani căzînd asupra Cretei, Hess căzînd în Scoția. «Hood», cel mai mare cuirasat britanic scufundat; «Bismark» ajungîndu-l din urmă în fundul mării. Hitler și Mussolini întîlnindu-se la Brenner, iată destule manșete senzaționale pentru ziare, capabile să sufocă sub zgomotul rotativelor semnificația gestului unui om de stat care plătea, în secolul XX, un tribut onoarei.

Antonescu și Hitler sînt aplecați asupra mesei. Așa cum prezisese Hitler, la finele anului precedent, ei deplasează bolduri cu gămlîi colorate pe marea hartă întinsă înaintea lor. Bărbați înalți, în uniformă, îi înconjoară pe cei doi șefi, mai degrabă mici de statură, observîndu-i cu o atenție admirativă. Hitler este încă înfierbîntat de expunerea pe care tocmai a terminat-o. Privirea sa pîndește pe fața de nepătruns a interlocutorului său, efectul pe care l-a produs.

«Merge», zise Antonescu, răsturnînd cu dosul mîinii tot dispozitivul plasat pe hartă, «dar aș fi preferat, așa cum v-am spus în ianuarie, o ofensivă spre Marca Caspică, transformînd România în tabără a armatelor, iar Marca Neagră într-un lac interior, pentru transport. Dar ceea ce îmi spuneți despre flota italiană și Ismet Pașa...».

Era rîndul lui Hitler să se adreseze membrilor delegației române care, cu excepția șefului Statului Major care se afla deja acolo, fuseseră chiar atunci introduși în cameră. El ne sfătui să îl urmăm orbește pe Mareșalul Antonescu. După părerea sa, victoria se asemena cu un fruct pîrguit care nu aștepta decît să fie cules. Apoi strîngerile de mînă rituale, pocniturele cizmelor, drapelele fluturînd deasupra capetelor noastre, mulțimea care striga iarăși «Heil und Sieg», Ribbentrop drept, ca și cum ar fi înghițit bastonul dirijorului fanfarei și iată-ne în avion, zburînd spre casă. La acrogara din București o altă fanfară,

uniforme, mereu și mereu uniforme, un careu de generali români primindu-l pe Antonescu. «Conducătorul» întinde mîna fiecăruia și, fără a se fi articulat un singur cuvînt, toți par să fi înțeles: de astă dată, se va întîmpla!

Oare ce mai sperau rușii? Două zile mai tîrziu, ziarele reproduc comunicatul agenției Tass. «Zvonurile după care Germania ar intenționa să denunțe acest pact (Molotov – Ribbentrop) și să atace URSS sînt lipsite de orice temei». Apoi, rușii se străduiau să justifice «deplasarea recent efectuată de trupele germane eliberate din campania balcanică» și să asigure că ele aveau «alte mobiluri, care nu privesc relațiile dintre URSS și Reich».

Între timp, centrul de greutate vital al țării se deplasa spre răsărit. Antonescu făcu o ultimă vizită pe front. Pădurile care mărginesc, aproape fără întrerupere, malurile Prutului erau pline de oameni care nu se arătau decît la chemarea superiorilor lor. Atunci ei apăreau din frunzișul des ce părea să fi crescut pe oameni și mașini, pentru a lua poziția de dreptți. Infanteriștii, cu privirile pierdute în depărtare, păreau să cerceteze colinele de pe malurile din față. Strigați, ei tresăreau ca și cum ar fi fost tulburați dintr-o meditație profundă. Artileriștii se strîngeau în jurul tunurilor ca boabele de struguri pe un ciorchine. Erau asemenea unor vagabonzi ce se încălzesc în jurul sobei. Acești țărani în uniformă îl priveau pe general cu ochi plini de uimire. Oare este acest bărbat scund, care aruncă de jur împrejur priviri severe, întruparea conducătorului războinic? Părea că nici nu ascultă rapoartele debitate de ofițerii în poziție de dreptți. Dar toată lumca simțea că această plimbare printre rînduri era semnalul antemergător plecării. Cu toată iminența acțiunii, nu exista nici o nervozitate. Soldații se pregăteau pentru inevitabilul care se va întîmpla într-o zi în zori și așteptau cu resemnarea țaranilor în fața furtunii sau a grindinei ori a celei mai mari pedepse a naturii, seceta. Războiul, în concepția lor, nu era provocat de oameni. A protesta ori a se bucura de izbucnirea sa era tot atît de zadarnic ca a interveni în ordinea naturală a lucrurilor. Fiecare generație a trebuit să meargă la război. Și aceasta, după părerea lor, se va reînnoui cît timp va exista lumca. A judeca asupra acestui subiect, a-l cîntări pe pro și contra, era preocuparea orășenilor vorbăreți. Oamenii sănătoși ai cîmpurilor, inițiați în misterele naturii, acceptau legea superioară așa cum primeau succesiunea zilelor și a nopților. Și cum ar fi putut să se petreacă altfel, într-o lume unde nu se mișca o piatră fără voia Domnului?

Celălalt mal al fluviului este tot atît de liniștit ca și al nostru. Ar fi trebuit să vezi informațiile Biroului Doi⁸⁵, pentru a ști că acolo, camuflat sub ramuri care acoperă mai multe linii de tranșee, o lume subterană se mișcă, asemenea unui furnicar, și așteaptă. Este adus în fața lui Antonescu primul prizonier al războiului care încă nu începuse. Este un țaran român, din preajma Moghilevului, care a sosit în liniile noastre înot, înaintea zorilor. El povestește că numeroși camarazi din regimentele românești erau hotărîți, ca și dinsul, să se predea de îndată ce vor începe ostilitățile. Dacă se hotărîse să acționeze mai înainte, era din cauza zvonurilor după care germanii și sovieticii ar fi ajuns la un nou acord, prin negocieri. El confirmă deportarea în masă a românilor din

Basarabia. Drumurile spre Nistru sînt pline de coloane îndreptate spre răsărit. «Aduceți toate acestea la cunoștința trupei», ordonă Antonescu ofițerilor care îl înconjurau. Măsură tardivă și inutilă: soldații erau mai bine informați decît șefii lor.

În tabăra germană, atmosfera se schimbă complet. Hitler spusese adevărul. Este o uzină care lucrează cu precizie. Ofițeri și trupă sînt mîndri de rezultat. Arătînd funcționarea intimă a «Kriegsmaschinii»⁸⁶, ei păreau să întrebe: «Oare nu sîntem noi primii soldați din lume?». Ofițerii români care îl însoțeau pe Antonescu își mușeau buzele de fiecare dată cînd camarazii din Wehrmacht încercau să provoace admirația șefului lor. Spre marea lor plăcere, «Conducătorul» căuta cusururi, critica și cerea schimbări. «Dar aceasta este ceva obișnuit la Wehrmacht», îi răspundea de fiecare dată lui Antonescu generalul Schober⁸⁷ uimit. «Este posibil, dar aici eu comand», replică Antonescu netulburat.

Îmi petrecusem noaptea cu Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului, pentru a redacta proclamații, note pentru statele neutre, etc. Dis-de-dimineață, ieșii cu el și îl însoșii. «Știi ce se povestește despre ocuparea Danemarcei de către Germania?» mă întrebă Mihai Antonescu. Se pare că locuitorii Copenhagăi coborîseră dimineața din locuințele lor, fără a observa ce se petrecuse. Unul dintre ei, care lua micul dejun într-o cafenea, constată cu surprindere prezența unui mare număr de ofițeri germani. Ce fac ei aci?, întrebă clientul pe băiatul care îl servea de obicei. «Nu știu», răspunse acesta, «au sosit la ora deschiderii și au comandat micul dejun. Poate este o delegație».

Străzile din București erau încă goale și liniștite. Radioul izbucni deodată, printr-o fereastră deschisă. Mai întîi «Tatăl nostru», ca de obicei, recitat de o voce de copil. Apoi crainicul începu să citească proclamația regelui. Deodată oameni apărură la toate ferestrele, cu părul în dezordine și, ca și cum s-ar fi eliberat de o emoție care îi sufoca, ei strigau: «Războiul. Războiul contra Rusiei». În cîteva clipe strada fu plină de o mulțime care alerga, ca gonită de un incendiu, în aceeași direcție, spre palatul regal; posturile de radio funcționau la maximum; orașul întreg răsuna în sunetele muzicii militare. Apoi, deodată, o mare tăcere: rugăciunea; oamenii căzuseră în genunchi. Abia ridicăți în picioare, ei reîncepeau să strige: «Trăiască războiul sfînt! Victorie cruciadei! Barbarii asiatici, afară din Europa!» Un bătrîn se ridică pe grilajul palatului regal. «Înainte», strigă el; «Bolșevicii să nu mai ajungă să serbeze un an de la ocuparea Basarabiei». Eu nu îndrăzneam să îl privesc în față pe Mihai Antonescu, care era răscolit de emoție. Fața sa șiroia de lacrimi.

Spre ora unsprezece, ne duserăm la ambasada germană, pentru ca vicepreședintele Consiliului să poată, de la înălțimea balconului, să salute mulțimea, alături de reprezentanții Reich-ului. Era prima dată cînd se manifesta

pentru Germania, fără constrângere și gânduri ascunse. În momentul cînd ne retrăgeam, Killinger mă reținu de braț: «Eu nu-mi fac iluzii, spuse el, cu toată această dezlănțuire de entuziasm, asupra dorinței secrete a românilor». Îl privii fără glas. «Da, reluă el, ei doresc ca noi să-i batem pe ruși și apoi ca noi să fim bătuți de englezi». Mihai Antonescu protestă cu indignare: o astfel de calomnie, într-o asemenea zi. Apoi, după ce mașina noastră se puse în mișcare, lăsîndu-se pe perne, el adăugă cu un surîs: «Cel puțin, nu s-a lăsat păcălit».

CAPITOLUL V

Armele au cuvîntul

«Lupta pentru eliberarea pămîntului românesc s-a terminat. De la Carpați la Marea Neagră, sîntem din nou stăpîni ai frontierelor străbunilor noștri. Lupta continuă pentru a asigura dezvoltarea noastră, pentru salvarea credinței, a ordinii și civilizației. Armatele germano – române au înaintat adînc dincolo de Nistru». Cinci săptămîni trecuseră de cînd generalul Antonescu plecase pe front. Înapoiindu-se în capitală, el dădu presei acest comunicat. Bilanțul întocmit asupra pierderilor dușmanului era impresionant: o sută cincizeci de mii de prizonieri, două mii de tancuri distruse și două mii două sute de avioane doborîte. Mai mult de o zecime din totalul cifrelor prezentate de germani pentru întreg frontul (un milion două sute cincizeci de mii de prizonieri, paisprezece mii de tancuri, unsprezece mii cincisute de avioane) fusese obținut pe frontul românesc. Dar mult mai interesante decît limbajul cifrelor erau constatările ce au putut fi făcute în timpul acestei prime perioade de luptă. Se confruntau trei popoare. Cîntărind calitățile și defectele lor, trebuia să se admită că germanii erau cel mai bine instruiți și cel mai disciplinați. Dar cei mai curajoși și mai stăruitori erau desigur rușii. Contra – atacurile lor, mai ales, erau impresionante. Chiar de la începutul războiului, ele ar fi putut crea un avantaj pentru Armata Roșie, dacă instrucția infanteriei lor ar fi fost mai îngrijită. Rușii atacau cu pieptul descoperit. Este adevărat că tirul artileriei lor, care îi preceda, era foarte dens, dar în fața unei armate bine instruite, metoda ofensivei ruse echivala cu o sinucidere. Cuiburile de mitraliere făceau ravagii în rîndurile atacanților care, cu toate pierderile suferite, reveneau de fiecare dată la atac, dar pînă la urmă, prea slăbiți, au fost nevoiți să-și abandoneze pozițiile de plecare.

Marile succese ale armatelor germano – române se obțineau aproape întotdeauna în urma ofensivelor Armatei Roșii pe segmentele frontului unde aceasta din urmă își epuizase forțele, în atacuri zadarnice. Principala calitate a românilor era tenacitatea lor în defensivă. După Antonescu, rușii primiseră ordinul de a ataca fără încetare, imediat ce adversarul adopta o tactică de așteptare. După el, tactica ce trebuia adoptată față de aceștia era să-i lase să se nimicească în ofensive zadarnice. Germanii se arătau prea adesea nerăbdători și grăbiți să zdrobească rezistența adversarului. Grija lor pentru păstrarea inițiativei îi făcea să piardă din vedere corecta apreciere a operațiunilor. Rușii

nu părăseau nici o dată o poziție ce nu se mai putea menține. În acest fel, linia frontului era discontinuă. Întinderea frontului nu permitea o avansare mai înainte de a fi lichidat punctele de rezistență rămase în spate. Tactica ofensivă bazată pe concentrarea unui mare număr de mijloace de luptă pe un front redus, pe care germanii o adoptaseră în Polonia și în Franța, devenea aici impracticabilă. Și aceasta nu numai din cauza spațiului, ci și datorită rezervelor rusești care măcinau fără încetare flancurile punctelor înaintate. Să încerci să manevrezi pe un front fără limite vaste operațiuni de încercuire, ar fi însemnat să te expui la situații în care nu se mai știa cine este cel ce încercuia și cine este cel încercuit. «Acest război amenință să se asemene cu cel din 1914 – 1918», spunea Antonescu, «și atunci numărul va deveni factorul principal». Propriile noastre pierderi, în această primă perioadă, erau destul de limitate, dacă se luau în seamă cifrele, fără a intra în detalii. Dar procentul ofițerilor căzuți era impresionant. Pentru a înlocui lipsa gradelor inferioare, ofițerii se vedeau obligați să precia comanda micilor unități. Ei erau întotdeauna în prima linie și în fruntea listei victimelor.

Numai luptând contra Armatei Roșii, ajungeai să constăți profunda transformare pe care regimul comunist o operase în URSS. Pentru celelalte state, războiul rămânea un mijloc. Capitulara, armistițiul și în ultimă instanță, pacea cu inamicul puteau să pună capăt ostilităților, în caz de înfrângere. Statul supraviețuia încercării de forță, chiar dacă aceasta se întorcea în defavoarea sa. Pentru Rusia Sovietică era altfel. Moscova nu avea de apărut un stat, ci un regim politic. Pe conducătorii comuniști nu-i interesa ce s-ar fi întâmplat cu națiunea pe care o conduceau. Așa cum refuzaseră, în 1917, să se recunoască drept succesorii ai regimului țarist și să plătească datoriile sale, ei refuzau acum să conceapă că un alt regim ar fi putut să le urmeze, pentru a asigura continuitatea poporului rus. Rusia trebuia să piară sau să trăiască, cu regimul său. În consecință, soldatul Armatei Roșii primise o instrucție cu totul diferită de cea a celorlalte națiuni, cu privire la legile războiului. Semnele convenționale ale predării erau folosite de ei ca un vicleșug de război, menit să înșele vigilența dușmanului. Imediat ce soldații noștri se apropiau de un grup care agita o pînă albă închipuindu-și că aveau de-a face cu soldați care voiau să se predea, rușii reluau lupta. Desigur, după mai multe experiențe de acest gen, nimeni, pe frontul de răsărit, n-a mai căzut în capcană. Se trăgea asupra inamicului pînă ce dispărea orice semn de viață.

Propaganda rusească reușise să convingă trupa Armatei Roșii că germanii și aliații omorau pe toți prizonierii sau răniții care cădeau în mîinile lor. Se poate deci imagina înverșunarea cu care soldații izolați continuau să lupte. Chiar cei care erau grav răniți trăgeau, pînă ce inamicul le înfingea baioneta în trup. În aceste condiții, lupta lua din ce în ce mai mult aspectul unui război civil. Forțele angajate păreau să se considere reciproc ca franc-tirori⁸⁸. Adversarii se exterminau ca și cum războiul ar fi avut un caracter individual. Ei se considerau ca dușmani, de la om la om.

Antonescu făcuse eforturi zadarnice pentru a remedia această situație. El trimisese mesaje lui Hitler, propunîndu-i să renunțe la manifestele politice pe care Luftwaffe le arunca deasupra liniilor inamice și de a le înlocui cu altele

care dezmințeau propaganda comunistă asupra abrogării legilor războiului și lămureau soldatul roșu asupra drepturilor pe care i le conferea uniforma sa, atât ca prizonier, cât și ca rănit. Hitler fu de părere că era prea târziu spre a se reveni la situația de fapt care se stabilise. Războiul va continua deci în maniera pe care i-o imprimaseră rușii. Guvernul român pregăti un mare număr de manifeste și încredință aviației noastre răspîndirea lor printre ruși. Rezultatele obținute fură uimitoare. În locul unei pînze albe oarecare, soldații Armatei Roșii înaintau spre liniile noastre agitînd manifestele lansate în tranșeele lor. Ei le înmînau soldaților români, ca și cum ar fi ținut locul unui pașaport, care le asigura trecerea spre un lagăr de prizonieri. «S-ar zice», glumea Antonescu, «că pe aceste hîrtii este tipărit: bună recompensă celor care le aduc în liniile românești». Datorită acestei metode, numărul prizonierilor se mărea în fiecare zi. Dar în curînd soldații ruși care se predau raportau că politrucii dăduseră ordin să fie împușcat orice soldat asupra căruia se găseau manifeste lansate de avioanele inamice. Simpla posesie a unui asemenea document era considerată ca dovadă a unei tentative de dezertare. Se răspunse prin noi imprimare, care sfătuiau soldații inamicului să distrugă manifestele, imediat după lectura lor, explicîndu-le că nu era necesar, pentru a se preda, să aibă asupra lor unul din aceste exemplare.

Predările ar fi continuat pe o scară poate tot atît de mare, dacă soldații Wehrmacht-ului ar fi urmat exemplul nostru. Cum era greu pentru ruși să știe dacă inamicul din față era german sau român, ei fură primiți, în mai multe rînduri, atunci cînd se apropiau de tranșeele dușmanului cu focul ucigător al mitralierelor germane. «Rumînski», se auzea în momentele de tăcere, mai ales noaptea, strigat din liniile inamice și după mai mulți «da», un mic grup se desprindea, pentru a traversa într-o cursă rapidă acel *no man's land*⁸⁹ care separa pozițiile adversarilor.

A considera defecțiunile care surveneau ca un rezultat al moralului scăzut al Armatei Roșii, ar însemna să comitem o gravă eroare. Ele se produceau, în afara cîtorva excepții, așa cum era cazul cu românii din Ucraina, în urma pierderilor continue suferite de diviziile rusești, prea adesea expuse pe poziții de sacrificiu. Comandamentul sovietic nu făcea economie nici de oameni, nici de materiale. El plătea, pentru a păstra punctele strategice secundare un preț pe care nici un alt comandament nu l-ar fi acceptat. Puțin îi importa dacă erau regimente întregi sau doar cîteva mine care încetineau înaintarea dușmanului. Erai chiar ispitit să crezi că viețile omenești păreau de prisos în depozitele sovietice. Era foarte firesc ca soldații astfel sacrificați să se fi socotit îndreptățiți să-și încerce norocul, constituindu-se prizonieri. Era chiar de mirare că exemplul lor nu a fost urmat decît de o mică parte a efectivelor. Numărul morților și al celor grav răniți care erau descoperiți pe teren era, cu regularitate mult mai mare decît cel al prizonierilor. La curățirea pozițiilor «arici», se găseau adesea divizii întregi care ar fi putut fi reformate, după terminarea operațiunii. Prizonierii nu depășeau niciodată o treime din efective.

Ritmul rapid în care se făcea înaintarea permitea adesea să ne eliberăm prizonierii. Constatarea care se făcea atunci, justifica în întregime atitudinea germanilor. Oamenii capturați, teferi cu cîteva ore înainte, erau găsiți doar ca

un trup care abia mai palpita. Cu ochii scoși, cu urechile tăiate, cu pielea de pe față și piept smulsă, aceste ființe mai respirau doar printr-un miracol de vitalitate. Inamicul părăsea în retragerea sa aceste trupuri mutilate, pentru a-i impresiona pe soldații noștri. Cu un cui înșipt în corpul victimei era fixat un bilet: «Soldat român, privește chipul tău de mîine», sau «Antonescu, iată opera ta».

Nu este exagerat să se afirme că, înainte de Stalingrad, rușii nu au făcut prizonieri. Ei îi masacrau pe toți. La Stalingrad, marele număr de soldați căzuți în captivitate a determinat comandamentul sovietic să-și schimbe atitudinea. Ei reprezentau o mîină de lucru utilă pentru URSS. Dar, la început, rușii au preferat să folosească micul număr de soldați pe care reușiseră să-l captureze, drept cobai de propagandă. Pînă și propriile lor trupe ajunseseră să se teamă să nu sufere același tratament din partea inamicului. Efectul de intimidare pe care sperau să-l producă asupra soldaților care înaintau și care își găseau camarazii desfigurați a fost prost calculat. Nici o propagandă n-ar fi putut stîrni o mai mare sete de răzbunare. Responsabilitatea pentru aspectul inuman al războiului din răsărit incumbă, de la început, URSS-ului. Excesele comise de ocupant, deși nejustificate prin ele însele, devin – pentru cei ce i-au văzut pe ruși la treabă – explicabile. Disciplina cea mai riguroasă n-ar fi putut împiedica oamenii revoltați să procedeze la represalii și, în primul rînd, populația civilă era cea care suferea.

Dacă Antonescu se temea să urmeze exemplul germanilor, era mai ales din grija pentru disciplină. Românii nu puteau fi manevrați tot așa de ușor ca soldații armatei germane. Germanii au o capacitate de schimbare la față pe care celelalte popoare nu o posedă. Aceași oameni care se comportau corect în România, se transformau complet, de îndată ce treceau frontierele noastre în Rusia sau Iugoslavia. Ei reacționează la ordine ca niște automate. Armata română, dacă s-ar fi dat frîu liber dorinței sale de răzbunare, ar fi devenit de nestăpînit. Antonescu se temea că, dacă ofițerii n-ar fi reușit să o domine, armata ar fi sfîrșit prin a se dezmembra. Dar chiar și nervii ofițerilor erau puși la o grea încercare.

«Conducătorul» tocmai destituise un căpitan care, contrar ordinelor sale, condusese el însuși represaliile din Edineț, o mică localitate din Basarabia, populată cu evrei și ucrainieni. Înainte de a-l trimite în fața Curtii Marțiale, Antonescu vru să-l interogheze el însuși. M-am dus să-l caut pe căpitanul Niculescu – acesta era numele inculpatului – într-un birou al serviciilor militare ale rezidenței, unde era păzit. Era un bărbat înalt, blond, a cărui privire alunecoasă nu inspira nici o încredere. El mă urmă pînă la biroul lui Antonescu, cu capul în jos, cu un mers șovăielnic. Abia în fața generalului își găsi o atitudine mai demnă de un militar. «Îți dau zece minute pentru a te justifica», îi spuse sec Antonescu. Expunerea făcută de căpitan – cu o voce ezitantă la început, pentru a sfîrși cu un ton de disperare – reda cu fidelitate atmosfera care domnea pe front. Căpitanul Niculescu făcuse retragerea din Basarabia în 1940. Drumul escadronului său trecea prin Edineț. Îl găsisese atunci, pe strada principală din acea localitate, pe căpitanul Enescu logat de un stîlp de telegraf, cu hainele sfișiate, plin de scuipat și de murdării. Locuitorii

evrei și ucrainieni ai satului stătuseră la coadă pentru a urina pe corpul prizonierului. Femeile umpleau pălării de pai pe care le vărsau apoi pe capul nefericitului ofițer. A fost astfel maltratat timp de două ore, pînă la venirea escadronului căpitanului Niculescu. În timpul unei scurte etape de noapte, Enescu a povestit camarazilor săi tot ce i se întîmplase, apoi s-a îndepărtat de grup. Camarazii săi crezură că el voia să rămînă singur. În realitate, el își trase un glonte în cap. După rușinea pe care o suportase, își imagina că nu mai poate trăi. Soldații refuzară să îl înmormînteze, pentru a nu-i atinge hainele, care duhneau încă, mînjite de sînge și de murdărie. «Dați-mi uniforma lui», pretinde căpitanul Niculescu că ar fi ordonat atunci, «vreau să o îmbrac fiindcă așa se cuvine armatei noastre, care părăsește glia străbună fără a îndrăzni să lupte».

Revenind la Edineț în primăvara lui 1941, căpitanul găsi pe stradă trei cadavre de soldați, oribil mutilate. Nici un locuitor nu era pe stradă. Ei se ascundeau îndărătul stururilor trase. Apoi, deodată, o împușcătură se auzi de undeva. Un soldat căzu de pe cal. Niculescu văzu roșu. Nu mai știu ce face. Copii, femei și bătrîni fură trecuți prin foc și sabie. Cînd escadronul își continuă înaintarea, lăasă în urmă sute de cadavre.

«Refuz revolverul, domnule general», aproape că strigă căpitanul, care tremura, «precum și Curtea Marțială. Dacă mă condamnați, refuz să mă apăr». Antonescu, scund și crispat, se apropie de el și după ce îl privi țință îndelung, îi zise: «Îți acord o ultimă șansă. Dacă vrei reabilitarea, du-te să o obții pe front». Căpitanul Niculescu o găsi pe deplin, în fața fortificațiilor Odesei. În escadronul său au fost compuse versurile cîntate apoi în toată campania din Rusia:

*Generalul poartă crucea de fier cu frunze de stejar a germanilor
Iar căpitanul meu, crucea de lemn cu cască⁹⁰*

Populația civilă din spatele frontului urmărea lupta cu entuziasm. Ar fi fost nepotrivit ca ea să fie informată despre ororile la care erau expuși soldații în fiecare zi. Desigur, descrierea care li se făcea asupra evoluției operațiunilor corespundea tot alît de puțin realității ca și pînzele ce reprezentau marile bătălii militare cu aspectul real al unui cîmp de luptă. După dispariția primei euforii ce urmă declarației de război, s-a înțeles că nu mai era vorba de un război fulger, cu care germanii obișnuiseră lumea de la începutul ostilităților. Armatele române nu au intrat în acțiune decît la 3 iulie, după ce germanii din Polonia ajunseseră la aceeași înălțime cu vechea linie de demarcație germano – rusă de pe Prut. Cucerirea Lembergului, la 30 iunie a fost semnalul ofensivei. «Venind din Moldova de nord, detașamentele germane și române au trecut, cot la cot, Prutul; ele înaintează acum spre Nistru», anunța comunicatul OKW, pentru a adăuga cu emfază: «Armatele aliate sînt deci pe cale de a ataca pe toată lungimea frontului, de la Marea Neagră la Oceanul înghețat de Nord». La 5 iulie, Nistrul fu atins, în nordul Basarabiei. În ziua de 7 a aceleiași luni, armatele române intrau în capitala Bucovinei. O zi mai tîrziu, fosta frontieră a acestei provincii era deja depășită în mai multe puncte. Pentru eliberarea capitalei Basarabiei, Chișinău, trebuia să se mai aștepte încă. Ea s-a produs la 27 iulie, cînd comunicatele germane anunțau deja lupte în fața orașului

Smolensk și menționau pentru prima dată Kiev, Vitebsk. Patru zile mai târziu, Stalin se proclama comandant suprem al armatelor sovietice. Pierderile totale ale inamicului, după aprecierile statelor majore german și aliate, se apropiau de patru milioane, dacă se socotea că numărul morților era aproximativ dublu decât cel al prizonierilor.

Trupele noastre, conform planului inițial, trebuiau să înainteze, lăsând în spate, în mâinile rușilor, orașe ca Odessa sau Nicolaev, care nu puteau fi cucerite decât după un lung asediu. Dar la începutul lunii august, OKW comunică Statului nostru major că planurile de luptă fuseseră modificate. Antonescu trebuia să se ducă la cartierul general al lui Hitler, pentru a discuta asupra noilor obiective ce trebuiau atinse.

Avionul lui Antonescu ateriză pe un mic aerodrom în apropierea unui oraș ucrainian, care se ascundea sub fumul și ceața matinală. Drumul nostru ne îndepărta de el și ne înfunda într-o câmpie fără hotare, tăcută și dezolată. Trecurăm prin mai multe sate. Străzile erau goale, iar casele păreau părăsite. Timp de o oră de drum nu am întâlnit, în afara câtorva soldați germani, nici o ființă vie. Câmpurile nu erau cultivate. Generalul privea, din când în când, cerul de un cenușiu gri, care apăsa deasupra câmpiei, ca și cum ar fi căutat, cel puțin acolo, un semn de viață. Era exasperant! Nici măcar o pasăre. În pustietate, nu erau decât mașinile noastre și praful mișcător ridicat de ele, această pulbere fină și grasă din Ucraina care se depunea pe fețele noastre ca o mască, asemenea celei pe care cărbunele o depune pe chipurile minerilor. S-ar fi spus că era cenușa unei lumi moarte, care încerca să-i înmormânteze pe ultimii supraviețuitori. În cele din urmă, o denivelare a terenului; automobilele urcară câteva sute de metri și, în vîrf, se zări un punct negru. Mica noastră caravană se îndreptă în grabă spre el. Drumul deveni mai bun. Acum rula pe un asfalt recent așternut. Punctul zărit în vîrfurile colinei se prefăcea într-o pădure. Bariera vopsită în culorile germane se ridicase, pentru a ne permite trecerea și pătrunserăm înăuntrul oazei.

Hitler, înconjurat de generali în mare ținută, îl primi pe Antonescu în baraca centrală. Führer-ul conferi generalului român Crucea de Fier, clasa I și a II-a. Era primul străin care primea această înaltă distincție. «Noi luptăm pentru civilizația europeană», spuse el în micul discurs ocazional «și nu pot decât să vă felicit de a fi exprimat cel dintîi și cel mai bine sensul luptei noastre. L-ați numit război sfînt, cruciada contra bolșevismului. Experiențele barbariei slave, pe care soldații noștri le fac în fiecare zi, justifică întru totul acțiunea noastră. Europa întreagă trebuie să se solidarizeze cu ea, fiindcă noi luptăm astăzi așa cum străbunii noștri luptau odinioară contra lui Attila și a Islamului. Așa cum figura legendară a Istoriei voastre, voievodul Ștefan cel Mare – i se făcuse desigur lui Hitler un curs de istorie românească, înainte de sosirea lui Antonescu – care apăra porțile Europei împotriva invadatorului asiatic, primise de la Papa titlul de Atlet al lui Hristos, eu vă numesc astăzi cavaler al Crucii de Fier și vă înmînez cea mai înaltă decorație germană. Veți fi primul străin care să o poarte». «Iată-vă decorat de papa Adolf Hitler, rînji Mihai Antonescu, atunci cînd mareșalul, înapoiat la București, îmi dicta darea de seamă asupra discuțiilor pe care le avusese cu cancelarul german.

De la postul său de observație, în centrul frontului rusesc, atenția Führer-ului era orientată spre celelalte puncte ale globului. Generalul Jodl făcu expunerea asupra bătăliei care făcea ravagii pe toată întinderea frontului sovietic, insistă asupra succeselor obținute de armatele aliate, dar se feri să facă pronosticuri. Când Hitler luă din nou cuvântul, lupta contra Rusiei trecu pe planul al doilea. Ea devenea o manevră destinată forțării unei poziții depărtate. Führer-ul considera intolerabil ca două mari puteri, Statele Unite și Japonia, să se mențină la marginile conflictului. După el, războiul trebuia să devină mondial, în înțelesul strict al cuvântului. Încercase să-i explice acest punct de vedere lui Matsuoka, ministrul de externe japonez, care făcuse o vizită la Berlin, în luna martie. Reprezentantul Mikado-ului s-a prefăcut a înțelege, dar părea să se îndoiască de faptul că pentru Japonia problema principală ar fi fost cea a Pacificului, și nu cea a Asiei, așa cum afirma Hitler. Cancelarul nu avea de loc intenția să-l contrazică, fiindcă aprecia că va putea rezolva conflictul său cu URSS fără participarea Japoniei. Dar el insistă pe lângă oaspetele său asupra imposibilității de a trata problema Pacificului pe calea negocierilor cu Statele Unite și Marea Britanie. Cele două puteri anglo – saxone aveau tot interesul să ajungă la un compromis temporar cu puterea niponă, spre a avea mâinile libere pe alte câmpuri de luptă. Dar dacă Japonia le acorda acest răgaz, pe care ele îl vor folosi pentru a-și îndrepta împreună forțele împotriva Germaniei, n-ar fi imposibil ca Reich-ul să nu poată rezista la nesfârșit. Asta ar însemna ca, la sfârșitul războiului între anglo – saxoni și germani, puterea japoneză să se vadă izolată între blocul anglo – saxon și Rusia. Hitler constată, cu consternare, că Matsuoka dăduse vorbelor sale o interpretare cu totul deosebită de a sa. Japonezul părăsi Germania convins că Germania va pierde războiul și că Japonia nu avea nici un interes să se lege prea strâns de ea. Pentru a îndepărta pericolul unei alianțe anglo – saxone și ruse împotriva țării sale, ca urmare a înfrângerii Germaniei și Italiei, Matsuoka încercă să-l cointereneze pe Stalin la o politică comună asiatică.

La începutul negocierilor de la Moscova, Hitler mai credea încă în bunele intenții ale guvernului de la Tokio. El își închipuia că Matsuoka voia doar să-și asigure spatele pentru a putea ataca în Pacific. Ribbentrop ordonase chiar contelui Schulenburg, ambasadorul Reich-ului în URSS, să susțină eforturile japonezului. Abia după sosirea informațiilor asupra mesajelor pe care Matsuoka le transmitea guvernului său de la Tokio, a aflat Hitler adevăratele scopuri pe care omul de stat japonez le urmărea la Moscova. El se puse repede de acord cu Stalin asupra pericolului la care se expuneau cele două țări din partea anglo – saxonilor, în cazul victoriei acestora asupra Reich-ului. Interesul comun cerea – apreciau Matsuoka și Stalin – ca Rusia și Japonia să stabilească, de atunci chiar, bazele unei cooperări pe termen lung, care să le permită să constituie, la finele războiului, un bloc destul de puternic pentru a opune o barieră influenței anglo – saxone în lume. Hitler află că ipoteza unei victorii germane nici nu fusese măcar avută în vedere de ministrul afacerilor externe japonez, unul dintre semnatarii pactului tripartit. Dimpotrivă, Stalin fu cel care a propus aceasta ca o ipoteză de studiu. În acest caz, ar fi afirmat

stăpînul de la Kremlin, războiul n-ar fi fost decît o repetiție a anilor 1914 – 1918. Teza lui Stalin se întemeia pe o pretinsă trădare germană față de Japonia. După dînsul, Reich-ul trebuia, în calitate sa de putere occidentală, ca, mai curînd sau mai tîrziu, să-și confunde interesele cu cele ale anglo – saxonilor. Cele două puteri asiatice ar fi avut atunci de a face cu o alianță redutabilă, care nu putea fi înlăturată decît împiedicîndu-l pe Hitler să cîștige războiul. Victoria germană ar fi fost drumul cel mai scurt spre o înțelegere germano – anglo – saxonă, căci Reich-ul n-ar fi fost în măsură să exploateze succesele sale împotriva Angliei și Statelor Unite. Fără flotă, fără materii prime și neputînd conta decît pe optzeci de milioane de locuitori, trebuia să termine obligatoriu prin a se alia cu învinșii săi, împotriva Rusiei și Japoniei. Și tot Stalin fu acela care se arătă impresionat de puterea Germaniei. El considera că, pentru a restabili echilibrul forțelor, era indispensabilă intervenția Statelor Unite împotriva Reich-ului. Rezistența Angliei singură echivala cu o hemoragie continuă care, fără o transfuzie masivă de sînge yankeu, nu putea sfîrși decît prin capitulare. Matsuoka trebuia deci să se angajeze, în numele guvernului său, să facă Statelor Unite, în Pacific, concesii, poate dureroase pentru moment, dar indispensabile. Astfel, președintele Roosevelt, eliberat de amenințarea unui atac japonez, ar fi putut persevera în efortul său de a arunca poporul american în războiul contra Axei.

Hitler se feliță că a ascuns japonezilor pregătirile germane în vederea atacării URSS. Dar, în ultimul moment, pentru a-i deschide ochii lui Matsuoka, dădu contelui Schulenburg instrucțiuni pentru a-l pune la curent pe ministrul Afacerilor Externe⁹¹, care se mai găsea încă la Moscova. Reprezentantul Reich-ului trebuia să insiste asupra inutilității ca Japonia să se lege de o Rusie ale cărei zile erau numărate. Retrospectiv, Hitler nu credea că ambasadorul său la Moscova i-ar fi îndeplinit satisfăcător instrucțiunile. Acest diplomat, mereu în opoziție cu instrucțiunile pe care i le trimitea centrala și care luptase pînă în ultimul moment împotriva războiului ruso – german, era suspectat de Fûhrer de a fi acționat contrar instrucțiunilor sale.

Matsuoka și Stalin semnară deci, la 13 aprilie, pactul de neutralitate ruso – japonez, care avea drept obiectiv izolarea Germaniei. Chiar în ziua cînd Antonescu sosea la cartierul general, Hitler primise o telegramă din Tokio al cărei conținut nu făcea decît să-i sporească furia. Reprezentantul său în capitala Japoniei raporta întrevederile avute cu ministrul de externe japonez. Diplomatul german insistase asupra necesității de a se tranșa litigiul japono – american în Pacific, pe calca armelor. Omul de stat japonez, evitînd să se angajeze în discuții asupra acestui subiect, întrebese dacă nu exista vreun mijloc de a se suspenda ostilitățile între Rusia și Reich și de a se proceda, prin intermediul Japoniei, la negocieri menite a stabili un nou *modus-vivendi*. După informațiile primite de la Moscova, Stalin ar fi dispus să facă, pe tărîm economic, importante concesii care ar permite Axei să beneficieze de resursele sovietice mai bine decît ocupînd teritoriile, unde rușii ar distruge sau ar retrage toate mijloacele de producție. Pe de altă parte, Roosevelt trebuia să aibă asigurări formale din partea japonezilor pentru a ordona ocuparea Islandei de forțele americane.

Era o provocare fără precedent contra Germaniei, aprecia Hitler. Dacă nu ordonase Wehrmacht-ului să-i evacueze pe americani din Islanda, o făcuse pentru a putea juca în cele mai bune condiții cartea japoneză. «E-hei!» făcu Mihai Antonescu, întrerupând pentru a doua oară istorisirea generalului, «să înceapă prin a evacua pe englezi din Insula Britanică. Este mai aproape decât Islanda». Mijlocul pentru a-i obliga pe japonezi să-și revizuiască politica era un succes al Rusiei, un succes destul de strălucitor, pentru a convinge Japonia că nu putea să spere nimic de la sovietici. Trebuia să se facă proba că URSS nu era decât un colos cu picioare de lut. Informatorii secreți pe care îi avea Germania la Tokio făceau parte din casta militară japoneză. Ei doreau să vadă țara lor intrând în luptă și sabotau prin toate mijloacele eforturile prințului Konoye în negocierile cu Statele Unite. Pentru a-i împiedica pe japonezi să promită totul și să nu se țină deloc de cuvânt, Stalin luase ca gaj concesionile japoneze din peninsula Sahalin. Printr-o scrisoare, semnată de ministrul său de externe, Japonia trebuia să renunțe la dreptul său de a exploata sudul peninsulei. Nu era o renunțare definitivă. Dacă Tokio se hotăra să atace Statele Unite, Stalin amenința să ocupe cu armata sudul Sahalinului. Dacă, dimpotrivă, sfatul Moscovei ar fi fost urmat de Tokio, japonezii ar fi putut să continue să exploateze bogatele sale zăcămintele de petrol.

Urmărind scopurile politicii sale externe, Hitler se declara hotărât să-și schimbe planul de luptă împotriva Rusiei. Așa cum îi explicase generalului Antonescu la 12 iunie, cu zece zile înaintea începerii ostilităților, germanii voiseră, chiar de la început, să deschidă o mare spărtură în centrul frontului, pentru a permite la două coloane să înainteze, una spre sud, iar cealaltă spre nord și să prindă flancul inamicului în două gigantice manevre de încercuire. Problema japoneză îl obliga să caute succese de prestigiu: mai întâi Leningrad și Odessa dar, poate, va ordona armatei, dacă era necesar, să înainteze spre Moscova. Spera să obțină prin căderea capitalei Uniunii Sovietice demisia actualului guvern de la Tokio. Aceste două obiective odată atinse, războiul putea fi considerat câștigat.

Dar schimbările pe care Hitler își propunea să le aducă campaniei contra Rusiei nu erau numai de ordin strategic. El dorea să transforme spiritul Wehrmacht-ului. Plîngîndu-se de atitudinea lipsită de energie a ofițerilor armatei, care se simțeau înclinați mai curînd să depășească ordinele sale – în contradicție cu vederile lor tradiționale – Führer-ul insista asupra necesității de a li se plăti rușilor cu aceeași monedă. «Ofițerii mei, spunea el, îmi vorbesc de onoare, de legile războiului, etc., de fiecare dată cînd este vorba de a se trece la represalii împotriva barbariilor comise de stalinisti. Ei nu înțeleg că toate aceste norme care reglementau în trecut conduita în război nu sînt justificate prin ele însele, ci prin interesul adversarilor de a se menaja reciproc». Cît despre atrocitățile comise de ruși, Hitler menționa fapte identice acelor pe care Antonescu le constatasese pe frontul român. Instrumentul răzbnării care se făurea în arsenalul politic al celui de al treilea Reich era SS⁹². Rolul lor în campania împotriva Poloniei și Franței fusese aproape inexistent. Acum, armata politică a revoluției național – socialiste trebuia să fie pusă pe picioare. Noile contingente treceau direct de la Hitler-Jugend⁹³ la Waffen-SS⁹⁴.

«Am început acest război cu o armată care nu diferă întru nimic, din punctul de vedere al mentalității, de cea din 1870. Pentru ofițerii mei, războiul continuă să fie un duel între cavaleri, chiar dacă adversarul care li se opune «ist nicht Satisfaction fähig»⁹⁵. Aceste anacronisme trebuie să dispară. Războiul modern nu mai este o întâlnire între armatele de stat, ci o luptă a popoarelor. El este total și va sfîrși printr-o victorie totală. În acest domeniu, revoluția este tot așa de definitivă ca și în cel politic. Bismark mai spunea: politica este arta posibilului. Eu spun: politica este arta de a transforma imposibilul în posibil», spuse el. «Să-i lăsăm lui grija de a încerca imposibilul», îl întrerupse iar Mihai Antonescu, «și să rămînem, în ceea ce ne privește, atașați de ceea ce este posibil. Ce v-a cerut?»

Prin această întrebare, sîntem readuși în inima problemei care preocupa de săptămîni, centrele politice din București. Maniu, șeful ilegal, dar necontestat al opoziției, o pusese cel dintîi. Era vorba de a ști dacă România, după ce cucerise teritoriile pe care rușii i le smulseseră cu un an înainte, trebuia să continue să înainteze în teritoriile sovietice. Opoziția socotea că o asemenea luptă depășea limita intereselor românești. «Nu mi-a cerut nimic nou», răspunse generalul. Unitățile române ce se găseau angajate între Nistru și Bug trebuiau să-și continue acțiunea în nordul Basarabiei, coborînd spre coasta Mării Negre. Acțiunea română va lua sfîrșit la Odessa. Restul îi privea pe germani.

Singura nouă pretenție a lui Hitler îi privea pe evrei. El plănuise să-i stabilească pe toți israeliții din Europa într-o regiune situată la nordul Mării de Azov, un fel de imens ghetto de concentrare. Acolo trebuiau ei, izolați de restul popoarelor lumii vechi, să constituie un nou Sion și să muncească la înnobilarea unui sol despre care Hitler asigura că este mai bun decît cel al Palestinei. Führer-ul pretindea că această idee i-a fost sugerată de Stalin, în 1940. Pentru a abate o parte din ura pe care evreii o aveau împotriva lui, el ordonase presci să publice această informație. Stalin urmărea, desigur, un obiectiv opus: să creeze o republică sovietică evreiască, spre care s-ar fi revărsat capitalurile americane. Băgînd acești bani în buzunar, el s-ar fi proclamat salvatorul evreilor din Europa. Ce nou contingent de agenți neobosiți ar fi furnizat această lovitură de maestru Internaționalei a III-a ! Dar lui Hitler, soluția – în ea însăși – i se părea excelentă. El îi ceru lui Antonescu să-i depositeze pe toți evreii din România dincolo de Nistru, de unde serviciile germane îi vor împinge mai departe, spre pămîntul făgăduinței. Antonescu șovăi și, apoi, înțelegerea se încheie pentru un număr de o sută douăzeci de mii de evrei, care se mai găseau încă în Basarabia și în nordul Bucovinei, în momentul intrării armatei române în aceste provincii.

Unitățile române își îndeplinesc misiunea de a curăța teritoriul dintre Bug și Nistru într-un timp record. La cinci zile după vizita lui Antonescu la marele cartier general, litoralul Mării Negre era atins la răsărit de Odessa și cîteva zile mai tîrziu ele formau o ghirlandă în jurul orașului, ultimul cap de pod pe care rușii îl păstrau între Nistru și Nipru. Portul fusese transformat de detașamentele de genști ale armatei sovietice într-o fortăreață apărută de mai multe centuri întărite. Informațiile culese la locul respectiv dovedeau că lucrările de întărire începuseră în primăvara lui 1939. Artă în care excelau rușii

era aceea a camuflajului. Forturile nu se deosebeau deloc de celelalte case de locuit. Ele erau risipite de-a lungul străzilor interminabile ale satelor care înconjurau Odessa și nu se lăsau identificate prin nici un semn exterior: satul Dalnic, cu o lungime de șapte kilometri, dispus – în raport cu Odessa – ca o tangentă la un cerc, constituia centrul sistemului defensiv al orașului. O veche fabrică de tancuri din centrul acestei localități, deși păstra aspectul exterior al unei uzine, constituia principala piesă de rezistență.

Asalturile împotriva fortăreței Odessa începură la mijlocul lunii august. Două săptămâni mai târziu, sistemul fortificațiilor sovietice își dezvăluiseră toate tainele. Pentru a recunoaște casele care erau transformate în cazemate, soldații noștri aveau o metodă care nu dădea greș. În fața fiecărui fort, zăceau mai multe cadavre. «N-ai reușit încă să cucerești Odessa», rânjeau germanii. «După dumneavoastră, domnilor», răspundeau românii. «Cucerești mai întâi Leningradul». Frontul rusesc avînd, ca extremități, cele două porturi din Leningrad și Odessa, unul la Marea Baltică, celălalt la Marea Neagră, se replia în anumite locuri, dar nu ceda definitiv nicăieri.

La 14 septembrie 1941, germanii anunțară că au depășit Niprul, fără să o fi făcut. La 19, ei intrară efectiv în Kiev și Poltava. La 22, Crimeea fu tăiată de Ucraina. Ei se strecurară în lungul litoralului Mării de Azov, dar toate acestea nu erau decît succese parțiale. Marea spărtură în centrul frontului încă nu fusese deschisă. La 30 septembrie, căzu prima zăpadă în regiunea Moscovei. Noi eram de șase săptămâni în fața Odesei. Asediul ne costase mai mult de patruzeci de mii de morți și răniți. În cele din urmă, la 10 octombrie, frontul central se puse în mișcare. Von Bock înainta spre Moscova. Hitler hotărîse deci căderea cabinetului Konoye ca obiectiv imediat al campaniei sale în Rusia. Viasma, Orel, Tula, Kaluga, Kalinin ocupate erau primul bilanț al cîtorva zile de ofensivă. La 16 octombrie, ultima linie a rezistenței de la Odessa ceda și trupele noastre ocupau orașul. În aceeași zi, un comunicat oficial sovietic anunța că guvernul rus a invitat corpul diplomatic acreditat pe lângă el să părăsească capitala. Ministrul Japoniei părăsi Moscova pe ziua de 17. La data de 18, prințul Konoye își depunea demisia în mîinile lui Hirohito și împăratul forma un nou guvern germanofil. Primul obiectiv al lui Hitler era atins. Stalin se proclamă, în ziua de 21, comandant al armatei sovietice, dar cu toate acestea germanii înaintau mereu. Taganrog căzu la 23, Harkov la 29, Simferopol la 2 noiembrie. Singura forță care mai părea să-l apere pe Stalin era frigul. Se înregistrară douăzeci și cinci de grade sub zero, la mijlocul lui noiembrie.

Pentru a răspunde strigătului de alarmă al Kremlinului, Roosevelt determină votarea în Congres al noului text de lege asupra neutralității americane.

Era ca o declarație de război adresată Axei. La rîndul său, Hitler dădu alarma. Generalul Iarnă și trupele siberiene, transportate în fața Moscovei, se opuneau înaintării lui von Bock. În fața acestei noi situații japonezii își vor schimba oare părerea? Pentru a găsi răspuns la această întrebare, Mihai Antonescu merse la Berlin, la Congresul anti-Komintern. Capitala Reich-ului oferea ospitalitatea la treisprezece delegații venite să adere la pact. Personalul

protocolului Ministerului de Externe a trebuit să fie triplat. Într-un oraș a cărui populație aștepta zadarnic rația de cărbuni pentru iarnă, untul fusese definitiv sacrificat tunurilor: carnea se distribuia câte cincizeci de grame de persoană. Mai mult de două sute de delegați străini beneficiau totuși de un regim care ar fi stîrnit invidia miliardarilor americani. Caviar la discreție, stridii, care constituie un lux dincolo de Rin, cel mai bun unt danez, șampanie și vinuri franțuzești umpleau mesele adversarilor Internaționalei a III-a. Restaurantul și hotelul Adlon, rechiziționate pentru a adăposti oaspeții străini, făceau dovada unei abundențe demne de ospățul unui nabab oriental. Această atmosferă de veselie îi părăsea însă pe șefii delegațiilor atunci cînd se vizitau, dintr-o cameră în alta. Singurul lucru pentru care se puteau felicita era că au scăpat din naufragiul continentului. Croații și slovaci care nu ceruseră, nici în 1914 și nici între cele două războaie decît o autonomie administrativă se vedeau transplantați în reprezentanți ai unui stat independent. Ungurii și bulgarii își dădeau aere de învingători și se străduiau să dovedească celorlalți intimitatea relațiilor lor cu Axa. Cu excepția Danemarcei, al cărei ministru nu prea știa ce urma să facă la această conferință, a Spaniei, care era străină de toate problemele Europei Centrale și a Finlandei, ceilalți participanți la congres aveau de rezolvat neînțelegeri vechi. Era greu de susținut că România resimțea mai multă ostilitate față de Komintern decît față de Ungaria și Bulgaria; că Ungaria, la rîndul său, nu vedea în români, croați și slovaci dușmani mai răi decît rușii și că Croația nu privea cu mai multă teamă spre Italia, decît spre Moscova; dar cînd toată această lume se așeza la masa conferinței, prezidată de von Ribbentrop, ei se numeau aliați. Aceste reuniuni, pe care presa le numea Congres, nu prevedeau nici o dezbatere contradictorie. Nu existau o ordine de zi și nici hotărîri de luat. Diferitele puncte de vedere ale delegațiilor nu interesau pe nimeni. Germanii hotărîseră pentru toată lumea. De la primirea la gară și pînă la plecare, totul trebuia să se îndeplinească «planmässig». De abia părăsisem peronul gării, că un militar SS ordona deja: «Coboriți drapelul românesc, ridicați drapelul slovac». Era noua ordine. În sala de reuniune, fiecare șef de delegație primea microfonul pentru cîteva minute. În acest timp, el avea dreptul să expună în fața delegațiilor la Congres profundul atașament al țării sale față de Axă și de pactul antikomintern. În urma acestei declarații, nu i se cerea decît o semnătură și microfonul trecea la vecinul său. Presa era deja în posesia textului discursurilor și colportorii nu mai așteptau decît sfîrșitul transmisiunii radiofonice pentru a-l răspîndi pe străzi.

Ca măsură de prevedere, protocolul german socotea preferabil ca ministrul de externe al Reich-ului să știe ce spuneau oratorii. El invită pe fiecare delegat să pronunțe cele cîteva cuvinte pe care le avea de spus în limba sa maternă. Astfel, în afară de dl. Ribbentrop, care urmărea textul german, nimeni nu înțelegea ce spuneau ceilalți. Armonia era deci asigurată.

Cu toate aceste precauții, inevitabilul s-a produs. Șeful delegației române, Mihai Antonescu, era vinovatul. Ca limbă străină, el nu vorbea decît franceza. Părea deci cel mai puțin periculos. Era obligat să-și țină discursul în limba română. Doar că, pentru a face plăcere germanilor, pe drumul spre Berlin el învățase pe de rost cîteva fraze, pe care urma să le pronunțe. Dorea să

vorbească în limba germană. Bárdossy, președintele consiliului ungar, își recită de asemenea discursul în germană. El pretindea că poporul său, sub conducerea amiralului Horthy, ar fi alungat pe comuniști din Budapesta și revendica pentru Ungaria prioritatea luptei contra Moscovei. Un traducător român, care stătea în spatele lui Antonescu, îi traduse această ultimă frază a primului ministru ungar.

Deformarea pe care tocmai o dăduse Istoriei omul de stat de la Budapesta nu putea rămâne fără răspuns. «Fă-mi o frază în limba germană, pentru a-i răspunde», îmi spuse Mihai Antonescu. Fonetic, am scris pe o carte de vizită: «Wir haben den Kampf gegen den Kommunismus, dem ein schwacher Nachbar Opfer gefallen war im Jahre 1918 begonnen und werten ihn stets aufrichtig und ohne leere Worte weiterführen»⁹⁶. Mihai Antonescu adăugă această frază la finalul discursului său. Deși nu înțelegea nimic din ceea ce spunea, vocea sa era sigură și ochii săi se ațintiră ironic asupra lui Bárdossy. Acesta păli. Ribbentrop nu putu să-și reprime o exclamație de dezaprobare; cât despre ceilalți delegați, care moșăiau, ei se treziră brusc. Croații și slovaci dădeau aprobator din cap. Bulgarul Popov și Bárdossy schimbă priviri revoltate. Danezul îi privea pe toți, ca pentru a înțelege ce se petrecuse, în timp ce Oshima, ambasadorul Japoniei la Berlin, singurul dintre delegați care nu era din Europa centrală, înțelegând despre ce era vorba, nu se jenă să râdă. Timp de o secundă, aliații își trădă adevăratele lor sentimente. Apoi, un alt orator luă microfonul și ținu un discurs într-o limbă slavă. Plictiscula și pacea se așternură din nou asupra Congresului.

«Spuneți-i Mareșalului⁹⁷ Antonescu că una din cele două condiții pe care le consideram necesare pentru ca războiul să fie virtual câștigat, este îndeplinită», îi spuse Hitler lui Mihai Antonescu. În cursul scurtei întrevederi pe care i-o acordă.

În mediile bine informate se afirma că armatele germane s-ar găsi la patruzeci de kilometri de capitala rusă. Vor fi parcurs ele această distanță? Spre seară se află contrariul. Ele se retrăseseră ușor și «strategice». Japonezii erau acei care se pregăteau să atace.

Dar, mai înainte de deschiderea acestui nou front, România primi, la 1 decembrie, ultimatumul englez. Ea era avertizată să evacueze, în termen de cinci zile, trupele de pe teritoriul sovietic, în caz contrar Anglia îi va declara război. Finlanda și Ungaria primiră note similare.

La 7 decembrie, Marea Britanie ne declara război. În aceeași zi, japonezii declanșară atacul de la Pearl Harbour; OKW comunica, a doua zi, cu ușurare: «Din cauza condițiilor atmosferice aspre, operațiunile de mare anvergură în Rusia au fost suspendate».

Cu o zi înainte, germanii încă mai afirmău contrariul. Dar odată ce războiul fusese declanșat în Pacific, ce nevoie mai aveau să ceară să lupte pe un front unde, de pe la 25 noiembrie se luptau doar cu frigul?

În răspunsul său la ultimatumul englez, guvernul român arătase cu claritate sensul luptei armatei române. Spre marea nemulțumire a germanilor, el insista, într-un document care trebuia să devină public, asupra aspectului unilateral al războiului. El nu era îndreptat decât împotriva Rusiei. Ziariștilor

români pe care mareșalul Antonescu îi convocă în urma primirii notei însărcinatului cu afaceri american, care reprezenta interesele Marii Britanii la București, el le declară: «Eu sînt aliatul Reich-ului contra Rusiei. Dar sînt neutru între Anglia și Germania. S-a înțeles?»

Trei zile mai târziu, von Killinger și Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la București, cerură să fie primiți de Mihai Antonescu într-o audiență comună. Ei cerură ca, în conformitate cu articolul doi al pactului tripartit, România să declare război Statelor Unite. Germania și Italia tocmai o făcuseră. Acesta era prețul pe care Hitler a trebuit să-l plătească Japoniei pentru ca aceasta să atace.

«Înțelegeți că nu din propria noastră voință facem un asemenea act», spunea Davidescu, secretar general al Ministerului de Externe, domnului Benton, însărcinatul cu afaceri american la București, atunci cînd îi comunică hotărîrea guvernului. «Dacă ne despărțim azi, este în speranța că vom lupta pînă la capăt în aceeași tabără», adăugă el. Cei doi reprezentanți ai statelor, devenite de atunci dușmance, se îmbrățișară, despărțindu-se. «Eu sînt aliatul Reich-ului împotriva Rusiei, dar sînt neutru între Marea Britanie și Germania. Sînt pentru americani, contra japonezilor. S-a înțeles?», spuse Antonescu ziaristilor pe care îi reunise din nou, pentru a le indica linia pe care presa trebuia să o adopte.

Toate marile puteri se angajaseră în conflict. Mai înainte, «Cîinele Roșu» ezitase de mai multe ori în fața problemelor pe care le avea de rezolvat. Lipsa sa de experiență pe planul politicii externe, de îndată ce nu era vorba de raporturile strategice dintre state, îl obligase adesea pe el, căruia nu-i plăcea să fie sfătuit, să se elibereze de o parte din responsabilități, în favoarea colaboratorilor săi civili. Mihai Antonescu, pe care «Conducătorul» îl aprecia drept competent deoarece era profesor de drept internațional public, primise aproape monopolul afacerilor externe care nu se refereau la probleme de Stat Major. Acum mareșalul se considera în măsură să reia totul în mîinile sale. «Voi, civilii, pentru a nu vă risipi inutil timpul, mergeți în biblioteci, citiți, adunați material și elaborați proiecte pentru pace, în viitor. Noi, militarii, am jucat un rol secundar între cele două războaie. Acum, este rîndul vostru să tăceți», îi spuse el lui Mihai Antonescu, pentru a adăuga cu satisfacție: «Armele au cuvîntul!».

CAPITOLUL VI

Marea aventură

«A căzut prima zăpadă. Un vînt rece suflă în centrul Rusiei». Cu aceste cuvinte se termina reportajul din ziarul «Cuvîntul» asupra luptelor de la Stalingrad. Era la 30 septembrie 1942.

Prima zăpadă a anului cădea în aceeași zi ca și prima zăpadă a anului precedent. «Se apropie iarna», constata, îngrijorat, mareșalul.

Trecuseră trei luni de la începutul celei de a doua ofensive. Ea fusese dusă cu un avînt disperat. Catastrofa atmosferică din decembrie 1941 a fost un mare semn al destinului. Ceea ce nu au putut să realizeze armata poloneză, cele patru armate reunite ale Marii Britanii, Franței, Olandei și Belgiei – să sfărîme mașina de război germană – reușise frigul. Pe întînderea stepelor cîmpiei rusești, nu mai existau decît scheletele armatei care învinsese Europa. Hitler reluase comanda supremă a Wehrmacht-ului în descompunere. Soldații, paralizați de frig, nu mai puteau ține armele în mîini. Ei priveau cu un sentiment de disperare nesfîrșită zăpezile de unde amenințarea inamicului putea să se ivească în orice moment. În fața lor era un zid de gheață și un altul în spatele lor.

Aprovizionarea era blocată. Fără arme, fără hrană, ei așteptau ca animalele într-un abator, să fie secerați de inamic. Fiecare plecare a unei coloane de aprovizionare spre front echivala, în ce privește riscurile, cu o expediție spre regiunile arctice. Camioane împotmolite în zăpadă zăceau cu sutele pe traseul imaginar al drumurilor ascunse sub pătura albă. Soldații dormeau, alături de lopețile lor, somnul liniștit al degeraților. Dacă s-ar fi făcut un tablou comparativ al morților pe front și al morților de frig, este probabil că aceștia din urmă ar fi fost mai numeroși. Adesea, atunci cînd camioanele ajungeau pînă în prima linie, nu mai găseau decît cadavre, a căror conservare pînă în primăvară o asigura gheața, dacă lupii nu le vor sfîșia mai înainte. Pentru fiara care parcurea linia de luptă și spatele frontului, prada era bogată. Imediat ce haita se îndepărta, apăreau ceilalți vînători. Lupii formau, întrucîtva, unitățile lor de recunoaștere atunci cînd urlau lugubru, ca pentru a anunța descoperirea unui cadavru, iar locuitorii acestor regiuni ieșeau din case, cu torțe, pentru a descoperi naufragiații în marea de zăpadă. Ei își însușeau armele și resturile de hrană. În lipsă de arme sau alimente de la cadavre, ei trebuiau să se mulțumească cu lupii.

Optica pe care Occidentul și-o face asupra războiului din Rusia este de un romantism pueril. Ei își imaginează că poporul sovietic a purtat, din convingere, o luptă ideologică sau patriotică împotriva invadatorului. Realitatea crudă este cu totul alta. Spațiul rusesc ocupat de Wehrmacht era, în realitate, un fel de *no man's land* în care germanii nu controlau decât căile de comunicație și localitățile de o anumită importanță. Restul țării rămăsese fără stăpîn. Războiul trecuse fără a lăsa în spatele lui vreo organizare. Populația rurală din aceste spații libere trăia după propriile sale legi. În curînd, într-o lume neguvernată jaful deveni cea mai bună metodă de a-ți asigura viața. La început, armele nu lipseau. Imensele depozite pe care germanii le înființaseră, cu materialul capturat de la inamic și care nu putuseră să fie transportate spre vest decât parțial, rămaseră fără supraveghere, în timpul iernii 1941. Cei interesați se echipau cu toate armele pe care un om le poate lua asupra sa. Bandele care se formau terorizau în primul rînd populația rusă. Ele nu luptau cu ocupantul decât atunci cînd acesta iniția contra sa acțiuni represive. Dacă, sub protecția iernii 1941, partizanii atacau camioanele care aprovizionau frontul, ei nu o făceau decât atunci cînd se găseau în situații disperate. Prada pe care partizanii o luau de la aceste coloane era, de departe, mult mai bogată decât aceea pe care o puteau aduna din satele rusești. Între ocupant și partizani, marea masă a populației era neutră. Ei ar fi dat poate ajutor germanilor pentru a restabili ordinea, dar aceștia nu apăreau decât cîte un moment și dispăreau după ce alungau bandele care împinseseră îndrăzneala pînă la a pune în pericol comunicațiile Wehrmacht-ului cu spatele frontului. Partizanii ieșeau din păduri și se dedau la represalii. Primele victime erau locuitorii satelor pe care germanii încercaseră să-i constituie în servicii de ordine. În timpul iernii anului 1941, cu excepția regiunii dintre Nistru și Bug, unde două divizii ale jandarmeriei române asigurau ordinea, partizanii controlau un spațiu mai vast decât Wehrmacht-ul. Singura grijă a germanilor părea să fie asigurarea tranzitului aprovizionării spre front prin regiunile în care anarhia era atotstăpîntoare.

Un val modest de luptători ar fi măturat resturile armatei în descompunere. Trupele roșii, dacă ar fi avut o cît de mică forță ofensivă, chiar redusă, ar fi putut distruge inamicul încercuit de frig. Întîlnirea spre Europa ar fi putut începe mai ușor decât un an mai tîrziu. Marea mașină de război a lui Hitler nu mai era decât o amintire. Dar frigul îngrozitor și starea de epuizare în care o pusese rezistența sa în fața invadatorului, nu-i permiteau Armatei Roșii să întreprindă decât atacuri locale. Ea obținu succese incontestabile, dar se dovedi prea slabă pentru a le putea exploata. La Volhov, linia defensivă germană fu ruptă pe o lungime de peste o sută de kilometri. Rușii erau însă incapabili să înainteze în vidul ce se deschidea înaintea lor, în spatele frontului german. De asemenea, în Crimeea, germanii și românii care se infiltraseră prin istmul Perekop erau demoralizați, fără muniții, fără hrană, practic fără apărare. Luptele pe care le dădură rușii nu conduseră la rezultate definitive. Aliații putură să supraviețuiască și să-și aștepte eliberarea. Față în față, două armate, cele mai mari din lume, agonizau: Armata Roșie, din cauza loviturilor primite în luptă și Wehrmacht-ul, datorită catastrofei atmosferice, care triumfase asupra forței sale.

Cu puțin înaintea Crăciunului, Keitel sosi la București. El îi aducea lui Antonescu o scrisoare de la Hitler. În același timp, Führer-ul trimitea «Conducătorului» o mașină de o construcție specială. În realitate, Keitel venise pentru a cere trupe. Germania forma un nou Wehrmacht, în timp ce Stalin golea uzinele pentru a înlocui armata de țărani pe care primele șase luni de război o decimase. România trebuia să-și dea concursul. Antonescu voi să cunoască întreg adevărul. Keitel pretindea că Hitler îl considera pe Antonescu al Treilea om al Axei. Mussolini și el erau singurii care îl înțelegeau. Cît despre situație, mareșalul german nu ascundea că ea era gravă. Antonescu se angajă să furnizeze zece divizii noi. Dar abia în luna februarie, cînd îl vizită pe Hitler la cartierul său general de iarnă, el își putu da seama de toată întinderea dezastrului. Germanii își evaluau pierderile la peste un milion; numărul morților depășea cinci sute de mii. Wehrmacht-ul din 1939 – 1941 nu mai exista. Trebuia să constituie o altă armată, mai înainte ca Stalin să ajungă să pună pe picioare Armata Roșie. Toate uzinele care lucrau pentru consumul civil fuseseră închise în URSS. Dar o mare parte din muncitorii industriei grele sovietice îi urmau pe camarazii lor mobilizați, fiindcă furniturile americane permiteau să se reducă producția la un nivel care putea să fie asigurat de un contingent mai redus de bărbați, încadrînd femeii și copii. Pentru Germania, același procedeu nu era posibil decît parțial. Ea trebuia să continue să producă mărfuri civile, prin care plătea furniturile suedeze, elvețiene, spaniole, portugheze, etc. Chiar aliații săi, Ungaria, România și Bulgaria nu livrau produsele lor decît în compensație. Ea trebuia să solicite sau să constrîngă mîna de lucru din teritoriile ocupate de Wehrmacht, să înlocuiască în uzine pe muncitorii germani care plecau pe front. Pentru a câștiga cursa care se angaja între cei doi combatanți, toate mijloacele păreau bune.

Noua armată plecă la 2 iulie. În 1941, data de 22 iunie pentru deschiderea ostilităților fusese considerată ca tardivă. Ofensiva a trebuit atunci să fie amînată de mai multe ori, din cauza complicațiilor în Balcani. Al doilea asalt începu încă și mai tîrziu. Nu mai era comandamentul cel care decidea demararea sa, ci stadiul de pregătire al trupelor. Pe o altă paralelă, Rommel înainta în același sens. În Rusia, obiectivele care trebuiau atinse erau Stalingradul și Caucazul. În Africa, era Canalul de Suez.

La 31 iulie, Afrika Korps era numai la două sute de kilometri de Alexandria. La 1 iunie, avangărzile sale se apropiaseră la o sută patruzeci de kilometri. La 2 iunie, nu mai erau decît optzeci de kilometri de parcurs. În aceeași zi, la Sevastopol, atacatorii învinseseră rezistența apărătorilor îngropați sub dărîmături și ridicau pe fortăreață și în port drapelele germane și române. A doua zi, fu atins Donul, apoi depășit și reluat Taganrog.

Unde era noua armată a lui Stalin? Bătălia de pe Don făcea ravagii. Înaintarea armatelor germane și române devenea atît de rapidă, încît se renunță, pentru cîteva zile, la comunicatele de război. Ca și în Polonia și Franța, ele nu serviseră decît la a orienta inamicul aflat în derută. Siski, Rossoch, Boluchar au fost luate cu asalt. Apoi urmă coborîrea precipitată spre sudul Donului, spre Serafimovici. La 18 iulie, trupele noastre își făceau intrarea triumfală în Rostov. La începutul lui august fu atins Kubanul. Se înainta spre Stalingrad și

se lichidau ultimele capete de pod ruse pe malul drept al Donului. În nord, Voronejul rezista mereu. De la Harkov, pînă la Maikop și Krasnodar fuseseră parcursi peste o mie de kilometri în mai puțin de patruzeci de zile. Unde erau muncitorii noii armate a lui Stalin?

În neputința sa, stăpînul de la Kremlin îi amenința pe șefii armatelor. «La noi, lipsește ordinea și disciplina. Comandanții de armate care vor părăsi, din propria lor inițiativă și fără a primi un ordin în acest sens, poziția, vor fi înlocuiți din post fără condiții și vor trebui să compară în fața unui tribunal de război», seria într-un ordin secret din 28 iulie 1942. La Londra, neliniștea părea tot atît de mare. Cu toată pregătirea lor incompletă, englezii amenințau cu deschiderea unui al doilea front. Churchill alergă la Moscova. Pentru a împiedica Reich-ul să transfere din Occident întăriri în Rusia, plajele de la Dieppe se umplură de cadavre de englezi, canadieni și americani. Erau oameni sacrificați pentru a imobiliza Wehrmacht-ul în fața lui Atlantic Wall⁹⁸.

Trupele române ocupau Slavianskaia. Vînătorii de munte germani ridicau drapelul Reich-ului pe Elbrus, cel mai înalt pisc al masivului caucazian⁹⁹. Românii cuceriră Temriuk și, după cîteva zile, Anapa. Novorosisk, unde flota sovietică a Mării Negre se refugiase de la Sevastopol, a fost ocupat la 9 septembrie, de germani. Oare armata nouă a lui Stalin va fi ea pregătită înainte de potop?

Dar neliniștea nu era doar monopolul Londrei și Moscovei. Funk, ministrul economiei germane, sossea la 1 septembrie la București, în fruntea unei numeroase delegații. «Dacă nu reușim să ocupăm Suezul în toamna aceasta, putem pierde războiul», declară el chiar la prima conferință care reunea comisiile economice ale celor două țări. Cu o lună înainte, Goebbels publicase un lung articol despre cel de al doilea front, afirmînd că acesta nu ar situa Germania într-o situație prea disperată. La București, domnea multă neliniște din cauza frontului care exista deja.

Omul de pe stradă se bucura de succesele pe care comunicatele le anunțau în fiecare zi. Era ușor să fii mîndru de realizările soldaților români, pe care germanii le semnalau cu un respect aidoma celui pe care îl purtau propriilor lor trupe. Dar, pentru cel care ataca, situația era tot atît de critică cum era și pentru cel atacat.

O armată gigantică era împinsă înainte, fără nici o acoperire în spate. Era o cohortă care înainta, nelăsînd după ei decît vidul sau, pentru a fi mai exacți, regiuni care cădeau în mîinile partizanilor. Soldatul din prima linie parcursese toată distanța cu piciorul. Era iarăși un război al infanteriei. Blindatele se concentrău spre Stalingrad, dar, pe un front de mii de kilometri care pleca de la marele cot al Donului, pînă la masivul caucazian, nu erau decît soldați pedestri, slab sprijiniți de aviație, obligați să-și deschidă drum cu baioneta. Trupele germane nu mai constituiau elita. În mai multe ocazii, românii le egalaseră. Poziții pe care unitățile Wehrmacht-ului nu voiau să le atace fără un sprijin masiv de Stukas sau al artileriei, au fost cucerite de trupele noastre; pentru Antonescu aceasta nu era un motiv de mîndrie. El știa că propriii săi soldați nu deveniseră mai buni. Germanii nu mai erau acciași. Armata din vara anului 1942 nu se putea compara cu cea din vara precedentă.

În timp ce în Caucaz era atins cursul superior al Terekului, deschizând drumul spre Marea Caspică, șapte divizii române și patruzeci de divizii germane își croiau un drum spre periferiile Stalingradului. Noua armată a lui Stalin era acolo, gata să dea bătălia.

Până în secolul XX nu existau decât inspirația religioasă sau influența astrilor pentru a explica într-o manieră supranaturală acțiunile omului, altminteri de neînțeles. Se spune că un înger ar fi condus pana Oamenilor Bisericii, iar Marte sau Saturn ar fi influențat soarta unuia sau altuia dintre suverani. Secolul nostru aduce, desigur, lucruri noi. Complexele, oedipian sau altul, obsesiile, misterele intime revelate de vise, explicate într-un mod mult mai detaliat decât o făceau altădată femeile bătrâne, tind să transforme ființa umană într-un fel de halucinat. N-ar fi de mirare să citim într-o zi că Hitler ar fi făcut războiul din cauza unui complex oarecare.

În orice caz, ca în mitologie, forța colaboratorilor dictatorului german se reînnoia într-un mod surprinzător. Dacă Führer-ul lucra târziu noaptea, uneori până la orele trei sau patru dimineața, colaboratorii săi trebuiau să rămână treji alături de el. Dar dacă șeful se putea odihni a doua zi, anturajul său era în picioare de la opt dimineața. Ei dormeau cel mult trei sau patru ore. În pofida acestui regim extenuant, membrii OKW erau proaspeți, poate puțin prea agitați, dar dădeau întotdeauna impresia unei vitalități debordante. Este adevărat că această vitalitate scădea în anumite momente. Atunci, strălucirea specifică pe care o aveau în ochi scădea dintr-o dată, ca o flacără al cărei carburant se consumase. Colaboratorii Führer-ului scoteau atunci din buzunar un tub minuscul, luau o pilulă și renășteau. Furnizorul acestui miracol al secolului XX era I. G. FarbenIndustrie¹⁰⁰. Medicamentul fusese botezat «Pervitin». Întrebunțarea sa era strict reglementată. În afara conducătorilor, doar piloții de Stukas și echipajele tancurilor aveau dreptul la trei pilule pe zi. Luat în doze masive, medicamentul avea darul nu numai de a-l menține pe cel drogat treaz timp de până la două săptămâni, dar și pe acela de a-i da o mare doză de curaj și optimism. Astfel, I.G.Farben fabrica eroi în serie. Nocivitatea medicamentului nu se putea remarca decât după un timp îndelungat. După două sau trei zile de somn, individul revenea în starea normală, ca după o lungă beție și nu își amintea de evenimentele trecute, decât ca printr-o ceață. «Pervitinomania» Marelui Cartier General german ar trebui să formeze un capitol aparte în istoria acestui război. Generali, diplomați, cadre SS din statul major al lui Hitler păreau să cadă lent sub puterea drogului. Chimia intervenea în treburile omenirii într-un mod cu totul inedit. Ea nu se mai mărginea în a da statului exploziv; ea acționa mai direct și mai eficace asupra moralului și determinării persoanelor care purtau răspunderea. «Noi vom învinge pentru că trebuie să învingem», a fost, începând din toamna anului 1942 lozincă cea mai folosită de al Treilea Reich. Ei se bazau pe logica specială a oamenilor care raționau sub imperiul pervitinei. Transformarea imposibilului în posibil, cerută de Hitler, nu devenea verosimilă decât după ingerarea unei sau a două pastile din miraculosul medicament. Cu acest moral artificial, responsabilii germani se vedeau înzestrați cu o voință în stare să sfărâme toate obstacolele. Când bunul simț prezicea o înfrângere inevitabilă, pervitina făcea să renască iluzia și speranța.

Am călătorit timp de două zile și două nopți, împreună cu colaboratorii cei mai apropiați ai lui Hitler. Era un tren german, care a venit pînă la vechea frontieră româno – poloneză pentru a ne remorca pînă la Cartierul General german. Aceste ființe, care pierduseră obișnuința somnului, dobîndiseră o altă, cea a alcoolismului. Mareșalul Antonescu nu se arăta decît în timpul meselor. Pentru aceste apariții, germanii beți nu mai bolboroseau, ei își regăseau o aparență normală cu ajutorul unei pilule. Își reluau atitudinea militară caracteristică și se comportau ca demni trimiși ai Führer-ului. Cînd mareșalul se retrăgea și ne lăsa în compania drogaților, se dezlănțuia tîmbălăul. Masa se împodobește cu whisky englezesc, salutat cu strigătele: «Trăiască războiul submarin!» Se pare că acesta furniza băutura respectivă cercurilor conducătoare ale Reich-ului. Iar convivii umpleau și golceau paharele, de parcă ar fi luat parte la un concurs de rezistență. Fiind singurul român care vorbeam curent germana, toți se aruncau asupra mea pentru a-și dezvoltă teoriile lor asupra războiului și asupra lumii. Cînd, după o noapte albă, petrecută în tovărășia lor, am încercat să mă îndepărtez, un general de aviație și-a scos pistolul. «Oricine va pleca este un trădător al cauzei comune. Îl omor ca pe un cîine», a strigat el.

Trenul nostru s-a oprit undeva, în nordul frontului rusesc. Ultima gară mare pe care o putusem identifica fusese cea din Königsberg. Priveliștea a fost prima care ne-a avertizat despre dezastrul care se apropia. Eram abia la 10 octombrie și cîmpurile erau deja acoperite de un strat gros de zăpadă. Ca și cartierul general din centru, și cel din nord era amplasat într-o mică pădure. Santinelele, în ținută de iarnă, supravegheau intrarea, marcată printr-o întrerupere în gardul de sîrmă, în locul unde alea principală ducea la calea ferată. Era în zori. Dacă făceai abstracție de plantoane, te puteai crede în fața clădirilor centrale ale unui domeniu părăsit. Nu se vedea nici un semn de viață în interior. Mareșalul mă trimise să-i cer lui Dörnberg informații asupra programului.

În vagoanele de dormit ale membrilor OKW i-am găsit pe colaboratorii intimi ai lui Hitler cu fețele crispare, cu tenul pămîntiu, prăbușiți pe canapelele din compartiment. Cufundați într-un fel de prostrație aveau ochii ficși, păreau să nu vadă și să nu înțeleagă nimic din ceea ce îi întrebam. «Der Führer schläft noch»¹⁰¹, îmi spuse în cele din urmă, cu greutate, un SS. «Kommen Sie später»¹⁰². Cu o oră mai tîrziu, am bătut din nou la ușa compartimentului aceluiasi SS. Proaspăt ras, el îmi deschise, cu ochii strălucind de sclipirea a cărei cauză o cunoșteam deja prea bine. Părea să fi uitat totul despre prima noastră întîlnire matinală. Trebuia să-i expun iarăși obiectul vizitei mele. Atunci, mă conduse la Dörnberg. Șeful protocolului, un uriaș, nu reușea să se întindă pe bancheta unei singure cabine de vagon de dormit. Pentru a i se permite să se culce, au fost obligați să scoată peretele care separa două compartimente. El se întindea în diagonală. «Vizita va începe la ora zece, îmi relată el. Führer-ul va veni atunci să-l primească pe mareșal».

Cînd alea principală se umplu de uniforme, în fruntea căroră Hitler se îndrepta spre trenul nostru, era deja aproape ora unsprezece. «Spuneți mareșalului să-l aștepte pe Führer pe ultima treaptă», mă avertiză Dörnberg, în

timp ce delegația se alinia înaintea vagonului. Totul era în regulă, când Hitler ajunsese în dreptul nostru. Hoffman¹⁰³ își agită aparatul în momentul când Antonescu făcea ultimul pas pentru a coborî. Keitel, Jodl, von Ribbentrop și militarii din delegația noastră intrară în biroul Führer-ului. Întrevederea începu cu o discuție asupra situației frontului. Mareșalul Antonescu venea să ceară transferul de noi forțe germane pe principalele câmpuri de luptă sau modificarea planului de campanie. Dubla ofensivă spre Stalingrad și în Caucaz, cu efectivele ce se găseau în acel moment pe front, i se părea sortită eșecului. Dacă rușii n-ar fi reușit să o oprească, atunci epuizarea crescândă a trupei ar fi sfârșit obligatoriu prin a pune o stavilă înaintării. Alternativa era, deci, pentru Antonescu, următoarea: sau să fie înlocuiți oamenii care de trei luni luptau mereu în prima linie sau să se profite de posibilitățile defensive oferite de terenul caucazian deja cucerit și să se trimită toate forțele disponibile asupra Stalingradului. Pe de altă parte, el considera flancurile acestui ultim front ca fiind prea slabe spre sud, mai ales în fața stepei calmucilor. Densitatea românilor ar fi fost suficientă pentru supravegherea unei frontiere, dar nu pentru a face față unui eventual atac. Nu existau decât trei divizii dispuse pe un front de 125 kilometri fără nici o acoperire la nivelul liniei a doua. Ele ofereau inamicului o pradă atât de vulnerabilă încât ar fi fost copilăresc din partea sa să nu profite de aceasta. Hitler pretextă că steпа calmucilor nu putea constitui baza de plecare pentru o ofensivă. La celelalte argumente ale lui Antonescu el răspunse prin obiecții evazive și asigură că întăririle germane vor fi trimise în Caucaz și vor ajunge în curînd la Stalingrad pentru a pregăti ultimul asalt al orașului.

Apoi, luă cuvîntul generalul Jodl și discută îndelung despre cel de al doilea front. El vorbi de influența aliată asupra orașului Dieppe și ajunsese la concluzia că anglo – saxonii erau încă departe de a putea să întreprindă o acțiune capabilă să neliniștească serios Statul Major german. Ei abia reușeau să furnizeze forțele necesare apărătorilor Egiptului, amenințate de trupele lui Rommel.

După o analiză amănunțită a producției de război americane, Jodl făcu comparația între forța aeriană a aliaților și forța aeriană americană. Germania spera să-și păstreze superioritatea pînă la capăt. Dar, asupra etapei finale, Jodl nu insistă. În timpul întîlnirilor precedente, specialistul OKW-ului trasase întotdeauna, în linii generale, planul militar pe care Germania își propusese să-l urmeze pentru a ajunge la victoria finală. Fiecare acțiune vitală nu fusese, în trecut, decât o etapă spre deznodămînt. De această dată, Jodl se mulțumea să afirme existența unui dezechilibru în favoarea forțelor germane și să asigure că Reich-ul dispunea de mijloacele necesare pentru ca echilibrul să nu se rupă în defavoarea sa.

Logic, Antonescu remarcă faptul că dacă Germania reușea să meargă la egalitate cu forțele crescînde ale inamicului, maximum pe care îl putea spera era un meci nul și nu obținerea victoriei. Cum se gîndeau să pună capăt războiului? Germania avea în vedere o soluție politică, pacea separată cu unul din cei doi adversari ai săi sau un compromis pe toată linia? În acest caz, în calitatea sa de aliată, România trebuia să fie pusă la curent cu intențiile Berlinului și cu demersurile ce ar fi fost deja întreprinse, mai ales în

eventualitatea cînd Reich-ul ar fi avut în vedere un compromis cu Rusia. În comunicatele sovietice, expresia «cei doi inamici» revenea ca un leit-motiv. România, care era vizată ca al doilea dușman, nu putea să fie exclusă de la tratative. Antonescu se grăbi să adauge că el nu sfătuiă deloc pentru o asemenea soluție, căci, dacă era vorba de un compromis, acesta trebuia căutat mai curînd în partea anglo – saxonilor, care puteau avea interes de a fi eliberați de frontul atlantic, pentru a se concentra asupra Japoniei.

Jodl tăcu, încurcat. Politica nu ținea de resortul său. Hitler trebuia să răspundă. Führer-ul dădu imediat asigurări că nu intenționa, nici pentru moment, nici pentru mai tîrziu, o soluție politică. Viitorul se va construi în zgomotul armelor și el nu se gîndea să-și retragă cuvîntul. Ca și în perioadele de pace, nici pe timp de război nimeni nu putea să facă profeții de lungă durată, în afară doar de șarlatani și de prezicătorii aventurieri. Vor fi, desigur, culmi și căderi inerente oricărei acțiuni umane, fie că ea ar fi economică sau politică, publică ori privată, civilă sau militară. Ceea ce importa, în primul rînd, era de a se putea face față situațiilor succesive, pe măsură ce lupta se desfășura și, în al doilea rînd, de a se păstra neatinasă credința în victoria finală. Nu pentru asemenea discursuri ceruse Antonescu să-l vadă pe Hitler. Cu un gest de nervozitate, el întrerupsese tirada. «Sînt aici tocmai pentru a studia una din situațiile create de război, mai ales aceea a trupelor noastre, prea depărtate de bazele lor și amenințate să fie despărțite de spatele frontului, spuse mareșalul. El aminti apoi ofensiva lui Timoșenko, între Don și Volga, care reușise să zdruncine parțial sistemele defensive improvizate de germani și români între cele două fronturi. Dacă această ofensivă era completată printr-un atac la sud de Stalingrad, unde pozițiile românești, cum se arătase deja, erau incapabile de a face față, cele numai cincizeci de divizii care se găseau în oraș riscuau să fie încercuite. Cu o neplăcere vizibilă, Hitler reveni asupra unui subiect pe care îl socotea deja epuizat. Pentru a-l îndepărta definitiv, el scoase din sacul său, întotdeauna plin de argumente, noi mijloace de convingere. Afirmă că posedă informații precise după care ofensiva lui Timoșenko ar fi fost ultima tentativă rusă înainte de părăsirea Stalingradului. În cîteva zile, nu se va mai vorbi de ea. Atunci, odată cu atingerea primului obiectiv al campaniei, se va putea relua discuția. Dar, pentru moment, nu trebuiau să se mai atingă de planul de campanie aflat în executare. El îi promise solemn lui Antonescu să îl invite la o nouă întîlnire, de îndată ce momentul de a lua alte hotărîri va fi sosit. Acesta putea să aibă loc chiar la Stalingrad. Mareșalul fu de acord, fără a renunța totuși la rezervele sale. «Desigur, dar douăzeci și cinci de divizii nu reprezintă decît zece la sută din forțele angajate în răsărit. Doar în funcție de ele văd eu războiul și, desigur, am un unghi de vedere parțial, dar pentru moment ele formează toată armata română», spuse el. Periculoasă imprudență: Hitler pretinse imediat că, făcînd un efort, România ar putea pune pe picioare zece noi divizii. Dar, ascultînd răspunsul lui Antonescu, Führer-ul nu avu nici un motiv să se felicite pentru ideea sa. Mareșalul îi aminti numărul exact al unităților ungare puse la dispoziția coaliției și poziția Bulgariei, care cu asentimentul Berlinului, își păstra armata intactă. Între acești doi inamici virtuali, România nu putea să-și risipească toate resursele militare. «Reich-ul

s-a făcut garant al frontierelor voastre. Nu aveți de ce să vă temeți», spuse Hitler. «Dumneavoastră repetați poporului german că trebuie să rămână stăpîn al propriului său destin. Fără a vă pune la îndoială garanția, prefer ca România să-și păstreze, și ea, stăpînirea asupra destinului său. Și apoi, frontierele pe care ni le-ați garantat nu corespund limitei spațiale pe care poporul român este în drept să o revendice», răspunse Antonescu. Hitler nu mai insistă. El știa prea bine la ce s-ar fi expus. Din partea sa, Antonescu socotind atmosfera destul de încordată, renunță să mai dezvolte datele problemei. Fu rîndul lui Hitler să reia discuția. «Dacă aliații ar reuși să restabilească echilibrul în profitul lor, războiul va fi decis în final de elementele noi pe care Germania le-ar face să intervină la momentul dorit. În 1914, lupta a început cu un armament pentru a se termina cu altul». Și acest război, pretindea Hitler, va sfîrși prin intervenția pe cîmpurile de luptă a unor mijloace de luptă pînă acum necunoscute. Trebuie să se păstreze încrederea în spiritul inventiv al germanilor. Industria Reich-ului era pe punctul de a pune pe șantier o armă care va răsturna complet regulile artei militare tradiționale. Și, din nou, pentru a vorbi de viitor, Hitler reveni cu cîteva secole în urmă. El evocă timpurile cînd armatele nu întrebuițau pentru a se lupta decît forța musculară și prelungirea acesteia, spada sau lancea. Apoi ajunse la proiectile. Dar acestea păstrasera luptei caracterul său obișnuit. Ele nu făceau decît să slăbească puterea de rezistență a inamicului, mărind astfel șansele atacatorului. Puști, mitraliere, artilerie și bombardamente aeriene nu erau decît auxiliare. Ele ușurau atacul infanteriei. În curînd, va sosi ziua cînd armata de uscat va dispărea, ca și cavalerii în armură. Tehnicianul va înlocui soldatul. După concepția curentă, o mînă de oameni, într-un adăpost, vor fi mai puternici decît o armată numeroasă și bine echipată. «Omul nu se îndreaptă spre «Herrschaft der Massen»¹⁰⁴, ci spre supremația științei. Timpul majorității democratice și al puterii muncitorești va fi atunci revolut. Un singur principiu își va găsi justificarea în fața istoriei: principiul conducător».

După această profeție, nu mai era altceva de făcut decît să ne așezăm la masă. Ne înapoiarăm, în grup mic, în sufrageria Führer-ului. Ca și la cartierul său general de pe frontul central, și aci camerele nu prezentau nici un element demn de a fi menționat. Interiorul amintea de locuințele germane rustice. Te-ai fi crezut undeva într-un cămin pentru HitlerJugend. Masa era aranjată cu multă simplitate. În acest loc unde, în afară de Funkmödel¹⁰⁵, nu locuia nici o femeie, se lipseau de fața de masă și de alte obiecte care ar fi implicat o grijă prea deosebită. Totul trăda simplitatea stilului de viață a lui Hitler. Prin acest fapt, personajul nu apărea decît și mai halucinant. În mijlocul curtenilor săi, pîini de rîvnă să-i ghicească cele mai mici dorințe, acest om închis în sine nu suporta nici un amestec în spațiul său intim. Ordinele, care adesea nu erau decît o surpriză pentru colaboratorii săi cei mai apropiați, erau singura lor punte de legătură. Ribbentrop se străduia să întrețină convorbirea în timpul mesei, debitînd platitudini și lansîndu-se în considerații pe care Goebbels – această «mitralieră intelectuală», cum îl numea mareșalul Antonescu – le eliminase desigur de mult din arsenalul său propagandistic. Hitler era cel mai modest dintre toți comesenii. El părea să fi uitat de toți și, mestecîndu-și mașinal bucatele, părea să-și rumege propriile gînduri. Ca și cum ar fi revenit de

unde va de departe, el se prefăcu o dată sau de două ori că ascultă discuțiile, apoi, decepționat, nu se mai ocupă decât de farsuria sa. Incapabil de a lua parte la o conversație, de îndată ce nu se mai discuta politică, Hitler, deși prezida mase, părea un intrus, o rudă săracă, ce nu îndrăznește să ia cuvântul. Devenit nerăbdător, el dorea ca dejunul să se termine cât mai curând posibil.

În afară de câțiva germani aleși pentru a ne însoți în timpul plimbării pe care mareșalul Antonescu își exprimase dorința să o facă după masă, toată lumea îl urmă pe Hitler în biroul său. Noua întrevedere trebuia să înceapă la ora trei. De două ori, același SS veni să-l roage pe Antonescu să mai aibă răbdare și era deja întuneric când Führer-ul îi concedie pe colaboratorii săi pentru a-l primi iarăși pe «Conducător»-ul României. «Dacă vreodată cealaltă tabără ar obține victoria», spusese Hitler în ultimul său discurs (la 30 septembrie 1942), mărturisind astfel că această perspectivă nu trebuia să fie considerată ca imposibilă. Ea îl preocupa, și cuvintele lui Antonescu asupra unei soluții politice au avut răsunet în mintea Führer-ului. Politica simplistă a mareșalului ce susținea că din moment ce războiul nu mai putea fi câștigat trebuia să se încerce încheierea păcii, nu era aceea a lui Hitler. «Modificați, pentru un moment, această blestemată hartă administrativă a lumii», spuse el, «și încercați să vă închipuiți un glob pe care geografi și-au dat osteneală să traseze centrele de putere ale lumii, asemenea liniilor de forță ale unui câmp magnetic. Veți observa atunci că există în lume cinci centre de concentrare a energiei: unul în Statele Unite, altul, problematic, în Marea Britanie, al treilea în centrul Europei, având ca nucleu principal Germania, apoi puterea virtuală a Uniunii Sovietice, și în cele din urmă, cea a Japoniei. Din fiecare din aceste centre emană raze-forță, care se întind în spațiul înconjurător. Conflictele se produc la intersecțiile liniilor. Acolo sare scînteia care aprinde focul. Logic, conflictul s-a ivit în spațiul în care centrele de forță sînt cele mai apropiate unele de altele: Europa. Lupta care se duce acum se poartă de către Rusia și Marea Britanie, pentru a elimina cîmpurile de forță europene, dominate de Germania, cea mai mare putere continentală. Dacă această încercare ar reuși, continentul nostru și-ar pierde pe veci forța care îl face în stare să-și asigure rolul său de prim plan, în lume. Toate popoarele din spațiul nostru ar trebui să se alăture luptei pe care o ducem noi, în voința comună de a salva Europa. Ei toți sînt tot așa de interesați ca și Germania. Numai naivii pot crede că ar fi doar o dispută între Reich și Marea Britanie pentru hegemonia pe continent. În realitate, Imperiul britanic este deja învins. Cîmpul său de forță a fost eliminat și inclus în cel al Statelor Unite. Să folosim limbajul lor: Churchill nu mai este decât Quisling-ul lui Roosevelt. În fața acestor realități obiective este zadarnic să discuți de ideologii, de filie sau fobie. Puteți să fiți elvetofili¹⁰⁶, spre exemplu, nimeni nu vă împiedică, dar la ce v-ar servi aceasta? Vă întreb cine poate să pretindă acum că vorbește în numele Europei? Franța? Ea s-a dovedit tot așa de slabă ca și Polonia. Cum vreți să edificați Europa pe o putere care n-a rezistat Germaniei mai mult de zece zile? Fapt este că, în susținerea războiului modern există un alt element care intervine. Mobilizarea tuturor resurselor aduce o creștere considerabilă a puterii. În timp de 10 ani de pace nu se realizează progrese comparabile celor obținute într-un an de

război. Radiația unui câmp de forță mărește totul într-un ritm accelerat. Niciodată Germania din 1939 n-ar fi revendicat supremația asupra spațiului pe care îl controlează acum. Forța noastră ne-ar fi părut insuficientă. Logic, veleitățile cresc proporțional cu sporirea Forței. Dacă în 1939 s-ar fi putut încă împărți globul între marile puteri, astăzi, sub efectul acestui proces de creștere, o asemenea soluție nu mai apare posibilă. Leviatanii¹⁰⁷ sînt constrînși să se nimicească. Cum vreți să delimitați astăzi competența fiecărei puteri, atunci cînd această limitare nu a fost posibilă înainte de război, într-un moment cînd fiecare dintre actualii combatanți nu reprezenta decît jumătate din forța pe care o reprezintă astăzi? Ați vorbit azi dimineață de meci nul. Astăzi este vorba de un concurs eliminativ, pentru a întrebuița terminologia voastră sportivă. Sîntem acum în semifinală. Sau vom reuși să eliminăm Statele Unite și Sovietele, sau va trebui să fim noi eliminați de dîșii, pentru a disputa împreună marea finală a competiției mondiale. Războiul a început cu scopuri limitate. Astăzi, obiectivele sale sînt nemărginite».

«Spuneați încă azi dimineață că scopul războiului Țării voastre va fi nelimitat. Scuzați-mă, este un limbaj pe care nu reușesc să-l înțeleg. În ce este el oare diferit de cel al Germaniei?» Antonescu se grăbi să-l lămurească pe Führer. Poporul român aproba războiul împotriva Rusiei Sovietice. Chiar opoziția se bucurase de realipirea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Dar, după ea, campania dincolo de aceste limite ar fi pierdut orice sens. «De ce tolerați activitatea lui Maniu?», întrebă Hitler. «El se străduiește mereu să slăbească rezistența frontului interior» – «Pîna ce România își va fi recucerit toate teritoriile care i-au fost smulse», răspunse Antonescu, «eu nu am autoritatea morală de a proceda altfel». Hitler, în fața amenințării unei noi evocări a problemei Transilvaniei, renunță, în mod înțelept. Antonescu putu să continue. Marea Britanie și Statele Unite nu au avut nicicînd nici cel mai mic gest ostil față de România. Poporul român nu se consideră deci în război decît cu Uniunea Sovietică. Mareșalul declară că era conștient de rolul preponderent al Germaniei pe continent, dar mărturisea în același timp că nu era în măsură să mobilizeze țara sa doar pentru a apăra noua ordine pe care Axa voia să o instaureze în Europa. Pentru soldatul român, lupta are un sens cît timp este dusă contra Sovietelor. Alianța cu Reich-ul își găsea justificarea majoră în faptul că numai datorită puterii germane se putea spera eliminarea pericolului rusesc. «Credeți-mă, dacă ați fi rămas în tovărășia lui Stalin», spuse Antonescu, «nu ați fi găsit decît oportuniști ori nebuni pentru a face politica voastră în România». «Totuși», replică Hitler, «chiar dumneavoastră ați aderat la pactul tripartit într-o epocă în care conflictul cu URSS încă nu era decis». «Cine vă spune că, în acel moment, nu eram și eu un oportunist?», întrebă Antonescu. Pervitina să-și fi pierdut oare efectul asupra sistemului nervos al lui Hitler? Întrebarea lui Antonescu rămase fără răspuns. Discuția încetă. Atunci cînd membrii suitei mareșalului fură introduși în încăpere pentru a asculta discursul obișnuit, vocea Führer-ului era voalată și răgușită, ca cea a unui drogat. «Wir werden die Russen schlagen dass die der...»¹⁰⁸ Am avut impresia că voia să spună: «Das der Tensel holt»¹⁰⁹ dar își reveni și termină fraza cu refrenul obișnuit: «dass die sich nie mehr erheben»¹¹⁰.

Ce diferență între masa modestă a lui Hitler și ospățul pe care ni-l oferi a doua zi Ribbentrop, la castelul său situat în apropierea Cartierului General! Dar luxul care îl înconjură pe ministrul de externe pălea înaintea fastului de parvenit prin care Reichsmarshall Göring se străduia să-și epateze vizitatorii, la Karin-Hall, aproape de Berlin, unde delfinul Reich-ului¹¹¹ își stabilise reședința. Obiectele de artă se îngrămădeau în vastele săli care formau apartamentele sale private, ca într-o sală de vânzare la licitație. Cel pe care propaganda lui Goebbels îl numea «papa Göring» pusese să se graveze pe tacîmurile de aur de la masă blazonul familiei sale. Acest blazon se vedea mai peste tot, în această locuință. Göring era mîndru de ascendența sa, care nu era vestită, dar, după propriile sale spuse, foarte veche. Cavalerul Hermann von Göring semăna în același timp cu un industriaș recent îmbogățit și cu un descendent direct al lui August cel Tare. La masă, el nu bea decît bere, dar aceasta îi era servită într-o cupă de aur.

«Germania a pierdut războiul», spuse Antonescu, ca o concluzie la vizita sa, în trenul care ne ducea pe drumul de întoarcere. «Acum trebuie să ne concentrăm eforturile ca să nu-l pierdem pe al nostru».

CAPITOLUL VII

De la Stalingrad la Roma

La 30 octombrie, comunicatul de război german anunța cucerirea orașului Nalcik de către trupele alpine române. Era primul rezultat concret al noii ofensive lansată de Hitler în Caucaz, dar totodată și ultimul succes înregistrat în 1942 de armatele coalizate. A-l atribui exclusiv unităților române, așa cum o făcea comunicatul OKW, era inexact. În realitate, două regimente de vânători de munte români constituiseră centrul de gravitate al atacului. Dar ele fuseseră puternic sprijinite de artilerie și trupele speciale germane. A minimaliza contribuția Germaniei nu intra în obiceiurile comandamentului Wehrmacht-ului. Dar Hitler voia, în urma rezervelor formulate de Antonescu asupra sensului participării române în război, să afirme încă o dată, în fața lumii legăturile solide care ne uneau cu soarta Germaniei. Înaintea ultimei vizite a mareșalului la Cartierul General, germanii folosiseră tot felul de formule de camuflaj pentru a nu aduce la cunoștința opiniei publice din Reich contribuția armatei române la lupte. Atunci când întrebunțau în comunicatele lor formula «trupele aliate» era vorba întotdeauna de români. Statul nostru major protestase adesea cu privire la acest subiect. Nici tactica opusă nu avea un efect mai bun la București, într-un moment când coarda era întinsă peste măsură. Timoșenko ataca mereu între Volga și Don. Cele 720.000 tone scufundate de submarine, în octombrie, lăsau Bucureștiul indiferent. Când Rommel își începu retragerea sub presiunea Armatei a opta engleze și când, după câteva zile, americanii debarcă în Africa de Nord, România era în sărbătoare. În afara Rusiei și Reich-ului, o a treia putere se apropia de Europa. Bucuria nu era tulburată decât de teama ca germanii, față de pericolul care se manifesta în Mediterana, să nu-și mai retragă din trupele de la răsărit, în loc să întărească acest front alăt de amenințat.

La Stalingrad, ploaia cădea fără încetare de două luni, reducând mult activitatea aeriană, singurul domeniu în care atacatorii aveau un avantaj față de cei asediați. Rușii aruncau neconținut noi trupe în acțiune. Abia era distrus un contingent de apărători, că un altul, proaspăt, relua pozițiile. Plecați de pe linia Harkov – Taganrog și luptând de patru luni, germanii și românii erau deja istoviți. Ei se găseau înaintea unei mase de oameni care se reînnoia mereu, având în favoarea sa superioritatea blindatelor și artileriei și bucurându-se de puncte de sprijin fortificate pregătite dinainte, cu toată arta de camuflaj

sovietică. Fiecare pas înainte era un risc în plus. Grupurile de case, odată împresurate, săreau în aer, îngropînd laolaltă atacanți și apărători care trăgeau încă de la etajele superioare. Apoi, blindatele sovietice curăeau locul, transformat în ruine. Nu mai era posibil să te retragi în *no man's land*-ul din spate. Urmărirea forțelor dușmane ar fi transformat în derută retragerea trupelor, care erau încă și mai dezavantajate, datorită inferiorității lor, pe un teren descoperit, decît în oraș. Asemenea unui om care încearcă să găurească un zid imens ce amenință să se prăbușească peste el, soldații luptau cu furie și disperare. «Epuizați adversarul», ordonase Stalin. Efortul supraomnesc pe care comandamentul îl ceruse trupelor noastre a făcut din acest ordin un fapt împlinit. Prinsă în capcana spațiului, armata se încăpățîna să evite inevitabilul. Lumea se umplea de admirație față de eroicii apărători ai Stalingradului, dar Walkyriile¹¹² își aleseseră desigur eroii lor din rîndurile decimate ale teutonilor și țărănilor de pe Dunăre. Răbdarea, rezistența și curajul lor au fost, cu adevărat, supraomenești.

La 18 noiembrie, Antonescu trimise ultimul său mesaj de nelinște lui Hitler. El presimțea catastrofa iminentă. Rușii declanșară atacul lor din această etapă a calmucilor, pe care Hitler o socotea inaptă să constituie baza unei acțiuni ofensive. Ei triumfară repede asupra slabelor noastre divizii. Pe Don, pe Doneț, într-un haos de nedescris, comandamentul nu mai reușea să stabilească unde erau liniile aliate și unde acelea ale inamicului. Armatele română și germană se descurajau. Nu mai era vorba de o breșă. Întregul front se pulverizase. Rușii ar fi putut să înainteze atunci, fără a se lovi de o apărare organizată, pînă în inima Ucrainei și de această dată, ei nu mai erau în imposibilitate de a o face, ca în decembrie 1941, cînd frontul german se prăbușise pentru prima dată. Armata Roșie era acum mai puternică decît la începutul războiului. Tancurile americane, care își făceau apariția pe cîmpul de luptă, le dădeau posibilitatea să străpungă liniile inamice. Rușii nu înțeleseseră de îndată amploarea dezastrului german și se mulțumiră să urmărească obiectivele limitate pe care și le propuseseră de la început. Atacul lui Timoșenko înainta ca o avalanșă între Volga și Don, apoi, depășind marele cot al acest ultim fluviu, se îndrepta hotărît spre Rostov. Primul obiectiv, de a încercui armatele de la Stalingrad, fusese deja atins încă înainte de 1 decembrie. Mai mult de treizeci de divizii germane și române nu mai puteau fi aprovizionate decît pe calea aerului. În mod evident rușii, înaintînd spre Marea de Azov, voiau să pună într-o situație identică armata aliată care înaintase în Caucaz. Dacă Timoșenko s-ar fi îndreptat hotărît spre vest, el nu ar fi întîlnit nici o rezistență serioasă, dar, la acea dată statul major rus suferea încă de influența prestigiului OKW. Toate ofensivele sovietice aveau obiective limitate. Ele păreau să urmărească mai curînd scopul de a îndepărta pe adversari pînă în ziua intervenției anglo – saxonilor în conflict. Înaltul comandament al Armatei Roșii nu se credea în stare să învingă Wehrmacht-ul. Cît despre germani și aliații lor, aceștia nu mai aveau altă preocupare decît să-și deschidă un drum spre vest. Retragera se făcea într-o dezordine completă, cel mai adesea în grupuri mici și numai rareori în unități întregi, fără vreun plan și fără comunicare cu statul major. De obicei, soldatul nu știa dacă drumul era deja

lăsat de inamic sau dacă mai era încă liber. Centrul de adunare al celor ce fugeau era Harkov. Oamenii noștri ajungeau acolo în grupe mici. Ei traversaseră un spațiu de peste cinci sute de kilometri, prin liniile rusești și printre viesparele de partizani. Aceste rămășițe ale armatei care începuse ofensiva la 2 iulie se înghesuiau în gară. Trenurile cu direcția spre vest erau luate cu asalt de soldații care, timp de o lună, răstăciseră fără ordine și fără comandanți. Numai datorită hazardului și nu unor mișcări prescrise de un comandament, ajunseseră pînă aici. Disciplina, ierarhia nu mai contau. Ei hotărîră, de capul lor, să se înapoieze în patrie. Primii care au reușit să-și repună trupele sub control au fost germanii. Cu talentul lor de organizare, ei se ocupară de refacerea unităților, vârsîndu-i pe cei scăpați din diviziile nimicite la cele care mai păstrau intactă o parte a efectivelor lor. Pentru români, aceeași operațiune ar fi fost imposibilă. Cea mai mare parte a statelor majore a marilor unități căzuse în captivitate. Practic, corpul nostru expediționar nu mai exista. Deruta era totală. Germanii vrură să restabilească ei înșiși ordinea în rîndurile aliaților. Wehrmacht-ul primi ordin să deschidă focul asupra românilor și italienilor care încercau să ia cu asalt trenurile ce plecau din Harkov și din alte centre ale Ucrainei, spre vest. Dar a transforma o trupă în dezordine completă în unități combatante era o imposibilitate. Îngelînd vigilența germanilor, soldații noștri, în strînsă colaborare cu italienii, părăseau centrele de regroupare pentru a pleca pe jos, dacă nu reușeau să găsească mijloace de transport. Reacția germană fu brutală. Considerîndu-i pe fugari ca dezertori, ei îi împușcau pe toți cei izolați care rătăceau pe drumurile Ucrainei. Pentru soldații români, războiul era pierdut. Trebuiau să se înapoieze în România, era singurul mijloc de a nu cădea prizonieri în mîinile rușilor. Cei care veneau de pe front știau că între Armata Roșie și teritoriul nostru nu exista nici o protecție, în afara imensității.

Armatele din Stalingrad mai rezistau încă. Avioanele care aterizau pe aeroportul improvizat din mijlocul orașului erau singurul mijloc de comu-nicare cu țara. Acest «pod aerian» funcționa de mai bine de o lună și jumătate. Generalul Tătăranu, comandantul șef al unităților române, adresa prin fiecare curier adio lui Mihai Antonescu. El scria frumoase epistole senti-mentale. Președintele Consiliului îi scrisese că ar fi mulțumit să îl revadă. Fără să aștepte altă încurajare, generalul urcă în primul avion și ajunsese la București în a doua jumătate a lunii ianuarie. Mareșalul era consternat. El îi ordonă să revină imediat. «Vei pleca înapoi chiar astăzi, la Stalingrad», spuse el fără să-l privească pe Tătăranu. Acesta încercă să dea explicații: «Este preferabilă o ființă vie între morți, decît un mort între cei vii», răspunse Antonescu, tăindu-i vorba. Într-un acces de furie, arătînd ușa generalului, îi strigă: «Aveți de ales între plutonul de execuție, care îi așteaptă pe toți dezertorii, și datoria de a relua comanda la Stalingrad». A doua zi, în zori, Tătăranu luă loc într-un bombardier german care decola din București pentru Stalingrad. Avionul trebui să aterizeze la Odessa din cauza unui atac de apoplexie al generalului. El fu internat într-un spital militar din Transnistria. Starea sa nu se mai amelioră niciodată. O jumătate a corpului îi rămăsese paralizată; într-adevăr, era un mort între cei vii. Cîteva zile mai lîrziu, armatele din Stalingrad, încercuite de mai mult de două luni, la o distanță de peste cinci sute de kilometri de soldații cei mai apropiați, capitulau.

Camaraderia între Wehrmacht și armatele celorlalte națiuni era îngropată sub ruinele ofensivei eșuate. Dar mai interveni și un alt fapt, care contribui la sporirea tensiunii crescînde între Berlin și București. Acesta a fost mesajul pe care regele Mihai îl adresează poporului său pentru Anul Nou. Mihai Antonescu, cel cărui mareșalul curții îi prezentase acest text, preocupat de raportul dezastruos asupra situației trupelor înaintate din Caucaz, pe care nici o cale terestră nu le mai lega de spatele frontului, de asasinatul lui Darlan¹¹³, de înfrîngerea lui Rommel, nu dădu o atenție specială cuvintelor pe care suveranul dorea să le pronunțe la 1 ianuarie, la miezul nopții. Cu generozitate, regele României propunea pacea întregii lumi, cu condiția ca inamicii să renunțe să continue un război pe care poporul român îl dezaproba. Berlinul analiză mai amănunțit decît Mihai Antonescu ce conținea acest discurs. Urmă protestul violent al lui Killinger, care invoca toate dovezile de loialitate pe care Führer-ul le dăduse lui Antonescu, începînd cu ajutorul acordat împotriva legionarilor, filiala ideologică a nazismului în România, pe care a abandonat-o pentru a rămîne credincios cuvîntului dat lui Antonescu la 23 noiembrie 1940 de a clădi raporturile dintre cele două țări pe încrederea care trebuia să domnească între cei doi șefi și care amintea că România n-ar fi putut să elibereze provinciile din răsărit, fără sprijinul Reich-ului. El termină printr-o frază menită să facă o mare impresie, dar care produse efectul contrar: «Credința jurată între doi soldați nu poate fi uitată de îndată ce apar primele dificultăți. Hitler nu este omul pe care să-l poți arunca, după ce ai profitat de el». Antonescu se simți ofensat. El regreta greșeala comisă de rege dar, odată faptul împlinit, ce mai putea face? Killinger ceru, în numele lui Hitler, ca Majestatea Sa să se dezavueze în mod public, explicînd că citise în fața microfonului un text pregătît de mareșalul curții, care nu ar fi corespuns adevăratelor sale idei. Anturajul său ar fi profitat de buna sa credință».

«Spuneți-i lui Hitler că se înșală asupra omului», răspunse Antonescu. Eu nu sînt generalul Nedici¹¹⁴. Vinovatul, care este fără îndoială baronul Sîrcea, va fi pedepsit, dar eu nu mă pot preta la mascarada pe care mi-o propuneți». Fără să-și dea seama de gafa sa, Killinger insistă. În loc să se sprijine pe caracterul autoritar al lui Antonescu și să insinueze că regele îi submina autoritatea, el dădu incidentului aspectul unui conflict Hitler – Antonescu. O luase pe un drum greșit și fu respins politicos, cu un refuz categoric. Baronul Sîrcea fu chemat de urgență la președenția Consiliului și copleșit de reproșuri. De bună credință, el se disculpă, amintind că supusese mai întîi textul încredințat cenzurii lui Mihai Antonescu. «Dați dovadă de spirit sportiv, Domnule Vicepreședinte», insistă mareșalul curții, «Dumneavoastră sînteți cel care ați revăzut discursul Majestății Sale». Mihai Antonescu nu era dispus să ia asupra sa răspunderea. «Domnule, spuse el, vă interzic să mă tratați drept sportiv, eu sînt profesor universitar...».

În cele din urmă, mareșalul Antonescu ceru regelui să se despartă de Sîrcea. Suveranul refuză. «Conducătorul» insistă și ordonă mobilizarea baronului, care era la vîrsta cînd putea fi chemat în cadrele armatei, într-o unitate aflată pe front. Dar regele trecu peste toate și îl menținu pe Sîrcea în serviciul palatului. Acest incident puse capăt definitiv înțelegerii între suveran

și «Conducător». Prima neînțelegere se produsese între ei în timpul verii 1942. La fiecare vizită pe care regele și regina mamă o făceau lui Antonescu, duminica, la Predeal¹¹⁵ unde «Conducătorul» își petrecea week-end-urile, regele și mai ales regina Elena insistaseră în zadar să-l convingă pe dictator să permită regelui să viziteze frontul. Familia regală considera ca simple pretexte motivele pentru care mareșalul respingea această sugestie. Antonescu le afirma că trebuia să fie ținută departe Coroana, pentru a nu fi compromisă, dacă ar fi eșuat aventura războinică a cărei responsabilitate și-o asumase în întregime. Regele considera acest refuz ca o dovadă a faptului că Antonescu voia să-și păstreze doar pentru dînsul lauriu victoriei.

Incidentelor care se produsese pe front și celui provocat de mesajul regal i se mai adăuga și grava criză în relațiile comerciale ale Bucureștiului cu Berlinul. Situația era de așa natură încît serviciile ambasadei germane din București se considerau îndreptățite să îl numească războiul economic germano – român. Germania era în mare întârziere cu livrările. Contul creditor al României se ridica la treizeci de miliarde de lei, iar Banca Națională refuza orice nou credit pentru exporturile spre Reich. De două luni, nici un bob de cereale nu mai trecuse frontiera română spre Germania. De și mai mult timp încă, delegația condusă de celebrul Clodius negocia la București fără a ajunge la nici un rezultat. Tehnic vorbind, nu exista nici o soluție. Românii cereau, înainte de a se angaja în discuția unui nou acord, plata restanțelor. Germanii voiau să se înțeleagă mai întâi și să livreze pe urmă. Pentru a ne forța mîna, ei amenințau să nu mai permită tranzitul mărfurilor române spre Elveția și Suedia, surse de devaluație forte pentru Banca Națională.

Pe de altă parte, Horia Sima, șeful mișcării legionare, refugiat în Germania, unde fusese pînă atunci – pentru a face pe plac lui Antonescu – internat cu acoliții săi într-un lagăr de concentrare, fu repus în libertate și semnalat de serviciile române de informații, în Italia. Germanii, care erau organizatorii acestei călătorii, printr-o indiscreție voită, o aduseseră la cunoștința agenților noștri. Prin asta ei voiau ca guvernul de la București să simtă că mai dispuneau de încă o rezervă, pentru cazul în care nu ar manifesta un spirit de conciliere satisfăcător. Încă o dată, metoda se dovedi greșită. Antonescu îl chemă pe Killinger pentru a-i comunica faptul că îi considera manevra ca un șantaj odios, care îl obliga să pună la îndoială loialitatea lui Hitler. «Se pare că Berlinul se înșală iarăși, în ce mă privește», spuse el. «Chiar dacă nu aș avea dreptate în dificultățile noastre reciproce actuale, din principiu eu nu aș ceda niciodată unor asemenea metode».

A doua zi dimineață am fost trezit la ora șapte dimineața de un telefon de la ambasada germană. Killinger, foarte agitat, îmi cerea o întrevvedere cu mareșalul la prima oră, trebuind să-i comunice un mesaj urgent al Führer-ului. La ora zece, îl introduceam în biroul «Conducătorului». Afacerea Horia Sima fu explicată ca o sîngăcie a anumitor servicii ale lui Himmler care își permisese această inițiativă, fără a cere părerea lui Hitler. Pentru a evita în viitor orice neînțelegere, pe această temă, între București și Berlin, serviciile speciale ale Gestapo-ului ar fi fost însărcinate să comită un act definitiv. Ca urmare a intervenției lor, nu s-ar mai fi auzit vorbindu-se niciodată de șeful

mişcării legionare. Killinger însoțea aceste cuvinte cu gesturi elocvente. Mîna sa dreaptă părea să-l decapiteze pe Horia Sima. Iar, în plus, Hitler, dornic să pună capăt tensiunii care se infiltrase în ultima vreme în raporturile dintre cele două capitale, îl invita pe Antonescu la o nouă întrevvedere la cartierul său general.

Antonescu primi, cu condiția ca Clodius și șeful delegației economice române să fie prezenți la aceste întrevvederi. Ei ar fi putut astfel să găsească pe loc un aranjament comercial, care să satisfacă punctele de vedere român și german.

«Cît este de greu de lucrat cu mareșalul», îmi spuse Killinger ieșind, «și cînd mă gîndesc că pînă la urmă se va face din mine țapul ispășitor pentru toate greutățile». Germanii își dădeau seama, în cele din urmă, că făcuseră o proastă alegere, sprijinindu-l pe Antonescu? Desigur că ei regretau toată politica pe care o urmaseră față de România. Această colaborare model pe care au vrut-o pentru a da o dezmințire afirmațiilor conform cărora Reich-ul ar fi incapabil să respecte drepturile unui aliat mai mic, nu le aducea nici o mulțumire. Piața românească era plină de mărfuri industriale germane și chiar mai bine asortată, poate, decît înainte de război. România reușise în această perioadă să-și sporească posibilitățile sale industriale, să-și modernizeze echipamentul agricol și chiar să construiască mai multe linii ferate decît între cele două războaie. Utilajul întreprinderilor petroliere fusese reînnoit recent. Toate aceste realizări rămîneau un secret al serviciilor economice ale țării. Opinia publică, pe care germanii voiau cu orice preț să o îndepărteze de germanofobia sa cronică, nu se lăsa de loc impresionată de limbajul cifrelor. Mai atentă la manifestările de revoltă pe care von Killinger le lăsa să apară în discursurile ținute în fața compatrioților săi și pe care presa minorității germane din România le reproducea, ea se grăbea să extragă de aici dovezi imixtiunii Reich-ului în afacerile române și să-și manifeste nemulțumirea. Acolo unde germanii se străduiau să folosească mînușa de catifea, nu se mai vorbea decît de cizma prusacă. Misiunile străine și corespondenții de presă se făceau ecoul acestei stări de lucruri și umpleau lumea de informații asupra oprimării pe care Reich-ul o exercita asupra satelitului său. Descurajat, Killinger mărturisi: «Am eșuat în tentativa de a ne face iubiți. Ar fi trebuit să ne impunem prin teamă, ca în alte părți».

Pentru aceasta, era prea tîrziu. Germania mai dispunea încă de o putere suficientă pentru a-l cuminți pe Antonescu, dar în urma unei acțiuni brutale contra României ar fi pierdut speranța de a-i menține soldații pe frontul de răsărit. În fond, armata noastră, luptînd împotriva Rusiei, ne apăra simultan contra Germaniei. Antonescu exploata situația pînă la capăt. «Eu nu pot să mai aprovizionez trupele germane staționate în România», îi spuse el lui Hitler. «Dar ele asigură apărarea aeriană a regiunii voastre petroliere și a capitalei voastre», răspunse Führer-ul. «Sînteți mai interesați decît noi de producția petrolieră», răspunse, la rîndul său, Antonescu. «Dar trupele române de pe frontul de răsărit sînt în întregime în sarcina serviciilor noastre de aprovizionare», remarcă Hitler. «Sînt dispus să le retrag», făcu sec Antonescu. Hitler, în fața acestui șantaj, cedă fără să se apere. «Vă ajung trei vagoane cu

aur pentru a acoperi activul românesc în contul schimburilor comerciale și a constitui un avans asupra cheltuielilor ce le veți avea cu cele patru divizii germane care se găsesc pe teritoriul vostru?», întrebă el. Mareșalul schimbă o privire cu Mihai Antonescu, care îl însoțea în această vizită. Colaboratorul său aprobă cu capul. «De acord», răspunse mareșalul. «Asifel», răspunse Hitler cu amărăciune, «eu plătesc în aur dreptul de a apăra România». «Poporul român a plătit cu sângele său onoarea de a colabora cu Axa», răspunse Antonescu.

Führer-ul nu părea deloc mulțumit de întorsătura pe care o lua convorbirea. Acest dialog – care a devenit vestit în cercurile inițiatilor din București – îl indispucea în mod evident. Pentru a regăsi tonul de încredere, făcu să alunece discuția pe un alt teren, și anume acela al războiului contra Rusiei. În pofida unor sugestii pe care i le făceau colaboratorii săi, el promise să considere frontul de răsărit ca principalul câmp de luptă și să facă toate eforturile pentru a depăși criza care apăruse la sfârșitul lunii noiembrie 1942. Necazurile care vor mai fi înregistrate timp de câteva săptămîni vor lua sfârșit, în mod cert, la finele lunii martie. Atunci, Wehrmacht-ul va dovedi că nu-i era cu nimic diminuată capacitatea sa ofensivă.

«Știi ce s-a petrecut la OKW?», mă întrebă Killinger, înapoiat la București. Vorbea oare de acordul economic? Nu. Dorea să-mi povestească o anecdotă care făcuse ocolul capitalei române. Hitler i-ar fi reproșat lui Antonescu indisciplinarea soldaților români, cauză a înfrîngerii de la Stalingrad. Mareșalul, încăpățînat ca întotdeauna, ar fi respins afirmația Führer-ului, pretinzînd că soldatul român era tot așa de disciplinat ca și cel german. «O să vă dovedesc contrariul», spuse Hitler, cerînd să fie chemat un soldat german, căruia îi adresă cuvintele următoare: «Îl ai în fața ta pe Mareșalul Antonescu, cel mai bun aliat al Reich-ului. Ia un scaun și mutilează-l». Imediat, soldatul german se pregăti să asculte ordinul. Hitler îl opri la timp. «Demonstrația nu este concludentă», ar fi răspuns Antonescu. «Unul dintre soldații mei ar acționa la fel». Pentru a dovedi ceea ce susținea, fu introdus un soldat român. «Iată-l pe Adolf Hitler, marele nostru aliat», i-ar fi spus mareșalul, «ia un scaun și mutilează-l». Soldatul puse mîna pe scaunul cel mai apropiat, apoi întorcîndu-se spre «Conducător», îl întrebă: «Domnule mareșal, este oare momentul?». «Versiunea dumneavoastră asupra întrevederii nu este cea bună», îi replicai lui von Killinger și îi povestii, pentru a mă revanșa, o anecdotă bucureșteană. Conform acesteia, Hitler i-ar fi cerut lui Antonescu treizeci de noi divizii pentru frontul de răsărit. La protestele «Conducătorului», el ar fi scos un dosar pregătit de serviciile sale. «Dacă îmi dați cele treizeci de divizii», ar fi continuat Hitler, «la rîndul meu vă dau Aradul, Brașovul, Sibiu și Timișoara». «Dar acestea sînt în România», protestă Antonescu. «Verdammt noch einmal»¹¹⁶. Imbecilii mi-au dat hîrțiile pe care ordonasem să le pregătească pentru regentul Horthy».

Trecuseră de abia treisprezece luni de cînd Antonescu, evaluînd situația, constatase subordonarea oamenilor politici față de militari, prin intervenția tuturor marilor puteri în conflict și deja factorul politic încerca să-și reia prerogativele. Totul pleda pentru o reconsiderare a situației. Tabloul militar care se prezenta în fața lui Antonescu nu era numai decît deprimant.

Singurul dușman, considerat ca atare de poporul român, Rusia Sovietică, produsese într-adevăr pierderi grele în oameni și în teritorii coaliției germano – române, dar nu știuse să exploateze succesul său pînă la capăt. Conform promisiunilor lui Hitler, criza părea depășită. Ofensiva germană din martie pe frontul de sud fu încununată de principalul său succes, recucerirea Harkovului, părăsit fără luptă, cu o lună înainte; ea asigura o linie care urma, de la Taganrog la Harkov, aproape același teren ca cel al ofensivei din vara 1942. În plus, capul de pod pe Kuban, în Caucaz, părea destul de solid. Cît timp Crimeea, cu poziția sa centrală și porturile sale, rămînea în mîinile coalițiilor, aprovizionarea trupelor din Caucaz, pe Marea Neagră, era asigurată. Diviziile de vînători de munte români, pentru care la Crăciun existau temeri că vor avea soarta unităților încercuite la Stalingrad, nu erau deocamdată expuse unui pericol imediat. Terenul accidentat le ușura apărarea, în timp ce aviația și flota rusești nu puteau amenința serios traficul între peninsula Kerci și cea de la Taman. Marea de Azov, cu toată năvala armatei ruse, care îi atinsese coastele în regiunea Rostov, rămînea încă un lac interior german.

Dar, dacă în ce privește traseul frontului se putea încheia un bilanț favorabil, punctul critic era calitatea apărătorilor. Cifrele de pierderi – morți, răniți, prizonieri, nerecuperabili – doar pentru România se apropiau de trei sute de mii. Mobilizarea de noi contingente, pentru a se umple vidul astfel creat, se lovea de mari greutăți. Și chiar dacă, epuizînd toate resursele noastre umane, puteam spera să înlocuim numeric pierderile, din punctul de vedere al calității, noile trupe erau cu mult inferioare celor pe care le înghițise ofensiva sovietică. Era, în primul rînd, cazul ofițerilor activi. La germani, situația era încă și mai rea. Scăderea calității, constatată deja în 1942, se accentua în 1943. Waffen SS aveau tendința de a monopoliza din motive de prestigiu, toate elementele dinamice. Wehrmacht-ul se transforma, treptat, într-un fel de miliție de rangul doi. Cît despre baza materială, discriminarea era și mai izbitoare. Doar diviziile SS erau dotate cu arme noi. Celelalte unități trebuiau să se mulțumească cu vechea fierărie, fără îndoială glorioasă, dar mai puțin eficace. «Tiger»¹¹⁷ era încă unul din cele mai puternice tancuri fabricate pe vechiul continent, dar tancurile americane care își făceau apariția pe front, în număr mereu crescînd, erau în măsură să le țină piept.

Pentru Armata Roșie, situația era alta. Calitatea combatanților săi se îmbunătățea mereu. Ea își mai păstra, fără îndoială, o inferioritate evidentă față de adversari, dar acest dezavantaj era compensat numeric. Necunoscuta ecuației erau rezervele umane sovietice. Faptul că nu existau decît informații vagi cu privire la masele pe care rușii ar fi fost în stare să le arunce în luptă, făcea să apese nesiguranța asupra soartei frontu lui de răsărit. Atunci cînd rușii reușeau să depășească proporția de patru la una situația devenea periculoasă. La șase contra unu, liniile germane erau străpunse. Posibilitatea de a deplasa rapid trupe de la o aripă la alta, pentru a le arunca asupra vîrfului ofensivei, era dată de marele număr de camioane pe care Statele Unite le puseseră la dispoziția Înalțului Comandament sovietic. Astfel, Armata Roșie avea avantajul inițiativei și-și constrîngea adversarul să se mențină într-o

expectativă prudentă. Constituirea unei rezerve strategice pentru a contraataca pe porțiunile frontului unde rușii își concentrau masele lor de oameni devenea un imperativ imediat, pentru a evita o nouă străpungere a frontului, similară celei de la Stalingrad. Dar Reich-ul, singurul care era în măsură să furnizeze efectivele, fiind prea preocupat de nenorocirile suferite de armatele lui Rommel și Armin în Africa de Nord, devenea de o zgîrcenie neliniștitoare, față de cererile constante ale frontului de răsărit. Logic, OKW-ul ar fi trebuit să se decidă pentru o linie mai scurtă, deci mai ușor de apărat. Antonescu îi propusese lui Hitler o linie care să înceapă de la Narev și lacul Peipus la nord, să treacă, în centru, prin Berezina și regiunea Pripet și să coboare, apoi, pe Doneț pînă la Kiev, pentru a ajunge mai spre sud, pe Bug, pînă la Nicolaev. Antonescu se angaja să furnizeze rezerva strategică pentru porțiunea frontului care apăra România. În caz contrar, ar fi trebuit să se plătească prețul unei noi ofensive, deplasînd în Rusia efectivele necesare. Doar această ultimă ipoteză ar fi dat un sens menținerii trupelor în Crimeea și Kuban. Hitler mărturisî că, pentru anul 1943, nu era prevăzut nici un atac de mare întindere pe frontul rusec. Inițiativa nu trebuia să fie reluată decît în vara anului 1944, atunci cînd Wehrmacht-ul ar fi avut la dispoziția sa mijloace mai puternice chiar decît în 1941. El insistă totuși să se păstreze capul de pod în Kuban, pentru a apăra Crimeea și frontul german între Taganrog și Cherson și mai ales pentru a-i menține pe ruși în incertitudine asupra intențiilor viitoare ale armatelor coalizate. Părăsirea acestor poziții înaintate ar fi echivalat cu mărturisirea că Axa s-ar fi resemnat să adopte o tactică pur defensivă. «Național – socialiștii sînt oameni periculoși, domnule mareșal», spuse Hitler, «ei sînt în stare să găsească mijlocul de a ieși din situațiile cele mai critice, în stare să înspăimînte lumea.» Cu toate noile aluzii la armele secrete, Antonescu se temea ca spaima să nu fie în afara domeniului militar.

Pregătirea sa tradiționalistă îl făcea sceptic față de profețiile acestui strateg improvizat, pe care îl considera incapabil să calculeze corect timpul necesar unei divizii pentru a se deplasa dintr-un loc în altul. Profeția lui Hitler cu privire la reamplasarea armatei terestre de către omul de știință, care ar conduce războiul din caverna modernă, adăpostul, i se părea o tardivă și neliniștitoare convertire a Statului Major german la teoriile lui Douhet, în momentul în care supremația aeriană fusese pierdută de Reich, în favoarea Statelor Unite.

Concepția politică a lui Clausewitz asupra războiului și moștenirea lui von Schlieffen îi păreau lui Antonescu singurele teorii susceptibile a furniza Germaniei o atitudine strategică acceptabilă. Pentru el, totalitarismul național – socialist nu era o doctrină politică. Ca militar, el considera statele totalitare asemenea unor birouri de recrutare. Serviciul militar obligatoriu, căruia i se adăugase, în concepția modernă, mobilizarea industrială și intelectuală transformau statul, după părerea mareșalului, într-un imens stat major. În acest stat, partidul unic avea rolul de a pregăti poporul pentru luptă. În momentul în care conflictul începuse, rolul organismului politic trebuia să înceteze, în favoarea comandamentului militar. Un război ideologic i se părea un salt în abisul anarhiei.

Germania, vulnerabilă pe două fronturi, nu putuse fi păstrată de Europa ca un scut al continentului împotriva amenințării slave, prin faptul că hotărîrea din 1918 se luase pe Rin. Și de această dată aliații – Antonescu nu avea nici o îndoială în această privință – vor manevra în același fel. Sovietele își vor încheia repede rolul și vor fi abandonate unui nou Brest-Litovsk¹¹⁸, așa cum se întîmplase cu Rusia țaristă. «Trebuie să fii miop pentru a crede într-o debarcare», spunea el. Mareșalul era convins că aliații nu vor întreprinde o asemenea acțiune, decît în două ipoteze: o pace separată între sovietici și germani sau prăbușirea definitivă a frontului sovietic. Dacă o asemenea debarcare s-ar fi produs, ca trebuia, după Antonescu, să aibă loc în Balcani, pentru a lovi în același timp URSS-ul și Reich-ul. «Ridicînd un baraj împotriva imperialismului rusesc», spunea el, «noi servim în fond, interesele englezilor și americanilor». Oare propria dorință îl făcea să gîndească astfel? Punctul său de vedere nu primise decît confirmări indirecte. Membrii guvernului grec în exil îi transmiteau asemenea mesaje, pretinzînd că ele exprimau părerile intime ale oamenilor politici de la Londra. Ismet İnönü se străduia de fiecare dată să-l convingă pe ambasadorul României în Turcia despre necesitatea de a se continua lupta contra Sovietelor. «Anglo – Saxonii, formal în război cu noi, nu pot să ne dezvăluie mai deschis gîndurile lor», spunea Antonescu, drept comentariu la toate aceste mesaje. «Este imposibil ca ei să nu fi înțeles că nimicind Germania, ar rupe singurul baraj capabil să oprească avalanșa slavo – comunistă asupra Europei. Eu rămîn deci pe poziția mea din decembrie 1941, aliatul Reich-ului contra Rusiei, neutru între Germania și Marea Britanie și aliat al Statelor Unite contra Japoniei», conchidea el.

Comentînd în fața lui Mihai Antonescu comunicatul întrevederii Roosevelt – Churchill de la Casablanca, von Ribbentrop lăsase să-i scape, învăluită într-o frază obișnuită de propagandă, convingerea că Rusia sovietică era mai realistă și mai suplă, în materie de politică externă, decît aliații occidentali și că ea și-ar fi păstrat libertatea manevrelor politice, refuzînd să se asocieze la formula capitulării necondiționate. În fond, poate Ribbentrop încercase doar să demonstreze interlocutorului său că exista o fisură între aliați. Dar, la o lună după Casablanca, erai obligat să constăți că Stalin nu se grăbise deloc să adere la hotărîrile pe care oamenii de stat anglo – saxoni le luaseră. Mihai Antonescu se crezu atunci îndreptățit să conchidă că existau negocieri secrete între ruși și germani. Cucerirea Harkovului la 13 martie, coincidea ciudat cu evacuarea orașului Viasma, de către Wehrmacht. Dacă, asupra evenimentelor care se petreceau pe frontul moscovit, nu existau alte mijloace de informare decît comunicatele Berlinului sau Kremlinului, în schimb, asupra Ucrainei existau informații directe, prin prezența unităților române în prima linie de luptă. Rezistența sovietică, înversuna a la începutul contraofensivei germane, slăbise treptat și, contrar obiceiului său, Armata Roșie părăsi Harkovul, fără a mai da lupte în oraș. Acesta a fost singurul fapt de arme demn de a fi semnalat mai înaintea acalmiei care se instalează pe întreg frontul.

Activitatea generalului Oshima, ambasadorul Japoniei la Berlin, care fusese primit de mai multe ori de Hitler în ultimele săptămîni și aproape zilnic de von Ribbentrop, începea să devină suspectă. În același timp, doamna

Kollontai¹¹⁹, după relatările informatorilor noștri, avea numeroase convorbiri cu Soto, trimisul Mikado-ului la Stockholm. Dacă din analiza situației militare pe frontul de răsărit nu rezulta nimic special, tabloul politic ce începea să se contureze putea să aducă noi fapte de o valoare incalculabilă. Germania – și Hitler părea să o știe – nu mai putea câștiga războiul. Führer-ul își manifesta intenția de a hărțui inamicul, pînă ce acesta se va resemna să renunțe la război, care era prea costisitor, și să încheie pacea cu Reich-ul, pentru a pune capăt unui conflict pe care armele nu îl puteau rezolva. Dacă era adevărat, așa cum gîndea Antonescu, că doar necesitatea îi reunise pe ruși și anglo – saxoni în aceeași tabără, din momentul cînd Germania nu mai putea fi considerată – de Londra și Washington – ca o forță în stare să atace, politica de la Foreign Office¹²⁰ și State Department¹²¹ trebuia să se schimbe, obligatoriu. Programul pe care și-l propusese Hitler, atacînd pe frontul de răsărit, era de a-i elimina mai întîi pe ruși, apoi de a se întoarce spre Occident: el cîștuase. Care erau noile obiective ale Reich-ului?

Statele Unite, URSS și Axa erau cele trei forțe care păstrau capacitatea politică de a hotărî asupra conflictului. Germania, dacă nu mai putea smulge victoria în profitul său, contribuia la înclinarea balanței într-o parte sau în alta. Virtual învins, Hitler rămînea arbitru între Rusia și anglo – saxoni.

Singură, România nu mai putea spera să influențeze alegerea cancelarului între URSS și Occident. Democrațiile îi respingeau pe naziști, prin formula capitulării fără condiții. Oare Kremlinul va reînnoi acordul Molotov – Ribbentrop din august 1939?

Trebuia găsit un mijloc pentru a-i face pe «Cei Mari» să-și reconsidere atitudinea lor rigidă. Deja, la începutul verii 1941, cînd Mihai Antonescu fusese chemat să ia parte la conducerea Ministerului de Externe, suplinind, ca interimar, pe titularul departamentului, el se preocupase de crearea unui front al micilor state europene. Mai întîi, a dorit să reînvie Mica Înțelegere, înlocuind Iugoslavia cu Croația, iar Cehoslovacia prin Slovacia singură. Dar planurile sale mergeau mai departe. El se gîndea la Spania, la Portugalia, la Elveția, la Suedia care, reunite sub conducerea Sfîntului Scaun, ar fi putut influența politica în Europa. Inițiativa rămase fără ecou. Singurul efect a fost demisia secretarului general al Ministerului de Externe, hotărît să nu sprijine, ca tehnician, proiecte pe care le socotea himerice. Mihai Antonescu era specialist în inițiative de acest gen. În timpul verii 1941 el se preocupase de raporturile franco – germane. Situația creată între cele două mari popoare ale Europei i se părea de netolerat. Vichy și Berlin au fost literalmente bombardate de mesaje și ofertele sale de mediere, pe care Wilhelmstrasse¹²² prefera să le ignore în întregime, în timp ce mareșalul Pétain le îndepărta politicos. «Foarte impresionat de interesul pe care ni-l poartă țara dumneavoastră, nu voi evita să mă folosesc de el, atunci cînd se va prezenta ocazia», spuse el ambasadorului României la Vichy. Era un refuz¹²³, pe care tînărul vicepreședinte al consiliului nu-l înțelese pînă în momentul cînd Alexandru Cretzianu, secretarul general al Ministerului de Externe, îi deschise brutal ochii, traducîndu-i în limbajul obișnuit, formula diplomatică pe care o folosea șeful statului francez. Aceste insuccese inițiale calmară pentru o lungă perioadă, strădania politică a lui

Mihai Antonescu. Dar, doi ani mai târziu, el ordonă serviciilor sale să-i procure un glob terestru și să-l instaleze pe biroul său. «Pe acest glob, Mihai Antonescu face politica sa mondială», spunea ironic von Killinger. Ministrul Italiei la București și trimisul special al lui Ismet İnönü erau principalii confidenți ai vicepreședintelui de Consiliu român. Jurnalul contelui Ciano conține aprecieri contradictorii cu privire la rapoartele pe care Bova Scoppa i le făcea din București, în urma întrevederilor sale cu Mihai Antonescu. În decembrie 1942, ginerele lui Mussolini se gîdea că Berlinul ar face bine să acorde o atenție sporită acțiunilor suspecte ale Bucureștiului, în timp ce la începutul anului 1943, Ciano își schimba brusc părerea; el califică drept curajoase inițiativele lui Mihai Antonescu și folosea rapoartele ce continuau să-i parvină de la București pentru a-l convinge pe Duce că se impunea o nouă orientare a politicii italiene, care să urmărească scopuri independente de cele ale Reich-ului. Bova Scoppa, martorul principal al intențiilor analoge ale României, a fost chemat la Roma pentru a aduce prin viu grai informațiile necesare. «Trebuie să mergi în Italia și să discuți personal cu contele Ciano», îi spuse el lui Mihai Antonescu, de îndată ce se înapoie la București.

Concomitent cu aceste prime încurajări, ministrul nostru de externe primi de la Berna telegrame ciudate. Trimisul său diplomatic din Elveția relata că proiectul unui front comun, care fusese părăsit în 1941, ar fi fost reluat, de astă dată la inițiativa Sfîntului Scaun. Nunțiul Apostolic¹²⁴ reluase discuția asupra acestui subiect cu ministrul României care, foarte optimist și dornic de a juca un rol istoric, cerea instrucțiuni urgente pentru desfășurarea viitoare a negocierilor. La Madrid, personalități spaniole adresară cuvinte asemănătoare ministrului nostru. Era mai mult decît necesar, pentru a-i da lui Mihai Antonescu gustul unor mari proiecte. Unul din colaboratorii săi plecă la Lisabona, purtînd mesaje pentru președintele Salazar, un altul la Stockholm, în scopul de a se întîlni cu un observator personal al președintelui Roosevelt care, mai puțin rigid decît reprezentantul diplomatic al Washingtonului, părea dispus să procedeze la schimburi de vederi cu purtătorii de cuvînt ai guvernelor aliate cu Axa. Perspectiva unui aranjament ruso – german trebuia să fie folosită ca argument principal, pentru a-i obliga pe anglo – saxoni să-și schimbe atitudinea.

Plecarea contelui Ciano din Palazzo Chigi ar fi fost o decepție fără corectivul numirii sale pe lângă Sfîntul Scaun, polarizator, după părerea lui Mihai Antonescu, al acțiunii imaginate de el. Kallay¹²⁵, primul străin primit de șeful diplomației noii echipe guvernamentale italiene, pe data de 4 aprilie, încercase, în mai multe rînduri, să frîneze colaborarea dintre țara sa și Reich. Avansurile sale, încă timide, făcute aliaților prin intermediul Turciei și activitatea desfășurată în același sens la Stockholm de prietenul său Ullein Revitsky, nu erau un secret pentru București. Ungaria era țara cea mai atașată, prin trecut, de politica românească. În alte împrejurări, această vizită nu ar fi îmbrăcat un caracter excepțional. Noii oameni ai lui Mussolini trebuiau să ia legătura cu vechii aliați. În momentul cînd demonul politic începea să se miște iarăși, surpriza putea să vină de peste tot. Cu urechile deschise pentru a sesiza orice mișcare, Mihai Antonescu era derutat de dorința sa arzătoare de a intra în

noul joc. Atunci cînd Berlinul trimise o nouă invitație mareșalului Antonescu, rugîndu-l să vină la cartierul general al Führer-ului pentru 12 aprilie, Roma îl anunță pe Mihai Antonescu că va fi, în curînd, chemat să plece în pelerinaj spre Cetatea Eternă. El socoti momentul potrivit pentru acțiune. Cu cea mai frumoasă caligrafie a mea – dactilografele erau excluse de la redactarea acestui document secret – a trebuit să scriu un lung memorandum adresat lui von Ribbentrop. Mihai Antonescu enumera toate contactele pe care le avusese sau propusese cu neutrii și mai ales cu Spania, Portugalia și Turcia. El implora Reich-ul să îi încredințeze misiunea de a trata cu anglo – saxonii. Prin intermediul acestor state, el ar deschide drumul spre compromis. Primul care luă cunoștință de acest document fu von Killinger. El îl examinează cu atenție și se declară de acord. Încurajat, Mihai Antonescu redactă un al doilea memoriu. Fu încredințat lui Killinger; el conținea propuneri secrete. La momentul potrivit, mareșalul trebuia să-l discute cu Hitler. Germania, pentru a obține încrederea anglo – saxonilor, era invitată să elibereze anumite regiuni europene, mai întîi o mare parte a Franței. Englezii și americanii ar debarca pașnic în Occident și s-ar instala în sudul teritoriului francez, avînd aripa dreaptă pe frontiera elvețiană. Washington și Londra ar avea o garanție suficientă pentru a nu mai pune piedici războiului germano – rus. Acordînd acest gaj de bunăvoință, Germania ar fi putut apoi să negocieze direct compromisul său cu democrațiile occidentale.

În nordul înghețat unde își stabilise cartierul său general l-am găsit pe Hitler tunînd și fulgerînd. El striga că este trădat. Mareșalul putu să judece cu proprii săi ochi ce însemna un acces de furie a lui Hitler. Cuvintele sale, al căror sens Antonescu nu ajungea să-l înțeleagă decît fragmentar, din cauza imposibilității, pentru Schmidt de a traduce cu o asemenea viteză, zburau prin cameră, ca niște obiecte aruncate în capul românului. România ar fi compromis grav șansele războiului; așa cum făcuse în 1917, Sixt de Bourbon, ducîndu-se în tabăra dușmană pentru a negocia, într-un moment cînd adversarii Germaniei, epuizați de eforturile lor, se gîndeau la pace, tot așa Mihai Antonescu deschisese ochii occidentalilor asupra slăbiciunii lui «Festung Europa»¹²⁶. Pentru a întări acuzațiile sale, Hitler agita, în mîna dreaptă, o bucată de hîrtie. După afirmațiile lui, era o telegramă a Departamentului de Stat, semnată Cordell Hull, descifrată de serviciile criptologice germane. Destinatarii erau miniștrii Statelor Unite din capitalele țărilor neutre ale Europei. «Sprijiniți inițiativa lui Mihai Antonescu», glăsuia textul. Astfel, România s-ar fi situat în fruntea mișcării de trădare în Europa. Mihai Antonescu o mărturisea el însuși, prin memorandumul trimis lui von Killinger. Pentru a-și menține încrederea Reich-ului, mareșalul trebuia să renunțe la colaborarea sa cu vicepreședintele Consiliului și să-i recheme de urgență pe șefii misiunilor diplomatice din Berna și Madrid, care se făcuseră instrumentele trădării lui Mihai Antonescu. În ce privește Spania, Serrano Sunner însuși ar fi furnizat serviciilor germane dovada trădării românești. Cum își imagina atunci Mihai Antonescu faptul că ar exista încă posibilități mai bune de a negocia cu Reich-ul? După Hitler, el dădea dovadă de diletantism, ceea ce, de altfel, era adevărat. Dar diletantismul putea

să devină periculos: trebuia să se pună capăt acțiunilor sale. «În acest război, ai refuzat mereu să luai o atitudine ostilă puterilor occidentale», spuse Hitler mareșalului. «Eu cunosc indicațiile pe care le-ai dat presei române; i-ai interzis să atace Statele Unite și Marea Britanie. Dintr-o dată, adjunctul dumneavoastră se amestecă în conflictul occidental, la care, mai înainte, ai refuzat cu încăpăținare să luai parte. Ei bine, acum pretind solidarizarea totală cu Axa. Dacă România a crezut oportun să se ocupe de politica mondială, să-și asume și riscul unui război pe toate fronturile. Comunicatul asupra întrevederii noastre pe care am dispus să-l pregătească va conține elementele principale pentru schimbarea atitudinii voastre».

Într-adevăr, comunicatul asupra întrevederii, difuzat de agenția DNB sublinia, în mai multe rânduri, că mareșalul îi dăduse asigurări formale lui Hitler și că el exprimase dorința de a continua lupta împotriva tuturor adversarilor, inclusiv a anglo – saxonilor. Cercurile politice din București, care mirosiseră inițiativele lui Mihai Antonescu – ei îl numeau, ironic, «micul Darian» – fură frapați de această schimbare în atitudinea mareșalului, într-un moment când ei sperau că România reușise să parcurgă o parte a drumului care o separa de occidentali. Începând cu anturajul regelui, pînă la ultimul deputat al defunctei democrații române, toți explicau schimbarea prin incapacitatea «Conducătorului» de a rezista «seducției» lui Hitler. Dacă reușea să se sustragă influenței, atunci când vizitele erau destul de distanțate, de îndată ce se afla din nou în fața cancelarului, el cădea sub influența sa. România ar fi fost, după părerea lor, victima puterii de sugestie a Führer-ului. Dovada era făcută prin comunicatul însuși. În timp ce toate celelalte state încercau să-și limiteze răspunderile în război, făcînd eforturi să se sustragă pe cît posibil constrîngerii germane, Antonescu lărgea cadrul colaborării. Dacă în acel moment mareșalul ar fi cerut demisia lui Mihai Antonescu, toată lumea ar fi fost convinsă că înărilor colaborator al «Conducătorului» a refuzat să-l urmeze pe acest drum. Timp de o săptămînă nu se mai vorbea decît despre criza de la București. Ambasada germană era cea care răspîndea zvonurile, pentru a influența hotărîrea mareșalului. Mihai Antonescu nu dezmința plecarea sa apropiată din guvern. El dorea să-i facă să creadă pe vizitatorii săi că pleca nu pentru că ar fi fost demis, ci fiindcă nu mai voia să colaboreze cu Germania. Fiecărei persoane pe care o vedea, îi punea această întrebare: trebuie să rămîn sau să-mi dau demisia? Interlocutorii săi se grăbeau să-l convingă să nu părăsească nava pe care mareșalul, dacă ar fi rămas singur, ar fi zdrobit-o, în mod cert. Chiar și regele și Maniu se lăsară păcăliți de prefăcătorii lui Mihai Antonescu și îi trimiseră mesaje în care îl rugau să rămînă la postul său. În realitate, mareșalul nu-i ceruse demisia. El se mărginise la a-i relata discuția cu Hitler și îi lăsase libertatea de a hotărî singur cum va proceda. Mihai Antonescu, pretextînd că este bolnav, se închise în casă, cu speranța că retrăgîndu-se, putea să cîștige timp, căci «qui habet tempus, habet vitam»¹²⁷.

Mă însărcină să iau legătura cu von Killinger. Teza pe care trebuia să o susțin în fața reprezentantului lui Hitler avea drept scop să amîne scadența. Trebuia să-l conving pe german că provocarea unei crize a doua zi după înapoierea mareșalului de la Hitler ar fi fost o greșală și ar fi dovedit amestecul

german în treburile interne ale României. «Rămîne ca mareșalul să alcăgă momentul pentru a se despărți de colaboratorul său nefast», replică ambasadorul Reich-ului. Desigur, răspunsul nu era încurajator, dar el dădea un răgaz suficient pentru a-l salva pe Mihai Antonescu. La 19 aprilie, amiralul Horthy, regentul Ungariei, îl părăsea pe Führer. Comunicatul asupra întrevederii, publicat de D.N.B., semăna în mod straniu cu cel care a emoționat Bucureștiul după vizita mareșalului Antonescu. De la Budapesta ne soseau știri despre o eventuală demisie a cabinetului Kállay. «Adu-mi imediat comunicatul asupra întrevederii lui Hitler cu regele Boris, de la 2 aprilie», îmi ordonă mareșalul. În fața acestui text, care semăna ca o picătură de apă cu celelalte două, al propriei sale vizite și al vizitei regentului Horthy, Antonescu nu-și putu reprimă mînia: «Mizerabilul, a repetat, în fața lui Horthy aceeași scenă pe care a jucat-o, cu o săptămînă înaintea, în fața mea. Du-te să-l vezi pe von Killinger și spune-i că am hotărît să mențin formația guvernamentală, așa cum este ea astăzi. Dacă va ofensa pe vreunul dintre colaboratorii mei, adu-i la cunoștință că voi protesta la Berlin», îmi spuse el.

Killinger ascultă consternat. Apoi izbucni «să nu se mai amestece Mihai Antonescu în politica externă; niciodată, în viitor, nu voi mai lucra cu el. N-are decît să se ocupe de alte treburi, dacă vrea să rămînă în guvern, cu orice preț. Dar pentru mine, el nu mai există; e un agent al inamicului, ca și Sixt de Bourbon», strigă trimisul Führer-ului, incapabil să-și stăpînească nervii. «Sper, domnule ambasador», îl întrerupsei eu, «că dumneavoastră considerați convorbirea noastră ca o conversație particulară, căci altfel aș fi obligat să raportez cuvintele dumneavoastră mareșalului, care ar fi obligat, la rîndul său, să ceară rechemarea de la post a Excelenței voastre». Killinger rămase un moment perplex. Pe punctul de a izbucni din nou, el se răzgîndi și întrebă: «Asta este tot ceea ce aveți să-mi comunicați?» Mărturisii că da, iar el se mărgini să adauge: «Voi transmite comunicarea guvernului meu».

Odată evitată criza la București, Kállay își păstră postul în capitala vecină. Slăbiciunea germană era evidentă. I se putea deci spune «nu» lui Hitler, fără a te teme de represalii. Mai înainte de a aprofunda această situație, atenția mareșalului se îndreptă spre un alt fapt capital: de mai mult de o lună, orice activitate încetase pe frontul de răsărit. La începutul lunii aprilie, atît rușii, cît și germanii anunșaseră prin presă pregătirile unei mari ofensive. Dovada că OKW nu se gîndea cu adevărat la aceasta era retragerea continuă de trupe de pe front. Pentru prima dată, de la începutul războiului cu URSS, Hitler, în cursul ultimei vizite a lui Antonescu, nu-i mai ceruse noi unități românești. Comunicatul rus din 25 aprilie afirma: «Pe front n-a intervenit nici o schimbare», în timp ce comunicatul german, ca și cum l-ar fi parafrizat, susținea că «Nici o nouă acțiune nu se mai produsese pe frontul de răsărit». La 27 aprilie, Stalin rupea relațiile cu guvernul polonez în exil și forma la Moscova un comitet polonez de eliberare. Oare ce mai punea la cale, în culise?

La București, soseau informații afirmînd că ofițerii germani și ruși se întîlniseră la Kuibîșev, pentru a discuta condițiile unui armistițiu. Soto ar fi fost «spiritus rector»¹²⁸ al întîlnirii. Berlin și Moscova se luau la întrecere în a dezminți acest zvon, dar faptul părea să se confirme. Chiar capul de pod de la

Kuban, care ar fi fost ușor de eliminat, nu mai fusese deranjat de Armata Roșie de o lună. În ziarele germane se puteau citi fraze uimitoare despre curajul și valoarea armatelor sovietice. Comparați cu eroismul soldatului rus, englezii și americanii nu erau decât niște lași. Mașina de propagandă a lui Goebbels nu mai arunca decât rareori săgeți contra lui Stalin. Dimpotrivă, ea lucra într-un ritm accelerat împotriva democrațiilor occidentale. O atenție specială era acordată problemei celui de al doilea front, dar și asupra acestor chestiuni se schimbaseră punctul de vedere. Nu se mai susținea teza după care invazia s-ar fi sfârșit de liniile defensive germane. Se vorbea de un bluff al anglo – saxonilor. Guvernul german deținea dovada că ei nu aveau nici o intenție de a deschide al doilea front. Debarcarea engleză în Africa de Nord avea ca singur scop de a bloca, pe plan economic, continentul european. Afirmațiilor din Berlin, li se adăugau, în mod ciudat, mesajele, tot mai presante ale lui Stalin, cerînd deschiderea celui de al doilea front. Nu cumva stăpînul de la Kremlin căuta un motiv pentru a se supăra și a rupe legăturile care îl uneau cu occidentalii? După părerea lui Antonescu, această posibilitate părea foarte probabilă. Într-adevăr, dacă alianța anglo – saxonilor cu Sovietele nu aveau decât scopuri pur defensive, lipsite de orice sens politic, existau puține motive de a se spera că germanii și rușii vor continua să se ucidă unii pe alții, doar pentru a face jocul Statelor Unite și Marii Britanii. Situația semăna prea mult cu cea care îi unise pe Hitler și Stalin în 1939. Reich-ul avea iarăși un front în Occident și același interes de a elimina pe dușmanul din răsărit, în timp ce Rusia era mai interesată decât în 1939 să rămînă în afara conflictului și să aștepte deznodămîntul ostilităților dintre capitaliști și fasciști. Prada a cărei împărțire urma să satisfacă pofta imediată a Reich-ului și a URSS rămînea aceeași pe care o împărțiseră prin acordul Ribbentrop – Molotov: Polonia, Finlanda, România, Țările baltice, etc.

«Dacă se încheie un asemenea acord», spunea Antonescu, «nu-mi mai rămîne decât să dau foc petrolului, să-i trimit pe rege și pe cei cîțiva democrați cu avionul în Turcia și să-mi trag un glonte în cap».

Ce ușurare fu atunci cînd Stalin, aidoma lui Roosevelt și Churchill, în discursul său de la 1 mai ceru capitularea fără condiții. Se crezură salvați, ca la începutul războiului germano – rus.

Hitler răspunse printr-o contra – ofensivă propagandistică. El dezgropă afacerea de la Katyn. Încă din 12 aprilie îi vorbise lui Antonescu de groapa comună conținînd mii de cadavre poloneze. Așteptase trei săptămîni înainte de a face publică chestiunea. Oare nu cumva pentru a menaja convorbirile aflate în curs? Stalin replică imediat: «Luptători ai Armatei Roșii, pregătiți-vă pentru luptele ofensive care ne așteaptă», spunea el într-o proclamație adresată trupelor sale (6 mai 1943). Două zile mai tîrziu, comunicatele înregistrau deja reluarea luptelor pe Kuban. Dar informatorii noștri nu se declarară învinși. Ei pretindeau că negocierile nu eșuasera total și că germanii le-ar fi propus rușilor să-și retragă, în etape, trupele spre frontiera care separa Rusia de Europa în 1938. Armata Roșie n-ar urma mișcarea de retragere a Wehrmacht-ului și ar rămîne pe linia actuală a frontului, cu excepția unui număr foarte restrîns de unități, care ar urma mișcarea la un interval de o săptămînă, pentru a asigura ordinea în teritoriile evacuate de germani. Conform acelorași informatori, rușii

ar fi cerut pur și simplu, retragerea Wehrmacht-ului pe frontul de la 22 iunie 1941. Mișcările pe care Armata Roșie le-ar avea de făcut depindeau exclusiv de hotărîrea guvernului sovietic, neputînd forma obiectul unui acord ruso – german. Negociatorii Reich-ului ar fi replicat că, în aceste condiții, rușii refuzau germanilor singura garanție reală că după retragerea trupelor lor, luptele nu vor fi reluate pe o linie nouă. Tratativatele s-ar fi oprit aci. Cele două delegații s-ar fi despărțit, cu promisiunea de a se întîlni din nou, după ce vor primi alte instrucțiuni de la guvernele lor. Pînă atunci, operațiunile militare ar fi suspendate. Dacă s-ar acorda credit acestor informații, atacurile contra capului de pod din Kuban nu ar însemna oare eșecul definitiv al negocierilor? La 12 mai, Churchill și Roosevelt se întîlneau la Washington. Se temeau ei oare de ceva? La 18 mai luptele erau în plină desfășurare în Caucaz. Se putea spera că s-a scăpat de încheierea unui nou tîrg între Germania și URSS? Cu mare tam-tam Stalin dizolva Kominternul. O făcea pentru a-i plăcea lui Roosevelt sau pentru a-l liniști pe principalul campion al pactului anti – Komintern, Germania? În regiunea Velikie-Inki se produsese cîteva ciocniri mai înverșunate. Aproape că germanii îi acuzau chiar pe ruși de a fi preluat inițiativa luptelor. Aceștia se liniștiră pe dată și acalmia cea mai desăvîrșită se reinstală pe front. Cu toate sumele nebunești pe care le înghițeau serviciile de informații, nici o dovadă nu veni să confirme sau să infirme ceva. Agenții cei mai siguri erau funcționarii lui Goebbels. Ministerul său era compus din foști ziariști care, în timpul perioadei presei libere, își cîștigau pîinea publicînd știrile cu prioritate. Sub regimul cenzurii, funcționarii de la Reichs Propaganda Ministerium își vindeau știrile unui stat străin. Informațiile lor asupra proiectelor militare erau adesea îndoielnice. OKW-ul rămînea aproape ermetic închis indiscrețiilor. Adesea, Antonescu se gîndea că toată povestea era aranjată doar pentru a se justifica fondurile pe care le primeau de la statul român. Dar, în pofida îndoielilor care apăreau, nu se putea renunța la această sursă de informații.

Confirmarea ne sosi, într-o manieră oficială și neașteptată. Comunicatul militar sovietic din 16 iunie spunea: «Pe frontul central, încercările de atac ale unităților germane contra pozițiilor ruse au fost respinse, în regiunea Orel». Nu se acuzau ei reciproc de încălcarea armistițiului? Această impresie deveni certitudine la începutul lui iulie. Oficial, rușii afirmau (5 iulie) : «Lupte grele sînt în curs de desfășurare în regiunea Orel, Kursk, Bielgorod, cu trupele germane, care au reluat ofensiva». În aceeași zi, OKW-ul replica: «Rușii au reușit de puțin timp, prin intervenția unor forțe superioare numeric să facă o spărtură în liniile germane. Trupele Reich-ului au declanșat un contra-atac și breșa a fost astupată». A doua zi, Moscova anunța: «Ofensiva germană în sectorul Kursk – Orel se dezvoltă într-un ritm din ce în ce mai rapid», în timp ce reprezentanții înaltului comandament german declarau, într-o conferință care reunea presa străină că «furtuna a izbucnit deodată, cu o violență extraordinară, în urma unor atacuri rusești de mare anvergură». În comunicatele celor doi inamici din 7 iulie afirmațiile reciproce deveneau și mai precise: «Trupele noastre continuă să dea lupte crîncene cu mari forțe inamice de tancuri și infanterie, în direcția Orel – Kursk și Bielgorod. Ofensiva germană a

fost sprijinită de un număr considerabil de avioane transferate din alte zone», spuneau rușii. «În regiunea Bielgorod și la sud de Orel, atacurile dure pe care rușii le-au dat de săptămîni de zile cu trupe proaspete au fost și ele respinse marți», precizau germanii. Fiecare pretindea deci, că celălalt pregătise dinaintea ofensiva a căreia responsabilitate și-o aruncau reciproc unul asupra altuia.

În fine, la 15 iulie, Moscova anunța că oprirea focului încetase și că ea relua războiul pe cont propriu. «Cu cîtva timp în urmă, trupele noastre, la nord și răsărit de Orel, au lansat chiar ele, după mai multe contra-atacuri, o ofensivă contra trupelor germane», glăsuia comunicatul din acea zi.

La puțin timp după dușul rece pe care Mihai Antonescu îl primise din partea lui Hitler, se puse din nou, curajos, pe treabă. De această dată, voia să îl convingă pe Mussolini de necesitatea unei acțiuni politice. Baronul Bova Scoppa, ministrul Italicilor la București, plecă în luna iunie la Roma, într-o misiune de recunoaștere. El trebuia să-și convingă guvernul că nu mai era nici un moment de pierdut. Diplomatul italian rezuma într-un memorandum, pe care i-l remise lui Bastianini pentru Duce, ideile și opiniile pe care Mihai Antonescu le expusese în lungile consfătuiri pe care le avuseseră împreună. După un preambul consacrat situației militare, Bova Scoppa se făcea ecoul lui Mihai Antonescu, care îl ruga pe Duce «să coordoneze o acțiune diplomatică pentru a se ieși din această situație». Führer-ul se opuse oricărei tentative ce ar fi putut da inamicului impresia că noi eram dornici să încheiem pace. Dar, în realitate – «după părerea lui Mihai Antonescu», adăuga Bova Scoppa, prudent – «dacă noi continuăm cu slăbirea progresivă a sistemului nostru militar și politic, nu vom reuși să obținem decît condiții mereu mai dure de la dușmanii noștri, pînă în ziua cînd predarea fără condiții va deveni o necesitate căreia vom fi obligați să ne supunem¹²⁹. O soluție de compromis ar trebui să fie găsită, căci ea ar fi conformă intereselor Angliei, pentru «a salva Europa din haos, oprind Rusia, care va ajunge, inevitabil, în ipoteza înfrîngerii noastre, pe malurile Mediteranei. Nimeni nu își închipuie că, în caz de victorie, Anglia și Statele Unite vor rămîne să facă de gardă, timp de cîteva generații, în Europa, contra slavismului». În caz de nevoie, Führer-ul trebuia să se sacrifice pe el însuși «dacă aliații ar pune drept condiție a unei asemenea discuții să nu se trateze cu Hitler». Antonescu credea că Hitler care, conform propriei sale expresii «nu trebuia să-și scrie propria biografie ci istoria poporului său va ști să găsească formula pentru salvarea Germaniei». În concluzie, Mihai Antonescu susținea că «dacă Ducele voia să coordoneze acțiunea comună, el ar fi interpretul tuturor micilor popoare beligerante, de la Finlanda pînă la România»¹³⁰. Cu generozitate, Mihai Antonescu îi propunea lui Mussolini să ia conducerea mișcării pe care își imagina că o de-lanșase.

Bova Scoppa prezentă o copie a memorandumului său lui Galeazzo Ciano. «Memorandumul tău din 15 ianuarie a fost cauza schimbării mele de la ministerul de externe», îi răspunse acesta din urmă. «În prezent, vrei să-l faci și pe Bastianini să-și piardă postul și să-ți pierzi și propriul tău post de ministru la București. Cu Mussolini, nu este nimic de făcut», i-ar fi spus fostul ministru de externe. Dar, contrar prezicerilor lui Ciano, Bastianini îl chemă pe Bova

Scoppa pentru a-i comunica: «Ducele este de acord cu Mihai Antonescu asupra a numeroase puncte din memorandumul tău, dar zice că este încă prematur să se înceapă o acțiune diplomatică. Vrea să mai aștepte două luni. Se gîndește să negocieze atunci cînd situația militară va fi bună. În orice caz, vrea să-l vadă pe Mihai Antonescu»¹³¹.

La 27 iunie, trenul nostru special părăsea Bucureștiul, cu destinația Italia. Mihai Antonescu voia să tragă concluzii la Roma asupra înfrîngerii noastre de la Stalingrad. Pentru germani, care nu aveau nici un dubiu asupra intențiilor vicepreședintelui Consiliului de miniștri, vizita sa în Italia era o sfidare. Ei nu pregetară să-și arate nemulțumirea. În drum, trebuia să trecem prin Viena. În capitala «Ostmark»¹³², șeful unui guvern străin trebuia să fie primit după regulile protocolare, de Staatshalterul vechii Austrii. Pentru a evita această formalitate, serviciile căii ferate germane au primit ordin să nu lase trenul nostru să intre în capitală înaintea zorilor. La ora două și jumătate dimineața ajunserăm, în fine, la Ostbahnhof. Trenul a fost garat pe o linie secundară. Un tînăr SS de la cabinetul Gauleiterului se prezintă de îndată, cerînd să-l vadă pe Mihai Antonescu pentru a-i explica faptul că, din cauza înfrîzierii noastre față de orar, șeful său preferase să se culce. Eu răspunsei că și al meu dormea. «Alles in Ordnung»¹³³, zise el. «Mai aveți și alte dorințe?» mă întrebă el? «Da, de a ajunge cît mai repede în Italia», îi răspunsei. «Drum bun», mai răspunse el, și dintr-o dată am avut impresia că surîsul nu era doar ironic. În privirea sa se citea o amenințare. Plecă imediat după ce își îndeplinise misiunea de a-l ofensa pe vicepreședintele Consiliului de miniștri român.

Dar mîna Reich-ului ne urmări și pe teritoriul italian. În programul inițial, stabilit de protocolul italian, delegația română trebuia – în urma întrevederilor cu Bastianini la Veneția – să treacă pe la Florența, pentru ca Mihai Antonescu să poată face o vizită regelui Victor-Emanuel, care se găsea la reședința sa din apropierea acestui oraș. Trenul nostru special trebuia să devanseze cu cîteva minute expresul care pleca la orele nouă seara din Veneția. Vizita la rege fu înîrziată cu două zile. Între timp, Mihai Antonescu va merge la Roma pentru a face o vizită Papei și la Rocca delle Carminate, spre a-l vedea pe Duce. Drumul nostru nu mai ducea deci prin Florența ci prin Pescara, la Roma. O parte din delegația noastră primi aprobarea să se ducă la Florența, cu expresul obișnuit și să-i aștepte pe ceilalți membri ai personalului în acest oraș. Înainte de Bologna, unde trenul atingea o viteză de peste o sută de kilometri pe oră, se decuplaseră două vagoane de la un transport militar german care preceda cu zece minute itinerariul inițial fixat trenului special al lui Mihai Antonescu. Expresul Veneția – Florența fu victima accidentului. Au existat cîțiva morți și numeroși răniți. Care ar fi fost oare consecințele dacă trenul românesc, după ce s-ar fi ciocnit cu vagoanele părăsite de germani, ar fi fost apoi tamponat de expresul, care îl urma la cîteva minute, avînd o viteză de peste o sută de kilometri la oră? Dacă trenul ar fi fost prins ca într-un sandviș, victimele ar fi fost, fără îndoială, mai numeroase decît supraviețuitorii, mai ales în ultimul vagon, pe care îl ocupa Mihai Antonescu. Noi nu aflarăm decît la Roma de aventura colegilor noștri. Din grupul de români nu erau decît răniți. Dintre italienii însărcinați să ne însoțească erau doi morți.

De altfel, emoția lor o întrecea pe a noastră. Ei vorbeau în mod deschis de atentat, în timp ce noi, conform ordinelor lui Mihai Antonescu, încercam să minimalizăm afacerea, tratînd-o drept un accident nenorocit.

«Qui tocca al Duce, muore»; «cine se atinge de Duce, să moară», era scris pe vechile ziduri ale Veneției. Italia trăia zile de neliniște. Dacă se pot face aprecieri obiective asupra armatei sau a altor instituții, una dintre ele pare să sfideze orice critică: poliția. Indiferent dacă peninsula trăiește sub o dictatură ori sub un regim democratic, forțelor de ordine li se dă aceeași importanță. Fără prefect al poliției, nu s-ar putea închipui un oraș italian. Fiecare italian, dar mai ales străinii, pentru polițiști sînt suspecti. Ei trebuie să fie supravegheați de aproape. Nu este de mirare că Italia a pus la dispoziția lumii cei mai mari criminaliști. Infractorii se bucură aici de o atenție specială. În timpul ultimelor zile ale lui Mussolini, adevăratul Șef al țării era, desigur, Scorza, șeful poliției. Cea de a treia Romă a lui Manzini, cum o numea Mussolini pe a sa, trăia sub stăpînirea lui Diocletian, ca și prima. Toate încercările de a-i face disciplinați pe italieni, prin convingere, fuseseră abandonate. Singurul mijloc de a împiedica dezorganizarea vieții publice consta în aceea că Scorza puna să se scrie pe toate zidurile orașului «Qui tocca al Duce, muore». Aceste cuvinte făceau o impresie stranie pe zidurile vechilor case, aproape de «Ponte dei Sospini»¹³⁴. Marea decepție a Veneției, care-i gonește pe călătorii încîntați de frumusețea ei, este această irezistibilă impresie de ireal, pe care o dă splendoarea sa trecută. Veneția este spectrul trecutului, un oraș dăltuit pentru o altă epocă, ai cărui locuitori ar fi dispărut la primul cîntat al cocoșului. Aceste «palazzi» care au rămas după dispariția sufletului cetății sînt aici o mărturie în fața timpurilor, a superiorității materici moarte asupra omului trecător. Pe aceste canale pustii, micile «vaporetti» ne plimbară toată ziua. Această agitație artificială făcea o impresie ciudată în orașul mort. Ca și cînd ar fi primit un ordin, populația refuza să ne acorde măcar o privire. Aflarăm de la membrii delegației noastre la Roma că orice manifestație fusese interzisă. Scorza știa prea bine că dacă ar fi început să manifesteze, compatrioții săi nu ar fi fost în favoarea Axei sau a regimului fascist. Urechile noastre nu trebuiau să afle adevăratele sentimente ale poporului italian. Un băiat ne amenința cu pumnul pe Rialto, dar mama sa alergă repede, pentru a-l readuce în casă.

Bastianini, succesorul contelui Ciano la ministerul de externe, își aduna tot curajul pentru a convinge că era, cu adevărat, un mare demnitar și nu numai un om de paie. Prin atitudinile sale de o aroganță neîndemînică, el revendica respectul datorat reprezentantului unei mari puteri. Dar nu mai exista nici un italian care să creadă că țara sa mai era încă o mare putere. Descurajarea lor era molipsitoare. Am avut în final impresia că venisem să participăm la funeraliile unui imperiu. Veneția oferea un cadru cum nu se putea mai bun pentru a întări aceste sentimente. Singur, Mihai Antonescu, care venise «pentru a scrie o pagină importantă în Istoria acestui război» refuza să vadă că regimul mussolinian era în agonie. El mărturisea că Bastianini nu-i spusese nimic însemnat; că la toate propunerile sale asupra necesității de a acționa, ministrul italian îi răspunsese printr-un politicos «foarte interesant», dar refuzase să facă alte comentarii. «Bastianini este un tehnician de înaltă clasă, dar el rămîne un

funcționar. Sînt convins că Mussolini vede lucrurile în mare. El este speranța rasei latine», îmi spuse Mihai Antonescu, mărturisindu-mi propria sa speranță. Locuința lui Volpi di Misurata, ex-ministru, prietenul lui Ciano și omul cel mai bogat din Italia, ne dovedi că palatele nu sînt culise. «Regele Veneției» ne oferî o cină în stilul celei de a doua Rome, Roma pontificală. Totul era lux și frumusețe, dar comesenii nu resimțeau decît neliniște și indispoziție. Plecarăm în aceeași noapte, cu speranța de a găsi liniștea în oaza de la Vatican. Mihai Antonescu nu merse cu mîinile goale la Sfîntul Părinte. El se oferî să-i convertească la catolicism pe români, a căror mare majoritate erau ortodocși. Marele cunoscător al oamenilor care era Pacelli îl ascultă cu bunăvoință, dar se feri să manifeste entuziasm față de ideea întoarcerii la biserica apostolică a vreo cincisprezece milioane de «schismatici». «Misiunea noastră este veșnică», spuse el interlocutorului său, «noi așteptăm de secole, cu răbdare, întoarcerea la bunul nostru păstor a tuturor oilor din lumea aceasta». Voia el oare să spună că Mihai Antonescu ar face mai bine să-și tempereze rîvna? Cu toate acestea, audiența dură mai mult de o oră. Iezuiții ceremonioși care ne țineau companie în anticameră nu omiseră să sublinieze că Sfîntul Părinte, de la ultima vizită pe care i-o făcuse Ducele, nu mai reținuse pe nimeni timp atît de îndelungat. «Asemenea remarci clogioase se fac la fiecare vizită», îmi șopti un secretar al ambasadei române pe lingă Sfîntul Scaun. «Aceasta ține, întrucîtvă, de protocol».

Figura nobilă a Papei Pius al XII-lea fu singura amintire luminoasă pe care o aduserăm de la Roma. Prințul moștenitor Umberto, care îl primi pe Mihai Antonescu timp de o jumătate de oră, reuși să-l decepționeze chiar pe vicepreședintele Consiliului român care era dispus să vadă totul în roz. «Savoia est nostra» (Savoia este a noastră), îi spuse prințul. «Casa arde și bașa se piaptănă», fu proverbul român pe care îl întrebuiță Mihai Antonescu pentru a caracteriza starea de spirit a fiului cel mare al lui Victor Emanuel.

Cîmpia din Romagna era desigur mai puțin primitoare decît cea a Italiei. Colinele aride care se succedau fără conținere dădeau acestui peisaj o monotonie copleșitoare.

Se pare că Ducele, născut în această provincie, era un feroce adversar al Italiei turistice. Gustul compatrioților săi pentru formă și pentru proporții ca și pentru «belcanto» îl exaspera: fiindcă aici vedea cauza principală a slăbiciunii sufletului italian. Unii atribuiu alegerea unui loc așa de auster pentru reședință, atît faptului că era originar din regiune, cît și dezgustului său pentru «bella Italia». Am vizitat căsuța unde se născuse Ducele. Cîmpia prăfoasă pe care umblase Mussolini, pe cînd era copil, explica în parte revolta sa împotriva compatrioților săi care se născuseră în măreția altor peisaje. Această «bella Italia», aceste orașe unde prezentul se ascunde, rușinat, sub măreția trecutului nu erau pentru dezmoștenitul din Romagna decît o insultă adusă, de-a lungul secolelor unci țări sărace. Romagna este printre celelalte provincii ale Italiei ca un proletar printre aristocrați. Mussolini era fiul său. Totuși, primindu-ne, Ducele nu avea nimic care să semene a plebeu. Aranjamentul era perfect. Mussolini, complet îmbrăcat în alb, stătea în picioare, sub bolta răcoroasă a holului reședinței sale. El se afla acolo,

nemișcat și impunător, ca statuia unui Coriolan¹³⁵, pe care un director de muzeu îndemnatic o plasase în așa fel încât să primească lumina din față. Consimți să dea mâna cu fiecare dintre noi, dar fără să renunțe la surîsul său trufaș și ironic. Apoi întoarse spatele tuturor și-i invită pe Bastianini și Mihai Antonescu să îl urmeze.

În termeni asemănători celor ai memorandumului lui Bova Scoppa, dar desigur mai melodramatic, Mihai Antonescu insistă ca Ducele să ia o inițiativă destinată să pună capăt conflictului. Mussolini îl ascultă cu atenție. «Este un bărbat plin de curaj, care are idei clare și spune lucruri juste» s-ar fi destăinuit el lui Bastianini, atunci când Mihai Antonescu părăsise camera¹³⁶. El declară oaspetelui său «că era necesar să mai aștepte încă două luni pentru a nu da impresia că Italia ar ceda amenințărilor cu exterminarea ale anglo – saxonilor și pentru că nu se putea negocia sub impresia unei înfringeri militare, ca cea din Africa. Pentru a începe tratative, era indispensabilă o situație favorabilă pe fronturi. După două luni, Mussolini se declara dispus să-l determine pe Hitler să convoace o conferință a statelor neutre și beligerante, pentru a decide destinul Europei». «Dacă Hitler refuză», mai spuse Ducele, «o voi face fără dînsul». Mihai Antonescu îi ceru atunci lui Mussolini să-l autorizeze să trateze el, în timpul acestor luni, cât Italia ar fi rămas în expectativă. «Vă autorizez», răspunse Ducele. «Sper că discuția noastră va avea un mare răsunet istoric», fu fraza cu care Mussolini se despărți de oaspetele său.

Mihai Antonescu creștea în proprii săi ochi, într-un mod nelinîștitor. El era plenipotențiarul Europei, investit de Mussolini. Nu este de mirare că îl trată cu o oarecare condescendență pe regele – împărat Victor-Emanuel, care fu ultimul care l-a primit înainte de plecarea sa din Italia. «Colonii romani, lăsați pe solul nostru dunărean, sînt cei care aduc la Roma o sevă viguroasă», ne spuse el. «Dacă reușim acum, Stalingradul nu va mai fi decît un vis urît».

Sedința marelui consiliu fascist din 25 iulie 1943 și arestarea lui Mussolini fură resimțite de Mihai Antonescu așa cum resimțise mareșalul înfrîngerea de la Stalingrad. Italia făcuse dovada slăbiciunii sale interne, după ce demonstrase pe cîmpul de luptă starea de nepregătire și lipsa de entuziasm a soldaților săi. «La guerra e bella ma incommoda»¹³⁷. Totuși, Mihai Antonescu spera... Semi – consimțămîntul Ducelui constituise primul său succes politic. El îl obținea de la un Mussolini pe cale de a dispărea, desigur, dar al cărui prestigiu trecut nu încetase să-l impresioneze pe vicepreședintele Consiliului român. El se adresa succesorilor săi, mai exact lui Guariglia, noul ministru al afacerilor externe. Prin Bova Scoppa, îi trimise un mesaj, propunîndu-i să acționeze de comun acord pentru a scoate din război cele două țări. «Marea Britanie și Statele Unite nu au interes pentru o răsturnare a situației în Balcani. Dacă am lucra rapid, am putea să-i punem pe germani în fața unui fapt împlinit», se citea în acest mesaj¹³⁸. Omul de stat român nu se descurajă nici chiar atunci când Guariglia îi comunică – dacă Mihai Antonescu ar fi știut să citească printre rînduri – că Turcia era mai indicată decît Italia pentru a pleda cauza Balcanilor în fața anglo – saxonilor. «Situația delicată în care se găsește țara noastră în acest moment nu are, desigur, nevoie a fi ilustrată», spunea

ministrul de externe al lui Badoglio care, mai realist decât colegul său de la București, nu-și făcea nici o iluzie cu privire la starea de slăbiciune a țării sale. Mai curînd noul guvern al Italiei risca să fie pus de Reich în fața faptului împlinit. Toleranța germanilor în fața noii situații era inexplicabilă. Era evident că Mussolini fusese răsturnat pentru a face posibile negocierile cu inamicul. În fața acestui fapt care sărea în ochi vorbele despre onoare ale regelui Victor Emanuel și ale mareșalului Badoglio nu cîntăreau prea greu. Guariglia, care nu putea să ignore că Italia risca să fie ocupată de Wehrmacht înainte de semnarea armistițiului cu Aliații, nu avea nici un interes să provoace reacția germană, făcîndu-se interpretul dorinței de pace al celorlalte țări. «Italia se găsește într-o situație fără ieșire. Ea nu poate nici să facă război, nici să încheie pace», spunea Guariglia ambasadorului nostru la Roma. «Dacă este așa», strigă mareșalul Antonescu, citind telegrama, «România se află într-o situație mai avantajoasă. Ea poate cel puțin să lupte. Ea nu are, deci, nici un interes să-și lege soarta de cea a unui stat mai slab». Interpretarea – dacă poate fi numită așa – pe care viceprim-ministrul o dădu acestor cuvinte este mai curînd surprinzătoare. «Președintele Antonescu mi-a spus că mareșalul și el și-ar întoarce privirile spre Italia și spre ceea ce ar face ea în viitorul apropiat, în scopul de a coordona acțiunea României cu cea a Italiei», scria Bova Scoppa ministrului său, după o nouă întrevedere cu Mihai Antonescu. Dar acesta din urmă nu se mulțumea doar să denatureze spusele mareșalului. El puna în gura generalului Gerstenberg – tot după mărturia lui Bova Scoppa – vorbe pe care acesta nu le pronunțase niciodată. Eu servisem de interpret între acesta din urmă și mareșal. Mihai Antonescu asista la convorbire. Generalul german explică și că România trebuia să mai aștepte livrarea escadrilelor de avioane promise de Hitler. Reich-ul se vedea obligat să concentreze pe frontul de răsărit forțe aeriene însemnate, pentru a nu pierde supremația aeriană. Este singurul sector al frontului unde aceasta a fost incontestabilă, pînă la terminarea conflictului. «Dar, dacă această supremație riscă să vă scape, cînd vreți să obțineți victoria? Poate în războiul următor?», îi spuse mareșalul, agasat. Gerstenberg tăcu. El nu avea instrucțiuni să discute aceste probleme de ordin general. Mihai Antonescu îi povesti scena lui Bova Scoppa după cum urmează: «Ofițerul (Gerstenberg) făcuse o descriere destul de pesimistă a situației frontului de răsărit, mai ales în sectorul Orel, afirmînd că Rușii posedau acum o foarte bună aviație, cu material și piloți excelenți». «Conducătorul» îi spuse: «Dar atunci cînd și cum ne vom bate?» Generalul Gerstenberg ar fi răspuns, fără nici o ironie: «În timpul războiului următor»¹³⁹.

Mihai Antonescu recursese la astfel de mijloace probabil pentru a convinge Roma că Germania pierduse războiul și că ea trebuia să fie părăsită. Impresionat de intervenția lui von Killinger, care ceruse, în aceeași zi ca România să nu întrerupă livrările de cereale către Italia, condusă de Badoglio, omul de stat român conchidea că acest demers al Reich-ului sîrșise prin a convinge guvernul de la Roma să rămînă alături de el¹⁴⁰.

La 8 septembrie, cînd armistițiul italian fu dat publicității, Guariglia ne părăsi fără să dea, cu toate numeroasele sale promisiuni, nici un semn lui Mihai Antonescu. Pentru a doua oară în cursul aceluiași secol, Italia îndrepta

armele împotriva aliatului său, Germania. Pentru România, defecțiunea italiană nu avea nici o însemnătate militară. Dimpotrivă, avantajul pe care îl dobîndeau anglo – saxonii în Mediterana și, ca urmare, indirect în Peninsula Balcanică, puteau influența favorabil situația noastră. Se părea că ne este îngăduit să sperăm că soarta nu va depinde doar de rezultatul bătăliei dintre ruși și germani, care se apropia în mod periculos de granița noastră. Mareșalul Antonescu a făcut necrologul regimului mussolinian în fața lui Bova Scoppa pe care l-a primit în prezența lui Mihai Antonescu. În toate controversile în care maghiarii le avuseseră cu noi, Ducele îi susținuse. Cu toate acestea, mareșalul socotea nedemnă soarta pe care succesorii săi o rezervaseră lui Mussolini. Bova Scoppa puse aceste aprecieri, nefavorabile pentru guvernul Badoglio, pe seama temerii pe care Antonescu ar fi avut-o, că va fi tratat și el, dacă va fi cazul, într-un mod asemănător. «Atunci cînd tîrîsc pe străzile Romei bustul lui Mussolini ca niște adevărați plebei», spuse mareșalul Antonescu după plecarea diplomatului, «ei tîrîsc în noroi douăzeci de ani de istorie italiană și încă din cea mai glorioasă. Acesta era adevăratul sentiment al «Conducătorului», care nu era deloc inspirat de teamă, așa cum părea să o presupună Bova Scoppa.

Răpirea spectaculoasă a Ducelui din Gran Sasso ¹⁴¹ a fost, pentru noi, un izvor de noi complicații. Imediat după sosirea în Germania, Mussolini i-a telefonat lui Bova Scoppa, cerîndu-i să se ducă la el. Fostul său reprezentant în România refuză și, urmat de tot personalul ambasadei, se declară solidar cu guvernul care capitulasă. Killinger a primit de la Berlin ordinul de a-l readuce pe calea cea bună pe colegul său recalcitrant. Discordia între cei doi ex-aliați cauza o oarecare satisfacție la București. Nu demult, cei doi miniștri, von Killinger și Bova Scoppa aveau obiceiul să se prezinte împreună la «Conducător» sau la vice-primministru, pentru a da mai multă greutate pretențiilor Axei. Așa a fost atunci cînd a trebuit să declarăm război Statelor Unite și în numeroase alte ocazii. După fiecare înfrîngere se păstra o amintire neplăcută.

Dar, în curînd, datorită agravării conflictului dintre italieni, ministrul lui Victor-Emanuel ¹⁴² deveni un simbol: acela al independenței noastre politice. El era unitatea de măsură pentru a ne dovedi, în proprii noștri ochi cel puțin, că România nu mai era un satelit. Hitler îi scrisese, cu propria sa mînă, o scrisoare lui Antonescu, cerîndu-i să recunoască guvernul fantomă pe care Mussolini tocmai îl formase în Germania. Această cerere nu putea fi respinsă. În afară de pactul tripartit, între România și Reich nu mai exista nici o legătură juridică. A refuza să recunoști guvernul italian, chiar fictiv, însemna să declari caduc pactul tripartit. Aceasta ar fi însemnat o ruptură cu Germania, ceea ce constituia o imposibilitate, în circumstanțele existente. Pe de altă parte, pentru rațiuni de prestigiu, nu se dorea ruperea relațiilor cu reprezentantul monarhiei italiene la București.

«La 27 septembrie, secretarul personal al președintelui Antonescu, Barbul, veni să mă vadă. El îmi spuse că trebuia să-mi comunice din partea primului ministru că guvernul român se văzuse silit în urma presiunilor repetate ale Führer-ului, să recunoască guvernul fascist format de Mussolini. El ținea să mai precizeze că faptul de a-l recunoaște nu însemna nicidecum nerecunoașterea

trimisului Majestății Sale, regele Italiei. Astfel, s-ar fi creat o situație analogă celei din timpul războiului spaniol, când două legații, una a lui Franco și cealaltă a lui Negrin funcționaseră simultan, timp de câteva luni, în capitala României. Desigur, guvernul de la București nu putea să spună cât timp va putea continua o situație de această natură».

«Îi spusei domnului Barbul că mareșalul îmi declarase în mod explicit, în timpul audienței pe care o acordase la 10 septembrie, în prezența lui Mihai Antonescu, că nu va recunoaște un eventual guvern Mussolini¹⁴³, pînă ce nu va fi declarată o stare de beligeranță între Italia și Germania. Am constatat cu regret că, fără ca această stare de război să se fi produs, mareșalul se hotărîse pentru recunoaștere».

«Domnul Barbul îmi obiectă că o stare de beligeranță între guvernul regal italian și guvernul german nu putea să existe din punct de vedere juridic, dat fiind că guvernul german nu mai recunoștea existența unui guvern italian. În fine, Barbul îmi spuse, confidențial, că în ce-l privește pe regele Mihai, el era hotărît să nu primească scrisorile de acreditare ale unui ministru republican fascist și că era de asemenea decis să nu semneze scrisorile de acreditare pentru un reprezentant al României pe lângă guvernul republican fascist». Astfel relatează Bova Scoppa¹⁴⁴ poziția Bucureștiului față de cele două Italii. Pentru Antonescu păstrarea prerogativelor diplomatice ambasadorului facțiunii regaliste era o chestiune de prestigiu, așa cum fusese pentru de Valera¹⁴⁵ menținerea, în pofida presiunilor britanice, a relațiilor diplomatice cu Reich-ul. Acesta era semnul exterior al libertății noastre.

«În toate celelalte țări controlate direct sau indirect de germani, localurile ambasadelor și consulatelor curții italiene trecuseră în mâinile fasciștilor¹⁴⁶», constată Bova Scoppa. «Singură, România, a făcut excepție». Totuși, Mussolini și Hitler interveniseră în mai multe rînduri spre a pune capăt situației umilitoare pentru reprezentanții Axei – ambasada lui Badoglio dispunea de mai multe clădiri în București, în timp ce aceea a republicanilor fasciști trebuia să se mulțumească cu două camere de hotel – dar ei întîmpinară de fiecare dată un refuz categoric. Killinger nu mai știa cum să procedeze. Pentru Berlin, el era țapul ispășitor. Veni să-l avertizeze pe Mihai Antonescu că dacă nu va fi mulțumit, va fi obligat să se pună în fruntea unui comando german și să ocupe ambasada «trădătorilor» italieni. «În acest caz, aș fi obligat, în ce mă privește, să vă arestez, din eroare, desigur» – îi replică vicepreședintele Consiliului. «Bova Scoppa, care ar fi trebuit să fie împușcat, ca agent al dușmanului, se bucură la București de mai multă considerație decît italienii care ne-au rămas credincioși», spuse, consternat, ministrul Reich-ului. «A împușca, a ucide, iată cuvintele ce au devenit cele mai frecvente în vocabularul dumneavoastră», replică Mihai Antonescu. «Din partea mea, eu nu vreau să am mîinile pătate de sînge la sfîrșitul acestui război» – «Sie werden Sie Dreckvoll haben»¹⁴⁷ strigă furios von Killinger. Apoi, rîzgîndindu-se, mă rugă să nu traduc cele ce spusesese.

Mareșalul nu fu nici el mai puțin categoric în refuzul pe care îl opuse, în diferite ocazii, rugămintilor lui Killinger. «Eu am făcut servicii României. Risc să fiu compromis dacă mă refuzați iar», îi spunea el, după ce citise cu glas tare

o telegramă semnată de Hitler, care trata despre afacerea Bova Scoppa. Devenit mai modest, Führer-ul se declara satisfăcut dacă italienii regaliști aflați în România ar fi fost internați ca prizonieri de război. Nu mai era nevoie să fie împușcați. «Pentru noi, libertatea lui Bova Scoppa este o chestiune de onoare», răspunse «Conducătorul». «Acest răspuns trebuie să fie socotit ca definitiv?», mai întrebă von Killinger. «În chestiuni de onoare», spuse mareșalul, privindu-l țință, «voi, aliații noștri, ar trebui să vă bucurați că noi, românii, nu avem decât răspunsuri definitive și categorice»¹⁴⁸.

Numeroasele peripecii ale afacerii italiene, povestite pe larg aici, au îndepărtat atenția noastră de la evenimentele anului 1943. Acestea au fost de o importanță extremă totuși, și au exercitat o influență dezastruoasă, mai ales asupra moralului trupelor noastre. Noua ofensivă sovietică trebuia, la acea dată, să transforme în realitate tragică eventualitatea acestei amenințări, pînă atunci auzită ca un coșmar: «Vin rușii !».

Un optimism întreținut cu disperare ne interzisese pînă atunci cea mai mică îndoială referitoare la victoria germană și prin urmare, la a noastră. Puternica mașină de război, care era Wehrmacht-ul, deși serios vătămată, nu încetase să apară ca invincibilă și trebuia să păstrăm încă mult timp această iluzie, specific europeană, care se încăpățînează să creadă în superioritatea calității asupra numărului.

Această credință nu a început să se clatine decît atunci cînd mișcarea ofensivă a trupelor noastre, sosite pe Volga, în fața Stalingradului, atinsese acea limită extremă cînd orice val de atacatori, chiar după spusele lui Klausewitz, trebuie, în mod fatal, să se sfărîme de un inevitabil reflux. Atunci se puse, în mod tragic, problema de a ști pînă unde se vor întinde posibilitățile de invadare ale acestei maree revărsate. Enigmă care nu comporta pentru noi o altă soluție, decît aceea de a fi sălbatic hotărîți la toate sacrificiile, pentru a ne menține țara în afara spațiului invadat de Armata Roșie. Aceasta era pentru noi o chestiune vitală, dar esențială și pentru viitorul Europei.

Apare, într-adevăr, de o necesitate evidentă pentru Europa, fie ca fascistă, fie democratică, ostilă sau simpatizantă a țării noastre, de a păstra, pentru a o proteja la răsărit, bastionul intact pe care trebuie să-l constituie România.

Pe plan psihologic, căderea lui Mussolini adusese o grea atingere prestigiului oamenilor de stat care preferaseră colaborarea cu Hitler în defavoarea celei cu Stalin.

Singur printre aceștia, «Cîinele Roșu», hotărît cu tărie să persevereze în această «eroare», ținu să-și reafirme atunci crezul și să indice cu claritate motivele orientării sale politice.

Reunind pe cei mai apropiați colaboratori, afit civili, cît și militari, el le ținu, în esență, această cuvîntare:

«Poporul nostru a fost de două ori eliminat din istorie. Prima dată, abandonat de Roma, am hibernat o mie de ani, mai înainte de a fi treziți la o viață nouă de Evul Mediu creștin. Islamul, la rîndul său, a venit și ne-a făcut sclavi, secole întregi. Independența noastră regăsită nu datează decît de-abia o sută de ani¹⁴⁹ și iată că sîntem din nou amenințați de o putere răsăriteană.

Trebuie deci, astăzi, să luăm cunoștință de drama în care ne-am angajat și în care este pusă în joc însăși existența noastră... În două rînduri am putut, printr-o minune, să reînviem. Occidentul, surprins, ne-a regăsit de două ori, identici cu noi înșine, pe aceste tărîmuri, care se părea că ne-ar fi înghițit. Dar oare, a treia oară, s-ar mai putea întîmpla un miracol? De aceea trebuie cel puțin, să fim pregătiți, în cazul în care un destin necruțător ne-ar condamna definitiv, să luptăm eroic pînă la capăt, în așa fel încît să nu lăsăm, în urma noastră, rușinea care se leagă de amintirea lașilor...»

Întrerupîndu-și aici discursul, «Cîinele Roșu» căută pe fețele celor dimprejurul său efectul produs de cuvintele lui. Citi pe ele decepția și o oarecare nemulțumire. Căci veniseră pentru directive, și nu să asculte o predică.

Atunci, mareșalul reluă cu o voce înăbușită:

«Deci, nu vrei să mă înțelegeți și toate acestea vi se par doar o retorică deșartă, inoportună în gura unui soldat... O să vă las să discutați, între voi, probleme mai importante. Ocupați-vă, rogu-vă, de buget... de exporturi... și de prețurile animalelor!»

Apoi, cu un suris sarcastic: «Oare cum ați putea, așa îmbuibăți și strălucitori de sănătate, să fiți accesibili măcar pentru ideea unei catastrofe posibile?... În fond, ce vă pasă de iminența unui cataclism mondial?...»

Grăbind pașii, ieși trîntind ușa și lăsîndu-i pe cei de față consternați.

Foarte adevărat, românii mergeau spre prăpastie cu ochii închiși și cu burta plină. Nimeni nu dădea atenție profecțiilor sumbre și nici îndemnurilor. Nimic nu putea să oprească burghezia avidă de îmbogățire din cursa ei frenetică, și din goana după toate plăcerile. De mult timp, pămîntul roditor al României nu mai fusese atît de generos cu fiii săi. Europa înfometată plăcea în aur produsele solului nostru. La București, se înghesuiau cei mai marcanți oameni de afaceri de pe vechiul continent, veniți să trateze afaceri importante. Cifrele de afaceri urcau peste tot vertiginos. Se vindea orice. Deșeurile, cu care altă dată erau hrăniți porcii, deveniseră mărfuri apreciate. Imediat ce se lăsa scara, orașul se însuflețea și, sub camuflaj, începea petrecerea. Căci atunci nu existau zberi pentru a impune o rezervă decentă celor care pretindeau, cu insolență, să se bucure de viață, în timp ce pe front, soldații noștri își jertfeau viața. Și atunci se fredona în surdină refrenul la modă, lansat de Teatrul evreiesc din București:

«Ziua, ne temem de cîinele rău,

Dar noaptea, cîinele doarme în palatul său...»

În tot acest timp, opoziția se pregătea să joace un rol, desăvîrșindu-și postura sa de Mîntuitor și denunțînd deja pe vinovat în fața vendetei publice. Cei care preconizaseră întotdeauna înțelegerea cu Uniunea Sovietică răs-pundeau cu anticipație tuturor obiecțiilor, pretinzînd că doar propaganda interesată a dictaturilor fasciste și a colaboraționiștilor ar fi îndepărtat pînă atunci eventualitatea unei alianțe cu URSS. Ei se forțau să demonstreze că între rușii comuniști și anglo – saxonii capitaliști înțelegerea era perfectă și cereau o pedepsă exemplară pentru bărbatul care legase destinul nostru de cel al Germaniei hitleriste.

Nimeni nu-și imagina atunci că popoarele dunărene, încredinșându-și destinele lor în mâinile Aliaților, vor avea de plătit acestora o exorbitantă răscumpărare.

Începeam să ne întoarcem spre orizontul american, unde se mai arăta, în acea vară a anului 1943, o rază de speranță. Și totuși, deja Washingtonul se întreba, cu neliniște, pe ce linie se va face întâlnirea trupelor americane cu cele sovietice. Aceasta fu prima informație pe care i-o aduse lui Mihai Antonescu un trimis al guvernului român, după întrevederea sa cu un purtător de cuvânt al președintelui Roosevelt.

Europa se afla în pericol, de aci înainte.

Va putea ea să fie salvată de America?

Note la partea I-a

1. *Politburo* – Biroul Politic
2. *Antanta* – Alianță politico – diplomatică și militară la care România a aderat în august 1916; Antanta a promis satisfacerea dezideratului unității național – statale (*n. tr.*).
3. Armata germană în cel de al doilea război mondial (*n. tr.*).
4. Drumul spre răsărit (*germ., n. tr.*).
5. Drumul spre vest (*germ., n. tr.*).
6. Este vorba de revoluția din 1905 din Rusia, începută la 9 ianuarie 1905 și înăbușită de regimul țarist (*n. tr.*).
7. Traducere literală: omul roșu rareori este bun; trad. liberă: să te ferești de omul cu părul roșu (*n. tr.*).
8. Ultimul argument al regilor, deviza pe care Ludovic al XIV-lea a dispus să fie gravată pe tunurile sale. Sensul general: ultimul argument al conducătorilor de stat este violența (*n. tr.*).
9. Trebuie să se vadă dacă nu este amestecată o femeie (traducere liberă); Trebuie căutată femeia (traducere literală) (*n. tr.*).
10. *Gestapo* – Geheime Staatspolizei, poliția secretă germană în timpul celui de al Treilea Reich (*n. tr.*).
11. *G.P.U.* – poliția secretă sovietică, care a apărut după reorganizarea CIEKA, introdusă la Revoluția din 1917; i-au urmat apoi NKVD și KGB (*n. tr.*).
12. *André Tardieu (1876 – 1945)* – Om politic francez, de mai multe ori prim-ministru (1929, 1930, 1932), fost colaborator al lui Clemenceau. (*n. tr.*).
13. – *Eduard Beneš (1884 – 1948)* – om politic cehoslovac, ministru de externe, apoi președinte al republicii (1935 – 1938 și 1945 – 1948);
– *Nikolaos Politis (1872 – 1942)* – jurist și om politic grec; profesor la Facultatea de Drept din Paris, apoi ministru de externe al Greciei;
– *Nicolae Titulescu (1882 – 1941)* – mare diplomat român, ministru al afacerilor externe (1927 – 1928, 1932 – 1936), delegat la Liga Națiunilor. (*n. tr.*).
14. *Liga (Societatea Națiunilor)* – organism creat printr-un pact, între statele semnatare ale Tratatului de la Versailles (10 ian. 1920 – 1 iunie 1946) pentru a dezvolta cooperarea între națiuni și a garanta pacea și securitatea. A fost înlocuită de O.N.U. A avut sediul la Geneva. (*n. tr.*).
15. – *Verdun* – localitate pe râul Meuse. Din februarie până în noiembrie 1916, armatele franceze, conduse de Pétain, au respins cele mai violente ofensive germane din primul război mondial
– *Tannenberg* – oraș în fosta Prusie Orientală, unde, în august 1914, germanii au învins armatele rusești (*n. tr.*).
16. *M. M. Litvinov (1876 – 1951)* – diplomat sovietic, ministru de externe al URSS între 1930 și 1939, apoi ambasador în SUA (*n. tr.*).
17. *Anschluss* – unire, joncțiune (*n. tr.*).
18. *Thomas Woodrow Wilson (1856 – 1924)* – președinte al SUA, a decis participarea țării sale la primul război mondial. Doctrina sa consta în 14 puncte, între care figura și dreptul popoarelor la autodeterminare (*n. tr.*).
19. Azi, Sankt Petersburg (fost Leningrad) (*n. tr.*).
20. Aci are sensul unei concepții de viață (*n. tr.*).
21. Conducător fascist croat, care a dus o politică progermană (*n. tr.*).
22. Odată cu învestirea sa cu puteri depline, Antonescu a primit titlul de «Conducător al statului» (*n. tr.*).
23. *Canossa* – castel în Italia, azi în ruine; aci, în ianuarie 1077, împăratul Germaniei, Henric

- al IV-lea, excomunicat, a cerut iertare papei Grigore al VII-lea. De aici expresia «a merge la Canossa», în sensul de «a se umili, a face act de penitență» (n. tr.).
24. *Modus Vivendi* – manieră de a trăi; tranzacție, compromis datorită căreia se dă posibilitatea părților în litigiu să se suporte reciproc (n. tr.).
 25. El era succesorul nr. 7 al lui Codreanu. Ceilalți șase fuseseră uciși (n.a.).
 26. *Lebensraum* – spațiu vital; noțiune folosită de imperialismul celui de al Treilea Reich, lipsit de multe resurse naturale și materii prime, care justifica transformarea unei sfere de influență într-un spațiu care să-i servească propriile interese politice și economice (germ. n. tr.).
 27. *Engelbert Dollfuss* (1892 – 1934) – cancelar (prim-ministru) al Austriei, asasinat la Viena de naziști; acesta a fost unul dintre actele de pregătire al Anschluss-ului – unirea Austriei cu Germania, în anul 1938, ca urmare a invaziei trupelor naziste, la 11 martie 1938 (n. tr.).
 28. franceză (n. tr.).
 29. Garda de Fier – (n. a.).
 30. *El Caudillo* – Francisco Franco (1892 – 1975), cunoscut sub denumirea «El Caudillo», fost dictator al Spaniei din 1939, înlocuit odată cu reinstaurarea monarhiei constituționale a lui Juan Carlos (n. tr.).
 31. *Edouard Daladier* (1884 – 1970) – om politic francez, președinte al consiliului de miniștri între 1938 și 1940. A semnat acordul de la München, care sacrifică Cehoslovacia și, prin consecință, estul Europei, ambițiilor hegemoniste ale Germaniei naziste (n. tr.).
 32. *Neville Chamberlain* (1869 – 1940) – prim ministru englez din 1937, co-semnat al acordului de la München (septembrie 1938) împreună cu Germania, Franța și Italia (n. tr.).
 33. Trăiască Germania! Și Victorie! (n. tr.).
 34. ministrul de externe al României (n. a.).
 35. *Zvastica* – însemnul partidului național – socialist german (n. tr.).
 36. Culoarea verzuie a uniformei Wehrmacht-ului (n. tr.).
 37. *Maurice Gamelin* (1872 – 1958) – general francez, colaborator al lui Joffre în primul război mondial, a comandat forțele franco – engleze din 1939 până la înfrângerea Franței în luna mai 1940 (n. tr.).
 38. *Primus inter pares* – primul între egali (lat. n. tr.).
 39. *Stabsleiter* – grad național – socialist corespunzând cu titlul de subsecretar de stat (n. a.).
 40. *National Sozialistische Deutsche Arbeits Partei* – partidul național – socialist german (n. tr.).
 41. Șeful guvernului german era Hitler (n. tr.).
 42. Ministru interimar la consiliul de miniștri (n. a.).
 43. Ministrul României la Moscova (n. a.).
 44. *Blitz* – fulger; *Blitzkrieg* – război fulger (germ. n. tr.).
 45. *Furor teutonicus* – furia teutonică (n. tr.).
 46. Lege a economiei liberale, care lasă la inițiativa particulară producția și comerțul (n. tr.).
 47. Așteaptă și vezi (n. tr.).
 48. *Deutsches Nachrichten Bureau* – biroul de știri (informații) german, agenție oficială de informații în timpul regimului nazist (germ.. n. tr.).
 49. Basarabia, ocupată de ruși în iunie 1940 (n. a.).
 50. *Oberkommando der Wehrmacht* – Înaltul comandament al armatei germane (germ. n. tr.).
 51. Ambasadorul Reich-ului la București (n. a.).
 52. August 1940 (n. a.).
 53. A se vedea cap. II (n. a.).
 54. *Emil Hácha* (1872 – 1945) – președinte al Cehoslovaciei, a cedat forței hitleriste în 1939 (n. tr.).
 55. *Carl Gustav, baron Mannerheim* (1867 – 1951) – mareșal și om de stat finlandez, a luptat împotriva rușilor (1939 – 1940 și 1941 – 1944), apoi contra Germaniei (1945); președinte al Republicii finlandeze (1944 – 1946) (n. tr.).
 56. *Stukas* – *Sturzkampffugzeug* – avion german de bombardament în picaj, dotat cu sirene care amplificau zgomotul puternic făcut în timpul picajului, pentru a înspăimînta trupele inamice (prescurtare germ. n. tr.).
 57. *Putsch* (germ.) – răscoală a unui grup politic înarmat (n. tr.).
 58. *Savonarola* (1452 – 1498) – călugăr dominican italian, ars pe rug pentru erezie (n. tr.).
 59. *Jean Calvin* (1509 – 1564) – reformator religios francez, întemeietor al calvinismului (n. tr.).
 60. *Joseph Arthur, conte de Gobineau* (1816 – 1882) – scriitor francez, precursor al rasismului
 61. *Justus von Liebig* (1803 – 1873) – chimist german, descoperiri în chimia organică (n. tr.).

62. Este vorba de savantul Chamberlain, nu de omul politic (n. a.).
63. *Marcus Julius Brutus* (85 – 42 a. Hr.) – promotorul unei conspirații, împreună cu Cassius, împotriva lui Caesar și unul din asasinii săi (n. tr.).
64. *Niccolo Machiaveli* (1469 – 1527) – scriitor politic realist, între altele autor al «Principelui»; se citează dictonul său: «scopul scuză mijloacele» (n. tr.).
65. *S.A. – Sturm Abteilung* (detașamente de asalt), formație paramilitară germană (n. tr.).
66. Dominația maselor (n. a.).
67. Vizită de stat (n. a.).
68. *Luftwaffe* – armata aerului (aviația) germană (n. tr.).
69. Comisar politic în armata roșie (n. a.).
70. *Reichstag* – parlamentul Reich-ului german, cu sediul la Berlin. A fost incendiat în 1933, fapt pe care naziștii l-au pus pe seama comuniștilor, pentru a justifica represaliile în contra acestora (n. tr.).
71. *Weimar* – oraș în Germania orientală (Turingia); acolo a fost redactată Constituția din 1919, care a dat Germaniei regimul republican cunoscut sub denumirea de Republica de la Weimar (n. tr.).
72. *Reichkanzlei* – cancelaria Reich-ului, președinția consiliului de miniștri german (n. tr.).
73. General sovietic, condamnat apoi la moarte și executat pentru trădare din ordinul lui Stalin, în anul 1938 (n. tr.).
74. Omul de acțiune fanatic, (germ. n. tr.).
75. Ce sînteți dv.? (germ. n. a.).
76. Colaboraționist al naziștilor în Cehoslovacia, după acordurile de la München (n. tr.).
77. *Albion* – nume dat de antici Mării Britanii, datorită falezelor albe și prin care este denumită, poetic, Anglia (n. tr.).
78. *Réthondes* – comună în Oise (Franța); armistițiile din 11 noiembrie 1918 și 22 iunie 1940, au fost semnate în apropiere (comuna Compiègne)
79. *Rubicon* – rîu ce despărțea Galia Cisalpină de Italia, a cărui trecere cu armata era interzisă de senat. Caesar a făcut-o, strigînd «Alea jacta est» (zarurile au fost aruncate) (n. tr.).
80. Așa numitul pact Molotov – Ribbentrop, încheiat la 23 august 1939, a decis împărțirea sferelor de influență între cele două țări, consfințind dreptul URSS de a ocupa Basarabia (n. tr.).
81. Ocupare în timp de război (n. tr.).
82. Vă rog să faceți aceasta (n. a.).
83. Eu nu am nevoie de fanatici (n. a.).
84. «Am nevoie de o armată română sănătoasă». «Armata este sănătoasă și va restabili ordinea» (n. a.).
85. Serviciul de informații al armatei, după modelul celui francez (n. tr.).
86. Mașină de război (germ., n. tr.)
87. Comandantul corpului expediționar în România (n.a.).
88. Soldați care nu fac parte din armata regulată, partizani (n. tr.).
89. Țara nimănui. Pîșie neocupată, între liniile trupelor adverse, pe front (n. tr.).
90. Crucile de pe morminte purtau casca soldatului decedat (n.a.).
91. japonez (n. tr.).
92. *Schutz Staffel* – eșalon de apărare; poliție militarizată nazistă, operativă în lagărele de concentrare și în tîrîmurile ocupate de Reich (germ. n. tr.).
93. *Tineretul hitlerist* – organizație paramilitară germană (germ. n. tr.).
94. *Unități SS*, (germ. n. tr.).
95. nu este demn de stimă – (germ. traducere liberă n.a.).
96. Noi am început lupta contra comunismului în 1918, cînd un vecin slab a devenit victima sa și vom continua această luptă întotdeauna, sincer și fără vorbe goale (n.a.).
97. Mareșal după cucerirea Odessei (n.a.).
98. Zidul (de apărare) al Atlanticului, fortificații germane pe malurile Canalului Mînceii (n. tr.).
99. Vulcan stins, înalt de 5633 m. (n. tr.).
100. Concern chimic german, mare producător de medicamente (n. tr.).
101. Fîhrer-ul doarme încă. (germ. n. tr.).
102. Veniți mai tîrziu. (germ. n. tr.).
103. Fotografia personală al lui Hitler (n.a.).
104. Dominația, supremația maselor (n. tr.).

105. Corpul feminin de transmisioniste german, care lucrau în cadrul armatei, în centralele telefonice, telegrafice, radio, etc (n. tr.).
106. Proelvejeni (n. tr.).
107. *Leviatan* – monstru de care se vorbește în Biblie (Cartea lui Iov) și a cărui nume este folosit pentru a defini ceva colosal, monstruos (n. tr.).
108. Noi îi vom bate pe ruși astfel încât (germ. n.a.).
109. ca să-i ia dracu... (germ. n.a.).
110. ca ei să nu se mai ridice niciodată (n.a.).
111. În sensul de succesor al lui Hitler (n. tr.).
112. Zeițe în mitologia scandinavă, ce aveau sarcina de a umple cu băutură cupele eroilor căzuți în luptă (n. tr.).
113. *François Darlan (1881 – 1942)*, amiral francez, colaborator imediat și succesor desemnat al lui Pétain (1940 – 1942), a preluat puterea în Africa după debarcarea aliată din 1942, dar a fost asasinat la Alger (n. tr.).
114. șeful guvernului sîrbesc (n.a.).
115. Localitate în Carpați (n.a.).
116. Să-i ia dracu (să fie blestemați) ! (germ. n. tr.).
117. Tigrul, tanc greu al Wehrmacht-ului în al doilea război mondial (germ. n. tr.).
118. Denumirea germană a orașului Brest din Rusia Albă, unde la 3 martie 1918 a fost semnat tratatul de pace între Germania și Soviete (n. tr.).
119. Alexandra Kollontai, ambasadoarea sovietică în Suedia (n. tr.).
120. Ministrul de externe britanic (n. tr.).
121. Departamentul de Stat, ministerul de externe al SUA (n. tr.).
122. Denumire, după strada pe care se află amplasat, pentru a indica ministerul de externe german (n. tr.).
123. În limbaj juridic, respingere, refuz categoric (n. tr.).
124. Denumire pentru trimisul diplomatic al Papei (n. tr.).
125. Președintele Consiliului de miniștri ungar (n.a.).
126. Cetății Europa, (germ. n. tr.).
127. Cine câștigă timp, trăiește; (lat. n.a.).
128. creierul, spiritul conducător; (lat. n. tr.).
129. A se vedea Bova Scoppa, *Colloque con due dittatori*, p. 102-108 (n. a.).
130. *Ibid.*, p.110 (n.a.).
131. Bova Scoppa, *Op. cit.*, p.110 (n.a.).
132. Austria (n. tr.).
133. Totul e în ordine; germ. (n. tr.).
134. Puntea suspinelor, celebru pod de piatră la Veneția (n. tr.).
135. General roman (Caius Marcus Coriolan, sec.V înainte de Iristos);condamnat la exil, cu toată comportarea sa strălucită, s-a întors împotriva Romei, pe care a cruțat-o totuși, fiind implorat de mama și soția sa (n. tr.).
136. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.113 (n.a.).
137. Războiul e frumos, dar incomod; (ital. n. tr.).
138. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.117 (n.a.).
139. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.133 (n.a.).
140. După ce Italia încheiase armistițiul, vicepreședintele consiliului de miniștri român îi dădu lui Bova Scoppa o versiune a dialogului cu Ducele cu totul diferită de cea pe care o conținea procesul verbal al întrevederii. Pentru a găsi un argument contra unei anume propagande neo-fasciste, fostul ministru al lui Victor Emmanuel la București se prefăce a crede că această versiune ar corespunde realității. După ea, Mussolini i-ar fi spus (lui Mihai Antonescu) că «poporul italian nu putea rezista mai mult de două luni – că la finele acestei perioade, el (Mussolini) putea să nu mai fie la putere, dar că, dacă s-ar mai fi aflat, el ar fi acționat pe lângă Hitler pentru a ajunge la o soluție a conflictului», stă scris în cartea diplomatului italian. și Bova Scoppa trage concluzia: «Acesta dovedește, în mod precis, că după 1 iulie, Mussolini avea în ferma convingere, în așa măsură încât i-a împărțit-o d-lui Antonescu, că Italia mai poate să reziste încă cel mult două luni». Este mai curînd dovada că, cel puțin pentru adevărul istoric, Mihai Antonescu nu este un martor credibil.
141. După lovitura de stat a mareșalului Badoglio, Mussolini a fost arestat și ținut închis pe muntele Gran Sasso, masiv din munții Alunzzi, înalt de 2914 m., de unde a fost eliberat de

un detașament de parașutiști germani, comandoul aerian fiind condus de ofițerul SS Otto Skorzeny. (n. tr.).

142. Regele Italiei, adversar al lui Mussolini, fusese alături de mareșalul Badoglio la lovitura de stat ce duse la înlăturarea lui Mussolini. De aceea, Bova Scoppa se considera reprezentantul regelui, și nu al lui Mussolini, de care se detașase (n. tr.).
143. Este puțin probabil ca mareșalul Antonescu să fi făcut această declarație, deoarece Mussolini nu a fost eliberat decât o săptămână după această audiență (n.a.).
144. Bova Scoppa, *Op. cit.* p.125 (n.a.).
145. Eamon de Valera (1882 – 1975), prim ministru al Irlandei (1932 – 1948, 1951 – 1954, 1957 – 1959), președinte (1959 – 1966). (n. tr.).
146. Bova Scoppa *Op. cit.* p. 113 (n.a.).
147. O să aveți mâinile pline de murdărie – (germ. n.a.).
148. Bova Scoppa pune aceste cuvinte în gura lui Mihai Antonescu; vicepreședintele consiliului, căruia îi plăceau, le pusese, probabil, pe seama sa (n.a.).
149. 9 mai 1877, în urma războiului român – ruso – turc (n. tr.).

CAPITOLUL VIII

Negocieri secrete

Ideea fixă a lui Mihai Antonescu cum că România nu trebuia să trateze separat cu Aliații fu cauza unor noi complicații cu Germania. Vecina noastră, Bulgaria, singurul stat care a aderat la Pactul Tripartit și totuși nu a declarat război Uniunii Sovietice, îi apărea ca un asociat potrivit în negocierile cu Londra și Washingtonul. Ungaria, cu toată înclinarea sa discretă spre anglo-saxoni, nu inspira nici o încredere la București. Neînțelegerile dintre cele două țări erau prea vechi. Dar mai era ceva. Mareșalul Antonescu impusese colaboratorului său o condiție pentru orice negocieri cu anglo-saxonii: România nu va accepta o schimbare de orientare politică, decât dacă statele majore aliante vor hotărî o debarcare în Balcani. Or, Ungaria nu se afla pe drumul armatelor care înaintau spre România, prin peninsulă. Gruparea sîrbă de la Belgrad, prezidată de generalul Nedici, purta în mod abuziv denumirea de guvern. Nu se putea negocia cu el, fiindcă toate mișcările sale erau supravegheate de aproape de cei din SS. Dovada absolut convingătoare ne-a fost furnizată de vizita la București a ministrului său de interne A... Pretextul pentru care germanii îl autorizară să meargă în România a fost cererea sa de douăzeci de mii de metri de stofă, pentru a face uniforme miliției sîrbești care trebuia să lupte împotriva partizanilor, alături de unitățile germane. Colonelul SS care îl însoțea avea ordin să nu-l părăsească nici o clipă; chiar pentru întâlnirile cu miniștrii guvernului român, el nu se putea descotorosi de «guvernanta» sa. Am fost însărcinat să mă ocup de colonelul SS și de prizonierul său, în timpul șederii lor în capitala noastră. După un dejun la care au fost invitați, A... mi-a strecurat o hîrtie în mînă. La ora unu dimineața, am bătut la ușa camerei sale de la hotel. Era singur. Scopul real al vizitei sale la București mi-a fost expus în grabă. Sărmanul de el privea, neliniștit, spre ușă. Du ăa spusele sale, poporul sîrb, atacat de bulgari, de croați, de unguri și de germani, devenise un vulcan de ură. Singurul stat vecin, care se abținuse de la orice act ostil împotriva lui, era România. În confuzia care-l stăpînea, guvernul de la Belgrad voia să se agațe de noi. Ministrul său de interne vorbea de federație româno-sîrbă și de uniune personală¹. Nedici se ruga să i se întindă o mînă de ajutor înainte de a se îneca. «Dar germanii ar accepta oare realizarea unui asemenea proiect?», întrebai eu. «Cu condiția ca interesele lor economice să fie respectate, ei vor accepta orice soluție de natură a pune capăt agitației care domnește în vechile teritorii ale

Iugoslaviei. Poporul sîrb, care privește cu speranță spre România, ar înceta lupta fratricidă dacă, în locul ocupației germane, ar intra într-o federație cu România», îmi răspunse el. Dar Tito, îl mai întrebai eu? Cu ajutorul vostru, noi vom extirpa toate cuiburile comuniste, spuse dînsul. Ni se propunea deci să luăm locul SS-ului în viesparul iugoslav. «Nu va avea nici cei douăzeci de mii de metri de stofă, nici nimic altceva» spuse, în concluzie, mareșalul Antonescu. «Eu nu vreau să fiu amestecat în nici un fel în afacerile sîrbilor». Ceea ce era mai curios este că, în cam același timp, un emisar ungur a venit la București cu o propunere surprinzătoare. El afirma că guvernul de la Budapesta ar fi dispus să inițieze cu guvernul român negocieri privind o uniune personală între cele două state. Tot cam pe atunci, doi vecini propuneau coroana țării lor regelui Mihai. Argumentele menite să susțină oferta pe care ne-o făcea Budapesta nu erau lipsite de temeinicie. Împreună, cele două țări ar fi putut să reziste mai bine presiunilor germane și pericolului rusesc, în timp ce chestiunea spinoasă a Transilvaniei și-ar găsi o soluționare fericită. Provincia rîvnită de cele două popoare le-ar aparține, în viitor, amîndurora. Credincios punctului de vedere pe care și-l fixase chiar de la început, mareșalul Antonescu socotea că nu trebuia să se preocupe, în timpul războiului, decît de problemele militare. Odată ce pacea va fi restabilită, și în funcție de interesele lor, popoarele puteau să-și stabilească organizarea care le-ar fi convenit. Toată atenția sa era concentrată asupra unei singure probleme: cum să evite ocuparea țării de către Armata Roșie. Virtual, Germania era învinsă, dar pentru moment ea constituia singurul baraj efectiv în stare să se opună înaintării sovietice. Nu se putea renunța la această protecție mai înainte de a o fi înlocuit cu alta. Mihai Antonescu aprecia că Bulgaria era tot atît de interesată ca debarcarea să se facă în Balcani. Din punct de vedere geopolitic, regatul bulgar avea o situație identică celei a noastre.

Ministrul României la Sofia primi instrucțiuni de a cere președintelui Filoff să precizeze ce atitudine va adopta Bulgaria în cazul debarcării trupelor engleze și americane în Balcani. În funcție de răspunsul pe care președintele consiliului de miniștri bulgar l-ar fi dat la această chestiune, reprezentantul României trebuia să poarte mai departe discuția sau să o abandoneze. Filoff se arătă rezervat și pretinse că n-a avut niciodată în vedere o asemenea eventualitate. Desigur, discuția se opri aici, dar ea a fost reluată la marele cartier german. La cîteva zile după moartea regelui Boris (31 august 1943), președintele de consiliu bulgar, care devenea, în urma decesului suveranului său, membru al regenței și stîlpul principal al Reich-ului în Bulgaria, se duse la O.K.W. Mareșalul Antonescu, urmîndu-l o săptămînă mai tîrziu, își dădu seama că Filoff nu pierduse ocazia de a-l informa pe Hitler despre demersul lui Mihai Antonescu. Führrer-ul afirma că obținuse din partea Bulgariei o nouă confirmare că Bucureștiul tot se mai străduia să constituie un bloc al micilor puteri. Era o manevră evidentă pentru a se retrage din conflict. Aceeași chestiune tulburase deja, la începutul anului, raporturile între Reich și România. Hitler considera că era timpul de a pune capăt activității nefaste a lui Mihai Antonescu.

Orel, Briansk, Bielgorod și Harkov fuseseră recucerite de ruși, în cursul lunii august; la 3 septembrie, Armata Roșie, dezlănțuind o mare ofensivă pe toată lungimea de sud și de centru a frontului, înainta spre Nipru, în timp ce anglo-saxonii debarcau în Calabria. Ultima noutate pe care o așlarăm, înainte de a urca în avion pentru a pleca la O.K.W., a fost cea a capitulării italiene și a evacuării orașului Stalino din Ucraina. Toate acestea nu erau de bun augur pentru vizita noastră. Dezastrele se adunau pe capul lui Hitler. Himmler tocmai fusese instalat ca ministru de interne al Reich-ului. Cei din SS câștigaseră deci partida împotriva moderaților și a Wehrmacht-ului. Pentru a evita ca ei să pună stăpânire pe raporturile germano-române nu exista decât o singură metodă: de a acuza. Mareșalul Antonescu o folosi cu succes. El îi spuse lui Hitler că O.K.W. ar fi vinovat de situația dezastruoasă de pe frontul de răsărit. Unitățile române din Kuban nu fuseseră evacuate la timp. Ele erau în pericol de a avea soarta trupelor de la Stalingrad. În curînd, va cădea și Crimeea. Dar Antonescu ținu să îl avertizeze pe Hitler că el va retrage pe propria sa răspundere diviziile românești din peninsulă. Și, în cele din urmă, Antonescu aduse cea mai gravă dintre acuzații: pe data de 12 aprilie 1943, Hitler îi promisese să restabilească, prin puterea armelor, situația de pe frontul de răsărit. În realitate, guvernul german se străduia în acest moment să încheie o pace separată cu rușii. România nu fusese informată de aceste negocieri. Totuși, ea era tot atât de interesată ca și Reich-ul. Față de această lipsă de loialitate la adresa unui aliat, ce mai reprezenta întrebarea pe care Mihai Antonescu i-o pusese lui Filoff? Vicepreședintele Consiliului din București, prin demersul făcut pe lângă colegul său de la Sofia, voise doar să se informeze dacă Bulgaria va apăra sudul României de un dușman care ar fi venit dinspre Balcani. Primul ministru bulgar a făcut dovadă de rea credință interpretîndu-l altfel. «Cum puteți să credeți, sincer, în existența unor negocieri germano-ruse?» întrebă Hitler. «Credeți oare că Stalin ar lăsa să-i scape această ocazie unică pe care i-o oferă istoria de a distruge Europa centrală cu ajutorul anglo-saxonilor?». «Este evident că aceste negocieri nu au dus la nimic», răspunse Antonescu. Hitler nu încercă să le nege existența. El preferă să treacă la un alt punct: armistițiul italian. Aceasta era o rană prea recentă pentru a fi trecută sub tăcere. Era în joc însuși pactul tripartit, legătura care-i unea, din punct de vedere formal, pe toți sateliții Axei. Dar nu aspectul juridic al cauzei era cel ce reținea atenția Führer-ului. Mussolini, «ultimul dintre romani», fusese răsturnat datorită slăbiciunii sale față de monarhie și de proprii săi partizani. Nu era aceasta oare un semnal de alarmă pentru Antonescu? Nu trebuia el să ia măsuri împotriva clicii de intriganți care se adunau în jurul regelui Mihai și care mențineau un contact permanent cu Maniu și Mihai Antonescu? Chiar și englezii îl arestaseră pe Mosley. Cum putea fi lăsat Maniu să acționeze cînd el nu făcea nici măcar un secret din rusofilia sa? Cum voia Antonescu să evite soarta lui Mussolini? «Credeți-mă, nu vă veți asigura securitatea rechiziționînd toate ambulanțele»², spuse Hitler. Oamenii ca Grandi și Mihai Antonescu trebuiau să fie împiedicați de a deveni dăunători. Mareșalul se înșela considerîndu-l pe Hitler un naiv. Sensul demersului adjunctului său pe lângă guvernul de la Sofia era limpede. «Între bulgari și români există vechi neînțelegeri», spuse Antonescu, reținînd

cuvîntul. Pentru a pune în lumină ura pe care ne-o nutreau vecinii noștri de la miazăzi, mareșalul îi povesti lui Hitler o întâmplare populară în țara sa. Conform acesteia, Dumnezeu s-ar fi arătat unui bulgar și l-ar fi întrebat ce și-ar dori mai mult, promișîndu-i să-i îndeplinească dorința, dar cu o condiție: din tot ceea ce va cere, românul va primi îndoit. «Atunci, scoate-mi un ochi», ar fi răspuns bulgarul, fără a șovăi. Hitler nu simțea nici o plăcere să asculte povești. «Noi am suferit, prin moartea regelui Boris una din cele mai grele pierderi. Imbecili mă acuză că l-aș fi omorît eu», spuse el. Antonescu știa că asasinarea regelui Boris de către Gestapo era o legendă. Ea se întemeia pe o falsă interpretare a instrucțiunilor pe care le primise pilotul care-l transporta pe suveran de la OKW spre capitala sa. Era specificat în aceste instrucțiuni că pilotul trebuia să urce la foarte mare altitudine, pentru a coborî apoi iarăși, la cîteva sute de metri de sol. El trebuia să repete această manevră de mai multe ori. De aici, se grăbiseră să tragă concluzia că pilotul primise un asemenea consemn, pentru a-l elimina pe rege, care suferea de inimă. În realitate, aceste instrucțiuni fuseseră date pentru eventualitatea unui pericol aerian. În scara cînd Boris survolă Polonia și România, nici un avion inamic nu fusese semnalat în aceste regiuni. Ca urmare, pilotul n-a executat manevra prescrisă. Cîteva zile mai tîrziu, regele Bulgariei murea de pneumonie. Este adevărat că el contractase această boală la OKW, dar germanii nu erau vinovați. El părăsise Sofia, unde era foarte cald, îmbrăcat ușor și cînd ajunsese la frontiera lituaniană, acolo apăruse un val de frig, neobișnuit la acel timp. Cînd a ajuns în apartamentele sale, avea deja febră. Cu toată intervenția specialiștilor germani, pe care Hitler i-a trimis în grabă, inima sa bolnavă nu i-a permis să depășească criza.

«Unele servicii germane sînt acuzate că ar comite excese. Este greșeala lor, dacă sînteți făcut vinovat de toate», spuse Antonescu. Privirea ră tăcită a lui Hitler se fixă asupra lui, dar Führer-ul nu spuse nimic. Fața i se lungise așa cum se ridează pielea femeilor care îmbătrînesc. Înfățișarea i se schimbase. Pungi albastre i se formaseră sub ochi. Mai bătrîn cu aproape zece ani, Antonescu părea tînăr față de el. Privirea sa fixă părea să nu vadă persoana căreia i se adresa, chiar dacă o privea în față. Era ca privirea unui mort care stă cu ochii deschiși. Din luna aprilie, cînd mareșalul îl vizitase pentru ultima dată, el se prăbușise. Bărbia îi tremura, ca aceea a bătrînilor, de îndată ce ridica vocea. Ținuta sa dădea impresia unei lupte constante împotriva unei imense oboseli. «Lumea nu trebuie să împingă Germania la disperare», repeta el ca un leit-motiv. Era deja pradă unei disperări reci și lucide. Sub impresia stării psihice a lui Hitler, mai curînd decît a vorbelor pe care le rostise, mareșalul se hotărî să se adreseze direct anglo-axonilor. În mintea sa, el se gîndea doar să aducă la cunoștința englezilor și americanilor că situația pe frontul de răsărit putea să devină critică de la un moment la altul și că era timpul să ia măsuri, dacă voiau să împiedice invadarea Europei de ruși. Washington-ul n-a fost luat pe nepregătite. «Și noi ne întrebăm cu aceeași neliniște care vor fi coordonatele pe care se va produce întîlnirea trupelor americane și a trupelor sovietice?» Acesta a fost primul mesaj pe care un trimis al guvernului român l-a adus lui Antonescu, în urma unei întrevederi cu un purtător de cuvînt al lui Roosevelt. Era vara anului 1943. America încă mai vedea limpede.

Cînd statele rup legăturile diplomatice, ele se lasă pradă hazardului. Pe scena internațională apare atunci un personaj, care ar putea fi numit «partizanalul»³ diplomatic. Te poți îndoi eventual, în timp de pace, de eficacitatea aparatului diplomatic. În timp de război însă, utilitatea sa devine evidentă. Pacificatorii benevoli care se interpun prin acțiunea lor individuală între monștrii uriași riscă – în afară de cazul bunăvoinței lor – de a fi tratați ca agenți suspecți. La fiecare cotitură a războiului, adversarii au să-și facă importante comunicări. Contactul direct oferă cel mai bun mijloc de a scurta sau umaniza lupta. Chile posedă, în timp de pace, un reprezentant la Sofia, care, cu excepția unui eveniment extraordinar, nu va avea altceva de făcut decît să prezinte șefului statului unde este acreditat felicitări cu ocazia sărbătorii naționale. Dar cînd soarta a milioane de oameni depinde de cuvintele schimbate între reprezentanții a două țări, nu mai este nimeni care să înceapă convorbirile.

Amatorii de senzațional se încred în serviciile secrete. Organizațiile de spionaj au, în aprecierea maselor, o superioritate incontestabilă față de incapabilii de lux, care ar fi diplomații. Cei care au văzut cum funcționează de aproape angrenajele complicate ale statelor știu că optzeci la sută din subsidiile acordate serviciilor secrete sînt bani risipiți. Singurii agenți care oferă o oarecare satisfacție sînt agenții dubli⁴, adevărații jucători la bursa neagră a informațiilor internaționale. Dar nici ei nu pot furniza date exacte decît la schimb. Dacă le furnizați planul detaliat al unei mașini de război pe care o construiesc arsenalele voastre, ei pot să vă aducă în schimb datele prototipului pe care inamicul l-a pus în lucru. Ca și filateliiștii care schimbă între ei timbre, agenții dubli vă dau contravaloarea secretelor pe care li le-ați oferit. În cadrul acestor operații, ei obțin beneficii consistente. Este un comerț ca oricare altul. Dar în realitate serviciile statului hotărăsc asupra secretelor pe care le pot vinde dușmanului. Spionul nu este decît un simplu intermediar. Încrederea este acordată talentului său comercial și nu îndemînării sale.

Neavînd alt mijloc de a acționa, statele aflate în război sînt obligate să facă apel la persoane particulare. Astfel de auxiliari sînt indispensabili atunci cînd puterile sînt nevoite să recurgă la mijloace întîmplătoare. Adesea de seriozitatea lor depinde un capitol al istoriei. Așa sînd lucrurile, nu exista nici un motiv ca negocierile între Statele Unite și România să nu înceapă la Madrid. Comunicațiile între București și capitala spaniolă erau anevoioase. Releul din Viena care transmitea toate telegramele era, înainte de toate, un centru criptografic german. Telegramele pe care nu reușea să le descifreze erau modificate în așa mod, încît biroul cifrului de la Ministerul de externe din București nu mai reușea nici el să le decodifice. Orice altă capitală neutră, Ankara, Berna sau Stockholm, legată prin fir direct cu capitala noastră, ar fi fost mai indicată.

Dar la Madrid a apărut pe scenă «partizanalul» diplomatic; datorită lui, profesorul Hayes, ambasadorul lui Roosevelt la Madrid și un secretar al legației române în capitala spaniolă au putut lua legătura. Fiecare dintre ei obținuse autorizația guvernului său de a se informa asupra posibilității de a negocia un armistițiu.

Primul mesaj trimis la București de emisarul nostru conținea o surpriză plăcută. La Casablanca, Roosevelt și Churchill adoptaseră formula rigidă a capitulării necondiționate. Era o poziție care părea să excludă orice negocieri. Profesorul Hayes ceruse «condițiile României pentru a-și schimba politica externă».

Dar comunicarea mai cuprindea un fapt neliniștitor. Reprezentantul Statelor Unite susținea că Departamentul de Stat american va ține Moscova la curent cu toate contactele cu inamicul. Antonescu spera că acest lucru nu poate corespunde realității. Era de neconceput ca Washingtonul să-și fi pierdut într-atât independența față de un partener care, în pofida declarațiilor contrare, nu putea fi considerat ca un aliat de încredere.

Din păcate, un eveniment care avu loc la Stockholm părea că întărește afirmațiile profesorului Hayes. Puțin după prima întrevvedere a ambasadorului cu secretarul nostru de legăție de la Madrid, legația română din Suedia a fost vizitată pe neașteptate de atașatul de presă al ambasadei sovietice. Acesta ceru să fie primit de ministrul Nanu și îi comunică faptul că dacă guvernul român avea propuneri de făcut guvernului sovietic, însărcinatul cu afaceri al URSS la Stockholm era dispus să-l primească pe reprezentantul României, deoarece ambasadoarea, doamna Kollontay, era grav bolnavă. Nanu răspunse că nu avea nici o instrucțiune în acest sens. Agentul sovietic îi lăsă atunci un număr de telefon, recomandând ca legătura să fie făcută dintr-o cabină publică. Această manieră puțin obișnuită de a se introduce la inamic nu însemna oare reacția Moscovei la luarea de contact de la Madrid, cu intenția de a îndepărta Statele Unite de la negocieri? Lucru încă mai curios: agentul sovietic de la Stockholm îi relată ministrului României că prefera să trateze direct cu dînsul și nu cu George Duca, consilier al legației, pentru că acesta din urmă avea prieteni la legațiile Angliei și Statelor Unite.

Astfel, în timp ce ambasadorul Hayes lăuda spiritul de colaborare loială între Cei Trei Mari, rușii nu își făceau nici un scrupul în a-și arăta neîncrederea față de aliații lor. Conform informațiilor ce fuseseră primite la București, la Teheran Stalin s-ar fi declarat împotriva unei debarcări anglo-saxone în Balcani. Oare președintele Roosevelt și Churchill cedaseră acestei pretenții? Comunicatele pe care Antonescu le primi de la Ismet İnönü păreau să confirme o asemenea ipoteză. Președintele Republicii turce informase la București că după impresiile pe care le adunase la Cairo, unde îl întâlnise pe președintele Statelor Unite și pe primul ministru britanic, înapoi la Teheran, anglo-saxonii ar fi lăsat Balcanii sferei de influență sovietice. Ismet İnönü pretindea că și-ar fi exprimat nemulțumirea față de interlocutorii săi, explicîndu-le necesitatea ce exista pentru popoarele balcanice de a se apăra împotriva amenințării sovietice. Președintele Republicii turce se izbise de o neînțelegere totală din partea președintelui Roosevelt. Churchill, mai puțin categoric, părea că imită atitudinea colegului său⁵. Într-o asemenea situație, trebuia să se renunțe la orice negociere cu Statele Unite? Dacă Departamentul de Stat nu era decît mandatarul Kremlinului și spațiul sud-est european era abandonat influenței sovietice, era oare rațional să se meargă de la București la Moscova prin Washington?⁶

Oamenii care se ocupă de treburile publice, oricât de diferiți sînt, pot fi împărțiți în două mari categorii. Unii sînt misionari, ceilalți sînt ariviști. Primii consideră că domeniul în care acționează ei este istoria, în timp ce ceilalți își fac din politică o carieră. Ei sînt, sau Don Quijote sau Sancho Pancha⁷ Mareșalul vorbea într-una dînd Istoria drept martor, în timp ce colaboratorul său cel mai apropiat vedea în oportunism singura atitudine demnă de urmat pentru un om politic.

Istoria le dă dreptate celor din categoria mareșalului, chiar dacă succesul le scapă. Contemporanii care suportă direct consecințele insuccesului urmează neclintii directivele oportuniștilor.

Aceste două fenomene sînt tipice pentru Europa. Unul își are originile în tradiția militară a vechiului continent, în timp ce celălalt, tot atît de caracteristic și tot atît de vechi, își are sorgintea în spiritul juridic al lumii vechi. Soldatul și avocatul au făcut istoria Europei. Celelalte profesii nu au avut cuvîntul la acest capitol. În România, soldatul voia să moară la post. Avocatul era în căutarea unui compromis. Mareșalul Antonescu socotea că Istoria nu-i va ierta niciodată că a deschis Europei poarta comunismului stalinist. În schimb, Mihai Antonescu se sinchisea prea puțin de dialogurile șefului său cu cronicarul viitorului. Neliniștea crescîndă a opiniei publice producea mai mult efect asupra lui decît trăsnetele aceluia judecător îndepărtat. Colaborarea între două persoane atît de diferite se explica prin curioasa timiditate pe care o avea mareșalul față de problemele civile. El își dădea seama că țara nu era un regiment. Mihai Antonescu avea sarcina de a pleda cauza regimului pe lîngă oamenii care nu purtau uniformă. Nenorocirile suferite în Rusia dădură un sens diferit misiunii lui Mihai Antonescu. Din avocat al mareșalului, el se transforma, pe lîngă «Conducător», în avocat al lui Maniu și al opoziției. În cele din urmă, soldatul acceptă să lase în grija civililor conducerea politicii externe a țării. Dacă opoziția era dornică să trateze cu aliații, mareșalul îi acorda toate înlesnirile. Aparatul de stat îi fu pus la dispoziție. La cererea lui Maniu, Alexandru Cretzianu, fostul secretar general al Ministerului de externe, care demisionase pentru a-și manifesta dezacordul față de politica dusă de regimul Antonescu, fu numit ministru al României la Ankara. El nu îl reprezenta pe Antonescu decît în ochii naivilor, ca germanii spre exemplu. Pentru anglo-saxoni și ruși, el era trimisul adversarilor regimului de la București. Ce altă democrație a acordat vreodată astfel de privilegii opoziției? Dușmanii politici ai lui Antonescu împărțeau cu guvernul conducerea Ministerului de externe. Nu era vorba de un *leipartisanship*⁸, căci nu se deschidea ușa unui aliat, ci unui adversar. Înainte de decesul regimului său, mareșalul Antonescu îi și deschidea succesiune.

Acționînd astfel, guvernul nu renunța în întregime să se ocupe de viitor. Un trimis special plecă spre Madrid. El ducea răspunsul lui Antonescu la întrebarea pusă de ambasadorul Hayes. România accepta să rupă cu Axa, cu condiția ca anglo-saxonii să ocupe, pe lîngă ea, poziția pe care o deținea Wehrmacht-ul. Mareșalul Antonescu cerea ca Turcia să declare război Germaniei și ca forțele anglo-americane să debarce în Balcani. De răspunsul pe care îl vor da Statele Unite la propunerea Bucureștiului, depindea soarta

negocierilor. Dacă Washingtonul nu primea rolul de protector al Europei dunărene, orice discuție ar deveni inutilă. În acest caz, informațiile asupra conferinței de la Teheran și mesajele lui Ismet İnönü s-ar vedea confirmate.

Intrarea Turciei în război era considerată ca indispensabilă, în cazul unei debarcări aliate în Balcani. O acțiune întreprinsă de trupele anglo-saxone începînd din Grecia, urcînd pe valea Vardarului și a Strumei⁹ – cele două drumuri istorice ale peninsulei – n-ar duce decît la deschiderea unui front secundar și mai puțin important în cadrul general al războiului decît acțiunea armatei a opta în Italia. După Antonescu, singura debarcare care ar fi putut purta, pe bună dreptate, numele de al doilea front, ar fi trebuit să se facă pe coasta română și bulgară a Mării Negre. Aceasta presupunea participarea activă a Turciei, stăpîna strîmtorilor. Pentru a completa o asemenea operațiune, Statul Major român studia posibilitatea pentru ca anglo-saxonii să debarce în Adriatică, în regiunea Fiume. Trupele debarcate pe litoralul Mării Negre și cele care ar pune piciorul pe coasta adriatică s-ar închide spre sud-estul Europei ca un fel de clește, făcînd joncțiunea lor în cîmpia ungară. Colaborarea guvernului de la Budapesta cu aliații, într-un asemenea caz, era sigură. Hotărîndu-se pentru o debarcare în Balcani, anglo-saxonii ar putea conta pe ajutorul activ a vreo treizeci de divizii române, pe armata ungară care, dat fiind contingentele reduse trimise în Rusia era aproape intactă și a partizanilor lui Tito și Mihailovici. Garnizoana germană, mai puțin numeroasă decît armatele naționale ale acestei regiuni, n-ar fi fost în măsură să opună invadatorului o rezistență serioasă. În afara cîtorva lucrări de fortificații efectuate pe coasta Greciei, Wehrmacht-ul nu avea pus la punct un dispozitiv eficace pentru a respinge un eventual atac al inamicului în Balcani și dacă aliații ar ajunge la țarm pe coasta română și bulgară fortificațiile ridicate ar deveni inutile. Din punct de vedere strict militar, operațiunea oferea șanse de succes mai mari decît indiferent care alt punct al continentului. Rezultatele care se puteau obține ar fi fost decisive pentru război. Petrolul românesc, principala sursă de carburant pentru Wehrmacht, ar fi trecut în mîinile anglo-saxonilor. Odată cucerită cîmpia ungară, tot dispozitivul militar al celui de al Treilea Reich s-ar fi prăbușit în cîteva luni. O simplă privire aruncată pe harta Europei ar fi de ajuns pentru a demonstra că prezența armatei aliate la București și Budapesta ar face imposibilă rezistența germană în Italia și pe frontul de răsărit. Unitățile Wehrmacht-ului staționate în Franța trebuiau să-și părăsească pozițiile lor, devenite excentrice, pentru a bara drumul anglo-saxonilor spre inima Germaniei. Atunci, trupele aliate din Marea Britanie ar putea traversa Canalul Mîneei fără a se lovi de o rezistență serioasă pe coasta franceză. Dacă aliații respingeau un asemenea plan, ei o făceau numai din rațiuni politice. Am avea atunci dovada că țările dunărene au fost lăsate influenței sovietice. În acest caz, mareșalul era hotărît să meargă pînă la capăt alături de germani. Cu puțin timp înainte de 1 ianuarie 1944, sosi la București răspunsul ambadorului Hayes. Președintele Roosevelt, glăsuia el, primise condițiile lui Antonescu, dar cerea de la mareșal un angajament scris și semnat. Apoi, trecînd fără a mai aștepta la executare, îl invita să trimită de urgență doi ofițeri la cartierul general din Alger, pentru a studia împreună cu statul major al lui Eisenhower un plan de acțiune comună.

«Este cea mai bună veste pe care am primit-o de cînd sînt la conducerea țării», spuse Antonescu, după ce citise cu atenție textul. Dar trebuia cu orice preț să știe ce gîndeau sovieticii despre deschiderea unui front în Peninsula Balcanică. Rușii luaseră inițiativa unui contact la Stockholm. Trebuia să se profite de ocazie pentru a le cunoaște intențiile. «Mergeți în recunoaștere», îmi spuse mareșalul, înaintea plecării mele spre capitala suedeză. «Noi nu avem nimic de oferit rușilor». Prin această frază, care îmi servea drept instrucțiuni, Antonescu voia să spună că scopul întrevederilor cu emisarii sovietici era exclusiv de informare. Trebuia să ascult, să vorbesc cît mai puțin posibil. Convorbirea între ministrul Nanu și însărcinatul de afaceri sovietic, care a avut loc după sosirea mea la Stockholm, a demonstrat că diplomatul rus avea instrucțiuni asemănătoare aceluia pe care mi le dăduse Antonescu. El se arătă inflexibil, vorbi de clauza predării fără condiții și tranșă discuția strigînd: «Nu Rusia trebuie să bată la ușa României, ci România trebuie să bată la ușa noastră și încă repede! Pînă și germanii se grăbesc să fugă de pe teritoriul nostru!». Pe de altă parte, agenții sovietici care nu aveau o calitate oficială, dar care exprimau, nu mai puțin, punctul de vedere al rușilor, ne aduseră la cunoștință că dacă România se hotăra să ceară armistițiul, condițiile pe care le-ar fi pus rușii ar fi fost foarte generoase. Dar noi trebuia să facem primul pas. Regele Mihai trebuia să se ducă în Crimeea pentru a-și asuma comanda trupelor române din peninsulă.

Sau, mai bine, întreg guvernul român era invitat să părăsească Bucureștiul cu avionul, pentru a veni să se instaleze undeva în Rusia. În acest caz, armatele române ar primi ordinul să treacă la inamic și să constituie cu cele trei divizii și cu prizonierii de război care se angajaseră «voluntar» să lupte alături de Armata Roșie împotriva Germaniei, armata cu care regele Mihai și guvernul său trebuiau să reîntre în București ca eliberatori. Manevra sovietică era simplistă. Ea ar fi transformat guvernul legitim al României într-un comitet, ca cel al polonezilor sau al cehilor. Astfel, el ar fi fost la dispoziția rușilor.

Antonescu hotărî că opoziția trebuie pusă la curent cu negocierile de la Madrid și cu informațiile pe care le adusesem de la Stockholm. Mihai Antonescu avu o lungă întrevvedere cu Maniu. Punctul de vedere al guvernului și cel al șefului opoziției erau foarte apropiate. O acțiune paralelă era indispensabilă, mai ales pentru că Aliații își manifestaseră mai înainte dorința de a instala la București, în caz de armistițiu, un guvern de uniune națională. Antonescu se gîndea că oamenii opoziției, care nu încetaseră, de la începutul războiului, să-și manifeste aproape în mod deschis ostilitatea față de Reich, ar fi mai sinceri primiți de aliați decît agenții săi. Cît despre guvernul de uniune națională, Mihai Antonescu promitea, în numele mareșalului, că guvernul va demisiona, cedînd locul unei echipe ministeriale agreeate de Washington și Londra.

În ce privește remiterea notei cerute de președintele Roosevelt, Maniu găsea justificat punctul de vedere al mareșalului. Acesta considera că era periculos să remită un astfel de document în mîinile aliaților. Dacă ei ar fi renunțat, dintr-un motiv sau altul, la proiectul unei debarcări în Balcani, fiind în posesia unei asemenea note puteau, făcînd-o publică, să genereze un grav conflict între România și Reich. Germanii n-ar fi ezitat nici un moment să-l

instaleze pe Horia Sima în locul lui Antonescu și asta ar fi însemnat sfârșitul oricărei posibilități de acțiune politică autonomă. Mareșalul se grăbise să-și dea acordul la cererea pe care i-o transmisese ambasadorul Hayes. Totuși, el făcea cunoscut că înțelegea să încredințeze declarația sa scrisă, mai întâi președintelui Republicii turce. Acesta ar fi deținut-o pînă în ziua cînd ar fi remis-o aliaților. Neîncrederea care îi inspira această precauție nu era nejustificată. Era momentul în care radioul englez îndemna popoarele din întreaga Europă să se ridice împotriva Germaniei, fără să se gîndească măcar la riscurile mortale la care acestea se expuneau. În fiecare zi, BBC îi soma pe români să-și întoarcă armele concomitent împotriva Wehrmacht-ului și a guvernului legitim. El îi împingea cu sînge rece în aceeași prăpastie ca și pe iugoslavi pe toți cei care nu aveau norocul să fie despărțiți de Reich prin mare. Ce represalii ar fi avut de suportat România dacă Londra ar fi considerat că este în interesul său să publice imediat acest document, semnat de dictator ? În ce haos ar fi căzut ea ?!

Noua condiție a lui Antonescu a fost acceptată și ea fără discuție. Apoi mesajele lui Hayes deveniră din ce în ce mai presante. «Generalul Eisenhower era pe punctul de a lua o decizie cu privire la debarcarea în Europa. Dacă era sigur că poate conta pe români, ofensiva s-ar desfășura prin Balcani». Lui Antonescu nu-i mai rămînea decît să se înțeleagă cu Ankara.

Cu toată aderarea României la Axă și alianța care lega Ankara de Marea Britanie, relațiile între cele două guverne erau excelente. Turcia se arăta, cu fiecare ocazie, dispusă să justifice atitudinea României pe lângă Londra și Washington, în timp ce diplomația lui Antonescu se străduia, la rîndul său, să convingă Germania că poziția adoptată de Ankara nu aducea deservicii Axei. Antonescu avertizase chiar Germania că, orice s-ar întîmpla, România nu va declara război Turciei.

Turcii nu ezitară nici o secundă să denunțe avansurile americane ca o manevră suspectă. După părerea lor, Aliații nu se gîndeau deloc să debarce în estul Mediteranei. Ei nu aveau forțele necesare în Orientul Apropiat pentru o operațiune de anvergură. Și chiar dacă le-ar fi avut, nu s-ar fi folosit de ele pentru simplul motiv că erau ferm hotărîți să nu compromită relațiile lor amicale cu URSS pentru a apăra popoarele balcanice. Ismet Pașa, care se întîlnise la Cairo, la începutul lui decembrie 1943, cu Roosevelt și Churchill, la înapoierea lor de la Teheran adusese de acolo impresia foarte clară că în realitate anglosaxonii nu aveau alt obiectiv decît să provoace Reich-ului dificultăți în peninsula, în scopul de a deschide porțile acesteia aliatului lor roșu. În momentul hotărîrii, ei s-ar preface că debarcă oriunde, cerînd în schimbul acestei acceptări executarea imediată a învoielii. Apoi, rușii nu ar mai avea altceva de făcut decît să facă tot posibilul să intre. Într-un cuvînt, președintele Republicii turce refuza să primească angajamentul lui Antonescu.

Încheind raționamentul, Ankara conchidea că actuala alternativă în fața căreia se găsea Antonescu nu era aceea de a colabora sau nu la debarcarea aliată în Balcani, ci de a se decide dacă să se preteze sau nu la o manevră de diversivitate ce avea drept scop să atragă forțele germane în peninsula pentru a putea să debarce mai ușor în Occident. Turcia era hotărîtă să nu se lase păcălită

de șiretenia strategică a Washingtonului. Remiterea notei lui Antonescu către Ismet İnönü ar aduce un grav prejudiciu poziției adoptată de ea și ar furniza noi argumente englezilor și americanilor, care s-ar strădui să antreneze Turcia în război, fără a-i oferi un ajutor eficace. În concluzie, Antonescu fu rugat să renunțe, pentru moment cel puțin, la proiectul său și să adopte o atitudine similară celei a Ankarei, care cerea drept condiție a oricărei colaborări militare cu anglo-saxonii, prezența efectivă în Orientul Apropiat a forțelor aliate capabile să-și asume rolul principal al unei acțiuni duse împotriva Reich-ului prin peninsula balcanică. Suphi Tanriver, ministrul Turciei la București, completă acest mesaj cu o notă personală: după el, ar fi deja în curs negocieri între anglo-saxoni și germani. Ele erau pe punctul de a reuși. Diplomatul turc credea chiar că știe că data încetării ostilităților în occident ar fi douăzeci și unu ianuarie 1944. Spre marea noastră surpriză, o telegramă Tass anunță, la acea dată, că von Ribbentrop va fi la Lisabona, pe punctul de a semna pacea separată cu anglo-saxonii. În acea dimineață, Suphi Tanriver trezise din somn tot corpul diplomatic, pentru a-l anunța marele eveniment care se producea conform prezicerilor sale. Spre dezamăgirea lui, seara știrca a fost dezmințită.

Analizînd mai atent răspunsul din Ankara, îți dădeai seama că principalul obiectiv al Turciei era de a se menține în afara războiului. Era fără îndoială o politică oportunistă, dar nu lipsită de clarviziune. Informațiile furnizate asupra garnizoanelor aliate din Orientul Apropiat confirmau datele deținute de guvernul român. Privite în această lumină, concluziile Ankarei erau logice. Ipoteza unor manevre de diversiune destinate să antreneze Turcia în ostilități și să-i arunce pe români și eventual pe unguri împotriva germanilor părea mai plauzibilă decît afirmația ambasadorului Hayes, după care aliații puteau să hotărască deschiderea celui de al doilea front în Balcani. Era evident că, în cazul în care evenimentele s-ar fi desfășurat conform prevederilor Ankarei, sud-estul european ar fi căzut sub ocupația rușilor sau germanilor, în funcție de posibilitatea celor doi adversari de a profita de situație, în avantajul lor. România, Ungaria și Bulgaria și-ar pierde atunci tot ce le mai rămînea din independența lor, sub hegemonia germană. «Mai înainte de a întinde mîinile pentru a ni se pune cătușele, este mai bine să ne încercăm ultima șansă luptînd», spuse mareșalul Antonescu. Teza contrară, susținută de Mihai Antonescu, pretindea că Turcia prezenta un tablou nereal al situației, avînd o singură grijă: să se mențină în afara războiului. «Să dovedească mai întîi că intențiile lor sînt serioase, trimițînd soldați în Mediterana orientală», răspundea mareșalul Antonescu. «Ei ne vor spune că nu ar putea face astfel de mișcări de trupe fără a avea siguranța participării noastre la o acțiune aliată în Balcani», replica Maniu și Mihai Antonescu. Punctul de vedere al vicepreședintelui Consiliului de miniștri și al șefului opoziției era în situația de a putea fi perfect apărât. Într-adevăr, dacă Turcia condiționase intrarea sa în război de prezența unor forțe aliate puternice, pentru a o susține în Orientul Apropiat, România, care pusese drept condiție a schimbării politicii sale, participarea Turciei la ostilități adopta, ipso facto¹⁰, condiția pusă mai înainte de Turci. Astfel, nu ea, ci guvernul din Ankara trebuia să aibă grijă ca aliații să deplaseze spre Balcani centrul de greutate al forțelor lor din Mediterana. Pentru Mihai Antonescu era

evident că oamenii politici turci ar prefera să evite o asemenea situație, căci cu un corp expediționar aliat puternic în Mediterana Orientală, Ismet İnönü n-ar mai fi putut să reziste presiunilor Londrei și Washingtonului și s-ar fi văzut silit să pună teritoriul și armata otomană la dispoziția anglo-saxonilor.

În acest moment al războiului, interesele României și ale Turciei erau diametral opuse. Pentru noi, deschiderea unui front aliat în Peninsula Balcanică devenea o chestiune de viață sau de moarte, singura șansă de scăpare. Chiar dacă nu se întrevedea decât o slabă speranță ca aliații să se hotărască pentru acest teatru de război, datoria guvernului român era de a încerca imposibilul pentru a-i face să încline în acest sens, susținea Mihai Antonescu.

Discuțiile continuau în fiecare zi. Mareșalul sfârși prin a recunoaște justețea argumentelor colaboratorului său și a șefului opoziției. Dar nu se dădu bătut cu totul înainte de remiterea notei. Pretindea ca diplomatul român, care negociase la Madrid, să vină și să-și facă personal raportul la București. În fine, el ceru un studiu juridic al motivelor care ar justifica ruptura de Germania. Cum ar putea România să schimbe tabăra fără să-și încalce angajamentele de onoare? «Probabil am decăzut atât de rău, spunea el, încât m-aș mulțumi cu sofisme voastre juridice, pentru a împlînta aliatului meu un cuțit în spate. Dar nu voi colabora cu anglo-saxonii pentru a curăța teritoriul național de trupele rusești și germane. Nici un soldat român nu va trece frontierele țării pentru a merge să se bată împotriva tovarășilor noștri de arme de acum». Bătrînul soldat își dezvăluia astfel scrupulele sale de conștiință. Preferința sa pentru argumentele defavorabile armistițiului cu aliații își găsea astfel principala explicație. «Și nu-l tratați pe Hitler în maniera BBC. Noi nu avem nici un reproș grav de făcut Germaniei», mai spuse el. «Concediindu-l, vreți să-i dați un certificat de bună purtare», replică ironic Mihai Antonescu. Mareșalul nu răspunse nimic. El părăsi încăperea, izbind ușa. «Oare cum poate fi pus codul onoarei militare înaintea intereselor țării?» murmură Mihai Antonescu, după ce rămaserăm singuri.

Desolidarizarea de Germania lui Hitler apărea opiniei publice democratice ca o datorie de solidaritate umană. Crimele contra umanității comise de cei din SS cîntăreau pentru lumea occidentală mai greu decât rolul pe care îl avea de îndeplinit Wehrmacht-ul ca scut al Europei în fața amenințării comuniste. Dușmanii cei mai înverșunați ai regimului bolșevic, ca Winston Churchill spre exemplu, între timp își schimbaseră complet părerea. Ei descoperiseră Rusia cea bună, partenerul loial și eroic, care prelua curajos greutatea luptei. Pentru Winston Churchill, care în timpul primului război mondial colaborase intim cu Lloyd George¹¹ noul conflict părea probabil o repetare a istoriei. Cel de al Treilea Reich, ca și cel de al doilea între 1914 și 1918, lupta pe două fronturi. Churchill spera că ieșirea din lupta germano-sovietică va fi, *mutatis mutandis*¹², aceeași: Germania va fi învinsă și Rusia va fi obligată, datorită dificultăților interne, să-și modifice structura politică. «Apreciez că situația politică s-a schimbat în Rusia și că odată războiul terminat, oamenii care sînt acum la putere nu o vor mai păstra cu aceeași forță», spunea Churchill generalului polonez Anders¹³ și adăuga: «Generalii de astăzi și ceilalți ofițeri cu grade mari, femeile și copiii lor nu vor permite ca

odată înapoi la căminele lor, acești militari să nu aibă un cuvînt de spus. Ei sînt cei care vor trebui să ia puterea, să ocupe în guvern posturile ce le sînt datorate și prin forța lucrurilor ei vor fi ostili regimului care există acum în Rusia». Churchill spera deci că tulburări majore, ca cele din 1918, vor răpi încă o dată Rusiei beneficiul victoriei. Dacă omul care conducea destinele Marii Britanii – țara pe care Rusia o înfîlnisese în drumul său de cîte ori încercase în decursul istoriei să înainteze pînă la Strîmtori sau pînă la Golful Persic – se mulțumea cu o speranță ipotetică, nu este deloc surprinzător că guvernării americani, nevinovați cu totul în materie de politică europeană, nu au putut să măsoare dimensiunea uriașă a pericolului pe care îl reprezenta o înaintare sovietică spre inima continentului. Pentru oamenii de stat ai țărilor care trebuiau să plătească cheltuielile politicii anglo-saxone, problema era gravă. În ochii lor, germanismul, organizat de naziști, mobilizat de Kaiser sau de republică, își păstra aceeași funcție de contragreutate în fața orientului slav. Numeroase popoare europene sufereau, desigur, din cauza regimurilor de ocupație impuse de Wehrmacht: era oare acesta un argument suficient pentru a permite comuniștilor să ocupe pozițiile deținute de al Treilea Reich?

Ocupația Europei de către Germania prezenta aspecte diferite, de la o țară la alta. Această diferență era nu numai topografică, ci și cronologică. Ocupația nu avea peste tot aceeași față. Spre exemplu, nu se putea compara regimul Danemarcei, cu cel al Poloniei. Pentru fiecare țară, consemnul se deosebea și varia în funcție de cursul luat de operațiunile militare. Este de aceea foarte firesc ca ocupantul să se fi arătat mai liberal în Franța înaintea debarcării aliate în Africa de Nord și mai dur cînd inamicii săi anglo-saxoni erau în măsură să invadeze metropola însăși. Ceea ce este surprinzător în aprecierile ce se fac asupra regimurilor de ocupație este că li se neagă dreptul de a ține sub ocupație țările pe care le-au învins pe plan militar și care, așa cum era cazul Franței, refuzau să înceapă negocieri pentru o pace separată cu Reich-ul. Din punct de vedere juridic, Vichy continua războiul cu Germania, căci un armistițiu nu este nimic mai mult decît o suspendare a ostilităților între forțele combatante din două țări. Deci Franța rămînea un dușman. De ce pretindea ea să fie tratată în mod diferit? Din punct de vedere juridic, partizanii nu erau decît francitirori. Împușcîndu-i, germanii aplicau convențiile internaționale. Munca era obligatorie pentru fiecare cetățean al Reich-ului. În teritoriile ocupate de Wehrmacht, germanii erau în drept să aplice populației legile în vigoare în țara lor, după principiul de drept internațional: «le droit suit le drapeau»¹⁴. Legile războiului sînt aspre. Cine vrea să nu le îndure rigorile trebuie să înceapă prin a nu declara război. Cînd te hotărăști la un asemenea gest, accepți implicit riscul de a vedea teritoriul tău ocupat de dușman. Este zadarnic, și mai ales inutil, să strigi după aceea că s-a comis un sacrilegiu.

Dacă Hitler guverna ca stăpîn absolut, nu este mai puțin adevărat că în ajutorul său se creaseră diverse clanuri care se luptau între ele. Nici unul nu avea pretenția să îl înlocuiască pe Führer, dar fiecare spera să obțină o influență precumpănitoare asupra hotărîrilor șefului. Militarii formau o grupare aparte. Göring era singurul care accepta, de altfel foarte rar, să susțină punctul lor de vedere în fața Führer-ului. Ribbentrop se bucura de o oarecare influență pe

lingă Hitler, dar el nu reprezenta nimic în partid. Detestat de Goebbels și Rosenberg, singura sa șansă de a se menține era să-și mențină încrederea stăpînului. Slăbiciunea comună a acestor oameni era de a se fi detașat de partidul nazist. Singurul care păstra o legătură strînsă cu cadrele și mai ales cu noua generație era Himmler. Atunci cînd toți ceilalți depindeau mai mult sau mai puțin deschis de Hitler, Himmler reprezenta o forță independentă. «Mediocrii», cum îi numea Goebbels, Sutz șeful SA, miliția partidului nazist, Ley, șeful muncitorilor, asociați lui Himmler, deveneau din ce în ce mai puternici. Hitler, care timp de vreo zece ani se detașase de partid pentru a fi la unison cu Wehrmacht-ul și cu personalitățile regimului său, își schimbă brusc orientarea în timpul verii anului 1943. Himmler deveni a doua persoană a Germaniei. Fiind la conducerea Ministerului de Interne, în locul moderatului Frick, el era liber să-și pună în executare planurile. Începea «polonizarea» Europei. Polonia fusese terenul de experiență al lui Himmler. Hitler, numindu-l în locul lui Frick, renunțase definitiv la politica de colaborare cu popoarele ocupate. Puteai să te întrebi cu neliniște ce transformări se vor produce, sub influența lui Himmler în raporturile dintre Germania și aliații săi. În ce privește România, comandantul SS își manifestase cu fiecare prilej ostilitatea sa față de regimul mareșalului Antonescu. Preferința lui Hitler pentru soldat, în detrimentul Gărzii de Fier, fusese considerată de Himmler o mare greșală. El socotea, în 1941, că armata română nu merita schimbul pentru a justifica părăsirea partidului legionar, înrudit din punct de vedere ideologic. În toamna anului 1943, în cursul ultimei sale vizite la Hitler, Antonescu îi declarase răspicat Führer-ului: «Accept să negociez cu dumneavoastră, cu Ribbentrop, cu șefii armatei, dar nu cu personalitățile germane care au susținut Garda de Fier împotriva mea». Aluzia la Himmler era evidentă și Hitler se grăbise să dea asigurări mareșalului. Părerea noului său ministru de interne asupra politicii care trebuia urmată față de România se schimbase mult. Contribuția armatei române îl convinsese că alegerea lui Hitler fusese justă. «Totuși, pentru a nu avea tulburări în interiorul țării mele – legionarii ar putea să se creadă încurajați de prezența trupelor SS – țin ca aceste unități să fie folosite pe alte fronturi decît cele unde luptă soldații români», replicase mareșalul. Cu toate asigurările lui Hitler, Antonescu socotea puterea lui Himmler ca un pericol virtual pentru România. Pentru el, unitățile SS erau formațiuni de partizani, care se bucurau tot atît de puțin ca și aceștia de drepturile de care beneficiază soldații unei armate regulate. Antonescu era de părere că inamicul era îndreptățit să împuște un prizonier SS. «Este un animal hăituit care mușcă fără să aleagă», spunea el, vorbind despre Germania lui Himmler. Dar, dacă aceste temeri justificau o atitudine vigilentă pentru viitor, nu exista nimic în raporturile din trecut între România și Reich care să legitimeze părăsirea alianței. Hitler își respectase cuvîntul. El se angajase să edifice raporturile germano-române pe încrederea reciprocă între cei doi șefi și nu își schimbase părerea. Dacă pentru Hitler lealitatea era o excepție, pentru Antonescu ea era o regulă.

Pentru a acoperi Europa de ruine, titlul juridic al anglo-saxonilor a fost găsit în întregime în eliberarea micilor popoare devenite sateliți ai celui de al Treilea Reich. Înainte de a deveni «satelit», România practicase o politică de

fidelitate față de sistemul de alianțe creat la Versailles. Spre sfârșitul anului 1933, ea mai resimțea încă efectele crizei economice mondiale. Excedentele sale în cereale nu găseau amatori pe piața mondială. Cel de al Treilea Reich, în căutarea de piețe pentru produsele industriale, propuse atunci guvernului din București negocierea unui acord economic de compensare. La invitația guvernului român, o delegație germană plecă spre București. La frontiera noastră o aștepta un reprezentant al ministrului român de externe, dar nu pentru a-i ura bun-venit, ci pentru a o ruga să se înapoieze imediat în Germania. Ambasadorul Franței la București, dl. Thierry, protestase energic pe lângă guvernul român împotriva acestei alunecări spre Reich pe care o reprezenta, după părerea celor de la Quai d'Orsay¹⁵, un acord economic semnat cu plenipotențiarilor lui Hitler¹⁶. În pofida interesului său evident, România «liberă» s-a văzut obligată să se supună somațiilor protectorilor micilor națiuni. România, satelit al celui de al Treilea Reich, a putut întotdeauna să negocieze, fără piedici din partea germanilor, cu oricare alt partener. Ea a putut să trimită gratuit produse alimentare, care lipseau Germaniei, în Grecia și Franța, fără ca Killinger să se considere în drept să intervină. În pofida tensiunii crescînde între Berlin și Ankara, mărfurile noastre se îndreptau spre Istanbul, conform acordurilor liber consimțite între cele două țări. Chiar atunci cînd Rommel a descoperit pe un aerodrom britanic din Cirenaica¹⁷ produse petroliere românești, Reich-ul s-a mulțumit să protesteze și să ceară o anchetă. Era sarcina lui Antonescu să vegheze pentru ca asemenea servicii indirecte să nu mai fie făcute inamicului. Democrații români, pentru ca vocile lor să nu fie înăbușite de plîngerile celorlalți, afirmă peste tot că țara noastră ar fi fost jefuită sistematic de germani. La finele războiului, aceasta era aproape un titlu de noblete. Realitatea este total diferită. «Dacă Reich-ul și România ar fi două case de comerț care se hotărâse să-și încheie definitiv conturile, România este aceea care ar avea de plătit bani Germaniei», spunea Clodius, specialistul lui Ribbentrop pentru afacerile economice. Și era adevărat. De fiecare dată cînd datoria germană depășea posibilitățile trezoreriei noastre, clearingul¹⁸ era acoperit cu cesiuni de aur și devize făcute de Reichsbank¹⁹, în profitul Băncii Naționale a României. Cinci vagoane de aur german și o sută patruzeci și șapte milioane de franci elvețieni au intrat în patrimoniul statului român²⁰. Pe lângă acestea, Reich-ul a acordat satelitului său un împrumut de două sute de milioane de Reichsmark, pentru echipamentul militar și industrial al României. El a fost folosit integral, dar Antonescu obținuse de la Hitler să nu fie restituit niciodată. În cazul unei victorii comune, această sumă trebuia să fie reținută din despăgubirile de război pe care România ar fi avut dreptul să le revendice de la inamicii săi²¹. Din punct de vedere politic, relațiile cu Reich-ul durau deja de trei ani și jumătate. În timpul acestei perioade, germanii se comportaseră corect. Este adevărat că guvernul român se văzuse silit să comită, în anumite momente, acte pe care ar fi preferat să le evite. El a trebuit, spre exemplu, să declare război Statelor Unite, în decembrie 1941. Această obligație deriva din aderarea sa la pactul tripartit. Dar orice tratat de alianță limitează suveranitatea semnatarilor. Oare Franța era un satelit al Marii Britanii, la 3 septembrie 1939, cînd a trebuit să declare război Germaniei?

Spre deosebire de predecesorii săi, Antonescu interzicea Reich-ului orice imixtiune în problemele politicii interne ale țării. În 1939, România liberă a fost obligată să cedeze presiunilor insistente ale Londrei și Parisului și să suprima partidul germanofil, Garda de Fier. Maniu și alți democratofili nu au cunoscut nici închisoare, nici execuțiile sumare în perioada hegemoniei germane în Europa, ca Z. Codreanu și adepții săi sub hegemonia democratică. Și totuși, era în timpul războiului. În foarte democratica Mare Britanie, sir Robert Mosley, partizanul lui Hitler, era internat într-un lagăr de concentrare. Maniu, sub conducerea căruia Stalin îi invita pe români să se unească²², se plimba liber, pentru că la București exista un guvern «satelit» suficient de puternic și independent pentru a-i proteja pe germanofobi.

Evreii români n-au purtat niciodată, asemenea coreligionarilor lor din restul Europei, steaua galbenă. Nici unul dintre ei n-ă fost deportat în lagărele de exterminare ale SS. Mai mult încă, evreii de origine română, care locuiau în străinătate, se bucurau de protecția Bucureștiului. «Eram profesor de drept internațional și i-am învățat pe studenții mei că un pașaport român dă drept la protecție», scria Mihai Antonescu legației de la Vichy. El cerea ca toți evreii români care doreau să revină în România să primească actele necesare pentru a face călătoria. Cincizeci și cinci de mii de evrei au venit să se stabilească în 1944 în România, cu complicitatea serviciilor noastre din străinătate. Cei care nu erau români și care voiau să se refugieze în România beneficiau de aceleași înlesniri ca și concetățenii noștri de origine israelită. «Noi știm că, în România, evreii sînt în siguranță, îi spunea dl. Hirschmann, reprezentantul organizațiilor sioniste de la Ankara, lui Cretzeanu, ministrul României în Turcia. Din Polonia, din Iugoslavia, din Bulgaria și, mai târziu, din Ungaria, evreii treceau clandestin frontiera și se prezentau autorităților române, știind că ele nu-i vor respinge. «România a devenit, pentru evrei, un nou pămînt al făgăduinței», spunea exasperat, von Killingher.

«Cine a trădat?» striga în 1943 contele Ciano? «Germanii ne-au comunicat că se hotărîseră să atace Rusia în dimineața zilei de 21 iunie (1941)»²³. Antonescu fusese pus la curent în legătură cu intențiile lui Hitler în decembrie 1940. În ceea ce îl privește, el nu putea să se plîngă, ca ginere al Ducelui, că a fost ținut la o parte. Dimpotrivă, făcuse tot ce îi stătea în putință pentru a-l împinge pe Hitler la agresiune. Și nu era singurul. Predecesorul său nu era altul decît prima victimă a Reich-ului, Ridz Smigly. Antonescu afirma că Hitler comisese cea mai mare greșală de ordin militar, făcîndu-și un inamic din Polonia, și nu un aliat contra URSS. La începutul anului 1938, colonelul Beck se străduia să transforme un conflict de frontieră cu Lituania în «casus belli», pentru a provoca războiul între Reich și Soviete. Cele patruzeci de divizii poloneze trebuiau să lupte alături de Wehrmacht. Cu doi ani înainte, Antonescu – pe cînd nu era încă decît șeful statului major – se consultase îndelung cu Ridz Smigly. Principala preocupare a șefului armatei poloneze era o campanie dusă în comun împotriva Rusiei, sprijinită pe forța născîndă a celui de al Treilea Reich. Cele patruzeci de divizii ale Poloniei ar fi modificat, poate, cursul operațiilor în estul Europei. Motivele care făceau din Beck și Ridz Smigly partizani ai unui război contra URSS în 1938 erau valabile

pentru Antonescu în 1944. El era neplăcut impresionat de ficcare dată când germanii vorbeau de «Lebensraum»²⁴, în loc să vorbească de spațiul vital comun. Era o gravă eroare psihologică. Dar în realitate Germania era singura mare putere dispusă și capabilă să lupte împotriva influenței slavo-comuniste în această regiune. Începând din 1939, evenimentele o dovedesc. În 1944, în prezența unei amenințări sovietice mai neliniștitoare decât vreodată, a părăsi Germania fără a pune nimic în locul Wehrmacht-ului echivala cu o sinucidere. «Este ca și cum ai sări din avion fără parașută», spunea mareșalul Antonescu. Dacă afirmațiile ambasadorului Hayes erau exacte, dacă, în realitate, generalul Eisenhower putea să decidă debarcarea de trupe în Balcani, armistițiul cu aliații devenea realizabil.

Hitler se angajase să apere frontierele României. Întorsătura luată de operațiunile militare părea să arate că el nu mai era în măsură să satisfacă mult timp această obligație. Grijă noastră pentru securitate era singurul argument ce se putea invoca pentru a ieși din alianța cu Germania. În acest sens a redactat Mihai Antonescu proiectul notei cerută de mareșal. În linii generale, aceasta afirma că Reich-ul nu mai era în măsură să asigure integritatea teritorială a României și, în consecință, guvernul se vedea silit să ia măsurile necesare prin alte mijloace pentru a asigura salvagardarea intereselor sale majore. «Veți adăuga că poporul român își păstrează intactă admirația sa pentru eroismul cu care soldații germani au luptat împotriva comunismului. Și nu veți omite să arătați că noi nu vom lupta niciodată contra vechilor noștri camarazi de arme în afară de cazul de legitimă apărare și că sperăm că lumea va recunoaște în curând sensul luptei dusă în comun de România și Germania împotriva URSS», ordonă mareșalul. Și el adăugă: «Cu aceasta, mă declar pregătit să trădez».

Secretarul de legăție Grigoriu, care menținea legătura cu ambasadorul Hayes la Madrid, sosi la București. El insistă asupra urgenței chestiunii. Dl. Middleton²⁵ ar fi venit de mai multe ori să îl caute din partea ambasadorului Statelor Unite și l-ar fi rugat să explice la București că problema era foarte serioasă și că ea nu admitea amânare. Dacă se mai ezita, debarcarea în Balcani putea să devină imposibilă. Sub presiunea evenimentelor, Antonescu se hotărî. Nota cerută de președintele Roosevelt trebuia să-i fie remisă lui Salazar. Cei doi ofițeri de stat major care trebuiau să meargă la marele cartier al lui Eisenhower fuseseră aleși. Erau colonelul Davidescu, directorul cabinetului militar al lui mareșalului și colonelul Teodorescu, atașat militar al României la Ankara. Nu se mai aștepta decât acordul Washingtonului pentru a se pune acest mecanism în acțiune.

Convorbirile finlandezo-ruse, care începuseră în februarie 1944, erau urmărite cu cea mai mare atenție de sateliții A. c. i. Ele erau considerate ca un model de negocieri cu URSS. Bulgaria a fost prima care a reacționat. Un «neutru», Bagrianov preluă puterea. Dar informațiile care ne parveneau pretindeau că Ullein Revitski, ministrul Ungariei la Stockholm, ar fi avut mai multe întrevederi cu Paasikivi, plenipotențiarul finlandez pentru negocierile cu Sovietele. Acesta din urmă ar fi fost rugat de diplomatul maghiar să sondeze terenul pentru o luare de contact între guvernul său și URSS. Neliniștea că ar putea fi depășiți de doi vecini se manifestă puternic la cei doi Antonescu.

Mareșalul se temea de o situație militară dificilă, căci dacă Bulgaria nu mai asigura flancul de sud al României, iar Ungaria cele de nord și de vest, apărarea contra Rusiei era compromisă iremediabil, în timp ce Mihai Antonescu se temea că a comis o greșeală, abandonînd negocierile directe cu URSS.

«Cei care cred că eu aș dori să mă avînt pe drumul aventuros al cuceririlor îmi subestimează total simțul realist», declara Stalin la 20 februarie. Încurajat, Anthony Eden asigura, cîteva zile mai tîrziu, în fața Camerei Comunelor, că englezii nu se angajaseră în nici un mod la Teheran sau la Moscova, pentru a limita sau exclude interesele lor în anumite părți ale Europei.

Ca de fiecare dată după asemenea declarații, Maniu și Mihai Antonescu le prezentau mareșalului ca dovezi menite să-l pună în încurcătură. «Sîntem în fața unei curți, compusă din trei judecători. Doi ne sînt favorabili: Churchill și Roosevelt și unul ostil: Stalin. Avem tot interesul să ne prezentăm în fața ei», spunea vicepreședintele Consiliului, în timp ce Maniu înfățișa Charta Atlanticului²⁶ precum Moise Tablele legii²⁷. «Cîinele Roșu», izolat și atacat de toată lumea, nu era mai puțin hotărît să-și apere punctul său de vedere. «Din punct de vedere juridic, ordinea internațională poate să fie concepută ca o ordine contractuală. Pe plan militar, ea se stabilește după raza de acțiune a forței militare. O armată nu poate fi oprită decît de o altă armată. Dacă renunțăm la Wehrmacht, trebuie să vină o altă forță militară să o înlocuiască. O frontieră nu există decît atunci cînd poate fi apărată. Altfel, ea nu este decît o ficțiune juridică. Atunci cînd Stalin vorbește de realismul său, în acest sens trebuie să-l înțelegem», spunea el.

Și această realitate era materializată de Armata Roșie care își reluase atacurile în direcția frontierei noastre. Frontul german, copleșit de masele umane, era în plină criză. Trebuia oare să fie trimiși cei doi ofițeri de stat major la Alger pentru a lua contact cu generalul Eisenhower fără a mai aștepta răspunsul ambasadorului Hayes? De la Madrid, nu ne mai venea nimic. Se putea oare explica această tăcere prin ofensiva diplomatică dusă de englezi și americani la Ankara? Washingtonul și Londra își descoperiseră toate bateriile. Presa, oamenii de stat, prin declarații publice, sprijineau demersurile ambasadorilor anglo-saxoni în Turcia, pentru a determina această țară să își schimbe poziția. Totul lăsa să se creadă că guvernul lui Ismet İnönü va fi pus în fața alternativei: cu noi sau împotriva noastră. Dacă aliații ar fi reușit să-i hotărască pe paznicii strîmtorilor să intre în acțiune de partea lor, atunci planurile de debarcare în Balcani, discutate la Madrid, se puteau materializa. Prestigiul lui von Papen, cu toate simpatiile de care se bucura în cercurile conducătoare turcești, era în declin. Înfrîngerile Wehrmacht-ului diminuaseră sensibil influența sa. În această luptă diplomatică inegală, Germania a primit un ajutor indirect și nesperat: cel al Uniunii Sovietice. Ziarele sovietice și diplomația oficială s-au ferit să intervină. Ziarele «Pravda» și «Izvestia» care atacaseră, cu cîteva săptămîni înainte, pe oamenii de stat turci pentru atitudinea lor profascistă, păreau să ignore total eforturile desfășurate de Washington și Londra pentru a transforma pe aceiași oameni în pro-aliați. Moscova, în grija sa de a ține forțele armate anglo-saxone departe de Balcani, adopta în controversa Turciei cu anglo-saxonii o atitudine de prudentă neutralitate.

Sabotajul sovietic îi permise lui von Papen să restabilească echilibrul, într-un moment cînd la balanța înclina de partea inamicului. Guvernul de la București urmărise cu neliniște fazele intrigii diplomatice de la Ankara. Soarta sa se juca pe malurile Bosforului. Succesorul omului de la Gallipoli mai păstra oare, în străfundul sufletului, o simpatie secretă pentru camarazii săi de arme din 1916? Din partea turcilor am aflat că Ismet Pașa nu cedase. Strîmtorile rămîneau închise flotei anglo-saxone. Turcii ne izolau, între ruși și germani. Prin acest fapt, «Conducătorul» considera că negocierile de la Madrid eșuaseră. Pentru a relua negocierile, trebuia să se producă un fapt nou. Aliații erau blocați în Italia; singurul teatru de operațiuni în mișcare rămînea frontul germano-rus. «În Europa nu există decît două forțe: URSS și Reich-ul. Între ele eu mi-am făcut alegerea», spunea el. «Dacă în viitor va mai exista una, ne vom putea apropia de ea, după ce îi vom fi făcut inventarul puterii, al poziției sale geografice și al responsabilităților pe care ea va vrea să și le asume pe continent».

În cele din urmă, Madridul rupse tăcerea. Dar nu pentru a răspunde la întrebarea lui Antonescu privind nota cerută de președintele Roosevelt, pe care mareșalul propunea să o depună la președintele Salazar. Americanii, probabil pentru a arunca asupra guvernului român răspunderea privind eșecul negocierilor și propria lor nereușită de la Ankara, ne acuzau de a fi făcut jocul germanilor pentru a obține informații asupra intențiilor statului major general al aliaților.

Era ora două dimineața, cînd Fiatul «Topolino» se opri înaintea clădirii de la periferie, unde trei bărbați, mareșalul Antonescu, Maniu și Mihai Antonescu își dăduseră întâlnire. Însuși vicepreședintele condusesse spre un cartier obscur al orașului mașina în care luase loc Maniu. Mareșalul Antonescu, un pieton obișnuit cu marșurile, venise pe jos, străbătînd singur străzile pustii. Aceste precauții fuseseră luate pentru a înșela vigilența propriei noastre poliții care, neprimind ordine contrare, colabora strîns cu agenții lui Himmler, care se introduseseră în țară în ultimul timp, camuflați în oameni de afaceri. Cei pe care Washingtonul îi învinuia de a lucra pentru germani se ascundeau în propria lor capitală, ca niște conspiratori, pentru a nu trezi bănuielile camarazilor lor de arme. «Ciinele Roșu» era singurul care își manifesta indispoziția de a fi primit, la insistența vicepreședintelui Consiliului, să ia parte la acest joc «de-a v-ați ascunselea» cu propria sa poliție. Septuagenarul Maniu se simțea înlinierit.

În cincizeci de ani de viață politică i se întîmplase de două ori să ajungă la un minister: și ieșise tot atît de repede. În restul timpului, făcuse opoziție: față de toate puterile, regimurile democratice ca și dictaturile, față de guvernul de la Budapesta, pînă în 1918 ca reprezentant al României iredente și guvernului din București odată ce a devenit cetățean român, față de împăratul Austriei și regele României. Era, dacă s-ar putea spune astfel, un opozant de carieră. Dar prestigiul și autoritatea sa erau indiscutabile. La Camera din Budapesta, care semăna mai puțin cu o Adunare legislativă, și mai curînd cu o furtunoasă reuniune publică unde se aruncau invective în maghiară, în sîrbă, în

croată, în germană, în română, în slovacă; la Camera din București, unde deputații foloseau de regulă ședințele pentru a-și rezolva diferendele lor personale, se instaura pe loc tăcerea atunci cînd Maniu urca la tribună. Toate privirile se fixau asupra siluetei sale rigide – același guler scrobit, același costum demodat – care evoca Viena lui Franz Josef; atît dușmanii cît și partizanii săi se pregăteau să îl asculte cu deferență. Maniu pronunța mai puțin un discurs politic cît o pledoarie sau un rechizitoriu. El pleda pentru Constituție care era sfîntă și îi soma pe toți cei care, oricine ar fi fost ei, manifestaseră lipsă de respect față de aceasta. Nu admitea nici o scuză, nici un pretext, nici o circumstanță atenuantă, nici șovinismul, nici rațiunea de stat. El stătea în fața Adunării cu Constituția ca Moise în fața poporului evreu cu Decalogul²⁸. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să îl întrerupă cu o apostrofă necuviincioasă. Numai după ce ieșeau afară își permiteau glume inofensive. Se spunea, spre exemplu, că poliștii Siguranței, atunci cînd se întîmpla să bată un cetățean, nu pierdeau ocazia să-i spună că aplică Constituția, asemenea lui Maniu. Un astfel de om îi deranjează pe deputați: ascultîndu-l, li se pare că aud vocea conștiinței lor. Dar pentru mase, Maniu era un zeu. Pentru prima oară, el gusta senzațiile tari ale unei acțiuni clandestine, dusă în compania dictatorului țării sale. Mihai Antonescu provocase această înfîlnire în speranța că, susținîndu-se reciproc, Maniu și el vor reuși să-l convingă pe mareșal să abandoneze punctul său de vedere rigid. «Proiectul debarcării aliașilor în Balcani tocmai a fost abandonat», spuse el, pentru a deschide dezbaterile. Ar trebui să-l eliminăm, cel puțin temporar, și să hotărîm ce este de făcut în noua situație. După el, problemele militare cădeau pe un plan secundar. Cînd mareșalul a încercat să-i atragă pe anglo-saxoni în peninsula noastră, a acționat ca soldat. El propusese aliașilor un plan strategic destinat să le asigure victoria împotriva germanilor, în detrimentul Rusiei Sovietice. Washingtonul refuzase să-l urmeze, acesta era un fapt. Ce poziție trebuia deci să adopte România? Maniu opină că trebuia să se renunțe în viitor la discuțiile militare cu aliașii. Guvernul român trebuia să se străduiască, în viitoarele negocieri, să asigure țării un statut cît mai favorabil cu putință în noua ordine pe care învingătorii o vor stabili în Europa. Trebuia să se obțină de la Londra și Washington garanții precise care să constituie o bază directă de discuții cu URSS. Căci numai rușii puteau să acorde României condiții mai avantajoase decît acelea pe care Cei Trei Mari le stabiliseră împreună pentru regiunile eliberate. Negocierile directe cu Uniunea Sovietică erau deci, indispensabile. Era evident că anglo-saxonii vor garanta, în mod automat, concesiile pe care URSS le-ar acorda României și fiecare avantaj pe care emisarii noștri ar fi putut să-l obțină din partea Moscovei ar fi însemnat o restrîngere a drepturilor acesteia asupra spațiului nostru. Garanțiile pe care ni le puteau acorda anglo-saxonii, din partea lor puteau fi socotite ca limita puterii lor de a reduce ascendentul sovietic în sud-estul Europei. Numai negociînd cu URSS puteam să deplasăm această limită în favoarea noastră.

Cu cîteva zile mai înainte, Petru Groza venise în vizită la mareșal. «Dacă germanii cîștigă războiul, dv. veți păstra puterea. Dacă anglo-saxonii ies învingători, Maniu va deveni omul zilei. Dar dacă, așa cum mă tem, Rușii

vor învinge, va fi rîndul meu», spusese el²⁹. Era o propunere de împărțire a rolurilor, în vederea fiecăreia din aceste ipoteze. Miza era prea mare pentru a rămîne divizați. Trebuia ca fiecare grupare s-o ajute pe cea care avea cele mai multe șanse de reușită. Antonescu ordonă să-l aresteze pe Groza, dar primi să-l ajute pe Maniu.

Întrevederea nocturnă avu un rezultat concret. Opoziția primi permisiunea de a trimite un emisar pentru a negocia cu aliații. Cîteva zile mai tîrziu, l-am condus la mareșal pe prințul Știrbey, omul ales de Maniu și acceptat de Antonescu. El plecă mai întîi la Ankara, de unde trebuia să-și urmeze călătoria pînă la Cairo.

«Nu mă opun plecării dv.», declară «Conducătorul» prințului. «Apreciez totuși că singura manieră de a servi țara este cea pe care o preconizez eu. Dar nu mă consider infailibil și nu vreau să monopolizez politica țării mele», adăugă el.

Este de prisos să insistăm asupra situației paradoxale în care se punea guvernul român autorizînd opoziția să negocieze armistițiul în locul său. Ea este fără precedent. Nici un guvern democratic n-ar fi renunțat în așa măsură la prerogativele sale. Nu este deci surprinzător faptul că anglo-americanii nu au reușit să înțeleagă situația. Ei îl tratară pe prințul Știrbey cînd ca reprezentant al lui Antonescu, cînd purtător de cuvînt al grupului de rezistență. În realitate, pentru a înțelege, ar fi trebuit să se transpună în mentalitatea politică a unui stat mic, conștient de amenințarea permanentă care apasă asupra existenței sale.

CAPITOLUL IX

Întoarcerea la Berlin

De la Minsk la Marea Neagră, trupele rusești reluasera ofensiva. La începutul lui martie, o catastrofă asemănătoare celei de la Stalingrad se produse pe Nipru: era străpungerea de la Uman. O largă spărtură de mai mult de o sută de kilometri largime se deschise în frontul german. Masele Armatei Roșii năvăliră acolo. La 16 martie se găseau la 25 kilometri de Nistru. Atinseră fluviul pe 17 și avangărzile lor îl trecură în ziua următoare. Armata română de rezervă intră în acțiune și le aruncă pe malul rusc. Dar se știa bine că, de îndată ce grosul trupelor inamice vor fi sosit pe frontiera noastră, soldații noștri vor trebui să fie retrași pe o linie interioară, ce trebuia stabilită cu germanii care se retrăgeau în dezordine în sudul spărturii făcută de ruși.

Comunicatele de război nu mai vorbeau în zilele următoare despre localitățile ce trebuiau căutate pe hartă pentru a le identifica. Propriile noastre orașe dădeau luptelor numele lor. De la Volga până la Nistru, rușii parcurseseră peste o mie cinci sute de kilometri. De la Nistru până la București nu mai era de făcut decât un salt. Refugiații din provinciile de răsărit veneau cu duiumul. Românii mai ales, dar printre ei se strecurau ucrainieni, evrei din Transnistria, germani și chiar soldați ai Armatei Roșii. Toți, fără deosebire, considerau adăposturile amenajate în grabă pentru a-i primi, ca o etapă. Doreau să fugă mai departe spre vest, spre Ungaria. Panica, în nord-estul țării, câștiga teren mai repede decât Armata Roșie. București era o stație de tranzit care nu putea să primească aceste ființe gonite de frică. Dimpotrivă, și capitala se golea. La ghișeele poliției, în fiecare zi, erau prezentate mii de cereri de pașapoarte. Legațiile elvețiană și turcă erau luate cu asalt de cei care solicitau vize. Să fugi cât mai departe cu putință, în Ungaria, în Elveția, în Suedia, în Turcia, indiferent unde, pentru a nu se găsi în drumul Armatei Roșii. Populația săracă și care nu avea posibilitatea să se exileze, căuta un adăpost dincolo de Carpați, în Transilvania. Armata Roșie este incapabilă să treacă peste munți, pretindeau refugiații în dorința lor de a pune un obstacol de netrecut între ei și inamic.

Apoi, deodată, pentru a dovedi că o nenorocire nu vine niciodată singură, un alt pericol, poate mai teribil decât cel din răsărit, dar mai prezent, se ridică în vest. Regentul Horthy, șeful statului ungar, se găsea încă în cartierul general al lui Hitler când detașamentele Waffen-SS treceau vechea frontieră austro-ungară, îndreptându-se spre principalele centre urbane

maghiare. Noul guvern al lui Stójay, care ieşea dintr-o criză de mai multe zile era susţinut de Nylas Kerents (partidul naţional -socialist ungar) şi mai ales de SS-ul german. Fostul prim ministru Kállay găsi azil la legaţia turcă. Administraţia fu supusă unei epurări riguroase. La răsărit, ruşii pătrunseseră deja în România, la vest, germanii se apropiau de frontiera noastră, prin câmpia ungară. Ei nu mai veneau ca prieteni. În Ungaria cei din SS se purtau ca într-o ţară ocupată.

Germanii puneau astfel capăt manevrelor guvernului Kállay. Nu se ştia, cu certitudine, dacă acesta şi-ar fi luat angajamente concrete faţă de aliaţi. Dar atitudinea echivocă a lui Ullein Revitzky la Stockholm şi cea a altor diplomaţi maghiari în capitalele ţărilor neutre atrăseseră de mult timp atenţia cercurilor politice române. Pentru opoziţie, oportunismul Ungariei era citat ca un model. Oamenii de stat de la Budapesta accentuasera, cu fiecare prilej, că participarea armatei ungare, în războiul contra URSS, nu era decât simbolică. Dacă public, ei se mulţumiseră cu asemenea declaraţii, în schimb presa ţărilor neutre publica fără încetare articole inspirate de Budapesta, care susţineau că chiar această participare redusă nu era datorată decât presiunii pe care Berlinul o exercita asupra Ungariei. În schimb, tentativele de «captatio benevolentiae»³⁰ a aliaţilor făcute de România deveniseră de notorietate publică. Serviciile noastre înlocuiseră plecarea şi călătoria prinţului Ştirbey la Cairo în cel mai opac mister. Abia sosisse prinţul, că presa şi radioul engleze răspîndeau noutatea anunşînd lumii întregi că România încerca să poarte negocieri. Încerca oficial să negocieze, căci Ştirbey, afirmau ele, chiar dacă se număra printre prietenii dictatorului, fusese trimis chiar de către acesta şi era autorizat să vorbească în numele său. Ce alt motiv avea oare această publicitate decât să provoace prematur, un conflict între Berlin şi Bucureşti ?

Killinger se prezentase imediat pentru a cere explicaţii şi rechemarea urgentă a lui Cretzeanu de la Ankara. «De ce nu îl rechemăm pe von Papen ?», întrebă Mihai Antonescu. Ministrul Reich-ului nu vedea legătura. Atunci, Mihai Antonescu îi reaminti că, în urmă cu zece zile, nepotul ambasadorului Germaniei fugise la aliaţi. Astăzi, unchiul lui Cretzeanu îi urmează exemplul. «Trebuie să recunoaştem că miniştrii noştri de la Ankara nu au noroc cu rudele lor», adăugă el.

În urma acestui dialog, Killinger se prefăcu a crede explicaţiile vicepreşedintelui Consiliului, care pretindea că speculaţiile anglo-saxone asupra unei misiuni Ştirbey erau o pură invenţie. Prinţul ar fi plecat la Cairo întocmai ca şi nepotul lui von Papen, ca o persoană particulară. Dar mareşalul a fost mai greu de împăcat. «Eu ţi-am spus mereu că englezii nu urmăresc decât să ne creeze dificultăţi cu germanii pentru a determina ocuparea noastră de ei», spunea el furios şi hotărît să rupă orice contact cu aliaţii.

Întrucît Killinger se retrăsese fără a profera ameninţări se trăsese concluzia că germanii nu acordau prea mare atenţie cazului Ştirbey. În urma ocupării Ungariei faptul că ambasadorul Reich-ului, protestînd, se prefăcuse că îndeplineşte o simplă formalitate, constituia o neliniste majoră. Se putea trage concluzia că Hitler îşi rezerva alte mijloace, mai eficace, pentru a ne pedepsi ? Noi ştiam că radio emiţătorul pe unde scurte al legaţiei germane

schimbase lungi mesaje cu Berlinul. Apoi, generalul Hansen, șeful misiunii Wehrmacht-ului, generalul Gerstenberg și von Killinger se reuniseră în biroul ambasadorului pentru a se consfătui. Generalul Hansen părăsi primul reuniunea și plecă la Statul major general al armatei române, unde ceru să fie primit de îndată de generalul Șteflea, șeful Marelui Stat major. El declară că din cauza înaintării rusești ar fi necesar să se deplaseze noi unități spre frontul nostru. Trebuia, în consecință, să se dirijeze un mare număr de vagoane și locomotive spre frontierele ungară și bulgară, pentru a permite soldaților germani să ajungă fără întârziere pe front. Voia el să transporte armata germană de ocupație cu propriile noastre mijloace de transport ?

O telegramă venind de la frontiera româno-iugoslavă anunța că o unitate germană trecuse la Orșova pe teritoriul român. De la Berlin, ni se făcea cunoscut că Horia Sima se găsea de câteva zile în capitala Reich-ului, unde fusese primit de Himmler. Legația României din Bratislava comunica faptul că rezervele Wehrmacht-ului ar fi primit ordinul de a pleca spre răsărit.

Serviciile de presă române dădeau o nouă dezmințire zvonurilor răspândite de ziarele anglo-saxone și neutre asupra misiunii Știrbey. Comunicatul n-a făcut decât să mărească neliniștea generală. Această insistență în a se disculpa era considerată ca o dovadă că guvernul se găsea confruntat cu mari dificultăți.

Noutatea invitației la OKW pentru 26 martie, pe care Killinger o transmisese mareșalului în cursul serii de 21, se răspîndise cu viteza luminii. Pentru prima dată legația germană răspîndea ca singură zvonul despre data unei întrevederi care, de regulă, nu era adusă la cunoștința publicului decât prin comunicatul oficial difuzat după întâlnire.

Pentru opoziție, nu exista nici o îndoială. Hitler voia să-i joace mareșalului festa pe care o jucase, cu o săptămână înainte, lui Horthy. Aceiași oameni care, de la Stalingrad, îl acuzaseră pe «Conducător» de germanofilie incorrigibilă, îi reproșau deodată o atitudine rigidă față de Reich. «Lipsa sa de tact politic» era singura cauză a situației de nerezolvat din țară care, în timp ce dușmanul o invadea de la răsărit, era amenințată să fie ocupată de aliatul său, venind dinspre apus. Germania se dovedea dintr-o dată pericolul cel mai apropiat. Drumul rușilor spre inima țării era obstaculat de vreo patruzeci de divizii germano-române. În fața trupelor SS care înaintau prin interiorul Ungariei nu exista nimic. Numai garanții politice serioase ar fi putut să le împiedice să pătrundă pe teritoriul nostru, dar Antonescu în mod constant refuzase să i le dea lui Hitler. Fără îndoială, oamenii lui Himmler vor veni să și le ia singuri. Atunci când rușii și germanii își împărțiseră Polonia în 1939, anticomuniștii și antifasciștii polonezi putuseră să se refugieze în România. În 1944, cercul se strîngea în jurul țării noastre. Ocupînd Ungaria, germanii barau drumul fugărilor spre apus. În sud, în Bulgaria, ei controlau traficul persoanelor spre Turcia. Să fugi spre nord sau spre est era imposibil. Acolo era frontul și rușii. Democrații români se zbăteau înnebuniți, ca vînatul împresurat de hăitași. Libertatea lui Maniu și a partizanilor săi îl costase pe mareșal multe tone de petrol. I se reproșa că și-a riscat propria libertate și că nu mai putea, în viitor, să-i protejeze pe adversarii Germaniei. Erau stabilite în grabă liste conținînd

numele persoanelor pe care germanii le vor aresta în urma instalării la București a unui guvern după modelul celui care luase puterea la Budapesta. Antonescu trebuia să pună la dispoziție acestor persoane, considerate în pericol, avioane pentru a le ajuta să treacă în Turcia. Dacă se adăugau la numărul lor evreii, care se vedeau deja pe drumul lagărelor «de exterminare» din Germania, toată flota aeriană de care dispunea România nu ar fi ajuns pentru a îndeplini sarcina ce i se pretindea. În mijlocul zăpăcelii generale, BBC-ul lansa, flegmatic: «este aproape sigur că a fost stabilit un contact cu emisarii lui Antonescu».

După depășirea primelor momente de panică, bunul simț guverna din nou. Care era limita extremă a exigențelor germane? Părea puțin probabil ca Hitler să încerce să răstoarne regimul Antonescu într-un moment când partea de sud a frontului de răsărit depindea în mare măsură de armata română. A lipsi țara de regimul său legitim, pentru a instaura forțat o administrație care să fie în întregime devotată germanilor, fusese posibil la Budapesta, care se găsea la o mică distanță de kilometri de front. Dar la București o asemenea lovitură, fără concursul aparatului de stat și mai ales al armatei, comporta riscuri incalculabile. Mareșalul își păstra deci, în fața Germaniei, o poziție suficient de puternică pentru a-i ține piept lui Hitler. Mai puțin convins, Mihai Antonescu îi oferă demisia sa și îl sfătui să formeze un guvern de generali. Luând-o astfel înaintea, se putea spera că germanii ar accepta faptul ca împlinit. «De ce să-i arătăm lui Hitler că ne este frică de el și de ce să-i dăm impresia că nu avem conștiința curată?», zise mareșalul. Ferm hotărât să respingă toate cererile lui Hitler, «Conducătorul» nu rămase surd la sugestiile lui Mihai Antonescu și Maniu. În caz de lovitură de forță germană, au fost examinate două soluții: prima era de a-l numi pe prințul Știrbey președinte al Consiliului de miniștri printr-un decret semnat de mareșal și a doua, de a-i facilita regelui fuga din România. Suveranul ar fi trebuit să plece însoțit de principalii membri ai opoziției. Numirea prințului Știrbey putea fi făcută, conform ordinii juridice în vigoare, printr-o simplă semnătură a mareșalului. El era cel care conducea statul și nu președintele Consiliului. Până atunci, nimeni nu fusese numit în postul de prim-ministru. Nimic nu se opunea, din punct de vedere legal, ca o asemenea numire să se facă în viitor. Plecarea regelui Mihai trebuia să fie organizată de ministrul de interne, generalul Picky Vasiliu. Acesta din urmă era în permanent conflict cu legația germană. Abstracție făcând de Mihai Antonescu, el era membrul guvernului român cel mai rău văzut de Killinger. Era deci foarte firesc să se simtă unul din primii vizați dacă lovitură de la Budapesta s-ar fi repetat la București. «Puteți să fugiți cu avionul nostru de inspecție», îi sugera Mihai Antonescu, «dar riscați să nu fiți bine primit, ca fost ministru de interne al unui guvern satelit al Germaniei. Desigur, dacă ați avea la bord pe rege și liderul opoziției, situația s-ar schimba». Generalul Vasiliu se arătă dispus să acționeze după sfatul primului ministru. De îndată ce semnalele premergătoare unei lovituri de stat germane îi vor fi comunicate – ca șef al jandarmeriei și al pazei de frontieră ar fi fost primul avertizat – el ar fi fugit cu o suită aleasă cu grijă.

«Asemenea lui Kállay, nu voi scăpa nici eu din cursa pe care ne-au întins-o anglo-saxonii», declară Mihai Antonescu, mai înainte de a urca în trenul care trebuia să ne conducă la Marele Cartier general al lui Hitler. «De ce

mergeți atunci în gura lupului?», îl întrebă un membru al guvernului. Mihai Antonescu făcu un gest de neputință care voia să spună că nu putea să-l lase singur pe mareșal, de teamă ca acesta să nu mai comită și alte «erori». În realitate, el îl însoțea pe «Conducător» pentru că spera că, în prezența sa, Hitler nu va îndrăzni să-l declare răspunzător de politica «necloială» a României.

Dacă arhivele germane căzute în parte în mâinile aliaților permit astăzi o reconstituire a politicii Reich-ului în ultima perioadă a războiului, atmosfera care domnea la OKW nu se găsește consemnată în aceste documente. Și ea este cea care constituie faptul istoric esențial.

Reich-ul făcea față evenimentelor sub două aspecte. Imensul aparat de stat mergea ca un pilot care, pînă în momentul cînd aparatul se sfărîmă pe sol, execută manevrele de comandă reglementare, fără să se lase pradă destinului său inevitabil. Toate dispozițiile cerute de situația care se deteriora de la o zi la alta erau îndeplinite tehnic, într-un spirit de disciplină remarcabilă. Marea mașină funcționa și slujitorii ei erau resemnați în a o face să meargă pînă la capăt. Toți cei ce încearcă să prezinte astăzi poporul german, în timpul acelei perioade, ca o masă revoltată, nesupunîndu-se regimului său decît prin constrîngere, comit un fals istoric. Nu exista nici revoltă, nici credință. Masa considera că războiul este pierdut. Încrederea în Führer era definitiv zdruncinată, dar nimeni nu se gîndea că în situația specială a Reich-ului altcineva ar fi putut să procedeze mai bine. Poate niciodată poporul german nu a simțit cu mai multă intensitate că Hitler era expresia propriului său destin. În discursurile Führer-ului, noul leit-motiv era următorul: dacă vom fi învinși, aceasta va fi sfîrșitul națiunii germane. Poporul era convins că acest lucru este adevărat, dar era încă și mai sigur că înfrîngerea nu putea fi evitată. Hitler devenea totuși simbolul existenței, căci cît timp el mai conducea Reich-ul, un stat german mai exista. După căderea sa, nu va mai exista Germania. Așa după cum un bolnav incurabil, care se simte din zi în zi tot mai aproape de moarte, luptă pentru a-și prelungi agonia – aceasta devenind sinonimă cu viața – poporul german se supunea Führer-ului său și dorea ca el să îndepărteze, în măsura posibilului, deznodămîntul fatal. Adevărul este că Hitler încă era, la acea dată, mai puțin detestat decît cei care trîmbițează astăzi rezistența lor împotriva regimului său. Pentru poporul german, aceștia nu doreau decît să accelereze catastrofa. Chiar cînd moartea este sigură, există puțini inși care se decid să-și pună capăt suferințelor lor prin sinucidere. Dacă germanii și-ar recăpăta dreptul de a scrie într-o zi Istoria după inima lor, Hitler ar fi probabil lîngă Kaiser datorită erorilor sale, dar Strasser, Witzleben, Paulus, Stauffenberg și ceilalți rezistenți, organizatori ai atentatului din iulie 1944 ar intra în galeria trădătorilor. Ei nu ar reprezenta nici măcar spiritul armatei. Soldații nu mai luptau pentru Führer: ei duceau lupta pentru Germania. Să-l țină pe dușman cît mai departe de teritoriul Reich-ului era singurul lor obiectiv. Armata imperialistă din 1940 se transformase într-o armată de apărare națională. «Partidul» era învins. A vorbi în numele său, însemna să o iei pe un drum greșit, dar «partizanii» OKW-ului erau incapabili să înțeleagă schimbarea care se produsese. Poporul se solidarizase cu Führer-ul său, în perioada succeselor sale. Hitler se dovedea incapabil să se solidarizeze cu el, la înfrîngere.

Renunțarea la zvastică în favoarea vulturului și la Reich pentru Germania ar fi fost unicul mijloc de a crea în interiorul țării unitatea indispensabilă. Dar Hitler preferase trupele SS Wehrmacht-ului, pe partizani, soldatului.

El crease astfel două clanuri, pe care doar nevoia de a forma un careu defensiv ³¹ împotriva inamicului le mai menținea împreună. În spatele frontului, naziștii duceau un fel de război civil împotriva acelor pentru care deviza: *să apărăm Germania* era suficientă pentru a-și îndeplini datoria.

În anticamera lui Hitler, un difuzor anunța, la intervale aproape regulate: «Feindliche Flieger in Richtung...» ³² Când, în fine, crainicul anunță «Keine feindliche Flieger über das Reichgebiet» ³³, camera se luminează, ca și cum soarele ar fi străbătut prin pereți. Din această fortăreață se dirija lupta contra lumii întregi.

«Secolul XX a văzut a Treia Republică», perora Hitler, «a Treia Romă și al Treilea Reich. A Treia Republică a căzut din cauza spiritului său mic burghez, a Treia Romă nu era decât un vis al «ultimului dintre Romani», Benito Mussolini, în timp ce al Treilea Reich, dacă se va prăbuși într-o zi, este din cauză că un miliard de oameni s-au coalizat împotriva lui. Optzeci de milioane de germani țin piept lumii. Urmașii noștri vor putea fi mândri de noi».

Cei doi Antonescu rămăseseră singuri în compania lui Hitler. Când mareșalul se despărți de el, fața sa nu arăta decât oboseală. «Conducătorul» și Führer-ul își strânseseră mâna cordial, ceea ce însemna că Hitler îi reînnoise încrederea sa. Totuși, conform procesului verbal care a fost redactat după întrevvedere, aceasta fusese furtunoasă. Pe fața lui Hitler, agitația nervoasă era încă vizibilă. Cu mușchii crispați de tensiune, el articula cu greutate cuvintele. Ca un disperat, care repetă fără încetare o idee fixă, își sfârși scurtul discurs destinat suitei mareșalului cu refrenul devenit obișnuit: «Nu vom capitula niciodată». Apoi, deodată, ca o ființă trezită brusc din somn, el strigă: «Lieber ein Krieg ohne Ende, als eine Ende ohne Krieg» (mai bine un război fără sfârșit, decât un sfârșit fără război). Românii tresăriră surprinși. Privirea sălbatică a lui Hitler îi dădea afară. Mașinal, el întinse mâna spre fiecare dintre ei. Cerul era liber. Puteau să se întoarcă și aceasta trebuia să se facă înainte ca RAF ³⁴ să-și înceapă turneul său nocturn.

Nenorocirile suferite de Germania descompuseseră fața lui Hitler, ceea ce constatasem încă din toamna anului 1943. Disperarea îi alcătuiuse un alt chip. Führer-ul nu mai era ființa șovăitoare și subit îmbătrânită care îl impresionase atât de mult pe Antonescu la ultima sa vizită. Cu ochii înfundați în cap, cu tenul pământiu, de o slăbiciune ascetică, fața lui Hitler luase o nouă expresie. Numeroasele sale riduri se armonizau acum cu întregul. Numai vocea sa stinsă și leneșă rămânea în contrast cu impresia de concentrare pe care o dădea noul aspect al Führer-ului. El nu mai era omul îmbătrânit înainte de vreme, ci mai curând un om plin de energie, în pofida vârstei sale. Hitler își revenise în ciuda prăbușirii planurilor sale. Era din nou în picioare pentru a face față dezastrului, dar nu mai era cancelarul Adolf Hitler care se lăuda, în fața lui Antonescu spre sfârșitul anului 1940 că a subordonat elanul revoluționar al partizanilor săi competenței tehnicienilor. Era Adolf Hitler, agitatorul obscur al anului 1921. Cu toți cei douăzeci de ani care se scurseseră de la apariția sa în viața publică a

Germaniei, în adîncul acestei ființe, tînărul fanatic rămăsese intact. El înlocuia acum pe omul de stat, căruia împrejurările îi pusese războiul pe față această mască. El vorbea iarăși ca șeful unei minorități în acțiune, ca un terorist. Dușmanul nu mai era doar soldatul care lupta în tabăra inamică. Dușmanii se aflau peste tot, chiar în sînul populației țării. Evreii, în primul rînd; ei erau, prin excelență, «partizanii ideologici». Prudența cea mai elementară obliga să fie suprimați. Războiul nu mai era o treabă pur militară. Chiar democrații îl numeau – ideologic. Atunci, el devenea obligatoriu un război civil. Deci «singura problemă care se punea conducătorului unui război modern era: pe cine să ucizi ? Răspunsul era dat de rațiune. Toți inamicii fără deosebire, indiferent dacă au arme sau nu, dacă au intrat în luptă sau se mai țin încă deoparte. Inamicul potențial trebuia detectat și suprimat fără ezitare». Un defetist maghiar este mai periculos pentru Reich decît o mie de soldați brazilieni, asigura Hitler.

Doar Rușii mărturiseau deschis că a purta război în secolul XX este sinonim cu a ucide în masă. «Noi am omorît două mii de fasciști», scriau ei în comunicatele lor. «Avem deci dreptul să ucidem pe toți antifasciștii, spune Hitler. Dar alături de masacrele sălbatice ale hoardelor lui Stalin și de măcelul anarhic al americanilor care nu își alegeau victimele, măcelul german era singurul care se conforma legilor noului război. Germanii ucideau, într-o manieră organizată, doar pe inamici.

Faptul cel mai marcant al acestei întrevăderi a fost, incontestabil, tabloul pe care Hitler îl schiță lui Stalin. Nu se putea nega, Hitler poseda darul intuiției. Ca un jucător de șah care joacă o partidă la distanță, germanul descoperise, străbătînd prin contramăsurile adversarului, personalitatea rusului. Hitler socotea că singura regulă de la care Stalin nu se va abate niciodată era să nu se lase depășit de altcineva. El voia să rămînă întotdeauna cel mai revoluționar dintre revoluționari. El nu cerea niciodată, dar de fiecare dată pretindea sau protestează. Atunci cînd i se dă ceva, este pentru că i se datorează. Cînd el este cel care restituie, se ferește să mărturisească faptul că o face din obligație, ci dimpotrivă, se prefăce că este generos. Astfel, el a știut să-i convingă pe englezi și mai ales pe americani că nu ei sînt cei care ajută Sovietele să se apere, ci că Stalin ar fi intrat în război numai pentru a-i scoate pe occidentali dintr-o situație dificilă. Rusul, care fără ajutor american ar fi trebuit să capituleze în timpul verii anului 1942, a reușit să se facă socotit de aliații săi ca un salvator. Pentru a obține astfel de rezultate, el a pus ca preț milioanele de ruși care mor pe front. Numai că el i-a convins pe soldații săi că nu se sacrifică pentru regimul comunist, ci pentru patria rusă. Ceea ce era cel mai de luat în seamă pentru Hitler era că înșiși conducătorii de la Londra și Washington se lăsaseră păcăliți de aceste manevre grosolane. A fost deajuns pentru a-i convinge ca Stalin să ordone serviciilor Kominternului să acționeze clandestin. Și iată că nimeni nu se mai gîndește la posibilitatea unei păci separate anglo-germane, în schimb nu este exclus și există temerea unui compromis germano-rus. Sursa care pune în circulație asemenea zvonuri este, desigur, sovietică. Anglo-saxonii trebuie să plătească pentru ca Stalin să rămînă alături de ei. Conform informațiilor germane, declarația, pe care Stalin o făcuse la 1 Mai 1943 cerînd capitularea Reich-ului fără condiții, ar fi fost

rezultatul negocierilor foarte strînse și al concesiilor importante acordate URSS-ului în Europa. Pe de altă parte, Stalin nu se jencează să-și arate în public antipatia față de aliașii săi. Cel de al doilea front pe care îl pretinde – și pretențiile sale sînt întotdeauna însoțite de acuzații de propagandă – face parte din metoda devenită clasică pentru Kremlin. În ianuarie trecut, agenția Tass din Istanbul voi să influențeze lumea în a crede că Ribbentrop era pe punctul de a semna la Lisabona o pace de compromis cu anglo-saxonii. Ceea ce este simptomatic este faptul că nici un ziar rus nu reprodușese știrea lansată de agenția oficială sovietică. Kremlinul inventase vestea pentru a-și putea apoi acuza partenerii. Desigur, poporul rus nu trebuia să știe că tovarășul Stalin risca să fie părăsit. Mai îrziu poate, cînd va exista interesul de a se dovedi compatrioților trădarea anglo-saxonă, ziarele sovietice vor fi pline de articole senzaționale despre tentativa de pace separată de la Lisabona. Pentru a dovedi rușilor temeinicia acestei acuzații se vor reproduce atunci, pe fascicule, extrase din cotidienele anglo-saxone, spre a furniza probe că ziarele capitaliste mărturisiseră, în epoca respectivă, rușinoasa lor trădare. Acest om, profitînd de pe urma revoluțiilor și a intrigilor care le urmară, nu va îngădui niciodată alicuiva să fie mai revoluționar sau mai intrigant decît el. I-a tras întotdeauna pe sfoară pe partenerii și adversarii săi, începînd cu Lenin și Troțky. El nu va fi mai corect cu Roosevelt și Churchill. Cu ajutorul Germaniei, se făcuse stăpîn pe jumătate din Polonia, pe Statele Baltice și pe Cărelia. (Hitler, ca din înțimplare, uita Basarabia și Bucovina). Totuși, lăsa mereu impresia că nu a primit o parte îndestulătoare. Mai voia Bulgaria, Iugoslavia și Turcia și se socotea foarte generos, acordînd Reich-ului egalitate de drepturi în România și Ungaria. Lumea pare să-i aparțină. Ceea ce nu exploatează direct nu este concesionat decît temporar. Concesiile sînt totdeauna revocabile. El crede că are mereu dreptul de a se plînge de ceilalți. Hitler cita, ca exemplu, protestele rusești împotriva menținerii forțelor germane în Polonia. Faptul că trupele sovietice ar fi fost mult mai numeroase în partea ocupată de URSS era un argument pe care Stalin refuza să îl accepte. Unde își plasează trupele sale, asta îl privește pe el, dar unde germanii își așează trupele îl privea de asemenea. Totuși, Hitler mărturisea că nu se temuse, în timpul verii 1941 de un atac sovietic. După părerea sa, Stalin nu era omul care să-și asume riscuri. Exemplul polonez era tipic. El nu a ordonat unităților sale să înainteze, cu toată invitația germană, decît în momentul în care imixtiunea în afacerea poloneză devenise nepericuloasă. Chiar dacă el are un revolver iar adversarul nu este înarmat decît cu un cuțit, va aștepta momentul cînd acesta din urmă va fi adormit. «Este un Goliath care se teme de David. Are cruzimea animalului sălbatic și lașitatea omului». Pentru a fi în siguranță, trebuie să aibă toată puterea. Dacă un sector îi scapă de sub control, îl consideră îndreptat împotriva lui. Nu-și va dezvălui niciodată teama, dar dacă simte că îi-e frică de el, va profita fără scrupule. Și Hitler dădu noi amănunte despre cazul Tuhacevski. Generalul rus ar fi cîștigat încrederea lui Stalin în Polonia. La acea dată, dictatorul roșu era consilierul politic al lui Tuhacevski. Printr-un sabotaj sistematic, Stalin ar fi împiedicat victoria Armatei Roșii asupra trupelor poloneze conduse de generalul Weygand. El considera atunci că era preferabil pentru URSS să se arate slabă pe cîmpurile

de bătaie străine pentru a nu tulbura liniștea inconștientă a englezilor și francezilor, dispuși să minimalizeze revoluția rusă. Tuhacevski nu îndrăznise să protesteze la Moscova împotriva manevrei consilierului său politic. Dimpotrivă, el l-ar fi acoperit pe Stalin. Fără îndoială, generalul acționează astfel pentru că se temea de un conflict între el, fost ofițer țarist și un membru al biroului politic. Stalin, simțind că Tuhacevski se temea de el, îl făcu consilierul său militar. Numai că Tuhacevski, încurajat de încrederea protectorului său, nu se jenă să expună, în fața înaltelor personalități sovietice, ideile asupra strategiei pe care Kremlinul trebuia să le adopte. Unii membri ai biroului politic erau de acord cu el. Punctul de vedere general nu era potrivit celui al lui Stalin, dar avea marele cusur de a întruni numeroase adeziuni, mai înainte ca Stalin să-și fi exprimat propria sa manieră de a vedea lucrurile. Se formase un grup politic care gîndea ca Stalin. El trebuia lichidat, chiar pentru acest motiv. Poate dacă ar fi propus o politică opusă celei pe care dictatorul o preconiza, Stalin s-ar fi mulțumit să-l blameze. Dar cum să se ralieze propriilor sale idei, exprimate de alții, fără a da impresia că se lasă condus de ei ? Pentru a face politica asupra căreia Stalin și Tuhacevski erau de acord, Tuhacevski trebuia omorît. Altfel, el ar fi dobîndit un rol prea mare în ochii biroului politic. Toți cei care lucrează cu Stalin sînt pîndiți de același risc. Cu Stalin, este mai puțin grav să comiți o eroare decît să ghicești și să previi gîndirea sa. Cea mai mare vină este să te arăți capabil să conduci, deci bun pentru a fi lichidat. Ribbentrop și mai ales Schulenburg, comiseseră greșeala de a-și închipui că, datorită vârstei sale, Stalin va deveni conservator pentru a-și păstra roadele politicii. Nimic mai eronat, asigură Hitler. Vîrsta nu făcea decît să-l neliniștească pe Stalin. Lui îi este frică de tineri, de gustul lor pentru risc și de ambiția lor. Această frică îl determină să joace și mai îndrăzneț decît dinșii. Din necesitate, el a făcut războiul cu Jukov, Malinovski, etc. Pacea, o va face cu Budionnîi, Vorosîlov și ceilalți incapabili din vechea gardă. Hitler era convins că dacă Stalin s-ar fi închinat, rugăciunea sa ar fi fost: Doamne, fă-mă mai rău decît ceilalți. Pentru a fi omul său de încredere, trebuie să fii rău, în numele său. Atunci cînd îi demască pe cei îngăduitori, amintindu-le obligația la vigilență, el dovedește că nu se teme decît de un singur lucru: toleranța. Stalin știe prea bine că oamenii nu sînt recunoscători pentru securitatea și bunul trai pe care le oferă un guvern. Ei le consideră ca fiindu-le datorate. Atunci cînd trăiesc în frămîntări, cei care sînt loviți sînt mulțumiți dacă loviturile ce li se dau nu sînt definitive³⁵, iar cei care nu sînt loviți sînt recunoscători că se bucură de un răgaz. Acesta este secretul puterii sale. Stalin era popular în Rusia, germanii o constataseră. Dacă el aruncă o bucată de pîine unui popor pe care l-a adus la înfometare, acest popor îi este mult mai recunoscător decît sînt conducătorilor lor națiunile care trăiesc în belșug. Expunerea lui Hitler era plină de exemple. Astfel, el afirmă că știa că, după cucerirea orașului Krivoirog de Armata Roșie, Malinovski ar fi primit ordin să trimită la Moscova o delegație cuprinzînd pe principalii luptători din rezistență ai acestui oraș. Plecarea fusese anunțată prin postul de radio local, la 5 martie. Trenul nu a ajuns niciodată în capitală, deoarece Stalin preferase să îl îndrume spre Siberia. Acolo, cei care se considerau îndreptățiți să beneficieze de titluri de

recunoștință specială, pentru meritul de a se fi specializat în meseria de sabotori, erau în imposibilitatea de a face rău. Cît despre populația din Krivoirog, ea era fericită că s-a văzut descotorosită de acești cetățeni ai unei categorii privilegiate.

Dar, lui Hitler cea mai mare impresie i-o produsese energia lui Stalin. După părerea lui, adversarul său ar fi fost de două ori pe punctul de a pierde războiul și de două ori, în toamna 1941 și în toamna 1942 el a făcut dovada unei energii neîmblinzite. Hotărîrea cu care Stalin se aruncase în vîltoarea bătăliei, asumîndu-și toate răspunderile unei situații critice, este mărturia unui caracter ferm, care nu se recunoaște niciodată învins. El se apăraseră ca o fiară prinsă în capcană, știind că nu avea altă ieșire decît să muște pe oricine ar dori să profite de situația sa disperată. El refuzase să se supună destinului său și, zbatîndu-se cu disperare, sfîrșise prin a scăpa din cursă. Această energie trebuia să servească drept exemplu. Compatrioții lui Hitler au fost surprinși cînd au aflat că Führer-ul îl compara pe «Blutshund»³⁶ cu Frederic cel Mare. Îl vom hărțui pe dușman pînă ce ne va lăsa în pace», spusese regele Prusiei. Stalin părea să fi adoptat aceeași deviză. Acum era rîndul lui Hitler să ia o atitudine similară. Să hărțuiești inamicul prin toate mijloacele, pînă ce va înțelege că singura șansă care îi rămîne este să se retragă de pe cîmpul de luptă. Trebuia să-l faci să simtă că nu există o victorie definitivă; dimpotrivă, că fiecare succes înscamnă pentru el o înmulțire a pericolelor. Să găsească orașele cucerite transformate în cenușă, o populație fără hrană, care să constituie o sarcină pentru aprovizionarea sa și care să îl atace la cea mai mică relaxare a supravegherii. Pînă acum, aceasta nu fusese posibil. Lupta se dusese pe teritoriu străin. De aici înainte, dușmanul va găsi drumul său presărat de capcane și curse. Cu siguranță că se simte pe teritoriile adversarului său ca într-o cursă infernală. Talentul literar al lui Hitler se desfășura în descrierea acestui război fără milă, în care instinctele de luptă au fost dezlănțuite la superlativ. Ceea ce Tito făcuse în Iugoslavia, el se considera în stare să facă peste tot unde populația civilă putea să fie mobilizată pentru războiul Germaniei. Ce bărbat, acest Tito! În fiecare lună erau uciși echivalentul a două divizii de partizani și croatul reușea să-i înlocuiască. Exemplul era măreț. Un popor condamnat la foamete și la separația națională care refuza să capituleze. Doar o mîndă de oameni ducea războiul contra unui inamic de zece ori mai puternic. Întreg teritoriul era transformat într-un vulcan. Nu puteai face un pas în Serbia, fără risc. Iată un adevărat erou național, asigura Hitler, unul din marii oameni ai acestui război. Alături de el, generalul de Gaulle era un erou de emisiune radiofonică. Ridicolul nu este niciodată atît de izbitor ca atunci cînd este proiectat de un contrast; și ce contrast între șefii partizanilor iugoslavi și șeful Franței războinice care nu este liberă decît pentru că a luat-o la fugă, pentru că ea refuză să se confrunte cu dușmanul pe alte tărîmuri decît cele ale undelor radio! Hitler, sarcastic, îl considera pe generalul francez ca un șoarece care sfidează pisica, deoarece capcana s-a închis peste el. Să nu-i fie frică domnului de Gaulle. Dl. Churchill nu-l va mîncea chiar el. Îl va arunca pisicii atunci cînd va avea interes să dea garanții de bunăvoință Germaniei. Generalul francez va servi de ostatic, precum polonezii, iugoslavii și grecii care își puseseră

speranțele în Londra. Reich-ul punea la punct arme secrete. Atunci cînd va veni momentul, anglo-saxonii vor regreta fiecare bombă pe care au aruncat-o asupra lui «Festung Europa»³⁷. Hitler îl asigură pe Antonescu că Londra și Washington știau mai bine ca oricine că armele secrete nu erau o glumă.

Dar seria portretelor n-ar fi fost completă dacă Hitler i-ar fi uitat pe conducătorii anglo-saxonii. Pentru Churchill, el nu găsea alt calificativ decît acela de «om postum». Conducătorul unui popor îmbuibat, el nu dorea decît să facă să dureze o situație avantajoasă pentru țara sa. În tot timpul războiului, britanicii nu făcuseră altceva decît să se inspire din precedentele primului război mondial. Astăzi, ei erau cei mai surprinși de faptul că America lui Roosevelt nu mai era cea a lui Wilson, iar Rusia lui Stalin nu are nici o asemănare cu cea a țarilor. Churchill își închipuise că yankeii, după ce vor fi scos, ca în 1918, castanele din foc, se vor retrage în izolarea lor, și că gigantul cu picioarele de lut, printr-o contrarevoluție, va lăsa roadele victoriei Albionului, ca în timpul lui Kerenski. El începe să-și dea seama că poziția imperiului britanic în lume este mai amenințată de propriii săi aliați decît de Germania. Churchill se zbatuse la Casablanca și la Teheran pentru a obține clemența patronilor săi. Dar Hitler era convins că Churchill nu va scăpa de sinistrul său destin de a fi groparul Imperiului.

Cît despre Roosevelt, acesta era pentru Hitler expresia evreimii internaționale. Așa după cum comunismul își făcuse un instrument din Rusia, tot astfel Statele Unite nu erau decît o mașină de distrugere în serviciul rasei semite. Nici în Pacific, nici în Atlantic, nici în China, nici în America de Sud, regiune ce interesa în primul rînd Statele Unite, America nu se lovise de Germania. Reich-ul nu-și disputa cu yankeii cauciucul, trestia de zahăr, petrolul sau celelalte materii prime. Singura problemă de conflict erau evreii. Pentru a-i apăra, Roosevelt se aliase cu concurenții săi. Profitînd de neghiobia compatrioților săi reușise să-i facă să creadă că Reich-ul reprezenta un pericol pentru ei. Și iată-i cum se concentrează împotriva Europei, în loc să se bată cu japonezii care își dispută cu ei dominația în Pacific și le amenință interesele în China. Dar japonezii nu sînt antisemiți, pe cînd germanii sînt. «Cine va cîștiga acest război, dacă noi îl pierdem?», întrebă Hitler; «evreii, comuniștii, anarhiștii sau nihilisții?»

Dar întrevăderea nu trebuia să ia sfîrșit mai înainte ca Hitler să fi încercat, după ce a schițat siluetele adversarilor săi, să-i arate mareșalului propria sa față. El știa că Antonescu interzisese presei să-i atace pe anglo-saxonii. Asta nu însemna oare că dacă aceștia s-ar fi găsit într-o zi la frontiera României armata noastră ar refuza să se bată contra lor? Hitler mai știa că Antonescu declarase în fața prinților bisericii, a rectorilor universităților și a altor înalți demnitari ai țării sale că lupta trebuia continuată fiindcă numai rușii ar veni, și nu aliații, pentru a «elibera România». Dacă armatele anglo-saxone s-ar fi apropiat de frontiera noastră el ar merge la biserică pentru a mulțumi în genunchi. Dacă Hitler nu se credea încă obligat să ia măsuri contra României era doar pentru că el nu avea încă dovada, ca în cazul Ungariei, că această dispoziție favorabilă inamicului s-ar fi schimbat în trădare. Dar el era informat că starea de spirit a anumitor reprezentanți ai Bucureștiului în țările neutre era

categoric antigermană. Spera că Antonescu va lua fără întârziere măsurile necesare pentru a-i împiedica pe acești agenți să facă rău. Dacă nu, Hitler s-ar vedea obligat să-i vorbească pe un ton similar cu cel pe care îl folosise, cu o săptămână în urmă, cu regentul Horthy. Germanii, mareșalul a putut să remarcă, în cazul Ungariei, nu se mulțumesc numai cu vorbe.

«România va continua lupta cât timp îi va sta în putință», replică Antonescu. «Poporul român nu va accepta niciodată să se înroleze într-o legiune străină. El știe că datoria sa de a servi sub arme nu există decât față de propria sa țară. Dacă în țara mea, ca în Ungaria, Garda de Fier, care pentru noi nu este decât filiala unei organizații străine, ar lua puterea, atunci veți avea, în locul unei armate române luptând alături de a dumneavoastră, bande de partizani care v-ar înfrunta ca în Iugoslavia. În momentele când rușii ne-au trecut frontierele și când este în joc organizarea apărării noastre, consider prematur să vorbim de un inamic ipotetic și care se află foarte departe de teritoriul nostru, cum ar fi anglo-saxonii.

«Dar aveți pe teritoriul vostru o mulțime de dușmani pe care nu păreți de loc grăbit să-i lichidați», răspunse Hitler, lansându-se într-un rechizitoriu asupra liniei politicii interne adoptate de Antonescu. Führer-ul pretindea că evreii socoteau România drept țara lor de refugiu. De pretutindeni, din Franța, din Cehoslovacia, din Germania chiar, ei nu cer decât un lucru: să fie lăsați să plece la București. Venind din Ungaria, unde se află în fine un guvern hotărât să acționeze cu energie, evreii traversează în masă frontiera română. Acolo, ei sînt mai bine primiți chiar decât soldatul care vine de pe front. Oare toată această politică nu este făcută pentru a-l liniști pe marele patron al evreimii internaționale, Franklin Roosevelt? Care este explicația numeroaselor demersuri făcute de Mihai Antonescu pe lângă legația germană din București în scopul de a obține o autorizație de navigație pentru vapoarele românești ce transportă evrei spre Constantinopol și spre Palestina? Oare din dragoste pentru evrei sau mai degrabă dintr-un calcul politic vicepreședintele Consiliului român desfășoară atîta energie în această acțiune? Tot ceea ce este antigerman pare să se bucure de protecția guvernului român. Astfel, legația lui Badoglio la București ocupă totalitatea clădirilor misiunii italiene, în timp ce reprezentantul lui Mussolini nu este nici măcar autorizat să prezinte regelui scrisorile sale de acreditare. De asemenea, ziariștii englezi evadați din Germania, pe care guvernul român refuză să-i predea Germaniei, ca și Chastelain și parașutiștii lansați de britanici pe teritoriul românesc, în scopul de a pregăti, cu partizanii lui Maniu, sabotaje în regiunea petrolieră se bucură de un tratament de favoare din partea guvernului și par chiar să dirijeze, din închisoarea lor de catifea, activitatea de opoziție și a spionilor... Și tot așa mai departe. Și Hitler continua să adauge alte capete de acuzare listei sale.

Antonescu mărturisi că, în această fază a discuției, își făcuse următorul raționament: sau Hitler se decisese, din cauza dosarului pe care și-l pregătise împotriva lui, să răstoarne regimul său și să stabilească la București un guvern ca la Budapesta – și în acest caz nu avea nimic de pierdut – sau el nu voia decât să-l intimideze și în această ipoteză cea mai bună soluție era să-i țină piept. «Eu nu voi lua niciodată o măsură fizică împotriva evreilor», declară el. «Accia

care sînt cetățeni români și vor să plece în țara lor au acest drept, în virtutea obligației noastre de protecție față de toți cetățenii. Vă repet că poporul român nu luptă decît pentru România și pentru nimeni altcineva. Dacă el ar observa că și-a pierdut independența, ar depune armele. Eu sînt simbolul independenței sale, dar sînt destul de onest pentru a refuza acest rol dacă aș avea mîinile legate. Poate noi avem o concepție perimată asupra dreptului, dar este singura pe care o admitem. Sau ne primiți alături de voi așa cum sîntem sau alegeți calea de a acționa fără noi. Dar dacă veți continua să ne socotiți camarazi de luptă atunci nu avem decît o singură problemă arzătoare de discutat: frontul contra Rusiei, a cărui linie actuală taie în două o provincie românească. Frontierele noastre, pe care ați promis să le apărați, sînt străpunse.

Pus în fața alternativei, Hitler încetă să mai joace rolul «tragedianului». Pretențiile sale fură modeste. «Încetați de a oferi azil evreilor unguri», ceru el. «Știți că eu nu am acceptat împărțirea Transilvaniei. Evreii sînt originari din nordul acestei provincii; eu îi consider cetățeni români», replică mareșalul. Führer-ul insistă. Era necesar ca Antonescu să dea o dovadă de bunăvoință. În fine, ei se puseră de acord ca problema să fie stabilită cu Killinger, la București. «Diviziile noastre au cîștigat bătălia împotriva lui Hitler», spuse Antonescu, înapoiat în capitala sa.

Discuțiile militare care au urmat ajunseră, în urma expunerii făcute de generalul Jodl, la un rezultat satisfăcător. Mai întîi, s-a hotărît să fie evacuate cu prioritate trupele românești care se mai găseau încă în Crimeea. Trista experiență din Kuban nu mai trebuia să se mai repete. Apoi, căzură de acord pentru a menține și a întări capul de pod de pe linia Siretului, în scopul de a constitui o amenințare împotriva pungii centrale a frontului unde rușii pătrunseseră în Polonia (Tarnopol). Această decizie era favorabilă României fiindcă ea primea un ajutor german pentru protejarea populației din Moldova. Totuși, capul de pod nu trebuia să fie păstrat dacă următoarea ofensivă pe care germanii o prevedeau la nord de mlaștinile Pripetului ar fi obligat Wehrmacht-ul să se regroupeze mai în spate. Se puseră de acord ca după o eventuală cădere a Lembergului, trupele germano-române să se retragă pe linia strategică a Siretului. Întărirea acestei linii formă subiectul principal al discuției. Ea trebuia să fie organizată în așa mod încît orice posibilitate de război de mișcare să fie exclusă pe această parte a frontului. Cu orice risc, Armata Roșie va fi oprită acolo. Operațiile de mare anvergură trebuiau să se desfășoare în Polonia, pe Niemen, pe Bug, chiar pe Vistula, nu prea avea importanță. Ca punct fix, trebuiau să aibă Carpații Moldovei, cu complementul lor, linia Siretului. În același timp, trebuia să se procedeze la studierea unui sistem de apărare în adîncime, în Cîmpia română, pentru a distruge, cu sprijinul unor puternice rezerve strategice, o eventuală debarcare a unităților rusești pe litoral. Germanii se angajau să pună la dispoziția lui Antonescu o forță aeriană capabilă să-și impună supremația. Mareșalul îi atrase atenția lui Hitler că îi promisese că va fi menținut frontul pe Nipru, apoi că rușii nu vor depăși Bugul. Linia Siretului va avea oare o soartă mai bună? «Am vrut să ținem Niprul dintr-o rațiune economică, iar Kubanul și Crimeea din motive strategice și psihologice. Dacă pierdem linia Siretului, atunci am pierdut războiul», declară fără ezitare generalul Jodl.

După ce își precizase părerile în asupra felului de a pierde războiul, generalul german expuse modul în care, după părerea lui, ar fi putut să-l câștige. Reducînd frontul de răsărit de la lungimea sa inițială de două mii de kilometri la o linie de luptă de mai puțin de o mie de kilometri era ușor să fie opriți rușii. Cele două sute de divizii germane și aliate puteau, cu toată superioritatea numerică a inamicului, să îndeplinească această sarcină. Spațiul redus ar fi limitat numărul diviziilor pe care statul major sovietic putea să le arunce în luptă. Wehrmacht-ul ar rămîne pe poziție de apărare pînă la limpezirea situației din Occident. Acolo ar trebui să fie pregătit să respingă o eventuală debarcare anglo-saxonă. Sau, dacă aceasta nu se va întîmpla în cursul anului, represaliile aeriene germane, cu ajutorul mijloacelor tehnice revoluționare împotriva Marii Britanii, i-ar obliga pe aliați să evacueze de pe insulă principalele lor forțe. Odată evitată amenințarea pe litoralul francez, frontul italian ar cădea aproape automat. Reich-ul ar câștiga astfel un lung răgaz pentru a rezolva problema rusă, căci nu era probabil ca anglo-saxonii, după prima lor înfrîngere, să mai revină la atac înainte de anul 1946. Deci, ofensiva hotărîtoare contra Armatei Roșii se va produce în primăvara anului 1945. «Tiefpunkt»³⁸ era pentru Germania anul 1944. Dacă ea ar fi reușit să pareze pericolul care se concentra asupra ei în cursul acestui an, ar fi avut în mîini victoria. Jodl mai asigură că avantajul de care beneficiau pentru moment anglo-saxonii în războiul aerian și maritim va fi de scurtă durată. Noile arme germane în cele două domenii erau atît de puternice încît adversarul va fi nu numai depășit, dar chiar descalificat, așa cum sînt triburile sălbatice în fața armelor albilor. În următoarele șase luni, ele vor hotărî soarta războiului.

Recapitulînd azi expunerea lui Jodl, care pe atunci făcu asupra delegaților noștri impresia unei pledoarii «pro domo»³⁹, ne dăm seama că generalul german o făcea bazat pe realități. Chiar conform mărturisirilor lui Churchill, debarcarea în nordul Franței nu ar fi fost posibilă dacă germanii ar fi început să zdrobească porturile engleze cu rachetele lor V1 și V2, înaintea demarării acțiunii «Overlord»⁴⁰. Este, în mod cert, ceea ce sconta și OKW. Cînd ne gîndim că Eisenhower și-a lansat trupele la atacul continentului pe data de 6 iunie și că primul V1 a căzut asupra Angliei la 17 ale aceleiași luni, ne dăm seama de precizia cu care anglo-saxonii l-au devansat pe inamicul lor. Este adevărat că V2 nu a apărut decît la 3 septembrie, dar mereu în limita acelor șase luni pe care Jodl le prezisese ca decisive pentru război. Optimismul șefului militar al lui Hitler nu era deci întemeiat pe o himeră.

Pentru mareșalul Antonescu, reieșea în mod clar, din ceea ce tocmai auzise asupra viitoarelor intenții ale OKW că războiul putea să fie pierdut în două moduri: ori rușii reușeau să depășească linia Siretului și să dea astfel peste cap tot sistemul defensiv german în sud-estul european, ori anglo-saxonii reușeau să creeze un al doilea front în Franța, singura regiune a Europei unde germanii îi așteptau.

În prima variantă soarta României era legată de a Germaniei. Se impunea o solidaritate completă cu cel de al Treilea Reich. Cît despre a doua ipoteză, orice hotărîre apărută încă prematură: trebuia să se adopte formula «wait and see»⁴¹. «Și să se mențină contactul cu Washington și Londra», adăugă Mihai

Antonescu. Mareșalul se declară de acord. Pericolul de a fi invadați din toate părțile era îndepărtat pentru moment. România, singura supraviețuitoare printre statele din Europa considerate ca victorioase la Versailles, era de asemenea singura cobeligerantă care mai păstra încă încrederea lui Hitler⁴².

Dar sentimentul general era că scadența fatală fusese doar îndepărtată. Trebuia să se profite de răgazul obținut, pentru a prinde viteză față de adversar. În urma transformărilor care operau în interiorul Reich-ului, nu existau motive să te încrezi mai mult în aliatul german decât în inamicul rus. Prinși între două focuri, nu este de mirare că ne-am întors iarăși speranțele spre anglo-saxoni.

Dar înainte de reluarea discuțiilor cu aliații, se produse un fapt de o importanță capitală pentru situația României.

La 4 aprilie, se făcură simțite primele efecte. O formație americană de bombardiere transforma orașul Ploiești și cartierele gării din București în ruine. Era consecința declarațiilor făcute de Molotov.

Ministrul de externe sovietic somase România, în ajun, să iasă din război. El declara, cu aceeași ocazie, că URSS «nu viza nicidecum integritatea teritoriului românesc sau ordinea socială existentă».

În ziua în care avioanele americane își făcură apariția în spațiul aerian al României, Churchill, în fața Camerei Comunelor, și Cordell Hull⁴³, într-o declarație făcută presei, se solidarizau cu declarația omului de stat sovietic.

Efectul moral produs asupra României fu dezastruos. În momentul în care rușii ocupaseră deja Cernăuți, capitala Bucovinei, iar Iași, capitala Moldovei suporta focul artileriei ei grele, această furtună care se dezlănțuia din cer producea o impresie apocaliptică.

Mareșalul se făcu interpretul sentimentului general de stupeoare;

«Civilizația lumii care este violată astăzi de oameni pe care noi i-am menajat întotdeauna are nevoie mai mult decât oricând de brațele noastre, de inimile noastre, de lupta noastră și de unirea noastră», spunea în proclamația sa.

Pentru România, care era încercuită pe pământ de ruși și de germani, se deschidea un nou front – în aer. În aer dușmanii noștri erau anglo-saxonii. Tot eșafodajul pe care se înălțase iluzia românilor se prăbușea sub bombele americane. «Noi ne întrebăm cu aceeași neliniște care va fi linia pe care se va face întâlnirea trupelor americane și a trupelor sovietice», a fost mesajul pe care, în timpul verii anului 1943 i-l adusese lui Antonescu un mesager din partea purtătorului de cuvânt al președintelui Roosevelt.

Ce se schimbase între timp? Pentru care motiv Washington și Londra voiau acum să deschidă rușilor drumul spre inima Europei?

Atunci când rușii au apreciat că argumentele Anglici și Americii convertiseră în fine România și că ea nu se mai putea îndoi de aici înainte că drumul Washingtonului și Londrei trecea obligatoriu pe la Moscova, ei ne aduseră condițiile lor de armistițiu precizând că Cei Trei Mari erau de acord, pentru a le garanta solidar executarea:

1. România părăsește alianța sa cu Axa;
2. România recunoaște URSS-ului dreptul de a anexa Basarabia și Bucovina de Nord;
3. Trupele române vor fi dezarmate de Armata Roșie. Dacă România dorește să participe la Războiul împotriva Germaniei, diviziile române, reînstruite și reechipate de URSS, vor fi puse la dispoziția mareșalului Antonescu și a lui Maniu.
4. România se angajează să plătească URSS-ului 600 milioane de dolari, cu titlul de despăgubiri.
5. URSS se obligă să nu se amestece în treburile interne ale României și să respecte structura sa socială.
6. Aliații se angajează să ajute România în a-și recupera în totalitate sau în cea mai mare parte teritoriile cedate Ungariei în 1940.

Juriștii Maniu și Mihai Antonescu studiară cu grijă textul lui Molotov, îl socotiră interesant și demn a fi luat în seamă. Fiind soldat, mareșalul Antonescu voia nu garanții pe hârtie, ci divizii americane și britanice care, cu restul diviziilor române, să restabilească echilibrul cu Armata Roșie. Trebuie, spuneau cei doi, să obținem precizări asupra naturii și întinderii promisiunilor pe care ni le fac anglo-saxonii.

Cîteva zile mai tîrziu, punctul de vedere al mareșalului a fost confirmat la Madrid de ambasadorul Hayes. Americanul pe care, pentru a scăpa de supravegherea serviciilor germane, îl întîlnii în garsoniera unuia din colaboratorii săi, îmi evocă o imagine care mă izbise în timpul unei călătorii în Italia, cu mult înainte de război. Făcînd ascensiunea Vezuviului, privisem amuzat măgarii care pășteau pe panta vulcanului, cu o totală nepăsare. Am încercat să vorbesc ambasadorului de pericolul sovietic. După privirea sa pe jumătate resemnată, pe jumătate plictisită, mi-am dat seama că el considera tirada mea ca o pledoarie «pro domo», încercînd să motiveze atitudinea de nejustificat a României.

«Mi se pare că gîndiți: «nu faceți atîtea mofturi pentru a trece în barca de salvare, sub pretextul că veți găsi acolo un ciine turbat. Vă garantez că nu vă va mușca», i-am spus.

Impertinența mea îmi aduse o declarație solemnă din partea ambasadorului. După el, aliații trebuiau să fie considerați ca o asociație ai cărei parteneri erau interschimbabili. Era lipsit de importanță dacă te adresai unuia sau altuia: vorbeai întotdeauna cu Cei Trei. El îmi atrase atenția că ne înșelam închipuindu-ne că între Rusia și Statele Unite ar exista vreo divergență de vederi asupra vreunei probleme anume. A-ți arăta neîncrederea față de URSS, ar constitui o ofensă pentru Ceilalți Doi Mari. Pentru a se face mai bine înțeles, dl. Hayes afirmă că aliații nu puteau fi acceptați sau refuzați decît în bloc. El mă întrebă apoi dacă guvernul de la București era dispus, în aceste condiții, să-și schimbe politica externă. Condițiile în care se negociase în cursul iernii,

nu mai erau valabile. Nu era nevoie să fii prea subtil pentru a înțelege că anglo-saxonii nu se mai gîndeau la o debarcare în Balcani. Avînd în vedere un armistițiu în noua situație, trebuia să-i accepți pe ruși ca singura forță de ocupație a teritoriului. Singura instrucțiune precisă pe care mi-o dăduse Mihai Antonescu era: să mențin ușa deschisă spre anglo-saxoni. Din propria mea inițiativă, precizînd că nu vorbeam decît «ad referendum»⁴⁴, i-am răspuns că pentru a părăsi Germania România avea nevoie de asigurări serioase din partea Statelor Unite. Ar fi necesar ca președintele Roosevelt, printr-o declarație publică, să se pună garant că aliații vor considera monarhia ca singura formă de stat posibilă, că aliații se vor abține de la orice amestec în treburile interne, că ei vor restitui României teritoriile pe care le pierduse în 1940, din cauza atitudinii sale antigermane în timpul intervalului dintre cele două războaie. Dacă guvernul din Washington aprecia că este în măsură să furnizeze Bucureștiului aceste garanții, guvernul român ar putea să reexamineze poziția sa în conflict. Mr. Hayes dori cîteva precizări. El mă întrebă dacă declarația făcută de dl. Molotov la 3 aprilie și însușită de Churchill și Cordell Hull nu ar putea fi considerată ca o garanție suficientă. Mai dorea să știe dacă mareșalul Antonescu era dispus să lărgescă guvernul său, pentru a-l transforma într-un cabinet de uniune națională, pentru că aliații aveau în vedere pentru toate țările satelite ale Germaniei guverne de largă concentrare democratică. La prima chestiune i-am răspuns negativ; la a doua, afirmativ. I-am explicat că, dacă Statele Unite socoteau Uniunea Sovietică ca un partener loial, nu exista nici un motiv pentru ca președintele Roosevelt să nu se pună garant pentru buna-credință rusă. Și am adăugat că era o cerere modestă din partea unei țări care deținea, cu linia Siretului, una din cheile victoriei. Dl. Hayes mă asigură că Armata Roșie ar găsi mijlocul de a străpunge și această linie. «Dar atunci comuniștii vor fi stăpîinii sud-estului european», i-am răspuns eu. Americanul nu părea să vadă vreun neajuns în faptul că evenimentele se vor orienta în acest sens.

După cîteva zile, Mihai Antonescu îmi trimise o telegramă, declarîndu-se de acord cu cele trei condiții pe care le pusesem. Ambasadorul Hayes îmi trimise răspuns prin Dl. Middleton că Departamentul de Stat accepta cererile noastre. Singurul lucru care mai trebuia să fie precizat era unde și cînd va fi încheiat armistițiul român. Bucureștiul trebuia doar să facă cunoscută decizia sa de a-și trimite plenipotențiarul pentru a-l semna. Dacă guvernul român era dornic să-și expună încă o dată punctul său de vedere anglo-saxonilor, el ar putea să trimită un delegat la conferința care se ținea atunci la Londra între Stettinius și Anthony Eden. În orice caz, Statele Unite vor refuza să joace, în viitor, în negocierile cu România, rolul de «guvernantă».

«Armistițiul nu trebuie avut în vedere decît în funcție de posibilitatea de a rezista pe linia Siretului», am scris la București, punînd punct negocierilor. Această frază făcu să reizbuenească disputa între cei doi Antonescu. Mareșalul refuză să trimită un emisar la Londra, pentru a pleda cauza României înaintea lui Eden și Stettinius. Din punctul de vedere român, părea inutil să se continue discuția cu anglo-saxonii. Mihai Antonescu voia să știe dacă, în caz de armistițiu cu România, occidentalii vor trimite trupe în

țara noastră, dacă se va putea conta pe un ajutor economic, etc. La toate aceste chestiuni, americanii se mărgineau să răspundă: dacă vrei, desemnați-vă plenipotențiarul vostru, care să încheie armistițiul. Numai lui îi vor fi comunicate condițiile noastre definitive.

Cu toată respingerea pretențiilor rusești de către parlamentul finlandez, tratativele între Helsinki și Moscova continuau. Maniu și Mihai Antonescu apreciau că trebuia să profite de această conjunctură pentru a se pune direct în legătură cu Moscova. Un succes în discuțiile cu Bucureștiul ar da negocierilor de la Kremlin un mare avantaj asupra lui Paasikivi. Pentru a-l obține, rușii ar putea ușura condițiile în ceea ce ne privește.

Kremlinul se arată mai favorabil vicepreședintelui Consiliului, care ținea pîrghiile de comandă, decît șefului opoziției democratice, care trebuia de abia să pună mîna pe ele. Diplomația rusă este foarte elastică și ține seama de împrejurări. Astfel că dl. Nanu, reprezentantul nostru la Stockholm, fu rugat de d-na Kollontay, ambasadoarea Sovietelor, să-i dezvăluie lui Mihai Antonescu faptul că Rusia era chiar dispusă, dacă armistițiul va fi semnat, să se rezerve pe teritoriul român o zonă liberă, unde unitățile Armatei Roșii nu vor fi autorizate să pătrundă.

Mihai Antonescu, renunțînd la contactul stabilit cu ambasadorul Hayes la Madrid, din cauza controverselor pe care mesajele noastre le provocaseră între el și mareșal, își deschise alte două căi de comunicație cu Londra și Washington. Prin Ankara și prin Berna, el se strădui să mențină dialogul. De partea sa, prințul Știrbey negocia la Cairo. Anglo-saxonii nu mai știau în spatele căruia dintre numeroșii interlocutori se afla guvernul de la București.

Toți reprezentanții români din străinătate «miroseau» marcele act istoric aflat în pregătire. Fiecare dorea să joace un rol. Ei știau că susținînd ideea armistițiului vorbeau în limbajul tînrului Antonescu. Pe momentul înfrîngerii se putea face o carieră. În tot cazul, fiecare document care susținea necesitatea absolută de a abandona politica progermană, era un jalon pus pentru viitor. Entuziasmul pacifist cuceriră repede toate personalitățile românești din străinătate. Fiecare se credea cea mai autorizată să «aducă servicii patriei». Dl. Gafencu, spre exemplu, cerea un avion pentru a se duce la Moscova, în numele lui Mihai Antonescu. Dar nici ceilalți nu șomau. Fiecare era convins că putea să obțină, pentru România, condiții de armistițiu nesperate. În fața acestei ofensive pacifiste, «Conducătorul» se afla din ce în ce mai izolat. Armata, partidul său politic, care pînă atunci îl urmăsea cu fidelitate, se pregătea să se scufunde; nu dintre cadrele subalterne, ci numeroși generali se gîndeau, aidoma diplomaților și politicianilor, că aveau și ei un rol de jucat în înfrîngere. Problemele de conștiință erau lesne de rezolvat. Formal, comandantul armatei era regele. El era cel căruia i se jurase credință și suveranul – acesta era secretul lui Polichinelle⁴⁵ – era de mult de partea grupului Maniu.

Generalul Sănătescu, șeful casei militare regale, luase conducerea «militarilor» antiantonescieni. Generalul Dămăceanu, fost aghiotant regal, conducea intriga. Sub diferite pretexte, comanda pe front era retrasă generalilor care «erau lipsiți de simț politic»; aceasta voia să zică: credincioși mareșalului. Locul lor era luat de oameni gata să se desolidarizeze de «aventura pronazistă».

În fața acestei mașinații, Antonescu se găsea fără apărare. Caracterul său autoritar nu ar fi conceput niciodată că cei care îl ascultaseră până atunci când nu era decît un ofițer printre ceilalți, ar fi putut să nu i se supună acum, cînd el era șeful. Mihai Antonescu, colaboratorul său cel mai apropiat, se străduia cu folos să îi descurajeze pe membrii guvernului. El nu înceta să repete ficcărui, separat, că dezaprobă politica mareșalului, că aceasta nu putea să ducă decît la catastrofă, etc. În fața diplomaților străini, pe care îi primea în fiecare marți, ținea o expunere asemănătoare. Considera util să se știe în străinătate cît de dornic era el să încheie armistițiul.

În România, ca și în celelalte țări latine, ce se șoptește în înalta societate coboară ca o lovitură, sub formă de avalanșă, în marele public. Păreră că fără încăpățînarea mareșalului țara ar fi fost de mult în tabăra învingătorilor, cîștiga în fiecare zi cercuri tot mai largi. Atunci cînd radio Moscova îl declară pe Mihai Antonescu criminal de război, iar BBC-ul reluă termenii emisiunii sovietice, nebunia vicepreședintelui Consiliului ajunse la paroxism. Cu elocvența sa de avocat de curte cu juri, el pleda, în fața oricui era dispus să îl asculte, propria sa cauză. Colaboratorii săi primiră instrucțiuni să modifice diferite procese-verbale ale întrevederilor cu personalități străine. Le mai dicta și altele noi, amintindu-și deodată discuții pe care le evocase cu ani în urmă. Astfel, el i-ar fi conjurat pe germani să nu atace Rusia; el ar fi protestat împotriva declarației de război făcută Statelor Unite, etc. Mihai Antonescu întocmea dosarul procesului său.

Urmîndu-i exemplul, cei mai mulți membri ai cabinetului erau în căutarea unui alibi. Am văzut atmosfera din Italia, înainte de căderea lui Mussolini. Un dictator se prăbușește cînd garda pretoriană⁴⁶ îi refuză ascultarea. «Conducătorul» era amenințat de același risc.

La 12 mai, Cei Trei Mari adresa un ultimatum țărilor satelite. Răspunsul mareșalului, pe care Mihai Antonescu îl transmitea la Londra, prin legația noastră de la Berna, susținea că:

1. România nu purtase niciodată război împotriva Angliei și Statelor Unite. Istoric vorbind, ea avusese întotdeauna sentimente prietenești față de cele două țări.

2. România nu purta un război partizan contra Rusiei. Soldații se luptau numai pentru a-și apăra țara și pentru a recîștiga provinciile pierdute în urma agresiunii sovietice din 1940.

Mihai Antonescu ar fi vrut să adreseze și un cuvînt Moscovei, dar mareșalul se opuse formal la această idee.

CAPITOLUL X

Ultima bătălie

La 6 iunie, în ziua când anglo-saxonii au aruncat un pod între Marea Britanie și continent, debarcând pe coasta normandă, toate punțile între cele două tendințe politice românești au fost rupte. Maniu considera că reușita acțiunii aliate aducea un argument decisiv tezei sale. Ea demonstra, celor care încă nu înțelegeau că Germania pierduse războiul pe toate fronturile. De aci înainte trebuia să se precipite deznodământul și să se treacă cât de repede în tabăra învingătorilor. Poziția juridică a României ar fi fost incomparabil mai bună dacă ea s-ar fi prezentat ca Italia la conferința de pace în calitate de cobeligerantă. Oare nu era o crimă împotriva țării să te încăpățânezi să rămii alături de o Germanie virtual învinsă? Mareșalul trăgea din această situație concluzii total diferite. Dacă se felicita, ca și Maniu, pentru deschiderea celui de al doilea front, o făcea pentru că, dând anglo-saxonilor șanse de a câștiga războiul în Europa, le reducea tot atât pe cele ale rușilor. De acum înainte, victoria nu va mai fi exclusiv sovietică. Pentru ca ea să devină occidentală, rușii trebuiau împiedicați să meargă prea departe și prea repede. În consecință, ceea ce ar însemna într-adevăr o crimă, ar fi să ruinezi prea devreme frontul de răsărit al Reich-ului. O defecțiune imediată a României ar avea drept rezultat esențial întărirea poziției Rusiei față de ceilalți Doi Mari. Maniu nu era de loc convins de temeinicia punctului de vedere al lui Antonescu. După dînsul, «Conducătorul» ar fi comis o gravă greșeală aliind țara sa la o putere care pierdea războiul. «Errare humanum est, perseverare...»⁴⁷. Singurul mod de a obține iertarea era să se încheie armistițiul fără a pierde un moment. Altfel, poporul român l-ar fi considerat, după exemplul Moscovei, un criminal de război. Maniu expuse toate acestea mareșalului, fără a-l menaja. El îl avertiză de asemenea că dacă va refuza să tragă concluzii care se impunea, el, Maniu, se va vedea obligat să întrebuițeze toate mijloacele pentru a salva țara. «Vă dați seama că vorbiți mai curînd ca șef al col vînci a cincea, decît ca șef al opoziției?», îl întreabă Antonescu. «Îmi asum toate riscurile atitudinii mele», răspunse bătrînul democrat. «Și eu mi-l asum pe al meu», replică mareșalul. Mihai Antonescu interveni pentru a-i calma pe cei doi adversari. Mareșalul, explică el, crezuse că își îndeplinește datoria, opunîndu-se înaintării ruse spre inima continentului. Se gîndise chiar că anglo-saxonii erau tacit de acord cu politica sa. Pe această bază fuseseră inițiate negocieri cu aliații, avînd drept

scop să-i convingă să debarce în Peninsula Balcanică. Și pentru că eforturile anglo-saxone se îndreptau spre o altă parte a continentului, trebuia să se admită că posibilitatea unei acțiuni în Peninsula Balcanică era exclusă definitiv.

În Balcani, prezența anglo-saxonilor nu se manifesta decât prin bombardamente masive, mai elocvente decât orice limbaj. Ofensiva aeriană împotriva României demonstra că Londra și Washingtonul doreau să fie ridicată bariera care împiedica armata rusă să înainteze, căci altfel, de ce o slăbeau? Conducătorii micilor popoare nu aveau dreptul să se înfățișeze drept cenzori ai politicii celor mari. Dacă anglo-saxonii vor să ușureze înaintarea rusească spre centrul Europei e sigur că ei au primit la Teheran sau în altă parte, serioase garanții de la Uniunea Sovietică. Să te îndoiești ar însemna să-i consideri imbecili. «Ei sînt imbecili», strigă mareșalul, «și toți cei care se încred în Stalin sînt niște imbecili». Nu era o apreciere care să-i flateze, nici pentru Maniu, nici pentru Mihai Antonescu. Dar mareșalul rămînea ferm convins că punctul său de vedere era singurul valabil. Mai exista o șansă, ca joncțiunea între armatele învingătorilor să se facă pe teritoriul României. Această șansă merita să fie pusă în joc. A o fi exclus, ar fi fost o crimă, după cum ar fi fost un act criminal să slăbești frontul anti-sovietic. Maniu, cu un simț al umorului ce nu-l caracteriza, trase concluzia următoare: «Reciproc, ne acuzăm de intenții criminale. Se pare că este singurul punct cu privire la care sîntem de acord».

De această dată, dezacordul nu rămase doar verbal. El se traduse în acte. La 10 iunie, Maniu, ca șef al partidului național-țărănesc, împreună cu partidele considerate «democratice» de către Uniunea Sovietică: partidul comunist, partidul social-democrat și partidul liberal formau blocul democratic. Noua organizație politică hotărî să-l răstoarne pe Antonescu prin forță. O telegramă trimisă prințului Știrbey îi puna la curent pe aliați cu proiectele lui Maniu..

Data loviturii de stat era fixată pentru sîmbătă 26 august. Pentru a ușura sarcina blocului democratic, anglo-saxonii trebuiau să bombardeze anumite obiective din București. Telegrama lui Maniu furniza toate detaliile necesare identificării lor. Era vorba, în primul rînd, de bărcile pe care le ocupau trupele germane.

Telegrama mai cerea ca acțiunea opoziției «să se sincronizeze cu o ofensivă masivă sovietică» împotriva frontului ținut de trupele noastre împreună cu Wehrmacht-ul, pentru a nimici rezistența germanilor și a lui Antonescu în interior. Trei unități de trupe aeroportate sovietice sau anglo-saxone erau considerate îndestulătoare.

Consecvent cu el însuși, mareșalul aranja totul pentru organizarea apărării pe linia Siretului. Această linie, în lungime de șaptezeci de kilometri, era mărginită la răsărit de Dunăre și delta sa, iar la apus de Carpați. Ea nu putea să fie forțată decât între marea buclă a Dunării și munți. Pe flancul său drept, fluviul, înainte de a se împărți în trei brațe, care formează delta, totalmente improprie operațiilor militare. Traversarea sa pune aceleași probleme ca și o debarcare. Flancul stîng este apărat de un obstacol natural, de netrecut, Carpații. Dar chiar intervalul de șaptezeci de kilometri, cu păduri și coline, oferă posibilități de apărare apreciabile.

Feldmareșalul von Mackensen a declarat că acea linie nu putea fi cucerită în 1917. El o ataca dinspre sud. Era la fel de ușor de apărat împotriva unui atacant care venea din nord. În afară de aceasta, linia fusese puternic fortificată și mareșalul nu se îndoia că va putea bloca definitiv Armata Roșie. Douăzeci de divizii ale Wehrmacht-ului se găseau în nord, în Basarabia. Ele trebuiau să se retragă pe acea linie, dacă rușii încercau să elimine întrîndul moldovenesc, ținut de coaliția germano-română. Așa cum prevăzuse Jodl, ofensiva rusă din nordul mlaștinilor Pripetului se declanșase energic. Vitebsk a fost prima cucerire a atacanților, apoi căzură și Moghilev, Minsk, Orel, Baranovici, Brest-Litovsk, Vilna, Pinsk, Grodno.

Armata Roșie recucerea localitățile care figurau în 1941 pe lista victoriilor germane. În centrul frontului, Vistula era ținută ferm de germani, cu toată revolta generalului Bor, la Varșovia. Extinderea ofensivei spre sud, în direcția Lemberg, părea iminentă. Fiecare succes sovietic era resimțit de mareșal, asemenea unui comandant de vapor care vede cum urcă apa în cală. Pentru a-l consola, nu exista nimic altceva decît cursul favorabil pe care îl lua acțiunea anglo-saxonă în Franța. «Nu au luat drumul cel mai scurt», spunea dînsul, calculînd pe harta Europei distanța dintre Caen și Galați. «Să sperăm totuși că vor sosi la timp».

Neliniștit și nehotărît, Mihai Antonescu era în căutarea unei soluții de compromis. Dintre cele care îi fuseseră propuse el alegea una care părea să aibă avantajul de a-i satisface, în același timp, pe mareșal și opoziția. «Conducăterul» era de neclintit în hotărîrea de a continua lupta. Trebuiau să-l lase pe această poziție. Mihai Antonescu se întreba dacă într-adevăr pentru a ajunge în tabăra aliaților era necesar să meargă acolo cu arme și bagaje. Franța se declarase prezentă cu un singur om, generalul de Gaulle. Polonia, cu un guvern fantomă. La fel Grecia, Olanda, Belgia, etc. El se gîndea că România trebuie să se inspire din aceste exemple. Regele, șefii opoziției și vreo două divizii, după ce ar fi făcut pe teritoriu o lovitură de stat prin radio, s-ar retrage spre Iugoslavia. Drumul era liber. Teritoriul sîrb care mărginea frontiera noastră era controlat de partizanii lui Tito. Devenit dizident pentru noul guvern al regelui Mihai, dar urmat de grosul armatei, mareșalul ar fi continuat lupta pe teritoriul național. Mihai Antonescu era fermecat de această soluție. Ea îi părea destul de îndrăzneacă, destul de fantezistă și destul de greu de realizat, deci demnă de a fi luată în considerare. Desigur, pentru a da mai multă greutate guvernului Majestății Sale, el era hotărît să îl urmeze pe Rege.

La 27 iulie, Lemberg la sud, Bialystok în centru și Dunaborg în nord cădeau în mîinile rușilor. În douăzeci și patru de ore rușii ocupau Jaroslaw și Przemysl, depășind astfel Lembergul cu mai mult de o sută de kilometri și apropiindu-se, amenințători, de Carpați. Sunase ora pentru capul nostru de pod moldav. Retragera spre linia Siretului era inevitabilă.

Führer-ul avea motive să se încreadă în Providență. Printre cei ce asistau la conferința de la 20 iulie 1944, în mijlocul cărora explodă bomba lui von Stauffenberg, se numărau patru morți, toți așezați în jurul lui Hitler. Mai întîi stenograful său, care nu era așezat la masa principală. Îl instalaseră în spatele scaunului Führer-ului, care prezida conferința din capul mesei. El murise pe

loc. Primul aghiotant al Führer-ului, generalul Schmündt, așezat la stînga cancelarului, pentru a-i da toate documentele de care ar fi avut nevoie în timpul conferinței, muri din cauza rănilor, ca și colonelul Brandt, cel ce stătea vizavi de Schmündt și ca și vecinul acestuia din urmă, generalul Karten. Se putea deci conchide că efectul bombei fusese suficient de puternic pentru a omorî pe Hitler și persoanele care se găseau în interiorul unui cerc avînd o rază de doi sau trei metri și drept centru locul pe care îl ocupa cancelarul, adică stenograful și cele două persoane aflate la stînga și la dreapta sa. S-ar fi putut număra șase morți. Nu erau decît patru. Și iată de ce: autorul atentatului, colonelul von Stauffenberg, așezat între Hitler și colonelul Brandt, părăsise camera înainte de explozie. Hitler ascultase raportul asupra rezervelor și asupra întrebuirii ce urma să li se dea, fără să ridice nici o obiecție. Problema pe care conferința își propunea să o rezolve era aceea de a ști cîte unități putea să angajeze Reich-ul în contra-ofensiva proiectată în Franța fără să se expună unor grave surprize pe frontul de răsărit. Generalul Jodl susținea că trebuiau să-și asume toate riscurile și combătea cu vehemență punctul de vedere al camarazilor săi care pretindeau că frontul principal al Germaniei rămînea frontul de răsărit. La celălalt capăt al încăperii, pe zid, vizavi de Hitler se afla o mare hartă a Europei. Pentru a-și face cunoscută hotărîrea, Führer-ul se ridică, străbătu camera și se așeză în fața acestei hărți. Contra-atacul german trebuia să-i arunce pe anglo-saxoni în mare, în două săptămîni. Chiar dacă în această perioadă ofensiva sovietică se intensifica, ea nu putea să obțină nimic decisiv, căci atîta timp cît Wehrmacht-ul păstra pozițiile sale în țările baltice și întrîndul moldav, orice înaintare spre Germania prin centru, străbătînd Polonia, părea aventuroasă statului major sovietic. OKW beneficia deci de un răgaz suficient pentru o acțiune hotărîtoare în vest. Abia după ce această acțiune ar fi fost dusă la bun sfîrșit, se vor pune problemele regroupării forțelor în răsărit, cu o eventuală repliere în Prusia Orientală și pe linia Siretului. Hitler tocmai punea degetul pe hartă, pe locul acestei linii, cînd bomba explodează. Cînd și-a revenit în simțiri, era aproape gol. Aerul deplasat de explozie îl despuia și îl proiectase în afara barăcii. Fața sa păstra încă urma cîtorva lovituri. Mîna sa dreaptă, pe care în momentul exploziei o ținuse pe linia Siretului era bandajată. Ajuns la acest punct al povestirii, el se opri brusc și, fără nici o legătură îl întrebă pe Antonescu, pe un ton amenințător: «Sînteți sau nu hotărît să rămîneți alături de Germania, da sau nu ? » Înainte de a da un răspuns precis, așa cum pretindea Hitler, mareșalul voia să lămurească următoarele patru puncte:

1. Germania era în măsură să furnizeze României ajutorul militar pentru ca linia Siretului să poată fi menținută ?
2. Germania era capabilă să pună la dispoziția României ajutorul aerian necesar pentru apărarea teritoriului său împotriva ofensivei aviației aliate ?
3. Germania avea posibilitatea să furnizeze României materialul necesar pentru a înlocui instalațiile industriale distruse de bombardamente ?
4. Germania era în stare să asigure României sprijinul militar și politic necesar pentru recucerirea frontierelor sale din 1938 ?

Abia după ce va primi răspunsul la fiecare din aceste întrebări, el va fi în situația de a-i răspunde lui Hitler: da sau nu. Ca și cum Antonescu n-ar fi vorbit, Hitler își urmă povestirea. El făcu procesul Wehrmacht-ului, care nu era, în fond, decât procesul nobilimii germane. Această clasă nu se putea consola că și-a pierdut privilegiile. Ea ar fi fost mereu ostilă național - socialismului. Orbită de ură, nu ezitase să lovească, atunci când Germania avea cea mai mare nevoie de Führer-ul său. Pentru a-și recăpăta privilegiile, nobilimea se arătase întotdeauna gata să lucreze pentru inamic. Astfel, baronul Fritsch, astfel von Blomberg, în trecut, von Bock, von Kluge, von Witzleben, von Manstein și alte nume devenite vestite în timpul războiului celui de al Treilea Reich. «Când un ofițer se prezintă «von», eu subînțeleg «trădător», declară Hitler. Von Kesselring, care comanda în Italia și von Rundstedt, care fusese investit la comandamentul din Franța, făceau oare excepție ? Da, aceștia erau singurii. Antonescu interveni pentru von Manstein și von Liszt. «Ei au comis greșeli grave», răspunse Hitler. «Poate», spuse mareșalul, «dar aceștia sînt soldați». Hitler promise să examineze personal cazurile lor. Von Liszt, cel mai prusac dintre prusaci, era și el pe lista lor ? Atunci, era întregul Wehrmacht.

Antonescu se gîndea că dacă Hitler pune în aplicare planurile sale de epurare, așa cum le anunțase, numărul victimelor putea să concureze cu pierderile germane de pe front. Familiile prizonierilor de război, pentru faptul că ascultau emisiunile radio ale dușmanului, în speranța de a afla numele celor apropiați, trebuiau să fie suprimate. Ele răspîndeau noutăți defetiste, ascultate la BBC. Cei care nu mai meritau ostentala de a fi hrăniți, bătrînii, trebuiau să fie tratați ca șeptelul danez⁴⁸ care consuma două cincimi din calorile necesare omului. Într-unul din paradoxurile sale, Bernard Shaw⁴⁹ afirmă că numai canibalii ar ucide cu un scop: să-și devoreze victimele. Drama!urgul scoțian (sic !) nu îl prevăzuse pe Hitler. Apoi a urmat expunerea militară⁵⁰ Ofensiva germană în Franța se desfășura conform prevederilor. Wehrmacht-ul era pe punctul de a încercui trupele americane. Cerul înnorat le anula acestora din urmă superioritatea aeriană. Atunci, încă un efort și Hitler ar obține cea mai frumoasă victorie a sa. Führer-ul anunța intrarea foarte apropiată în acțiune a unei arme, de departe mult mai puternică decât V1. Faptul că întrecerea între punerea în acțiune a armelor V și debarcare fusese cîștigată de inamic nu constituia, după părerea sa, nici un neajuns, din moment ce operațiunea care trebuia să arunce pe anglo-saxoni afară din Franța era pe drumul cel bun. Surpriza decisivă se va produce de data aceasta în primăvara următoare. În afară de arma secretă anunțată deja, Hitler mai vorbea încă de o alta. Folosirea sa nu era posibilă decât în primăvara viitoare, deoarece producția sa pe scară industrială nu va debuta decât la începutul lui septembrie. Era o armă de infanterie, a cărei apariție va schimba radical datele chimiei moderne. Pentru întrebuintarea sa, era necesar ca temperatura nocturnă să nu coboare sub cinci grade Celsius. «Oamenii știu că aerul pe care îl respiră se poate transforma în arma cea mai redutabilă a istoriei», spuse Hitler ca o concluzie la expunerea sa asupra viitorului. Dar înainte de apoteoza victoriei finale, trebuiau rezolvate problemele imediate. Așa cum se prevăzuse, rușii declanșaseră atacul împotriva pozițiilor germane în țările baltice. Kaunas fusese cucerit. Riga era amenințată.

Baltica forma o mare interioară germană. OKW-ul va decide, la momentul potrivit dacă trupele trebuiau să evacueze capul de pod baltic sau să continue să-l apere. Pozițiile germano-române din înfrîndul moldav rămîneau săgeata cea mai înaintată spre răsărit. Ele depășeau cu cinci sute de kilometri, în linie aeriană, centrul frontului și vor constitui, fără nici o îndoială – de altfel recunoașterea aeriană detectase mișcări de trupe rusești spre sud – apropiatul obiectiv al Armatei Roșii. Cauzînd pierderi grele inamicului, coalizații se vor retrage pe linia Siretului. Pentru a sprijini această retragere, Wehrmacht-ul pregătea o ofensivă în centrul frontului, pe Vistula. Astfel, rușii ar fi obligați să-și rețină rezervele pe acest teatru de operațiuni.

Antonescu observă că Germania retrăsese din România aproape în totalitate diviziile sale blindate, care fuseseră folosite pentru rectificările frontului de la nord de Iași. Cum România nu dispunea de unități pentru a le înlocui, rușii ar beneficia de un avantaj considerabil în campaniile viitoare. Era deci absolut necesar ca Reich-ul să deplaseze pe frontul român cel puțin două din diviziile sale blindate. Hitler nu împărtășea acest punct de vedere. Armata Roșie concentrase aproape totalitatea blindatelor sale în Polonia. În Moldova, ea nu dispunea decît de o foarte slabă superioritate asupra coalizaților⁵¹.

Nu exista nici o rațiune în a dispersa unitățile de tancuri, pe care Germania era obligată să le utilizeze cu o strictă economie. Cum în România nu se punea problema păstrării pozițiilor înaintate ci a retragerii pe o linie defensivă, mijloacele de care se dispunea pe loc erau suficiente. Fortificațiile fixe de pe linia Siretului vor suplini, de altfel, fortificațiile mobile ale tancurilor.

O altă problemă îl preocupa pe Hitler. Turcia tocmai rupsese relațiile diplomatice cu Reich-ul. În urma înfrîngerii anglo-saxonilor în Franța, trebuiau să se aștepte la o concentrare a forțelor aliate în Orientul Apropiat. Ca urmare, controlul asupra Mării Negre trebuia să fie întărit. Singurul mijloc de care se dispunea era Luftwafe.

Dobrogea și litoralul bulgar trebuiau să fie transformate în baze de acțiune împotriva Turciei. Ca măsură preventivă, trebuiau minate apele Strîmtorilor.. În fine, Stukas-urile trebuiau să interzică vapoarelor inamice pătrunderea în Marea Neagră.

Transportul de submarine pe cale terestră spre Constanța și Varna trebuia să formeze obiectul unui studiu special. Hitler s-ar fi oprit, pentru moment, la soluția cea mai simplă: de a monta undeva, pe cursul superior al Dunării maritime, un șantier pentru a asambla piesele detașate sosite din Germania. Desigur, prezența rușilor pe fluviu, în Basarabia, de care trebuia în curînd să se țină seama, constituia un grav inconvenient. Dar Hitler era convins că tehnicienii germani vor găsi o soluție. Pe plan politic, România trebuia să rupă imediat relațiile diplomatice cu Turcia. Cînd pregătirile de atac vor fi terminate, statele pactului tripartit îi vor declara război. Dilema în fața căreia se găsea astfel Antonescu era dilema politicii sale. A se asocia cu Germania pentru a împiedica o eventuală acțiune anglo-saxonă în Balcani ar fi însemnat să renunțe la o șansă de salvare a țării sale. Tocmai el, care se străduise întotdeauna să ușureze o

acțiune aliată în peninsulă. El voia deci cu orice preț să se opună exigențelor lui Hitler. Dar sub care pretext ? Să invoce alianța tradițională turco-română – în fond, o alianță îndreptată chiar de la începuturile sale, contra Germaniei – era un argument prea slab. El mărturisea că aproape strigase «Euréka»⁵², atunci când a găsit-o. Era o invenție, pur și simplu, dar destinată a-i servi cauza. Ambasadorul Turciei la București, pretindea el, ar fi făcut aluzii care nu lăsau să subziste nici un echivoc asupra intenției Ankarei de a încheia un pact de neagresiune cu România. Acesta nu era necesar, căci textele semnate în trecut de turci și români echivalau cu un asemenea pact. Dar Ismet İnönü se gîdea să șteargă efectul produs de ruperea relațiilor cu Germania și să restabilească echilibrul, legîndu-se printr-un nou tratat cu România. Ambasadorul Turciei i-ar fi comunicat lui Antonescu faptul că această rupere a relațiilor constituia limita concesiilor pe care țara sa le putea face anglo-saxonilor. Turcia ar fi formal desisă să nu participe la războiul contra Germaniei. N-ar fi mai bine, pentru moment cel puțin, să se negocieze cu Ankara ? Dacă Ismet İnönü voia să evite războiul, de ce să fie antrenat fără voia sa și să se provoace, printr-un act inutil, o acțiune aliată în Balcani ? Și, semnîndu-se eventual un pact de neagresiune turco-român, nu s-ar crea o stare de tensiune între Moscova și Ankara din care s-ar putea scoate beneficii inestimabile ? Ajuns la acest punct al pledoariei sale, mareșalul consideră momentul propice pentru a sonda gîndurile intime ale lui Hitler. În ce măsură conta el pe o eventuală criză între ruși și anglo-saxoni ? «Turcii aliîndu-se cu mine, inamic al Uniunii Sovietice, Londra susținînd din toate puterile sale «Omul bolnav al Bosforului»; vă gîndiți că nu va fi posibil să se provoace o tensiune între Churchill și Stalin ? », întrebă el. Hitler declară, dar fără convingere, că nu putea împărtăși punctul de vedere al lui Antonescu. Formal, el insistă pentru ca guvernul român să reexamineze chestiunea, dar adăugă imediat că nu era urgentă, căci nu era nici un pericol în această privință, pînă în primăvara anului 1945. Dar, păstrîndu-și poziția sa inițială, îi ceru mareșalului să fie ținut la curent cu negocierile turco-române. Ruptura cu Ankara a fost deci evitată.

Era tîrziu, cînd delegația română părăsi Marele Cartier german. Hitler îl conduse pe mareșal la mașina care trebuia să-l ducă la aeroport. Înainte de plecării, Führer-ul, ca pentru a pecetlui un acord definitiv, îi spuse lui Antonescu: «Colaborarea noastră demonstrează că secolul materialismului nu a sîngînat virtuțile militare. Noi vom învinge sau vom muri împreună, pe cîmpul de luptă».

Mareșalul era foarte sensibil la apelul la onoarea militară. Ultimele cuvinte ale lui Hitler îl impresionaseră în mod evident. El știa ce îl aștepta la București, de la această populație urbană care ubește războiul, atunci cînd el se reduce la niște comunicate publicate în presă și la reportaje care exaltă sentimentul național, dar care îl detestă, de îndată ce se află în bătaia tunurilor. Cel pe care îl serbau, atunci cînd înainta în Caucaz, nu mai era decît un bătrîn nebun, care o împinsese pe marginea prăpastiei. Ea aprobase războiul, cu două condiții: prima era ca operațiunile să se desfășoare departe și a doua, ca el să fie purtat de țărani. Fiecare familie burgheză, sălbatic anticomunistă, își mobiliza toate relațiile sale de îndată ce o rudă mai mult sau mai puțin apropiată

risca să fie trimisă pe front. «Din zece oameni pe care îi văd, nouă mă roagă să ordon demobilizarea cuiva», remarcă Antonescu. Cu toate dispozițiile contrare, din zece orașeni mobilizați, cinci ajungeau să se sustragă obligațiilor lor militare, în timp ce ceilalți reușeau să se ascundă pe undeva. «Ei evită frontul, sub pretextul că trebuie salvate elitele. Dar dacă rușii câștigă războiul, ce vor face aceste elite ? », întreba Antonescu pe cei care făceau intervențiile.

Să mori pe câmpul de luptă, cum îi propunea Hitler, i se părea mareșalului cu mult mai de dorit decât să trăiască învins și umilit, în mijlocul acestei burghezii pe care o detesta.

Era aproape întuneric. Avionul lui Antonescu se înălța cu repeziciune, câștigând înălțime. Oare din cauza unei incursiuni inamice ? Killinger îi dădu răspunsul. El se apropie de mareșal și îl rugă să privească pe geam. Spectacolul care se oferea ochilor săi era unic. La lumina incendiilor, se zăreau contururile unui oraș. Killinger asigura că bombardierele germane erau în acțiune. Nu se puteau vedea, din cauza întunericului. Vuietul motoarelor acoperea toate celelalte zgomote. Dar se vedeau lumini care se aprindeau și se stingeau, ca becurile unei reclame luminoase. Mai puțin clare și mai puțin vizibile erau flăcările care se ridica în spatele straniului joc de lumini. Nu era un joc. Killinger asigura că orașul de dedesubt era distrus, asemenea Cartaginei⁵³, cartier după cartier. Noul Hannibal era generalul Bor, iar noua Cartagină, Varșovia. «Astfel îi pedepsește Führer-ul pe trădători», declară reprezentantul Reich-ului la București, privindu-l pe Antonescu într-un mod semnificativ. Cuvintele lui Killinger anihilară impresia produsă de cele ale lui Hitler. Scenariul era evident și grosolan. Avionul fusese îndreptat spre Varșovia, pentru a arăta mareșalului ce însemnau represaliile germane. Era un avertisment.

«Este un nebun», declară Antonescu după ce a terminat de evocat, în vila sa de la Predeal, întrevederile cu Hitler. În urma primei sale întâlniri din 1940, declarase: «Este un om mare». Drumul parcurs era considerabil. «Și dumneavoastră vreți să rămâneți aliat cu un nebun ? », îl întrebă Mihai Antonescu. «Am de ales între un nebun și niște lași», îi răspunse sec mareșalul.

Cîteva zile mai tîrziu, Maniu veni să-l vadă pe «Conducător». «Noi toți ne-am rugat pentru ca cerul să se lumineze în Franța. Ruga noastră a fost împlinită», îi zise Maniu. «Acum trebuie să acționăm». Mareșalul interpreta evenimentele într-o manieră complet diferită. «Pentru mine, eșecul german în Franța este un motiv de a continua lupta. Anglo-saxonii pătrund mai adînc în Europa. Ei se apropie. Pentru dv., dimpotrivă, este un motiv pentru a se cere capitularea. Dumnezeu știe care dintre noi este germanofil», spuse el. Maniu răspunse prin amenințări. «Poate că Hitler are dreptate. Aș face mai bine dacă v-aș împușca», reluă mareșalul. «Care este cel mai mare dușman al nostru, rusul sau germanul ? », întreabă Antonescu. Maniu considera Reich-ul învins. Pericolul german era deci îndepărtat, în timp ce comunismul se ridica mai amenințător ca oricînd. «Eu sînt un războinic, domnule Maniu, continuă Antonescu și războiul nu se face decît împotriva dușmanului. Misiunea României, de cînd a fost ea întemeiată, este de a apăra civilizația la frontiera de

răsarit. Numai îndeplinindu-și-o cu credință, ea își justifică existența. Este adevărat sau nu ? ». «Singura noastră misiune», răspunse bătrînul democrat, «este de a asigura viitorul unui popor mic». «Domnule Maniu, dacă rușii ocupă țara noastră, eu voi fi împușcat primul. Cu atît mai rău pentru mine. Dv. veți fi al doilea. Cu atît mai rău pentru dv. Persoanele noastre nu contează, dar ceea ce contează este ceea ce ele reprezintă». A fost ultima întrevedere pe care au mai avut-o cei doi bărbați.

În zilele următoare, bombardierele americane ne vizitau de două ori în douăzeci și patru de ore. Ofensiva aeriană, care se mai domolise puțin în ultimul timp, reîncepea din plin. În fine, la 18 august rușii declanșară ofensiva așteptată. Efortul principal al Armatei Roșii a fost îndreptat spre punctul de intersecție a trupelor române și germane, între Prut și Iași. Pe un front restrîns, ele concentraseră o masă de blindate și o puternică forță aeriană. Timp de două zile, lupta rămase nedecisă. În afară de cîteva înaintări locale, rușii fuseseră ținuți în loc. Apoi, pe neașteptate, în timpul nopții de 19 spre 20 august, pozițiile române la nord de Iași se prăbușiră. Dimineața, se dădeau deja lupte la periferiile orașului. Spre seară, centrul era în mîinile inamicului. Din punct de vedere militar faptul nu prezenta o gravitate excepțională. Cîștigurile de teren realizate de ruși nu influențau deloc soarta luptei. Dar mai curînd atîtudinea unor anumite unități românești îl îngrijora pe Antonescu. Două divizii ținute în rezervă, în loc de a contraataca la sud de Iași, așa cum primiseră ordin, se retraseră.

Armata română avea misiunea de a se menține în Moldova, între Prut și Carpați, pînă ce germanii vor reuși să se desprindă în Basarabia și să se retragă pe linia Siretului. Era o chestiune doar de cîteva zile, de o săptămînă, cel mult. Sub protecția unei slabe ariergarde, retragerea Wehrmacht-ului era deja în curs. Rușii nu le dădeau decît puțin de lucru. Numai o dezintegrare totală a armatei noastre ar fi putut împiedica succesul operațiunii. Rușii din Moldova și germanii din Basarabia se găseau la egală distanță de linia Siretului. Era evident că o armată care se retrăgea, datorită inexistenței aviației sovietice, va reuși să o ia înaintea inamicului, a cărui înaintare se lovea de douăzeci de divizii românești. Trupele noastre erau dotate cu un armament superior aceluia pe care îl avuseseră la începutul războiului. Germanii, care ne furnizaseră materialul, asiguraseră infanteriei noastre aceeași putere de foc ca și propriilor lor unități. Comportamentul unora dintre diviziile noastre, care în cîteva ore fuseseră scoase din luptă, era inexplicabil.

Pentru a completa tabloul dificultăților noastre, crizei de pe front i se adăugă una nouă, aceasta cu adevărat alarmantă. Bagrianov ținuse un discurs la Sofia, în care soma trupele germane să părăsască teritoriul bulgar. Mihai Antonescu, cu o satisfacție vizibilă, dădu citire textului președintelui Consiliului de miniștri bulgar.. Situația care se dezvoltă în sud arunca o lumină cu totul diferită asupra operațiunilor militare. Așa cum putuse stabili Biroul Doi român, rușii se antrenau de luni de zile în Crimeea și pe alte plaje ale Mării Negre, în vederea unei acțiuni de debarcare. Dacă se încheiasă un acord între Moscova și Sofia, în scopul de a permite Armatei Roșii să întoarcă linia de pe Siret, atacînd-o de la sud cu trupe transportate pe mare, situația României

putea să devină critică. Mihai Antonescu descria situația în culorile cele mai sumbre. El nu vedea decît ruine, morți și dezastre peste tot. După părerea lui, trebuiau să se alăture acțiunii lui Bagrianov și să iasă din război cît mai curînd posibil, fără a mai pierde nici un moment. Germanii, avînd de rezolvat simultan problema frontului, Bulgariei și României, nu ar mai avea posibilitatea să acționeze cu eficacitate. «Faptul că civilii sînt înspăimîntați, de îndată ce operațiunile militare nu decurg exact cum au fost prevăzute, nu mă miră». Pentru dumneavoastră, războiul ar trebui să aibă aspectul unor manevre. Morții, distrugerile, vă fac să trageți imediat concluzia că se întîmplă o catastrofă. Singurul fapt grav este atitudinea cîtorva generali, pe front. Și oare ei sînt cuprinși de panică sau fac parte dintr-un complot? Ambele ipoteze duc la un dezastru». Poziția de pe linia Siretului, pe care Antonescu își întemeia toate speranțele, urma deci să fie luată, fără a fi apărată? În aceeași seară⁵⁴, mareșalul plecă pe front. El constată dezastrul cu propriii săi ochi. Nu era un dezastru militar. Rușii, după ce au părăsit Iașul, au trecut dincolo de oraș, făcînd o mișcare de învăluire. Cercul amenința să se închidă. Dar aceasta nu era decît un episod local, de o importanță secundară. Dezastrul era de ordin moral. Cîțiva comandanți de mari unități își retrăseseră cartierul lor general la treizeci-patruzeci kilometri înapoi. Ei nu reușeau să explice această hotărîre. Efectul produs asupra ofițerilor de semnele de panică pe care le dădeau superiorii lor era dezastruos, fără a mai vorbi de confuzia pe care o generau inițiativele contrare ordinelor Marelui Stat major general. Era oare momentul să vorbească celor vinovați de Curtea Marțială? Mareșalul nu ezită să o facă. Aceasta însemna să-i împingă pe generali spre Maniu.

«Dacă vă gîndiți la o soluție politică, este de competența mea și nu a voastră, să o am în vedere». Cel puțin în acea zi, transmisiunile funcționaseră perfect în ce privește fraza mareșalului. Numai că ea a fost complet deformată. Mareșalul ar fi zis că trebuia să se recurgă, pentru a ieși din impas, la o soluție politică, dar el nu putea să spună cum o preconiza. Era destul pentru a descuraja ofițerii care nu voiau să moară sau să cadă prizonieri în ultima zi de război.

În timpul absenței «Conducătorului», Bucureștiul a trăit într-o așteptare febrilă. Dacă rușii ar fi putut înainta așa de repede cum o pretindeau locuitorii capitalei, tunurile care salutau fiecare victorie la Moscova ar fi avut de lucru zi și noapte. În realitate, blindatele ruse pătrunseseră adînc în spatele liniilor noastre. Dar infanteria nu putuse să le urmeze. Se spera chiar, la Statul major general, ca printr-o contraofensivă să se poată lăsa grosul Armatei Roșii de tancurile prea înaintate. Germanii își urmau retragerea în bună ordine. Întăririle firave pe care le lăsaseră la fostele lor poziții din Basarabia se bucurau încă de o liniște relativă.

După toate aparatele, rușii mizaseră pe o străpungere în centrul frontului. Fără a minimaliza importanța înaintărilor locale, se putea vorbi de un eșec sovietic.

Marți 22 august, la ora șase dimineața, Mihai Antonescu mă chemă de urgență la dînsul. El îmi mărturisi că nu a putut dormi toată noaptea. Era convins că optimismul generalului Șteflea⁵⁵ și al germanilor era fără temei.

În consecință, el se hotărîse să acționeze. Trebuia să îi adun toată documentația de care ar avea nevoie la Cairo unde voia să plece joia sau vinerea următoare. Mareșalul, în fața dezastrului, va ceda. Chiar el ordonase, în timpul nopții, evacuarea Iașului.

Traversînd lacul Snagov⁵⁶, pe malul căruia erau dispersate serviciile fundamentale ale Statului, pentru a scăpa de bombardamentele anglo-saxone, l-am găsit pe malul opus, în fața casei care adăpostea Direcția Cifrului din Ministerul afacerilor externe, pe mareșalul palatului, baronul Stîrcea. Foarte agitat, el susținea că nu mai era nici un minut de pierdut. Mareșalul Antonescu, singurul obstacol în calea încheierii armistițiului, trebuia să fie răsturnat de la putere, imediat după înapoierea sa. Situația era și mai dramatică, prin faptul că aliații lăsaseră fără răspuns mesajul lui Maniu, prin care acesta accepta, în numele opoziției, condițiile de armistițiu sovietice și anunța lovitura de stat pentru 26 august. Care era motivul acestei tăceri? Baronul Stîrcea nu putea să o explice decît prin intenția Rusiei de a instala la Iași un contraguvern comunist, cum făcuse la Lublin, pentru Polonia. Am încercat să îl conving că pericolul nu era iminent. Între ruși și noi mai exista linia Siretului, care era deja apărută de două divizii românești. În cîteva zile, armatele din Moldova și germanii din Basarabia li se vor alătura. «Iar noi vom fi complet încercuiți de germani», spuse mareșalul palatului, tăindu-mi vorba. «Trebuie să-i împiedicăm pe nemți să ajungă pe această linie». Am crezut atunci necesar să îi comunic ceea ce tocmai relatase Mihai Antonescu asupra intențiilor sale de a pleca la Cairo. «Pot să comunic aceasta Majestății Sale?», mă întrebă el. La răspunsul meu afirmativ, baronul Stîrcea continuă: «Știți tot așa de bine ca și mine că generalii nu mai vor să îl urmeze pe Antonescu. Ceea ce s-a petrecut în Moldova i-a alarmat tare pe germani. Dacă ei ar reuși să se fixeze pe Siret, ar face în România același lucru ca și în Ungaria, la 18 martie».

Mareșalul se înapoie de pe front în seara aceleiași zile. El era nemulțumit și satisfăcut, în același timp. Nemulțumit de indisciplina pe care o constatase și satisfăcut de valoarea redusă a succeselor obținute de inamic. Avangărzile germane atinseseră deja Galații, una din extremitățile liniei de pe Siret. Rușii nu depășiseră Iașul decît cu vreo cincizeci de kilometri. Lupta decisivă se va desfășura de acum în cîteva zile, în jurul nodului de cale ferată de la Bîrlad. Inamicul se va afla într-o poziție critică. Centrul și flancul stîng românești, deși amenințate, erau intacte, iar germanii după ce ocupaseră poziții pe Prut, la nivelul și în nordul Bîrladului, erau pregătiți să treacă la acțiune, în sensul de a cădea pe flancul stîng și în spatele inamicului. Dacă nu se va produce nici o surpriză, sovieticii vor fi siliți să se replice mai întîi din punga de la sud de Iași, pentru a se regrupa apoi și a urma prudent retragerea trupelor germano-române pe noua linie. «În Franța, anglo-saxonii se apropie de Paris. În Polonia, germanii înaintază. Într-adevăr, așa cum promisese Hitler, Wehrmacht-ul ataca la răsărit de Vistula. În România, orice pericol iminent este îndepărtat». «Dormiți liniștiți», ne spuse «Conducătorul», lăsîndu-ne să plecăm. «Mîine și în ziua următoare vor fi încă multe de făcut». A doua zi, la nouă dimineața, eram în biroul mareșalului.

Bătut la mașină, programul zilei aștepta pe masa sa de lucru. Acest om, care comanda tuturor, asculta orbește de această coală de hîrtic. Niciodată el nu era în întîrziere măcar cu un minut, față de orar. La ora zece, consiliu de miniștri; la unsprezece și jumătate, conferință cu generalii români și germani; la ora patru, audiență la Majestatea Sa Regele; la ora cinci, vizitarea unui cartier bombardat. Era totul, pentru acea zi.

«Vegheați să nu se mai producă manifestări de panică, asemenea celor din ultimele zile», a fost cuvîntul de ordine pe care l-au primit miniștrii. În timpul conferinței cu generalii germani și români se constată că situația a continuat să se amelioreze în timpul nopții. O parte din germanii evacuați din Basarabia pe calea ferată Cetatea Albă-Bîrlad cobora spre linia Siretului, pentru a face joncțiunea cu unitățile Wehrmacht-ului care atinseseră orașul Galați.

Spre sfîrșitul conferinței, Killinger veni să-l felicite pe mareșal. Führer-ul, pretindea el, urmărise cu mare atenție dezvoltarea situației din România. El era fericit să-i comunice, mai înainte de a pleca la Snagov, că, grație intervenției mareșalului, orice pericol era îndepărtat.

«Cu cincizeci de tancuri, rușii se plimbă în Moldova, ca la ei acasă», răspunse mareșalul. Astăzi își vor face apariția în fața Bîrladului. Dacă cei din comandamentul suprem al Wehrmacht-ului nu ar fi depozat frontul românesc de toate mașinile sale blindate, nu am mai fi avut atîtea necazuri», răspunse mareșalul. «Toate acestea sînt foarte frumoase», îmi șopti Mihai Antonescu, «dar un presentiment îmi spune că la 6 septembrie⁵⁷ noi nu vom mai fi la putere.

Era rîndul lui Clodius să-și facă apariția în biroul vicepreședintelui Consiliului. Specialistul german în probleme economice era purtătorul unui mesaj delicat din partea lui Ribbentrop. El dorea să discute cu Mihai Antonescu posibilitatea de a-i relua pe legionari în guvern. Mareșalul nu trebuia să considere acest demers ca o lipsă de încredere în el. Dar «Conducătorul», nedispunînd de un partid politic, nu exista nimeni pentru a contrabalansa propaganda nefastă a lui Maniu și a opoziției în opinia publică.

«Partidul mareșalului este armata. Vrînd să-i substituiți un altul, renunțați la soldații noștri», răspunse Mihai Antonescu. Clodius remarcă faptul că armata română, din cauza elementelor dubioase care se infiltraseră în înaltul comandament, se arătase puțin sigură în ultima vreme. «Eu nu vreau să vorbesc încă de înaltă trădare», adăugă el, «dar o acțiune de epurare ar fi foarte necesară». După această declarație a diplomatului german, discuția luă o întorsătură neașteptată. Mihai Antonescu adăugă că dacă Germania se putea lipsi de armata română, atunci nu avea decît să continue singură lupta. Diviziile noastre vor fi retrase de pe front, de îndată ce germanii vor ocupa linia Siretului. România ar putea să negocieze un armistițiu onorabil. Reich-ul și Uniunea Sovietică nu au decît să se bată în altă parte. România nu va lupta pentru a apăra regimul nazist. Dacă Wehrmacht-ul nu era în stare să ne apere frontierele, nu mai exista nici un motiv pentru ca România să rămînă în continuare alături de Germania. În ce scop se lansa Mihai Antonescu într-o astfel de declarație ? Oare o făcea pentru a răspunde indirect la cererea lui von

Ribbentrop prin care se simțea vizat personal ? Odată pronunțat cuvântul de armistițiu, Mihai Antonescu nu se mai opri. Clodius a avut proasta inspirație de a afirma că trebuiau să se bată pe Siret, pe Carpați sau pe orice altă linie. Atunci, ura înăbușită timp de ani de zile de Mihai Antonescu, s-a revărsat. Nu, România trebuia să încheie armistițiul, și asta pe loc, săptămîna aceasta. Surprins mai întîi, Clodius își recăpătă repede singele rece. El schimbă brusc tonul. Reich-ul, pretindea el, nu făcuse nimic pentru a împiedica Finlanda să negocieze cu Uniunea Sovietică. Față de România, după sacrificiile pe care această țară le făcuse pentru cauza comună, Germania trebuia să adopte, desigur, o atitudine tot atît de înțelegătoare. Dacă guvernul de la București aprecia că este în interesul său să intre în contact cu aliații, era liber să o facă. Reich-ul nu putea să dorească României decît un singur lucru: ca ea să-și găsească pacea fără a-și păta onoarea. Dar pentru a o obține trebuia ales un moment mai propice. Să negociezi în timp ce rușii înaintau în Moldova ar fi însemnat ca aceștia să fie ridicați la postura de învingători. Trebuie să se aștepte stabilizarea frontului. Cînd Moscova va socoti că trupele imobilizate în fața liniei Siretului vor putea servi mai bine în altă parte, negociatorul lui Antonescu va avea șanse mai bune pentru a-și duce misiunea la capăt. Era un sfat personal, pe care el, Clodius, prieten sincer al României, își permitea să-l dea. El va face de altfel, tot ce era necesar pentru ca acest punct de vedere să fie adoptat de Ribbentrop. «Înțeleg», făcu Mihai Antonescu, «interesul dv. coincide cu al rușilor. Cele douăzeci de divizii pe care le aveți pe frontul nostru vă sînt necesare în altă parte». «Bineînțeles», răspunse surîzînd Clodius.

Mihai Antonescu făcea parte din categoria politicianilor care vor să fie abili, cu orice preț. Situația sa era delicată. Cu douăzeci și patru de ore înainte, el promisese regelui să îl convingă pe mareșal că încheierea armistițiului era inevitabilă. În acest timp, situația pe front se ameliorase. Ofensiva rusă nu îi oferise argumentele scontate. Orice tentativă de a-l convinge pe mareșal să încheie armistițiu era deci sortită eșecului. Pentru a ieși din încurcătură, Mihai Antonescu ar fi recurs la un șiretlic. După darea de seamă pe care o făcu mareșalului, Clodius i-ar fi propus, în numele lui Ribbentrop, să înceapă negocierile cu URSS. Era în interesul Germaniei. Eliminînd frontul românesc, Wehrmacht-ul putea să se concentreze în Polonia și să facă față mai ușor ofensivei sovietice. Pe de altă parte, în ianuarie, aprilie și mai, Sovietele își manifestaseră dorința de a negocia cu guvernul Antonescu. Mihai Antonescu socotea astfel să se bucure, în același timp, de încrederea Moscovei și a Berlinului. Această dublă încredere ar fi condiția *sine qua non* pentru a permite României să iasă din război. Planul era seducător. Mihai Antonescu nu se gîndi nici un moment că era prea frumos pentru a fi adevărat. Îi vedea deja pe germani retrăgîndu-se, în același timp ca și rușii, de pe teritoriul nostru. România și-ar fi regăsit statutul de țară neutră, ca și cum cei trei ani de război nu ar fi existat. Singura condiție pe care ar fi pus-o Reich-ul, după părerea lui Mihai Antonescu, era ca rușii să se retragă de pe teritoriul românesc, în același timp cu Wehrmacht-ul și, eventual, ca unul sau doi miniștri legionari să fie incluși în noul cabinet. În schimb, noi putem să propunem Moscovei cooptarea

unui număr egal de miniștri democrați, sugeră Mihai Antonescu șefului său. Mareșalul găsi propunerea interesantă. Cum ar fi putut el să știe că totul nu era decît produsul imaginației vicepreședintelui Consiliului de miniștri ?

După promisiunea lui Mihai Antonescu, «Conducătorul» era așteptat la palatul regal pentru a confirma decizia sa de a depune armele. Regele reunise în jurul lui pe toți consilierii săi intimi: Niculescu-Buzești, Stîrcea și generalul Aldea. Pentru acest grup, acțiunea nu mai putea fi amînată. De acord cu punctul de vedere al lui Maniu, prietenii Majestății Sale considerau că trebuia să fie abandonată Axa cît mai curînd posibil. Ultimele noutăți din Franța subliniau descompunerea frontului german din apus. Zilele celui de al Treilea Reich erau numărate. Pentru a evita să fie antrenat în căderea sa, nu exista alt mijloc decît să treacă în tabăra adversă. Dar cît timp mai rămînea deschisă această posibilitate ? Defecțiunile care se produsese în armata română neliniștiseră puternic pe reprezentanții Reich-ului. Generalul Hansen nu ezitase, într-o convorbire pe care o avusese cu două zile înainte cu șeful statului major, generalul Șteflea, să vorbească de înaltă trădare. Ministrul de interne al mareșalului Antonescu, generalul Popescu, care împărtășea mai curînd punctul de vedere al opoziției, decît pe acela al șefului său, tocmai semnalase că organizațiile tineretului german din România erau în stare de alertă. Ele nu așteptau decît un cuvînt de ordine pentru a ocupa sediile administrației din regiunile locuite de o minoritate germană. Pe front, unitățile Wehrmacht-ului se apropiiau de linia Siretului. Era de prevăzut că după ce ar fi ocupat-o, prima preocupare a Reich-ului ar fi fost să curețe spatele frontului de toate elementele ostile regimului nazist. Armata română, care îl oprise pe Hitler, în trecut, să acționeze în România în aceeași manieră ca în Ungaria, suferea urmările crizei militare care se produsese în Moldova. Dacă bătălia de la Bîrlad se întorcea în defavoarea noastră, era de prevăzut pierderea de divizii întregi. Cît despre grosul armatei care ar fi reușit să se repleze, fie pe linia Siretului, fie în Transilvania, traversînd Carpații, el trebuia să fie în întregime reorganizat. Pentru o perioadă de cîteva luni, România nu putea să conteze decît pe un număr redus de divizii pentru linia întîi. Armata sa cîntărea oare destul de greu în balanță pentru ca Hitler să considere util să reînnoiască încrederea sa în Antonescu ? Dacă germanii ar fi reușit să se consolideze pe linia Siretului, noua orientare pe care Bagrianov tocmai atunci o imprimase politiciii bulgare ar fi fost fără viitor. La Sofia, ca și la București Germania ar fi instalat guverne similare celui de la Budapesta.

Astfel, România se găsea ca într-o cursă de șoareci, complet încercuită de germani, pierzînd orice posibilitate pentru o acțiune independentă în viitor, legată definitiv de destinul dezastruos al celui de al Treilea Reich. Nu exista decît o singură ieșire: ca trupele române din Moldova să sprijine înaintarea Armatei Roșii, opunîndu-se retragerii germanilor. Cu ajutorul armatei noastre, rușii ar fi trecut poate peste linia Siretului mai înainte ca germanii să o fi ocupat. În cursa de viteză spre noua linie, armata română trebuia, conform partizanilor regelui și ai lui Maniu, să favorizeze mișcările Armatei Roșii și nu pe cele ale Wehrmacht-ului.

1131. Puțin după orele trei ale dupăamiezii, Mihai Antonescu sosi la palat. Îl precedea pe mareșal, pentru a-l convinge pe rege, înainte de sosirea «Conducătorului», că cea mai bună soluție era armistițiul, după formula pe care el pretindea că ar fi pus-o la punct cu Clodius. Mareșalul, spunea Mihai Antonescu, nu voia să negocieze cu URSS, fără consimțământul Berlinului. Cum germanii se arătaseră dispuși să lase România să iasă din război, șansele noastre de a ajunge la o pace onerabilă erau mai mari decât se urma această cale, decât capitulând, așa cum cereau aliații, fără condiții sau cel puțin fără condiții precise.

Ceea ce reținu regele din comunicarea vicepreședintelui Consiliului a fost, mai întâi, refuzul mareșalului Antonescu de a se alia la politica preconizată de opoziție și, în al doilea rând — că germanii fuseseră deja avertizați oficial despre intenția României de a ieși din război. Acest ultim fapt agrava considerabil situația. Se putea aștepta o lovitură de forță germană, dintr-un moment în altul. Regele îl rugă pe vicepreședintele Consiliului să aștepte. Discuția urma să fie reluată când va veni mareșalul. Credincioșii suveranului, pe care regele merse să îi consulte, lăsându-l singur pe Mihai Antonescu, fură zguduiți de ceea ce aflară atunci. Cît despre Mihai Antonescu, cuprins de o indispoziție subită, — era aceasta conștiința sa încărcată sau o presimțire, — el voia să părăsească precipitat palatul. El cobora deja scara principală, când un aghiotant al regelui Mihai îl ajunse din urmă, pentru a-l ruga să revină. După câteva clipe, sosi mareșalul. Intrînd în încăperea în care acorda audiența celor doi Antonescu, regele lăsă ușa înredeschisă, pentru a permite colaboratorilor săi aflați în sala învecinată să urmărească discuția. «Conducătorul» făcu o scurtă expunere a situației de pe front. Ofensiva rusă nu era de mare amploare. Forțele pe care inamicul le angajase în luptă arătau că Armata Roșie nu urmărea decît o rectificare locală a frontului: eliminarea intrîndului moldav. Problema armistițiului trebuia deci să fie reexaminată, odată ce calmul va fi restabilit pe frontul din Moldova. Așa cum îi comunicase Mihai Antonescu, germanii făcuseră sugestii în acest sens, din proprie inițiativă. Regele se retrase din nou, lăsîndu-i pe vizitatorii săi singuri. La înapoiere, el pledă cu căldură ca mareșalul să-și schimbe punctul de vedere. Armistițiul trebuia încheiat pe loc. Cît despre sugestia germană, ea nu putea fi decît o cursă. Fără îndoială, Reich-ul pregătea o lovitură de forță contra statului român și pentru a câștiga timp, reprezentanții săi la București se arătau, pentru moment, concilianți. Mareșalul declară că nimic nu putea să-l înduplece. Hotărîrea sa era luată. Regele trebuia să o accepte ca definitivă. «Urmați-i sfatul», spuse Mihai Antonescu pentru a-l convinge pe suveran. «Vîrsta și experiența sa...» Înainte de a putea termina fraza, jandarmii palatului intrară în cameră. Fără a mai adresa un cuvînt în plus celor doi Antonescu, regele ieși. Generalul Aldea, care îi urma pe jandarmi, spuse «Conducătorului» și vicepreședintelui că erau arestați. «Dumneata îmi faci asta!», strigă mareșalul. Fără a răspunde, generalul, care de altfel nu avea nici un motiv special să-i fie atașat lui Antonescu, ordonă jandarmilor să percheziționeze buzunarele hainelor prizonierilor. «Niciodată în viața mea nu am purtat armă», spuse ex-conducătorul, opunîndu-se

soldatilor care ridicaseră mîinile asupra lui. Apoi, el lansă amenințarea: «Înainte de zorii zilei, veți fi toți spînzurați». Mihai Antonescu, alb ca neaua, nu putu să articuleze un cuvînt. Au fost amîndoi coboriți într-o cameră betonată a palatului.

La președinție, suita mareșalului îl aștepta pentru a-l însoți la vizita stabilită în unul din cartierele recent atinse de bombe. El își anunțase sosirea pentru orele cinci. Se află că, în loc ca el să se întoarcă, generalul Pantazi, ministrul apărării naționale, generalul Vasiliu, ministrul Jandarmeriei și colonelul Elefterescu, prefectul poliției capitalei, fuseseră chemați de urgență la palat. În același timp, se află că garda regală fusese întărită. În piața palatului era semnalată prezența cîtorva tancuri ale armatei. De partea sa, Niculescu - Buzești convoca cîțiva funcționari de la Direcția de cifru a Ministerului afacerilor externe. Mareșalul acceptase în fine armistițiul ? Data fixată de Maniu era de 26 august. Eram abia în 23. Ipoteza unui acord între rege și Antonescu era de asemenea verosimilă. Convocarea concomitentă la palat a colaboratorilor lui Buzești făcea să se încline mai curînd spre această concluzie. Am luat inițiativa să merg să-l văd pe von Killinger. Scopul vizitei mele era de a afla ce știau și ce plănuiau germanii. La ora cinci, am fost primit de bătrînul lup de mare. Chiar de la început, el mă întrebă dacă știam ceva despre o pretinsă lovitură de stat a regelui Mihai. Eu îi răspunsei că nu putea fi vorba decît de zvonuri fără temei, lansate de strategii de la cafenea. Nu i se întîmplase oare și lui Killinger să înregistreze, în perioada petrecută la București, din aceeași sursă, în mai multe rînduri, noutăți tot afit de fanteziste și lipsite de temei ? «Am obosit să le tot înregistrez și să le tot comunic la Berlin pentru ca apoi să le dezmint», îmi răspunse reprezentantul Reich-ului. Într-adevăr, o oră mai tîrziu Killinger, liniștit, părăsea capitala, pentru a se duce la locuința sa de la țară.

Prima anunțată despre adevăr fu Maria Antonescu, soția mareșalului. Un membru al complotului îi telefonă, sfătuiind-o să părăsească Bucureștiul, fără zăbavă. «Nu mai rămîneți aci, în speranța de a vă revedea soțul; nu-l veți mai revedea niciodată», spuse el, înainte de a închide telefonul.

Viitorul președinte al Consiliului, generalul Sănătescu, sosi la palatul regal cîteva momente după arestarea predecesorului său. El fu pus la curent de Niculescu-Buzești despre ceea ce se petrecuse. «Ce greșeală ați făcut», strigă generalul, «o să-l eliberez imediat și îi voi cere scuze». Niculescu-Buzești reuși cu greu să-l convingă că nu mai era posibil să se dea înapoi. Regele îl numise prim-ministru.

Prima sa însărcinare era să se ducă, cu decretul său de numire, la Statul Major general și să ordone trupelor de pe front să înceteze imediat lupta. Generalul Șteflea trebuia să fie destituit din funcțiile sale. Apoi, trebuiau să fie studiate măsurile ce trebuiau luate împotriva unei eventuale reacții germane. Tocmai această reacție îl îngrijora pe generalul Sănătescu. Raportul de forțe din capitală era în favoarea germanilor.

Unitățile române care trebuiau să protejeze lovitura de stat de la 26 august erau la o noapte de marș de București. Șefii lor aveau ordin, pentru a nu le trezi prematur bănuielile germanilor și ale lui Antonescu, să nu se pună

în mers decît după ce vor fi primit semnalul convenit. Ele nu puteau sosi la Bucureşti decît a doua zi, la prima oră. Pînă atunci, germanii aveau tot timpul să pună stăpînire pe capitală. După agitaţia care domnea, se putea conchide că la ora opt seara, legaţia Reich-ului era deja la curent cu ceea ce tocmai se petrecuse. Pentru noul guvern român nu exista decît o singură soluţie: să cîştige timp pentru a negocia pînă în zori cu germanii. Dar pentru a negocia, era necesar ca cele două părţi să consimtă la aceasta. Desigur, se putea miza pe efectul surpriză care putea să întîrzie reacţia Wehrmacht-ului, dar surpriza era tot alît de mare pentru Statul major român.

Din fericire, nu exista nici o defecţiune în armata noastră. În totalitatea ei, ea urmă ordinul regal. Populaţiei nu-i fură aduse la cunoştinţă aceste evenimente. Anunţarea noutăţii ar fi precipitat lucrurile: era exact ceea ce voiau să evite. Abia la orele douăzeci şi două, printr-o proclamaţie a regelui, lovitura de stat fu adusă oficial la cunoştinţa ţării. Explozia de bucurie a fost aproape generală. Mii de manifestanţi umpleau piaţa palatului pentru a-şi mărturisi simpatia lor faţă de suveran. Ei erau convinşi că a doua zi va fi pace. Asigurau că americanii debarcaseră la Constanţa şi înaintau, în jeepurile lor spre capitală. Alţii, mai bine informaţi, pretindeau că noul guvern avea asigurarea formală a Washingtonului şi a Londrei că în mai puţin de douăzeci şi patru de ore după armistiţiu, numeroase trupe acropurtate şi paraşutate vor coborî la Bucureşti. Pentru România, cel puţin, războiul era terminat. În timp ce străzile şi pieţele capitalei erau încă în sărbătoare, am fost chemat de urgenţă la palatul regal. Niculescu-Buzeşti şi baronul Sîlrcea îmi expuseră situaţia pe scurt. Din gura lor am aflat ce s-a petrecut, începînd cu sosirea lui Mihai Antonescu în audienţă la suveran, pînă la ora la care ne aflam; rolul meu consta în a merge să-l văd pe mareşalul Antonescu şi să-l conving să demisioneze. Această demisie era indispensabilă, pentru a convinge pe germani că nu era vorba de o lovitură de stat, ci de o simplă schimbare de guvern. În prezenţa unei situaţii juridice întemeiată, ei ar ezita poate, să ne atace. În acest din urmă caz, guvernul român ar acorda două săptămîni Wehrmacht-ului pentru a se retrage de pe teritoriul nostru. Cum eu stăteam pe gînduri, Buzeşti, noul ministru de externe, îmi spuse: «Rămîneţi aici şi reflectaţi».

«Aici», însemna cele trei birouri ale administraţiei palatului regal, în care erau reunite toate serviciile guvernului. În afară de generalii Aldea, Sănătescu şi de Titel Petrescu, preşedintele partidului social-democrat, nimeni nu depăşea etatea de 40 de ani. Majoritatea celor care erau prezenţi era formată din funcţionarii Ministerului afacerilor externe, colaboratori de încredere ai lui Niculescu-Buzeşti. Unii aveau un revolver în buzunar. Dacă germanii reuşeau să ocupe palatul, ei erau hotărîţi să se sinucidă.

Primul decret-lege al noului guvern ca e primi semnătura regală a fost un decret care-i amnistia pe toţi spionii, dezertorii şi sabotorii. Din partea partidelor blocului democratic, care se lăudau a fi dat informaţii militare inamicului, în tot timpul războiului, era un act logic.

Maniu, şeful complotului, încă nu îşi făcuse apariţia. Ofiţerii de legătură plecau şi veneau, aducînd ultimele ştiri asupra mişcărilor germanilor. La cîteva sute de paşi de palatul regal, la hotelul Ambasador, rechiziţionat de

„Wehrmacht”, se afla un număr de soldați mai mare decât cel care trebuia să apere guvernul român. Garda în fața palatului fusese întărită, dar nu se semnala încă nici o mișcare. Killinger, însoțit de generalul Hansen, se prezentă la intrarea palatului, cerînd să fie primit imediat de rege. Niculescu-Buzești, baronul Stîrcea și generalul Sănătescu au fost prezenți la întrevvedere. Killinger l-a rugat pe suveran să îi dea informații asupra intențiilor viitoare ale guvernului român. În numele regelui, Buzești explică reprezentantului Germaniei că hotărîrea României de a încheia un armistițiu cu aliații era irevocabilă. Cît despre raporturile cu Germania, România nu dorea să-i declare război. Dacă trupele Reich-ului, ce se găseau pe teritoriul nostru s-ar retrage într-un interval de două săptămîni, ele nu vor fi în nici un fel împiedicate de armata română. Killinger plecă izbind ușa. Această însemnă război? Generalul Hansen se duse la hotelul Ambasador. Va da el ordin trupelor să atace? Grupă după grupă, germanii feșiră din hotel. Dar nu se aliniară în ordine de luptă. Se aliniară în coloane de marș. Apoi plecară spre nord, în direcția Transilvaniei. Primiseră ei oare ordin să se rallyeze trupele care vor forma un nou front pe Carpați? Pe cît erau de liniștitoare actele germanilor din București, pe aît erau de tulburătoare noutățile care veneau de la Ploiești. O coloană de aproape opt mii de oameni, care formau apărarea antiaeriană a regiunii petroliere, se pusese în mișcare spre București. În timp ce întăriturile române sosseau pe jos, germanii de la Ploiești formau o coloană de camioane. Ei rulau cu o viteză de patruzeci de kilometri pe oră. Abia se scursese o jumătate de oră de la plecarea lui von Killinger cînd generalul Gerstenberg ceru să fie primit de președintele Consiliului. El venea tocmai din cauza coloanei de la Ploiești. Afirma că trupele sale s-ar fi pus în mișcare spre București fără a fi primit ordin în acest sens. Cereă deci autorizația să părăsască orașul și să meargă înaintea lor, pentru a le face să se întoarcă. Mai înții, generalul Sănătescu ezită, dar apoi, cînd ofițerul german îi dădu cuvîntul de onoare, îi acordă permisiunea. Gerstenberg plecă spre Ploiești, într-o mașină a armatei române, însoțit de un colonel de Stat major. Era aproape ora trei dimineața, cînd coloana de camioane a fost anunțată în apropierea orașului. Departamentul de aeri să o oprească, Gerstenberg luase comanda sa și îi accelera mersul. Într-o palatului regal și soldații lui Gerstenberg nu era decît o companie care controla intrările și ieșirile din oraș, pe drumul spre Ploiești, la patru kilometri de București. Tunurilor antiaeriene germane cu calibrul de șaptezeci și opt de milimetri, postul românesc nu le putea opune decît o singură mitralieră. Din experiența în problemele militare, Niculescu-Buzești îl îndemna pe generalul Sănătescu să ordone ca șoseaua să fie minată de trupe. Noul președinte al Consiliului îl privi, stupefiat, pe tînărul său colaborator. «În ce depozite militare se află minele și de cine vrei să fie instalate?», întrebă el. «Atunci, totul este pierdut», se neliniști Buzești. Generalul făcu un gest de neputință. «Trebuie să înarmăm populația civilă», interveni baronul Stîrcea. Generalul mărturisi că dăduse partidului comunist armament automat pentru 1.500 persoane. Bodnăraș, șeful formațiunilor lor de șoc, promisese că trupele sale vor interveni chiar în noaptea aceasta în luptă. Dar comunicase prin telefon, faptul că nu avea încă mii cincizeci de bărbați. Singura ieșire care mai rămînea era fuga.

17 Prietenii săi trebuiau să-și folosească toată elocvența pentru a-l convinge pe rege să plece spre vest. O coloană mică, formată din trei mașini, se puse în mișcare spre o destinație necunoscută. Însoțitorii suveranului și a mamei salutară primăria ordinul de a merge cât mai departe. Dacă teritoriul național ar fi fost ocupat în întregime de germani, trebuia să se încerce ajungerea la partizanii lui Tito și formarea unui nou guvern în exil. După plecarea regelui Mihai, membrii noului guvern și-au strâns și mai tare revolverele.

Ca urmare a noii situații, omul închis în pivniță, mareșalul Antonescu, redevenea periculos. Eliberat de germani, reinstalat în prerogativele sale de țef, «Câinele roșu» ar fi făcut să curgă mult sânge. Oare trebuia făcut inofensiv, omorându-l? Această soluție, propusă de comuniști, fu găsită respingătoare. Atunci, Bodnăraș făcu uz pentru prima dată de amenințări. Aritudinea sa era un avertisment pentru maniera de a colabora a comuniștilor. El îl acuză pe generalul Sănătescu că dorea să-și salveze pielea, remițându-l pe Antonescu germanilor. Învinșat, generalul îi predă prizonierul, dar Bodnăraș, trebui, înainte de a-l lăsa în primire, să-și dea cuvântul de onoare că îl va remite sănătos guvernului în cazul când germanii vor fi respinși. Cu căluș la gură și legat fedeleș, mareșalul și cei patru însoțitori ai săi fură conduși în afara palatului, pentru a fi transportați într-un loc cunoscut numai de comuniști.

În mod paradoxal, uneori succesul se obține datorită greșelilor comise și eșecul se datorează unei proști bune organizări. Simțul metodei constituie, poate, calitatea esențială a germanului. Prin el, germanul reușește să suplinească inspirația și spontaneitatea inteligenței latine. Neputând trăi în dezordine, primul său gest înainte de a reacționa este să studieze și să-și organizeze metodele acțiunii. Reuniți în conferință la legatia germană, imediat ce ei luară la cunoștință de răsturnarea situației din România, șefii locali ai Wehrmacht-ului și reprezentanții politici ai Reich-ului se găsiră în fața a două teze, una susținută de generalul Hansen, șeful misiunii militare, cealaltă de generalul Gerstenberg. Cei doi bărbați, care se contraziceau, erau de acord asupra unui fapt: regele și acoliții săi executaseră, fără îndoială, un plan studiat cu grijă. Ei se bazau, desigur, pe forțe militare superioare. Cele două teze care se înfruntau pleceau de la aceste premise false. Generalul Hansen susținea că lupta era inutilă. Pentru a salva o mână de soldați care se aflau în București, aceștia trebuiau să fie retrași, eit timp căile ieșirii din oraș mai erau libere. O telegramă din Berlin întrerupsese aceste dezbateri. Ea era semnată de Hitler: «Sofortige Niederknlagang des Putschcs»⁵⁸, ordonă laconic Führer-ul. Hansen, care comanda unitățile germane din interior, răspunse: «Unmöglich, keine Truppen vorhanden»⁵⁹. De partea sa, Gerstenberg trimise o telegramă prin care cerea să fie investit cu comanda și promitea să execute ordinul Führer-ului. La acest moment al discuției, Killinger și Hansen plecară să-l vadă pe rege. Când reveniră la legatie, îi aștepta o nouă telegramă a lui Hitler. Hansen era destituit. Comanda revenea lui Gerstenberg. În această situație, spiritul metodic german se dovedi incapabil să se adapteze situației. În loc să ordone trupelor pe care generalul Hansen le evacuase de la hotelul Ambasador să se înapoieze și să plece la asaltul palatului regal – ele erau încă în oraș –

generalul Gerstenberg și statul său major studiau un precedent. La Roma, în ziua armistițiului lui Badoglio, germanii se găsiseră într-o situație similară. Cum reacționase comandamentul ? Refuzând lupta în interiorul orașului, din cauza superiorității numerice italiene, unitățile germane au fost retrase în împrejurimi, apoi, după ce încercuiră Roma, ele o împresurară din toate părțile. La București, Gerstenberg se gândi să folosească aceeași metodă. El dădu ordin garnizoanei din Ploiești să se pună în marș, pentru a face joncțiunea în împrejurimile capitalei, cu trupele care erau evacuate. El însuși reuși, prin șiretenie, să ajungă la soldații săi. Chiar dacă planul era rău, cele două divizii române încă nu ajunseseră în capitală. Când germanii se găseau la nivelul singurei companii române care bara drumul de la Ploiești spre București, la o distanță de 14 kilometri de centru, diviziile noastre erau semnalate la 20 kilometri de capitală. Un singur obuz al antiaerienei germane ar fi ajuns pentru a arunca în aer postul care adăpostea compania română. Acest proiectil nu a fost tras. După ce a primit o rafală de mitralieră, care trăgea la înălțimea șoferilor din camioane, coloana germană se imobiliză. Din ce cauză soldații lui Gerstenberg nu se sinchiseau de grupa care se afla înaintea lor ? Această rămîne un mister pe care generalul l-a dus în mormînt. În orice caz, în timpul nopții coloana nu s-a mai pus din nou în mișcare. Probabil, comandantul său, general de aviație, dorea să-și sprijine înaintarea cu avioane.

Era ora șase dimineața, cînd diviziile române, pline de praf, ostenite de efortul pe care îl solicitase marșul forțat din timpul nopții, își făcură intrarea în București. Cu toată starea de oboseală a soldaților, guvernul din București avea la dispoziție, în zori, peste treizeci de mii de oameni, față de cei cincisprezece mii pe care Gerstenberg îi putuse aduna la Ploiești și evacuînd capitala. Astfel, armata română împresura Bucureștiul pe care germanii îl părăsiseră. Trupele noastre erau formate din infanterie pregătită, în timp ce efectivele adversarilor erau compuse din germani provenind de la toate armele. Fără a fi ajuns să se lupte, bătălia era cîștigată. Represaliile aeriene germane au fost teribile. Timp de două zile s-a trăit într-o alarmă continuă. La fiecare sfert de oră, o nouă formație de avioane arunca bombe asupra centrului orașului. Apărarea antiaeriană a orașului fusese asigurată de germani. În consecință, nici un tun al apărării antiaeriene nu tulbura treaba bombardierelor, care decolau de pe aerodromurile civile și militare care se aflau la cîțiva kilometri distanță de București. În fine, sîmbătă pe douăzeci și șase august, bombardierele americane își făcură apariția. Conformîndu-se indicațiilor din mesajul opoziției, ele aruncară un covor de bombe asupra barăcilor germane situate aproape de aeroportul principal, în nordul capitalei. Din nefericire, trupele române reușiseră, după două zile de lupte, să ocupe majoritatea acestor barăci. După ce valul s-a îndepărtat, numărul victimelor a fost stabilit la 187 români și 31 germani morți.

CAPITOLUL XI

Cade cortina de fier

În timp ce la București micul război se hotăra în favoarea românilor, operațiunile pe front luau un curs dezastruos pentru germani. La 24 august, comandamentul sovietic dădu ordin să se atace pe tot frontul. În Basarabia, a fost zdrobită slaba rezistență a perdelei de soldați pe care germanii o lăsaseră îndărătul lor, retrăgându-se spre linia Siretului. Armata Roșie ocupa Chișinăul.

În Moldova, românii ne mai opunînd rezistență, tot frontul se puse în mișcare. Moscova anunța că Roman, Bacău, Huși și Bîrlad fuseseră ocupate. În timpul zilei de 24 august, Armata Roșie făcuse o înaintare de 50 kilometri.

Comandamentul sovietic se îndoia oare de reușita loviturii de stat de la București ? Aprecia el că a înainta printre germanii fixați temeinic pe Prut și Carpați ar fi însemnat să se expună riscului de a fi tăiați în două și încercuiți ? Fapt este că rușii nu își reluă înaintarea decît la 26 august dimineața. Între timp, românii își dovediseră curajul, respingîndu-i pe maghiarii care încercau să-și croiască un drum spre Valca Siretului, străbătînd Carpații. Și ei nu mai părură a avea intenția să-și reia atacurile. Alte trupe române – războiul fusese declarat de guvernul din București Reich-ului, la 24 august dimineața – se opuneau germanilor care voiau, plecînd de la Galați să se stabilească pe Siret. Cu această ocazie, linia și-a dovedit valoarea. Cu toată superioritatea lor numerică, germanii nu au reușit să-i scoată pe apărători. La 27 august, la asfînit, rușii soseau la fața locului. Soarta celor douăzeci de divizii germane din Basarabia era pecetluită. La 28 august, rușii treceau Siretul. Moscova anunța cu îngîmfare: «Trupele sovietice au lăsat în spatele lor diviziile germane, care ar fi trebuit să apere poarta Galațiului (linia Siretului), dar care au fost complet surprinse de iușeala și puterea presiunii rusești». Cum fusese obținută această victorie, care fusese aportul factorului românesc, Moscova se ferea să vorbească. Dimpotrivă, cei cincizeci de mii de români care apărau linia Siretului contra germanilor fură dezarmați și făcuți prizonieri. Astfel a început camaraderia noastră de arme cu Armata Roșie.

generalul Gerstenberg și statul său major studiau un precedent. La Roma, în ziua armistițiului lui Badoglio, germanii se găsiseră într-o situație similară. Cum reacționase comandamentul ? Refuzînd lupta în interiorul orașului, din cauza superiorității numerice italiene, unitățile germane au fost retrase în împrejurimi, apoi, după ce încercuiră Roma, ele o împresurară din toate părțile. La București, Gerstenberg se gîndi să folosească aceeași metodă. El dădu ordin garnizoanei din Ploiești să se pună în marș, pentru a face joncțiunea în împrejurimile capitalei, cu trupele care erau evacuate. El însuși reuși, prin șiretenie, să ajungă la soldații săi. Chiar dacă planul era rău, cele două divizii române încă nu ajunseseră în capitală. Cînd germanii se găseau la nivelul singurei companii române care bara drumul de la Ploiești spre București, la o distanță de 14 kilometri de centru, diviziile noastre erau semnalate la 20 kilometri de capitală. Un singur obuz al antiaerienei germane ar fi ajuns pentru a arunca în aer postul care adăpostea compania română. Acest proiectil nu a fost tras. După ce a primit o rafală de mitralieră, care trăgea la înălțimea șoferilor din camioane, coloana germană se imobiliză. Din ce cauză soldații lui Gerstenberg nu se sinchiseau de grupa care se afla înaintea lor ? Aceasta rămîne un mister pe care generalul l-a dus în mormînt. În orice caz, în timpul nopții coloana nu s-a mai pus din nou în mișcare. Probabil, comandantul său, general de aviație, dorea să-și sprijine înaintarea cu avioane.

Era ora șase dimineața, cînd diviziile române, pline de praf, ostentive de efortul pe care îl solicitase marșul forțat din timpul nopții, își făcură intrarea în București. Cu toată starea de oboseală a soldaților, guvernul din București avea la dispoziție, în zori, peste treizeci de mii de oameni, față de cei cincisprezece mii pe care Gerstenberg îi putuse aduna la Ploiești și evacuînd capitala. Astfel, armata română împresura Bucureștiul pe care germanii îl părăsiseră. Trupele noastre erau formate din infanterie pregătită, în timp ce efectivele adversarilor erau compuse din germani provenind de la toate armele. Fără a fi ajuns să se lupte, bătălia era cîștigată. Represaliile aeriene germane au fost teribile. Timp de două zile s-a trăit într-o alarmă continuă. La fiecare sfert de oră, o nouă formație de avioane arunca bombe asupra centrului orașului. Apărarea antiaeriană a orașului fusese asigurată de germani. În consecință, nici un tun al apărării antiaeriene nu tulbura treaba bombardierelor, care decolau de pe aerodromurile civile și militare care se aflau la cîțiva kilometri distanță de București. În fine, sîmbătă pe douăzeci și șase august, bombardierele americane își făcură apariția. Conformîndu-se indicațiilor din mesajul opoziției, ele aruncară un covor de bombe asupra barăcilor germane situate aproape de aeroportul principal, în nordul capitalei. Din nefericire, trupele române reușiseră, după două zile de lupte, să ocupe majoritatea acestor barăci. După ce valul s-a îndepărtat, numărul victimelor a fost stabilit la 187 români și 31 germani morți.

CAPITOLUL XI

Cade cortina de fier

În timp ce la București micul război se hotăra în favoarea românilor, operațiunile pe front luau un curs dezastruos pentru germani. La 24 august, comandamentul sovietic dădu ordin să se atace pe tot frontul. În Basarabia, a fost zdrobită slaba rezistență a perdelei de soldați pe care germanii o lăsaseră îndărătul lor, retrăgându-se spre linia Siretului. Armata Roșie ocupa Chișinăul.

În Moldova, românii ne mai opunînd rezistență, tot frontul se puse în mișcare. Moscova anunța că Roman, Bacău, Huși și Bîrlad fuseseră ocupate. În timpul zilei de 24 august, Armata Roșie făcuse o înaintare de 50 kilometri.

Comandamentul sovietic se îndoia oare de reușita loviturii de stat de la București ? Aprecia el că a înainta printre germanii fixați temeinic pe Prut și Carpați ar fi însemnat să se expună riscului de a fi tăiați în două și încercuiți ? Fapt este că rușii nu își reluară înaintarea decît la 26 august dimineața. Între timp, românii își dovediseră curajul, respingîndu-i pe maghiarii care încercau să-și croiască un drum spre Valea Siretului, străbătînd Carpații. Și ei nu mai părură a avea intenția să-și reia atacurile. Alte trupe române – războiul fusese declarat de guvernul din București Reich-ului, la 24 august dimineața – se opuneau germanilor care voiau, plecînd de la Galați să se stabilească pe Siret. Cu această ocazie, linia și-a dovedit valoarea. Cu toată superioritatea lor numerică, germanii nu au reușit să-i scoată pe apărători. La 27 august, la asfințit, rușii sosseau la fața locului. Soarta celor douăzeci de divizii germane din Basarabia era pecetluită. La 28 august, rușii treceau Siretul. Moscova anunța cu îngîmfare: «Trupele sovietice au lăsat în spatele lor diviziile germane, care ar fi trebuit să apere poarta Galațiului (linia Siretului), dar care au fost complet surprinse de iușeala și puterea presiunii rusești». Cum fusese obținută această victorie, care fusese aportul factorului românesc, Moscova se ferea să vorbească. Dimpotrivă, cei cincizeci de mii de români care apărau linia Siretului contra germanilor fură dezarmați și făcuți prizonieri. Astfel a început camaraderia noastră de arme cu Armata Roșie.

În timpul acestei a doua jumătăți a lui august, ochii întregii lumi erau îndreptați spre câmpurile de luptă din Franța. Eliberarea Parisului constituia un fapt de arme spectacular. Celelalte evenimente militare păleau în fața lui. Totuși, lovitura dată Germaniei în România nu era de o mai mică importanță. Pierderile Wehrmacht-ului depășeau numeric pe cele pe care armata germană le suferise la Stalingrad ori în Normandia. În afară de un mic număr de ofițeri care au putut să se salveze pe calea aerului, cele 22 divizii care se găseau în România fură capturate de ruși. Armata Roșie a făcut vreo 316.000 prizonieri, din care 197.000 germani și 119.000 români⁶⁰.

Din punct de vedere strategic, capitularea României era o adevărată catastrofă. Trupele sovietice, depășind linia Siretului, lăsaseră în urma lor totalitatea soldaților Wehrmacht-ului, care trebuiau să le bareze drumul spre Balcani și Ungaria. Ca în marile războaie din secolele trecute, Armata Roșie înainta într-un vast teritoriu intermediar, căutînd prin spațiu contactul cu inamicul. Nu mai existau decît obstacole naturale pentru a încetîni înaintarea sa spre apus: Alpii Transilvaniei⁶¹, care separau această provincie de Cîmpia Română și munții Bihorului⁶², care se interpun între Podișul Transilvaniei și pusta ungară. Problemele care se puneau la Înalțul Comandament sovietic erau de a traversa aceste două obstacole înainte ca Wehrmacht-ul să fi putut stabili pozițiile sale de apărare. O veritabilă cursă de viteză se angaja între soldații URSS și cei ai Reich-ului.

Slabele unități germane staționate în Ungaria și în Slovacia nu puteau să dea efectivele necesare spre a umple imensa spărtură a frontului de sud. Pentru a se opune avalanșei sovietice, Înalțul Comandament al Wehrmacht-ului s-a văzut obligat să trimită în grabă, pentru confruntarea cu rușii, cele mai bune trupe de rezervă. Un număr de 400.000 oameni, staționați în centrul Germaniei, unitățile de elită pe care Hitler le instruisese pentru marile bătălii decisive, au fost trimise spre noul teatru de operațiuni. Pe lîngă frontul occidental, cu o lungime de aproximativ 600 km, frontul polonez și baltic de 800 km, un al treilea front, de o importanță egală, se deschidea pentru Germania. Lungimea sa era de 700 km, în loc de 70 km cît măsura linia fortificată a Siretului.

Asupra acestei mari mișcări de trupe, comunicatele de război germane și sovietice păstrează o discreție totală. Între 28 august și ultimile zile ale lui septembrie, cei doi adversari nu dădură nici o indicație asupra poziției lor în țările dunărene. Germanii preferară să nu anunțe pierderile teritoriale și în oameni suferite, în timp ce rușii nu aveau nici un interes să aducă la cunoștința inamicului numele localităților depășite deja de Armata Roșie. Atunci cînd lăcerea a fost ruptă în comunicatele militare, rușii pătrunseseră deja adînc în cîmpia ungară.

Spațiul cucerit fără luptă de Armata Roșie între 23 august și 4 octombrie, cînd cortina se ridică din nou asupra operațiunilor de pe frontul de sud, este egal cu suprafața eliberată de anglo – saxoni în Occident. Cortina de fier a căzut peste România, Bulgaria și Iugoslavia.

În Polonia, pe frontul de pe San și de pe Vistula, situația rămăsese staționară. La 3 octombrie, generalul Bor capitula la Varșovia. El s-a crezut victima unei manevre sovietice. În cartea sa, el explică pasivitatea Armatei Roșii în fața capitalei poloneze, ca un vicleșug al Kremlinului. Rușii nu ar fi dorit să contribuie la reușita unei acțiuni condusă de un general, care primea ordinele sale de la Londra. În realitate, centrul de gravitate al frontului se deplasase spre sud. Rezervele strategice ale armatei sovietice fuseseră deturnate spre noul teatru de operațiuni. Timp de mai mult de o lună, mijloacele de transport și căile de comunicație ale României și Ungariei serviseră pentru a transfera grosul Armatei Roșii retrase din Polonia. În fața Vistulei și a San-ului, sovieticii nu păstrau decât unitățile strict necesare pentru a interzice Wehrmacht-ului orice velenitate ofensivă. Armistițiul român dăduse în totalitate peste cap planurile celor doi inamici. Logic, germanii așteptau marele atac rusesc în Polonia. Între Vistula și Berlin erau în linie aeriană 80 km și nu exista nici un obstacol natural. Rușii, pătrunzând în urma defecțiunii române în Balcani și în Ungaria, răsturnaseră totul. Germanii se văzură siliți să părăsească pozițiile lor în statele baltice. Trupele evacuate de pe acest cap de pod deveniseră necesare pentru a înlocui rezervele strategice aruncate în bătălia din Ungaria. La 4 octombrie, unități engleze debarcau în Grecia. În această țară, izbucnise războiul civil între rezistenții comuniști și rezistenții naționaliști. Wehrmacht-ul nu lăsase în urmă decât slabe puncte de apărare. Faptul că Armata Roșie se oprise pe frontiera greco – bulgară trebuie să fie înscris ca un succes personal al lui Winston Churchill. Omul de stat britanic fusese primul care să tragă consecințele răsturnării militare ce a urmat armistițiului român. El înțelesese imediat că Peninsula balcanică era amenințată să treacă, în întregime și definitiv, sub control rusesc. El obținuse de la Stalin permisiunea să ocupe Grecia. În schimb, el acorda rușilor dreptul de «a menține ordinea» în România și în Bulgaria. Spațiul ocupat de Armata Roșie era domeniul URSS. Din partea lui Churchill, aceasta era o manieră realistă de a recunoaște un fapt împlinit. Primind Grecia, pe care Armata Roșie ar fi putut-o ocupa fără osteneală, ajungând în acest mod pe malul Mediteranei, omul de stat britanic limita astfel pagubele. Generozitatea lui Stalin se explică prin dorința rușilor de a pătrunde cât mai departe posibil spre Occident. Germanii nu trebuiau să obțină răgazul necesar pentru a se stabili pe Tisa. La 8 octombrie, după un marș de o mie de kilometri, fără a fi luptat, mareșalul Malinovski declanșă o mare ofensivă. Interesele politice și strategice erau de o importanță considerabilă. Reich-ul transferase o mare parte din industria sa de război în Austria. Această industrie trebuia să furnizeze arme soldaților care apărau pe cel «redus la disperare». Inițial, el ar fi urebuit să includă regiunea petrolieră română, protejată de linia Siretului, să urmeze Carpații până în Polonia, să continue cu munții Tatra, munții Riesengebirge, Erzebirge și să taie Germania între Egger și Mannheim, pentru a ajunge pe Rin și a urca fluviul până la Alpi. Aceasta era ultima redută pe care nazismul se silea să o

organizeze – lăsându-i pe ruși și anglo – saxoni să facă joncțiunea lor în nordul Germaniei – în speranța că la contactul direct al trupelor aliate, se va sfârșîta unitatea politică a Celor Trei Mari și se va acorda celui de al Treilea Reich o ultimă șansă. În România, granițele acestei redute fuseseră sparte. Tisa constituia singura poziție interioară pe care Wehrmacht-ul putea stabili un front, după ce pierduse linia Siretului, Carpații Transilvaniei și munții din Bihor. Cu prețul unor mari sacrificii ruse și române, mareșalul Malinovski reuși să stabilească mai multe capete de pod pe malul stîng al râului Tisa. El nimicea astfel ultimele speranțe ale Reich-ului. Drumul spre Praga, spre Budapesta și Viena era liber. Anul militar 1944 se termina cu un dublu dezastru german – La Gazette de Lausanne⁶³ din 30 decembrie îl rezuma astfel: «O serie de regrupări efectuate cu prețul unor retrageri permit în viitor aliaților o apărare eficace în contra ofensivei de iarnă lansată de Rundstedt în Ardeni, în timp ce la răsărit, Ungaria fiind zdrobită, rușii se năpustesc spre frontiera austriacă». Între timp, frontul nu se clintise în Polonia. Peste Europa dunăreană căzuse cortina de fier.

Pentru conștiința europeană, numele lui Franklin Roosevelt este strîns legat de conferința de la Yalta. Această întrînire este considerată cea mai importantă din tot războiul. Acolo este locul unde președintele Statelor Unite a pierdut pacea.

Dar, trasînd pe o hartă a Europei liniile frontului de răsărit și ale celui care opunea pe Rin, germanii anglo – saxonilor, se observă că «Cei Mari» și-au împărțit la Yalta, în februarie 1945, spațiul încă necucerit de soldații lor în porțiuni aproape egale. Practic, nu mai era vorba decît de Germania; restul era deja ocupat. În fața faptului împlinit, Roosevelt nu putea decît să se încline. În timpul ultimelor luni, situația militară evoluase atît de favorabil pentru Uniunea Sovietică, încît americanii avură surpriza de a-l auzi pe Stalin spunînd: «Prefer ca războiul să se prelungească, cu tot sîngele care ne costă». Fără îndoială, el voia să obțină răgazul necesar pentru a pătrunde cît mai adînc posibil în Europa și a-și consolida pozițiile deja cucerite. În timp ce strategii americani nu urmăreau decît un singur scop: să termine războiul cît mai curînd posibil, Stalin, Omul realist, se arăta mai preocupat de a obține avantaje politice decît să cruțe sîngele soldaților săi. În naivitatea sa, James Byrnes consideră conferința de la Yalta ca punctul culminant al unității «Celor Trei Mari». Într-adevăr, nu mai era nici un motiv de neînțelegere. Nu au mai fost folosite invective, ca la Teheran. Datorită sprijinului militar și diplomatic al americanilor, URSS controla deja spațiul la care jinduia.

În aceste condiții, este aproape uimitor că Roosevelt a putut obține o declarație atît de liberală asupra politicii de urmat în regiunile eliberate. «Cei Trei Mari» s-au pus de acord pentru a constitui, în statele ex-satelite ale Axei, «autorități guvernamentale provizorii, care să reprezinte larg toate elementele democratice ale națiunii și avînd misiunea de a stabili, cît mai repede posibil, prin alegeri libere și fără piedici, guverne care să reflecte voința poporului și de a ușura, acolo unde va fi necesar, organizarea

alegerilor.» Această declarație fusese pregătită de Departamentul de Stat. Adoptarea sa constituia, pentru Roosevelt, un succes. Statele Unite și Marea Britanie își vedeau astfel acordat un drept de supraveghere în spațiul ocupat de Armata Roșie. «Dezbaterea a fost rapidă, scrie James Byrnes, Stalin a fost cel care a deschis-o, declarînd: «în ansamblu, aprob această declarație». Președintele Roosevelt îi atrase atunci atenția asupra para-grafului unde era vorba de facilitarea în caz de nevoie a organizării alegerilor. «Îl accept», răspunse repede Stalin.

După conferința de la München, Mussolini spusese, făcînd aluzie la declarația anglo – germană, acordată de Hitler lui Chamberlain, în care se specifica faptul că cele două puteri ar renunța la violență, pentru rezolvarea neînțelegerilor lor: «Nu se refuză o limonadă omului însetat». Acceptînd proiectul de declarație american, Stalin oferea o limonadă lui Roosevelt. A mai existat și altceva la Yalta ? Da, s-a vorbit de castitatea soției lui Caesar, de organizarea ONU și de cîteva probleme economice secundare, apoi s-au despărțit ca buni prieteni. Pacea nu a fost pierdută la masa tratativelor, ci pe cîmpurile de luptă.

Care ar fi fost oare linia de demarcație între Lumea Liberă și Imperiul lui Stalin, hotărîtă la conferința de la Yalta, dacă trupele române și germane ar mai fi putut rezista șase luni în plus pe linia Siretului sau, în cel mai rău caz, pe Carpați ?

Note la partea a II-a

1. Uniune personală – formulă de asociere între două state, legate între ele numai prin persoana șefului statului, care este comun ambelor state, fiecare dintre ele păstrându-și individualitatea și calitatea de subiect distinct de drept internațional (*n. tr.*).
2. După arestarea sa, Mussolini a fost transportat într-o ambulanță (*n. a.*)
3. În sensul de agent clandestin, neautorizat, folosit în afara cadrului legal (*n. tr.*).
4. Spioni care lucrează concomitent pentru două state, de regulă cu interese opuse, vânzându-le reciproc secretele economice, politice sau militare (*n. tr.*).
5. Președintele Statelor Unite se spune că ar fi folosit o formulă biblică pentru caracterizarea unității dintre aliați. Ascultând-o, ai fi zis că Sfînta Treime nu mai este inseparabilă și nu mai merită credință, după propria exprimare a lui Roosevelt, «cine respinge pe unul dintre cei Mari îi respinge și pe ceilalți» (*n. a.*)
6. «Am luptat în război cu Rusia pentru a apăra civilizația creștină a Europei. Afirmînd acest lucru, nu încerc să mă acopăr de o formulă de propagandă», spunea mareșalul respingînd insistențele lui Mihai Antonescu care susținea că guvernul român nu are dreptul să negligeze posibilitățile de negociere care i se ofereau. Astfel de ocazii puteau fi unice (*n. a.*)
7. Cuplul pe care cei doi Antonescu îl formau la București putea să-i apară unui caricaturist asemănător cuplului lui Cervantes (*n. a.*)
8. Conducere bipartizană, în urma alianței a două facțiuni sau partide politice (*n. tr.*).
9. Rîuri din Peninsula Balcanică ce se varsă în Marea Egee (*n. tr.*).
10. Chiar prin acest fapt (prin aceasta) (*n. tr.*)
11. David Lloyd George (1863-1945) om de stat englez, șeful partidului liberal. În primul război mondial, ministru al armamentului, apoi prim ministru. A jucat un rol de frunte în încheierea tratatelor de pace de la Paris (*n. tr.*).
12. Mutatis Mutandis – schimbînd cele ce trebuie schimbate. Se spune despre două situații similare, comparabile, care diferă în amănunte, dar sînt asemănătoare în linii mari (*lat., n. tr.*)
13. General polonez, conducătorul armatei poloneze organizată în Anglia, în timpul celui de al doilea război mondial (*n. tr.*).
14. Dreptul urmează drapelul (adică este expresia juridică a legislației fiecărei țări), (*n. tr.*).
15. Ministerul de externe francez, denumit după locul unde se află (*n. tr.*).
16. În urma intervenției democrațiilor occidentale, exporturile române spre țările ce practicau sistemul acordurilor de compensație scăzuseră la 5,405 milioane lei, în timpul anului 1934. Mai înainte, România exportase spre aceste țări mărfuri în valoare de 12 la 14 milioane lei pe an, ceea ce reprezenta cam cincizeci la sută din exportul său (*n. a.*)
17. Fostă posesiune italiană din Africa ce constituie, împreună cu Tripolitania și Fezzan, actualul stat al Libiei. Acolo s-au purtat lupte grele între 1940 și 1942 între englezi, pe de o parte, germani și italieni pe de alta. Bogate exploatari petroliere (*n. tr.*).
18. Clearing – compensație, în materie de operații financiare sau comerciale (*engl., n. tr.*)
19. Reichsbank – Banca de stat a Germaniei (*germ., n. tr.*)
20. Șapte mii de kilograme din acest aur, de proveniență franceză și belgiană, au trebuit restituite, după război, proprietarilor lor (*n. a.*)
21. Timp de doi ani de ocupație rusă, România făcuse Uniunii Sovietice prestațiuni în valoare ce depășea un miliard de dolari. Dacă țara ar fi fost ruinată economic de Reich, desigur ea n-ar fi putut face un asemenea efort (*n. a.*)
22. «Țărani, muncitori, soldați români, aliniați-vă în spatele marelui nostru șef Maniu», era fraza prin care radio Moscova încheia emisiunile sale în limba română (*n. a.*)
23. Bova Scoppa, *Op. cit.* p. 110 (*n. a.*)
24. Spațiu vital – În context, se înțelege că germanii presupuneau că această noțiune trebuie interpretată exclusiv în interesul lor, făcînd abstracție de interesele celorlalte popoare din zonă, pentru care spațiul vital era «comun» (*germ., n. tr.*).

25. Intermediarul între legația României de la Madrid și ambasadorul Hayes (*n. a.*)
26. Charta Atlanticului, program stabilit de Franklin D. Roosevelt și Winston Churchill, pentru edificarea păcii mondiale, la 14 august 1941, la bordul unui vas, în largul coastelor americane ale Atlanticului (*n. tr.*)
27. Tablele legii, table de piatră pe care, conform Biblicii, erau gravate preceptele de conduită ale legii pe care Dumnezeu ar fi dat-o lui Moise, pentru a fi respectată de poporul lui Israel (*n. a.*)
28. Cele zece porunci ale lui Dumnezeu, care, conform Biblicii, ar fi fost date lui Moise, pe muntele Sinai (Vechiul Testament) (*n. tr.*)
29. Ceea ce s-a și întâmplat la 6 martie 1945, când Groza a devenit prim ministru, după răsturnarea guvernului Rădescu prin intervenția sovietică și cu mâna lui A. J. Vișinski (*n. tr.*)
30. Cîștigarea bunăvoinței (*lat., n. tr.*)
31. Tactică militară defensivă care consta în dispunerea luptătorilor pe cele patru laturi ale unui pătrat; ea era folosită în lupta împotriva cavaleriei sau în caz de încercuire (*n. tr.*)
32. Aviatori inamici în direcția... (*germ., n. tr.*)
33. Nici un aviator (avion) inamic deasupra teritoriului Reich-ului (*germ., n. tr.*)
34. RAF Royal Air Force – forțele aeriene britanice (*engl., n. tr.*)
35. În sensul că nu îi suprimă (*n. tr.*)
36. Cîine sîngeros, cum îl numea Goebbels pe Stalin (*n. a.*)
37. Fortăreața Europa – sistemul defensiv global conceput de Hitler (*germ., n. tr.*)
38. Punctul critic (cel mai coborît) (*germ., n. tr.*)
39. Pledoarie pentru propria sa cauză (*lat., n. tr.*)
40. Numele de cod pentru debarcarea aliaților în Normandia, la 6 iunie 1944 (*n. tr.*)
41. A se vedea partea I-a (*n. tr.*)
42. Dacă se face abstracție de Finlanda, care avea o situație specială și de Bulgaria, care rămăsese neutră în războiul germano-rus (*n. a.*)
43. Secretar de stat al SUA între 1933 și 1944 (*n. tr.*)
44. Pentru a aminti de aceasta, sub condiția de a se referi la aceasta (*n. tr.*)
45. Secret cunoscut de toată lumea. Polichinelle – personaj comic al teatrelor de păpuși (*n. tr.*)
46. Garda pretoriană – garda împăraților romani; aici, în sensul de gardă personală a Conducătorului (*n. tr.*)
47. ...diabolicum – a greși este omenesc, dar a stăruî în greșeală este diabolic. Dictionul întreg este: «Errare humanum est, perseverare diabolicum» (*lat., n. tr.*)
48. În sensul de turmă de animale dată spre îngrijire (*n. tr.*)
49. George Bernard Shaw (1856-1950), scriitor englez, născut la Dublin, dramaturg (Pygmalion, Cesar și Cleopatra, Profesiunea Doamnei Warren, etc.), care relevă spiritul său paradoxal, umorul adesea crud și pesimismul său. Premiul Nobel pentru literatură (1925). De fapt, Shaw este irlandez (*n. tr.*)
50. Întrevederea a avut loc la 5 august 1944 (*n. a.*)
51. Reichul și alocliții săi din Axă sînt numiți «coalizați», spre deosebire de marile puteri (SUA, URSS, Anglia), desemnate ca «aliați» (*n. tr.*)
52. Am găsit – exclamația lui Arhimede în baie cînd a descoperit, dintr-o dată, legea greutății specifice a corpurilor. În pronunție modernă «evrika» (*clină, n. tr.*)
53. Cartagina, oraș din Africa, întemeiat la 814 î. de Chr. de fenicieni, într-o peninsulă aflată azi în Tunisia. S-a dezvoltat ca o puternică republică maritimă, a creat colonii în Sicilia, în Spania, a trimis corăbii în Atlantic. A susținut îndelungi lupte cu Roma (războaiele punice). A fost cucerită de Scipio, numit apoi Africanul, care a înfrînt pe Hannibal, apoi a fost definitiv distrusă de Scipio Emilianus. Reconstruită, a strălucit iarăși în sec. I – VI ale erei noastre. Cucerită în anul 698 de arabi, a intrat apoi într-un lung declin, din care nu și-a mai revenit (*n. tr.*)
54. 20 august (*n. a.*)
55. Șeful statului major general (*n. a.*)
56. Lac la treizeci de kilometri de București, în mijlocul pădurii cu același nume (*n. a.*)
57. Aniversarea luării puterii de către mareșalul Antonescu (*n. a.*)
58. Zdrobire imediată a loviturii de stat (*n. a.*)
59. Imposibil, ne lipsesc trupele (*n. a.*)
60. Armistițiul nu a fost semnat decît la 12 septembrie 1944 (*n. a.*)
61. Este vorba de Carpații Meridionali (*n. tr.*)
62. Autorul se referă la Munții Apuseni (*n. tr.*)
63. ziar elvețian (*n. tr.*)

ADDENDA

OBSERVAȚII PE MARGINEA UNEI CĂRȚI

Punctul de plecare al acestui articol este un fragment de dialog din cartea «Convorbiri cu Regele Mihai», publicată de curînd la București. Interlocutorul fostului Rege este scriitorul Mircea Ciobanu. Acesta din urmă vrea să afle (p. 21) care a fost «argumentul principal» al lui Ion Antonescu, în după-amiaza zilei de 23 august 1944, pentru a refuza încheierea armistițiului.

Răspunde fostul Rege: *«Îl știe toată lumea, dar pușini îl înțeleg. Că el și-a dat cuvîntul de onoare de ofițer în fața lui Hitler că o să meargă cu el pînă în pînzele albe și că, fără aprobarea lui Hitler, el nu retrage trupele de pe front. Acum, în paralel cu acțiunea grupului nostru, Mareșalul, prin Mihai Antonescu, luase legătura cu Doamna Kollontay, ambasadoarea Rusiei la Stockholm... Despre condițiile retragerii din război obținute de el se spune că ar fi fost mai bune ca ale noastre. Or, eu pun întrebarea: dacă, într-adevăr, avea condiții mai bune și bine garantate, de ce refuza atît de sistematic să rupă alianța cu Axa ? Din cauza promisiunilor pe care i le făcuse Hitler ? Aici e un nonsens».*

Mircea Ciobanu observă: *«Poate că a existat și un alt motiv al răs-punsului său, pe care nimeni nu l-a cunoscut»*

Da, sunt convins, a existat și un alt motiv pe care mă voi strădui să-l deslușesc și să arăt că atitudinea Mareșalului era departe de a fi absurdă. Se afirma că Ion Antonescu, bine înțeles, fără asentimentul lui Hitler, ducea tratative cu Uniunea Sovietică pentru ieșirea României din război și, în același timp, se pretinde că el refuza să încheie armistițiul din fidelitate față de cancelarul german. Asemenea afirmații, total contradictorii, sunt fie urmarea unei simplificări excesive, fie a unei confuzii între principal și accesoriu. Voi încerca, deci, să reconstitui punctul de vedere al Mareșalului la data de 23 august 1944. Pentru a reuși într-o asemenea tentativă, o să mă refer atît la amintiri personale, cît și la documente publicate mai recent.

CE ESTE UN ARMISTIȚIU ?

Ultimele cuvinte pe care le-am auzit din gura lui Ion Antonescu, în dimineața zilei de 23 august, au fost *«eu țin pe mîna rușilor n-o dau»*. Cu cîteva ore înainte, în 22 august, la miezul nopții, după mărturia colonelului Magherescu, Mareșalul ar fi declarat doctorului său personal, Constantin Zilișteanu : *«Astăzi fac pace. Gata. S-a terminat războiul»*. Cum se pot împăca aceste două afirmații discordante ?

Totul, cred eu, vine dintr-o neînțelegere. Pentru Ion Antonescu armistițiul însemna încetarea focului și imobilizarea trupelor pe pozițiile ocupate. Un act cu caracter exclusiv militar. Așa a fost în primul război mondial, când trupele lui Mackensen fuseseră oprite între Carpați și Prut. Armistițiul semnat la Focșani, la 9 decembrie 1917, avea caracter pur militar. Pentru reluarea ostilităților, cei doi beligeranți se angajau să dea adversarului un preaviz de 72 de ore. Alte vremuri ? Nu. Armistițiul dintre cel de al Treilea Reich și Franța, la 22 iunie 1940, a avut și el același caracter militar. Singura deosebire a fost retragerea trupelor germane din regiunea Bordeaux pe o nouă linie, care despărțea Franța liberă de Franța ocupată. Pentru Mareșalul Antonescu armistițiul trebuia să conducă, pe teritoriul României, la o situație similară.

Concepție utopică ? Ea a fost confortată de o serie de evenimente. În primul rând de situația de pe frontul de Est, între Marea Neagră și Marea Baltică. Grosul trupelor, atât germane cât și sovietice, era concentrat pe fronturile Bielorusiei și ale Ucrainei de centru-Nord, unde armata sovietică trecuse Vistula pe o distanță de peste 200 km la sud de Varșovia, oraș a cărui periferie Est o ocupase deja. De la Varșovia la Berlin, în linie aeriană, sunt cca 300 km. Nici un obstacol natural nu se opunea înaintării trupelor sovietice spre capitala Germaniei. În plus, revolta poloneză de la Varșovia, sub comandamentul generalului Bor – Komarowski, crea o situație dificilă Wehrmacht-ului. În schimb, de pe frontul 2 Ucraina (la nord de Iași) și 3 Ucraina (la est de Tiraspol) trupe, atât germane cât și sovietice, fuseseră retrase. Iată, în această privință, comunicatul intern al O.K.H.-ului (Oberkommando des Heeres = Comandamentul Suprem al Armatei) din 15 august 1944: *«De la începutul lunilor de vară, evoluția pe frontul sud – ucrainian este caracterizată prin retragerea masivă de forțe inamice (Abzug starker Feindkräfte) pentru a fi transferate pe fronturile Ucraina – centru și nord. Nu se poate afirma că asemenea transferuri vor continua. Ele sunt însă probabile, dacă se ține cont de evoluția situației pe fronturile cuprinse între Carpați și Marea Baltică.*

Inamicul trebuie însă să fi observat că trupele germane, transferate din România, au contribuit, în primul rând, la stabilizarea frontului din Ucraina de centru și de nord (regiunea Lemberg – vest și cursul inferior al Vistulei, unde se aflau principalele capete de pod de pe malul apusean al fluviului). Este cu puțință ca el să încerce să împiedice retragerea altor trupe germane. Recunoașterea aeriană indică, de altfel, anumite concentrări de trupe de atac compuse din rezervele rămase pe fronturile Ucraina 2 și 3. Aceste trupe ar putea intra curînd în acțiune». (O.K.H. Doc. N.R. H-3 185)

După cum se vede, un atac de mare anvergură în acest sector nu părea să fie prevăzut pentru că nu existau trupe inamice suficiente.

PROMISIUNI SOVIETICE

Ideea care pare să-și fi făcut drum în mintea Mareșalului i-a fost sugerată de o declarație făcută, la 2 iunie 1944, de Semionov – însărcinată cu afaceri al Uniunii Sovietice la Stockholm și adevăratul patron în ambasada doamnei

Kollontay – lui Fred Nanu, ministrul României la Stockholm. Această declarație era: *«Dacă, prin absurd, germanii părăsesc România de bunăvoie, în termen de 15 zile, guvernul sovietic nu are nici o obiecție ca România să rămână neutră»*. (1) O asemenea declarație părea să facă posibilă «punerea în paranteză» a frontului din Moldova și din Basarabia, printr-un armistițiu cu caracter militar. Pentru a garanta că proeminența care exista între Carpați și Nistru – limanul Nistrului este pe același meridian cu Kievul – nu va constitui o bază de plecare a unei ofensive în spatele frontului din centrul Ucrainei, era legitim ca sovieticii să ceară retragera trupelor germane de pe teritoriul României. Prin încetarea ostilităților în România, cei doi principali antagoniști aveau o posibilitate de a-și deplasa trupele spre câmpul de bătaie cel mai important, situat pe malurile Vistulei. De acolo trebuia să plece ofensiva decisivă, precum s-a întâmplat și în primăvara anului 1945.

Care era, în această privință, poziția Germaniei ?

S-a scris că Ion Antonescu, în prezența generalului Pantazi, i-ar fi expus lui Clodius (2) punctul său de vedere, vorbindu-i atât despre eventualitatea ieșirii din război prin încheierea unui armistițiu, cât și despre termenul de 15 zile în care trupele germane ar fi fost nevoite să părăsească teritoriul României. Existența unei asemenea convorbiri nu este confirmată. Recent a fost publicat un document, un fel de dare de seamă a evenimentelor de la 23 august 1944, scrisă, pare-se, de însuși Ion Antonescu după arestarea sa. Or, Grigore Niculescu – Buzești mi-a arătat, în noaptea de 23 – 24 august, tot ce se găsisse scris în încăperile unde cei doi Antonești au fost ținuți închiși pînă la ridicarea lor de către echipa lui Bodnăraș. Mareșalul, pe patru pagini, și-a scris testamentul, fără nici un conținut politic. Pe altă foaie a scris cîteva rînduri pe care Buzești mi-a cerut să le descifrez. Am reușit să citesc, cunoscîndu-i scrisul: *«Rămîn cu armata germană pînă la sfîrșit. Fără să pun nici o condiție»*.

Faptul că aceste texte nu au nici un raport cu cele afirmate în documentul inedit descoperit și publicat recent, nu exclude ipoteza unui schimb de vederi între Clodius și Antonescu asupra unui eventual armistițiu. Existența unui demers oficial în acest sens pare însă puțin probabilă. Un act de o asemenea importanță ar fi lăsat o urmă atât în arhivele române, cât și în cele germane, sau, măcar, într-una din ele. Clodius nu putea să nu comunice Berlinului demersul Mareșalului. Berlinul nu putea să nu reacționeze. În schimb Clodius nu era constrîns să raporteze superiorilor săi o discuție liberă avută cu Antonescu, raporturile dintre cei doi oameni fiind bune și, în convorbirile pe care le aveau, abordau orice subiect.

Dar cu Clodius am asistat indirect la o discuție aprinsă pe care a avut-o cu Mihai Antonescu. Eram pe malul lacului Snagov, așezat pe banca de sub fereastra, cu geamuri deschise, a biroului vice-președintelui Consiliului de Miniștri. Vorbea tare și am înțeles fiecare cuvînt. Lîngă mine ședea doamna Veturia Manuilă. Mihai Antonescu explica interlocutorului său că România trebuie să încheie armistițiul fără întîrziere. Germania îi garantase integritatea teritorială. Or, ca nu mai era în măsură să-și respecte angajamentul. În consecință, România se consideră dezlegată de ale sale.

Răspunsul lui Clodius m-a surprins. În substanță el a fost următorul: Reichul german n-a făcut nici cel mai mic gest pentru a împiedica Finlanda să înceapă negocieri de armistițiu cu Uniunea Sovietică. Față de România nu exista nici un motiv să se procedeze altfel. Dacă guvernul de la București trebuie să negocieze cu Aliații, el era liber s-o facă. Dar să negociezi când Armata Roșie este în plină ofensivă ar fi o greșeală. Trebuie așteptată stabilizarea frontului. Când trupele sovietice vor fi imobilizate pe frontul Focșani – Nămolosa – Galați, Moscova nu va face dificultăți pentru încheierea armistițiului.

«Înțeleg, răspunse Mihai Antonescu. Interesele germane și sovietice concordă. Și diviziile voastre și ale lor, retrase de pe frontul românesc, vor fi de folos pe alte fronturi».

PIERDEREA ULTIMEI ȘANSE

Comandantul suprem al Wehrmacht-ului a sugerat în mai multe rânduri retragerea frontului pe linia Focșani – Nămolosa – Galați. Chestiunea se pusese din nou cu ocazia ultimei întrevederi între Hitler și Antonescu, de la 5 august 1944. Mareșalul a ezitat. Nu a refuzat. La 21 august 1944 însă, în convorbirea de la Slănic cu generalul Freissner – comandantul frontului Ucraina Sud – Ion Antonescu declara: *«nu cred că trupe bătute și în retragere ar putea rezista pe poziții intermediare. Lucrurile trebuie duse pînă la capăt, adică pînă la retragerea pe linia Focșani – Nămolosa»*.

Aceste elemente arată că atitudinea Mareșalului la 23 august era plauzibilă. Ele explică de ce el putea spune «Gata, azi fac pace», adică, în termeni tehnici, închei armistițiul și afirma peste cîteva ore «cu țara pe mîna rușilor n-o dau», adică, nu trec de partea inamicului cum îmi cere opoziția, ci suspend ostilitățile, prin încetarea focului între cei doi beligeranți. Ele explică, de asemenea, atitudinea Mareșalului la Palat. Fără îndoială, era satisfăcut să poată ieși din război respectîndu-și cuvîntul dat lui Hitler. Precum mi-a spus Buzești, care, din camera vecină, cu ușa lăsată întredeschisă, asculta convorbirea dintre Rege și Antonescu, acesta se declara hotărît să întreprindă demersurile necesare pe lîngă nemți în vederea armistițiului. Întreprindînd întrevederea, fostul suveran a ieșit din încăpere pentru a se consulta cu sfinicii săi. Ei l-au determinat să insiste pentru ca Antonescu să încheie armistițiul. Trebuia însă împiedicat, prin orice mijloace, să se adreseze Germaniei și să-i anunțe decizia de a ieși din război. Buzești era convins că o asemenea tentativă nu putea decît să precipite o tentativă a Wehrmacht-ului de a ocupa România.

Ceea ce a urmat se știe. În loc de armistițiu, România a făcut un act de încetare unilaterală a focului, de predare în masă a oștenilor (130.000 de prizonieri) și de abandonare a cîmpului de bătaie. În loc de sentinelă avansată la răsăritul continentului, România a devenit poarta de penetrație a comunismului în Europa. Noul inamic, Germania, a suferit, incontestabil, o înfrîngere gravă cu consecințe mai mari decît cea de la Stalingrad. În cartea «Convorbiri cu Regele Mihai I al României», fostul suveran declară că actul de la 23 august ar fi scurtat războiul cu 200 de zile. Probabil. Este și opinia lui Ilie Ceaușescu, fratele lui Nicolae, expusă în prefața celor 4 volume consacrate armistițiului.

Versiunea germană este diferită. În cartea «Katastrope in Rumänien 1944», Hans Kissel, unul dintre cei mai reputați experți militari germani, scrie: «Operind în mod corect, cu contra-atacuri bine executate, posibilitatea de a investi la timp puternica linie Dunăre – Focșani – Carpați exista fără îndoială, linie care, cu forțe relativ reduse, ar fi putut fi ținută pînă la ocuparea Berlinului. Astfel ar fi fost posibil ca România și toate țările balcanice să fie sustrate stăpînirii rusești».

CE ZICEA BUZEȘTI ?

Ar fi injust, însă, să dau impresia că autorii actului de la 23 august nu ar fi acționat cu deplină și sinceră convingere că servesc interesele românești. Buna lor credință nu poate fi pusă la îndoială. În timpul guvernării lui Antonescu, am avut nesfîrșite discuții cu Grigore Niculescu – Buzești și cu cel mai apropiat colaborator al său, Victor Rădulescu Pogoneanu.

Acești oameni au gîndit, au pregătit și au organizat actul de la 23 august al cărui executant a devenit fostul Rege. În rezumat, teza lui Buzești era: Germania a pierdut iremediabil războiul. Soarta învinșilor va fi tragică. Pentru a evita această soartă, România trebuie să se retragă cît mai curînd din război. Silogism irefutabil. Dar adevărat ? Pentru a demonstra eroarea comisă, este suficient să repet un mic fragment din declarația fostului Rege Mihai, citată la începutul acestui articol: «Dacă avea (Antonescu) condiții mai bune și bine garantate pentru a se retrage din război, de ce refuza atît de sistematic să rupă Alianța cu Axa ?»

Întrebare uimitoare. Nu este, oare, surprinzător să se poate crede în 1991 ca condițiile și garanțiile date de Stalin ar fi putut fi respectate ? Țări cu «drepturi cîștigate», care nu aveau nevoie nici de condiții favorabile, nici de garanții, Polonia care a recurs la arme pentru a lupta împotriva Germaniei, Cehoslovacia, prima victimă a lui Hitler, Bulgaria, rămasă neutră pînă la 8 septembrie 1944 cînd a fost invadată de Armata Roșie, au suferit aceeași oprimare comunistă ca România, ale cărei trupe au înaintat pînă în Caucaz. Kremlinul n-a respectat nici «buna purtare» a unora, nici condițiile și garanțiile date altora.

S-ar putea replica: autorii actului de la 23 august puteau ei ști care va fi comportamentul Uniunii Sovietice ? Antonescu știa. A știut și Churchill. La 4 octombrie 1944, a sosit la Moscova, unde, în sfîrșit, după multe tergiversări, Stalin a acceptat să-l primească. Premierul britanic a oferit Sovietelor România și Bulgaria pentru a obține, în schimb, Grecia. Tîrguială cinică ? Nu, realism politic. Churchill ceda lui Stalin ceea ce dictatorul de la Kremlin deținea deja. Forțele sovieto – române trecuseră deja frontiera Ungariei, iar Armata Roșie ocupa Bulgaria. Trupele lui Stalin puteau, fără dificultate, să ocupe Grecia. «Cinismul» lui Churchill a salvat-o.

La începutul lunii februarie 1945, cînd s-a întrunit conferința din Crimeea, Armata Roșie înainta spre Viena, trecuse frontiera Cehoslovaciei, Ungaria, România, Bulgaria și Yugoslavia erau ocupate. Numai în Polonia, unde se așteptase marca ofensivă biruitoare, pozițiile au rămas aproape neschimbate. Fără îndoială, 23 august a contribuit la schimbarea planurilor

sovietice. Dar peste noi și vecinii noștri, cortina de fier căzuse. Faptul împlinit, în speță ocupația militară, nu putea decît să aibă o prioritate absolută față de peticul de hîrtie semnat de cei trei mari la Yalta (3).

Marea greșeală a autorilor actului de la 23 august a fost să creadă, în frunte cu Maniu și cu Buzești, că armistițiul ar fi un act juridic, care permite părților interesate să-și pledeze cauza în caz de litigiu. O problemă de diplomați și de avocați, nu de soldați. În consecință, cu cît condițiile obținute erau mai avantajoase și garanțiile date mai solide, cu atît situația țării putea să fie considerată mai bună. Cine mai poate împărtăși astăzi asemenea iluzii ?

GREȘELILE LUI ION ANTONESCU

Ar fi nedrept să nu se pună în evidență și greșelile lui Ion Antonescu. Prima și principala lui greșeală a fost că a dorit și a crezut în victoria Germaniei asupra Uniunii Sovietice. Pentru el, această victorie era indispensabilă viitorului României. N-a intrat în război pentru eliberarea Basarabiei – ea ne-ar fi revenit implicit – ci pentru înfrîngerea comunismului, singurul lui dușman. De aceea, cererea să nu treacă Nistrul i se părea total deplasată. Soarta războiului din Apus și din Extremul Orient nu-l interesa, precum nu-l interesa nici lupta dintre democrație și fascism (*)

A doua greșeală a lui Antonescu a fost că n-a impus din timp, din primăvara lui 1944, după ruperea frontului pe Pripet, retragerea trupelor româno – germane pe linia Focșani – Nămolosa – Galați. În acest caz, linia ar fi fost impenetrabilă. Cînd s-a hotărît, în sfîrșit, la 20 august 1944, era prea tîrziu, mai ales din cauza defecțiunilor suspecte constatate pe front.

În urma greșelilor lui Antonescu și autorilor actului de la 23 august, a curs, în zadar, mult sînge românesc, atît pe întinsul nesfîrșit al Uniunii Sovietice, cît și pe solurile Ungariei și Boemiei. Acum, privind îndărăt, pare derizoriu ca unii să arunce vina pe alții. Totuși, îmi pare imposibil să nu mă întreb măcar în gînd: care ar fi fost situația României și a vecinilor ei dacă sfîrșitul războiului ar fi găsit soldații noștri pe linia Focșani – Nămolosa – Galați ?

Gheorghe Barbul

(articol publicat în periodicul «Lupta», Paris, 7 octombrie 1991)

(1) Telegrama nr. 730 din 4 iunie 1944 a legației române din Stockholm.

(2) Ambasadorul german la București însărcinat cu problemele economice româno – germane.

(3) Declarația semnată de Stalin, Roosevelt și Churchill la Yalta, asupra regimurilor de instaurat în țările liberate

(*) N.R. În lupta dintre democrație și fascism învingător a ieșit... comunismul. E drept, numai pentru o jumătate de secol și numai pentru jumătate din Europa...

Tehnoredactare computerizată: Dumitru Scorjanu

Format: 1/16 (70x100)

Bun de tipar: August 1992 Apărut: 1992

Tiparul executat la Imprimeria Institutului European
pentru Cooperare Cultural-Științifică,
Str. Cronicar Mustea, nr.17, Iași